

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Полтавська обласна універсальна наукова
бібліотека імені І. П. Котляревського
Полтавська обласна організація
Національної спілки краєзнавців України

БІБЛІОТЕКА

В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ І СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ І ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції,
присвяченої 125-річчю від дня заснування
Полтавської обласної універсальної наукової
бібліотеки імені І. П. Котляревського*

Полтава • ТОВ «АСМІ» • 2020

УДК 02:[316.32:004]:027.54.021(477.53-25)ПОУНБ](06)

Б

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Влезько Н. В., заступник директора з наукової роботи Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського;

Захарченко С. М., завідувач бібліографічного відділу Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського;

Козюра І. В., кандидат історичних наук, доктор наук з державного управління ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

Копилиць Є. В., кандидат педагогічних наук, керівник гуртків Комунального закладу «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради»;

Удовіченко І. А., т. в. о. директора Департаменту культури і туризму Полтавської ОДА – начальник управління культури, мистецтв, національностей і релігій та планування;

Федорова М. А., завідувач відділу краєзнавства Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Петренко І. М., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та суспільних наук ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;

Смілянець С. І., заступник генерального директора з наукової роботи Національної історичної бібліотеки України.

Усі матеріали подані в авторській редакції. За повноту висвітлення фактів та їхню достовірність редакційна колегія відповідальності не несе.

Бібліотека в сучасному інформаційному і соціокультурному середовищі: досягнення, виклики і вектори розвитку : матеріали Всеукр. наук. кон-ї, присвяченої 125-річчю від дня заснув. ПОУНБ імені І. П. Котляревського [Текст] / [упоряд. Федорова М. А., Влезько Н. В.]. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2020. – 236 с.: іл.

ISBN 978-966-182-620-4

До збірника включені матеріали, які були оприлюднені на всеукраїнській науково-практичній онлайн конференції, що проходила у вересні 2020 р. у Полтавській ОУНБ ім. І. П. Котляревського і була присвячена 125-й річниці від дня заснування головної книгозбірні Полтавщини – Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського. Для науковців, краєзнавців, бібліотекарів, книгознавців, бібліотекознавців, істориків, а також широкому колу читачів.

Пристатейні списки в збірнику відредаговано згідно з ДСТУ 8302:2015 Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Списки до повідомлень, в яких бібліографічні посилання відсутні, відредаговані за ДСТУ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання.

УДК 02:[316.32:004]:027.54.021(477.53-25)ПОУНБ](06)

ISBN 978-966-182-620-4

© ПОУНБ імені І. П. Котляревського, 2020

© ТОВ «АСМІ», 2020

ЗМІСТ

Передмова	7
БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ	8
Антонець М., Антонець О. Бібліотека у системі вищої аграрної освіти	8
Бабенко Ю. «Полтавська оаза шанувальників української книги» як культурно-просвітницький проект, спрямований на популяризації книги і читання (на прикладі участі ПОУНБ ім. І. П. Котляревського у Другій Універсальній книжковій виставці-ярмарку «ПОШУК»)	12
Білик Г. Творча постать Миколи Зерова як об'єктбібліографії	17
Власенко Л. Електронні ресурси ПОУНБ ім. І. П. Котляревського	25
Влезько Н. Українська бібліотечна асоціація як важливий чинник у розвитку бібліотечної справи Полтавщини	28
Захарченко С., Щербініна О. Бібліографічна служба Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського: історія, традиції, новації, перспективи	32
Здор І. Канадсько-Український бібліотечний центр як культурний осередок надбань української діаспори світу	43

Коломієць Н.	
Роль публічних бібліотек в екологічному просвітництві	49
Кротов І.	
Бібліотечний блог як ефективний канал комунікації сучасних бібліотек	55
Москаленко О.	
Освітній буктрейлер як один із шляхів підвищення читацької активності молоді під час вивчення суспільних дисциплін	59
Сафонова В.	
Галузева енциклопедія як складова бібліотечної регіоналістики	63
Смілянець С.	
Методичний супровід краєзнавчої бібліотечної діяльності в умовах інформаційного суспільства	71
Тіщенко А.	
Хмарні технології в процесі удосконалення бібліотечного сервісу	76
БІБЛІОТЕКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЧАСУ	
(історії, люди, книги)	82
Белько О.	
Просвітницька та організаційна діяльність Комітету Полтавської громадської бібліотеки (1894–1903 рр.)	82
Булда М.	
Григорій Саливон: «Книг не промінюю ні на яку землю»	87
Граб В.	
Збірник «Малоросійські і червоноруські народні думи і пісні» з маргіналіями етнографа Петра Єфименка	94
Дідусенко Г.	
Штрихи до історії заснування Полтавської громадської бібліотеки	101

Клочко В., Усенко В.	
Документи з фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського про «чистки» бібліотеки Полтавського сільськогосподарського інституту від «ідеологічно шкідливої» літератури	107
Козюра І.	
Решетилівська бібліотека В. С. Попова	112
Коломієць Н., Самородов В.	
Павло Михайлович Дубровський (1857–1916) і Полтавська громадська бібліотека	115
Копилець Є.	
З історії бібліотечної справи у Кобеляках	126
Кузьміна Н.	
Давня наукова книга: рідкісні видання з астрономії фонду бібліотеки імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка	132
Петренко І.	
Бібліотеки церковнопарафіяльних шкіл Полтавської єпархії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття	138
Пустовіт Т.	
До питання розбудови бібліотечної мережі у Полтаві в період української революції 1917–1921 рр.	144
Стороха Є.	
«Енеїда» у Геттінгені	150
Сулима О., Орел О.	
Наполеоніка з бібліотеки Фролових-Багреєвих	153
Тіткова С.	
Фонд І.Г. Шовкопляса у Науковому архіві ЦОДПА	161
Федорова М., Лагода М.	
Бібліотека Д. Д. Ахшарумова – подарунок Полтавській громадській бібліотеці	168
Ханко В.	
З панорами бібліотечного життя у Миргороді. Спогади	175
Ходарева Ю.	
Популяризація історико-культурного значення бібліотеки музейними засобами: досвід ХДНБ ім. В. Г. Короленка	183

Чешко Т.	
Слідами музейних експонатів	190
СПІВПРАЦЯ БІБЛІОТЕК, БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ	195
Вовченко Г.	
Учора, сьогодні, завтра клубу любителів поезії «Фокус»	195
Гайдамака В.	
15-річна творча одісея Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського	203
Загребельна І.	
Художньо-виставкова діяльність відділу мистецтв ПОУНБ імені І. П. Котляревського як окремий напрям партнерських відносин	207
Івко В.	
Бібліотека – відкритий простір для освіти, спілкування і дозвілля	212
Костенко Л.	
Правова культура місцевих громад: можливості і ресурси публічних бібліотек у її становленні	219
Малиш О.	
Бібліотека, заклади культури, освіти і науки: грані співпраці	224
Назаренко О.	
Грані соціального партнерства: співпраця відділу абонементів Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського з Горбанівським геріатричним пансіонатом ветеранів війни та праці	228
Автори	233

ПЕРЕДМОВА

Шановне товариство! Ви тримаєте у руках збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня заснування Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.

До конференції долучилися колеги з Національної історичної бібліотеки України, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, бібліотеки імені М. А. Жовтobrюха ПНПУ ім. В. Г. Короленка та фахівці з інших бібліотек Полтавщини; наукові співробітники Державного архіву Полтавської області, Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді, Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, літературно-меморіального музею І. П. Котляревського, Кобеляцького районного музею літератури та мистецтва імені Олексія Кулика; науковці Полтавського університету економіки і торгівлі, Полтавської державної аграрної академії.

Тематика збірника охоплює широкий спектр діяльності не лише Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського, а й різнобічно торкається теоретичних, практичних питань розвитку бібліотечної галузі. Окремий розділ – найбільш насичений цікавими розвідками та краєзнавчими дослідженнями – присвячений історії книги та бібліотеки.

Матеріали збірника можна використовувати у науково-дослідній, краєзнавчо-пошуковій, просвітницькій, соціокультурній роботі.

БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

УДК 02:[378.6:63

Антонець М., Антонець О.

БІБЛІОТЕКА У СИСТЕМІ ВИЩОЇ АГРАРНОЇ ОСВІТИ

Сучасні вимоги до якості навчання здобувачів вищої освіти підтверджують необхідність удосконалення педагогічної майстерності викладача. «У цьому сенсі високий рівень рефлексії педагога завжди допомагає йому зрозуміти, над чим треба далі працювати, що змінювати у власному стилі викладання, яку літературу читати, які новітні педагогічні технології треба опанувати, як швидко реагувати на впровадження у навчальному процесі виникаючих технічних засобів донесення інформації та комп'ютерних засобів спілкування» [2, с. 9].

Конкурентноздатність майбутнього фахівця аграрної сфери залежить від постійного розвитку педагогічної майстерності викладачів. Вони формують компетенції у студентів, використовуючи широкий спектр підходів до навчання. «Існує концепція, що характеризує якість освіти XXI століття. Це ефект чотирьох «К», себто комунікація, кооперація, креативність і критичне мислення. Формування критичного мислення у студентів вищої школи дає можливість правильно оцінювати історичні події, рухатися у своєму поклику, аналізувати причини і наслідки вчинків, обирати праведний шлях у житті. Це можуть робити педагоги, які відчують тенденції у сучасній освіті» [3, с. 25].

Тому певну нішу в освітньому процесі аграрних ЗВО обов'язково повинні займати бібліотеки. Вони є своєрідним банком із накопи-

чення, зберігання і надання різноманітної інформації для студентів. Бібліотеки впливають на формування екологічної свідомості молоді. Вони можуть використовуватися як база для проведення виховних заходів, а саме лекцій, тренінгів, презентацій, виставок, майстер-класів, круглих столів, диспутів тощо.

Святкування 500-ліття Реформації у 2017 році дало можливість показати вплив цього процесу на тенденції в освіті XXI століття. Реформація, що розпочалася у Європі 503 роки тому, вплинула на розбудову шкільної справи, а також на виникнення друкарень. «Численність видань дала поштовх розвитку бібліотек – у найбільших маєтках патронів, при школах і культурно-освітніх центрах створювали книгозбірні. За дорученням Миколая Радзивілла (Рудого) у Біржах засновано каталог реформаторського архіву, який є нині чи не головним джерелом наукових студій з історії польсько-литовської Реформації» [6, с. 187].

Також «за сприяння Василя-Костянтина Острозького в Острозі була зібрана велика бібліотека грецької та західноєвропейської богословської літератури, передруків античних творів, словників, космографій, граматик тощо» [5]. Словом, значення бібліотечної справи для розвитку освіти неможливо переоцінити.

Тому метою дослідження є з'ясування ролі бібліотеки в аграрній освіті. Об'єктом дослідження є Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського. Предмет дослідження – заходи, що проводилися із здобувачами вищої освіти факультету агротехнологій та екології Полтавської державної аграрної академії з весни 2019 року до лютого 2020 року на базі відділу документів із природничих та аграрних наук. Методом дослідження є наукове спостереження.

Торік на початку березня ЗВО 1 і 2 курсу було запрошено на виставку узамбарських фіалок і стрептокарпусів, що проходила у відділі документів із природничих та аграрних наук. Вивчаючи предмет «Квітникарство», студенти отримали знання щодо особливостей вирощування рослин закритого ґрунту, а також занурилися у компетенцію щодо формування естетичного смаку. Організатор виставки провела майстер-клас по розмноженню сенполій і бегоній листяними живцями. Екскурсія дала можливість зрозуміти, як ліквідувати сезонність надходження квіткової продукції. Викладач знайомила студентів із морфологією та сортами, демонструючи чу-

дову різноманітність квітучих рослин: «Усе Він прегарним зробив свого часу» [1, Еккл.3:11]. Цей вірш з Біблії може бути натхненням у праці з квітами. Таким чином бібліотека посприяла проведенню заняття із «Квітникарства».

У кінці травня 2019 року відбулася презентація книги Павла Правого «Волинська трагедія» [4]. Куратори привели групу студентів. Молодь почула чудовий патріотичний виступ письменника, який розповів про взаємини українців і поляків на тлі зловісного спільного плану Гітлера і Сталіна щодо геноциду. Ця правдива інформація дала можливість студентами замислитися про дії тоталітарного режиму.

У червні 2019 року на навчальній практиці з квітникарства автор провела тренінг «Духовні основи екологічного мислення» для студентів і працівників відділу. Мета тренінгу – сформувати в учасників найкращий тип стосунків людини та довкілля – екоорієнтований теоцентризм. Гасло тренінгу: «Нехай кожен дбає не про своє, але кожен і про інших» [1, Фил.2:4]. В основі таких взаємин є Бог – (θεός), який створив Всесвіт, енергію, природу планети Земля і людину. Це креаційна модель. Вона цілком пояснює сутність творіння – людина з'явилася не як продукт еволюції, а у результаті свідомої справи Творця. Тому образ Божий внутрішньо притаманний людині.

30 вересня святкують Всеукраїнський День бібліотек. За церковним календарем 30 вересня вшановують пам'ять мучениць Віри, Надії, Любові та матері їх Софії. У цей день викладач разом із студентами факультету агротехнологій та екології прийшли до відділу документів із природничих та аграрних наук, щоби послухати виступ професора кафедри землеробства і агрохімії М.Опари з приводу 135-ї річниці створення Полтавського дослідного поля. Співробітники відділу організували чудову виставку документів щодо цієї події.

Також в останній день вересня 2019 року Віктор Самородов відсвяткував віхову та пам'ятну річницю. 50 років тому цей викладач вперше став читачем Полтавської наукової універсальної бібліотеки імені І. П. Котляревського. За цей час колишній студент - першокурсник Полтавського сільськогосподарського інституту пройшов шлях до відомого науковця – викладача академії. І усі ці роки його професійне зростання забезпечували книжки, журнали та газети з фондів обласної бібліотеки. Студенти привітали свого улюбленого викладача, який є для них прикладом постійного читача бібліотеки.

25 лютого 2020 року викладач із ЗВО 1 курсу освітнього рівня «Магістр» відвідали виставку «Вчений-Людина-Громадянин», присвячену 80 – й річниці з дня народження професора кафедри землеробства і агрохімії М.Опари. Студентам сподобався вислів вченого: «На землі треба господарувати, а не експлуатувати її».

У результаті дослідження з'ясовано значну роль бібліотеки у виховному процесі здобувачів вищої аграрної освіти. Вагомий внесок у співробітництво між студентами, викладачами та інформаційними матеріалами роблять працівники відділу документів із природничих та аграрних наук. Наслідком цієї діяльності є допитливість студентів до бібліотечного фонду.

Список бібліографічних посилань

1. Біблія : переклад Рафаїла Турконяка // Всеукраїнський благодійний фонд «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2016. 1064 с.
2. Антонець М. О. Вдосконалення педагогічної майстерності викладача ВНЗ. «Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації» : тези доповідей XIV Міжнародної науково-методичної конференції, м. Буча, 2019. Київ : Міленіум, 2019. С. 8-9.
3. Антонець М. О., Антонець О. А. Формування критичного мислення у здобувачів вищої освіти. «Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін у контексті підвищення якості вищої освіти» : матеріали 50-ї науково-методичної конференції викладачів і аспірантів. Полтава : РВВ ПДАА, 2019. С. 25-27.
4. Правый П. Вольнская резня: правда, которая никому не нужна : историческое расследование / П. Правый. Київ : Вид-во С. Пантюка, 2018. 360 с.
5. Костюченко О. Раритети бібліотеки князя і його... меню // День : веб-сайт. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/rarytety-biblioteku-knyazu-i-yogo-menu> (дата звернення: 12.10.2020).
6. Реформація в Україні: поширення раннього протестантизму і становлення баптизму / за ред.: проф. А. Колодного і проф. П. Яроцького / Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Київ : Саміт-Книга, 2017. 416 с.

**«ПОЛТАВСЬКА ОАЗА ШАНУВАЛЬНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ»
ЯК КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ, СПРЯМОВАНИЙ
НА ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ КНИГИ І ЧИТАННЯ (на прикладі участі
ПОУНБ ім. І. П. Котляревського у Другій Універсальній
книжковій виставці-ярмарку «ПОШУК»)**

Однією з актуальних проблем сьогодення є проблема занепаду культури читання. Згідно з результатами соціологічного дослідження «UkrainianReadingPublishingData 2018», 60% дорослого населення України за останній рік не читали книжок – ні електронних, ні друкованих. Респонденти найчастіше пояснюють це відсутністю потреби чи бажання. Більшість опитаних віддають перевагу перегляду телевізійних передач, інтернет-ЗМІ та спілкуванню у соціальних мережах [1].

Звісно, криза читання – явище не тільки українське. Занепад книжкової культури, втрата інтересу до читання є загальносвітовою тенденцією. Науковці стверджують, що самі навички читання зазнали суттєвих змін в умовах всеохоплюючої інформатизації. Користування різноманітними гаджетами, засилля соціальних мереж і новинних інтернет-ресурсів, збільшення обсягів інформації зумовили розвиток, у першу чергу у дітей і молоді, так званого «кліпового» мислення, якому притаманні фрагментарність сприйняття, переважання картинки, а не слова, неспроможність сконцентруватися на довгому тексті, звичка читати, вихоплюючи ключові слова.

Наразі **загальна мета всіх учасників книжкового ринку в Україні – зробити читання соціальною нормою, своєрідним фітнесом для мозку**, повернути людей до розуміння, що читання сприяє професійному зростанню та саморозвитку особистості, особливо в сучасному світі, де надважливими будуть критичне мислення, здатність запам'ятовувати, аналізувати і чітко висловлювати свою позицію [2].

Зазначимо, нині в українському суспільстві дещо пожвавився інтерес до проблеми «нечитання», про що свідчить активне обговорення проблеми у засобах масової інформації, проведення різноманових культурно-мистецьких акцій, які спрямовані на привер-

нення уваги до книги та актуалізацію потреби в читанні. Вагому роль у промоції книги та читання відіграють книжкові виставки, ярмарки та літературні фестивалі. Щорічно в Україні відбувається близько 20 міжнародних, загальнонаціональних та регіональних книжкових виставок, ярмарків, літературних фестивалів, найбільш відомими серед яких є «Book Forum» у Львові, «Книжковий Арсенал» у Києві, «Зелена хвиля» в Одесі, поетичний фестиваль «MERIDIAN CZERNOWITZ» тощо.

Книжкові виставки-ярмарки це не лише місце для продажу книжок, а й можливість для видавців, авторів, перекладачів, ілюстраторів показати свою продукцію та відстежити головні тенденції книжкового ринку, започаткувати нові проекти, презентувати книжкові новинки, провести різноманітні заходи для популяризації української книги в суспільстві та формуванні «моди» на читання, як альтернативи іншим способам вільного проведення часу [3, с. 59].

Публічні бібліотеки як соціальні інституції, головним завданням яких є забезпечення культурних, інформаційних, освітніх потреб користувачів, успішно долучаються до проведення книжкових виставок, фестивалів та багатьох інших літературних заходів. Показово, що найчастіше заходи й проекти, пов'язані із промоцією читання, реалізують саме бібліотеки. В сучасних умовах соціальний ефект бібліотечної діяльності стрімко зростає, оскільки бібліотека є тією установою, яка може консолідувати громадськість для розв'язання соціально значущих проблем і, таким чином, бере участь у становленні громадянського суспільства в країні. Бібліотека є вигідним партнером для інших організацій, громадським центром культурного життя, спілкування, дозвілля [4, с. 5].

23-24 травня 2019 р. у Полтаві вдруге відбулася Універсальна книжкова виставка-ярмарок «ПОШУК» («Полтавська Оаза Шанувальників Української Книги»). За підтримки Полтавської обласної ради її організаторами стали Департамент інформаційної діяльності та комунікацій із громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації та Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського.

Традиційно виставку-ярмарку «ПОШУК» проводять напередодні Дня слов'янської писемності та культури, Дня філолога та Дня працівників видавництва, поліграфії та книгорозповсюдження у приміщенні Полтавської обласної універсальної наукової бібліо-

теки імені І. П. Котляревського, а також на інших локаціях міста й області. Весь колектив бібліотеки був задіяний у підготовці й організації багатьох представницьких і літературних заходів.

Метою проведення «ПОШУКУ» є популяризація українського друкованого слова, розвиток вітчизняної видавничої галузі, зміцнення позицій книги в культурному поступі України, а також сприяння формуванню позитивного іміджу та туристичної привабливості Полтавського регіону [5].

Титульними подіями Другої універсальної книжкової виставки-ярмарку «ПОШУК» стали:

- іміджевий стенд «Книги Республіки Білорусь» (у рамках участі білоруських видавництв як почесних учасників виставки);
- виставка унікальних стародруків із фондів Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського з нагоди ювілею письменника;
- II всеукраїнський конкурс «Мистецтво друку»;
- всеукраїнська нарада видавців із актуальних проблем видавничої справи;
- презентація проекту «Полтавський клуб «ПОШУК».

У Другій універсальній книжковій виставці-ярмарку взяли участь 43 видавництва із тринадцяти областей України, а також делегація книговидавців із Республіки Білорусь.

Програма дводенної книжкової виставки-ярмарку включала понад 70 різнопланових заходів: тематичні виставки, презентації книг, зустрічі з авторами, автограф-сесії, лекції, обговорення, дискусійні панелі, тренінги, інсталяції, а також різноманітні майстер-класи та благодійні акції.

Фестиваль книги «ПОШУК-2019» проводився в рамках святкування 250-річчя від дня народження видатного полтавця – зачинателя нової української літератури, поета, перекладача, драматурга Івана Петровича Котляревського (1769–1838). Відповідно найпомітнішим і масштабнішим дійством першого дня виставки стала презентація «Енеїди» І. П. Котляревського 1809 року видання з автографом автора. Ця книга зберігається в Полтавському літературно-меморіальному музею І. П. Котляревського під особливою охороною, адже цей примірник єдиний у світі з автографом автора. Його привезла з музею до бібліотеки головна зберігачка фондів Євгенія Стороха на спеціальному поліцейському автомобілі. «Унікальний експонат з автографом Котляревського нам, пев-

но, послав сам Бог, – зазначила Євгенія Стороха. – Хоча це нібито звичайний «дарчий» підпис на примірнику третього й водночас першого авторського видання «Енеїди», який Іван Петрович передавав Єлисаветі Бібіковій «в знак уваження і преданности от Сочинителя». Котляревський підписував свою книгу в Полтаві. А коли врахувати, що автентики від нього залишилося дуже мало, то цей автограф можна вважати посланням класика у вічність» [6].

Неабиякий інтерес у відвідувачів викликав телеміст із відомим письменником і сценаристом Едуардом Тополем, що відбувся у літературній вітальні ПОУНБ ім. І. П. Котляревського. Він презентував роман «Літаючий джаз, або Коли ми були союзниками», виданий українською мовою видавництвом «Саміт-книга». Це розповідь про знамениту спільну радянсько-американську військову операцію «Френтік» (червень-вересень 1944 року), під час якої місцем базування важких бомбардувальників США було обрано полтавський аеродром. Онлайн-спілкування з письменником не обмежилося лише питаннями про літературну творчість, глядачам також цікаво було дізнатися маловідомі факти з біографії Едуарда Тополя, а саме про період життя у Полтаві [7].

Кожна з анонсованих подій літературного фестивалю, зокрема, презентація альманаху «Слобожанщина» та творчості письменників-ювілярів Сумщини; зустріч з письменницею Марією Ткачівською (м. Івано-Франківськ); урочистості із нагоди 20-річчя діяльності художньо-рекламної агенції «Дивосвіт» та 10-річчя книгарні «Полтавська книга» (Полтава); автограф-сесія Євгена Положія (м. Суми); лекція-діалог «Як стати автором бестселера?» Василя Теремка, директора ВЦ «Академія» (м. Київ); творча зустріч з педагогом, поетесою, громадською діячкою Марією Чумарною (м. Львів); авторська презентація роману Любові Пікас «Львів, Київ, Манчестер, або Горщик з орхідеями» (м. Київ) та багато інших, збирала чималу аудиторію відвідувачів.

Зазначимо, що організатори, автори та видавці використовують виставки-ярмарки не тільки як майданчик для продажу книжок, але й як засіб формування стабільного інтересу до читання. Потрібно враховувати, що далеко не всі люди, які приходять на виставку-ярмарку, можуть купувати книжки через їх високу вартість. Тож у відвідувачів з'являється можливість якщо не придбати, то хоча б погортати книгу та відкрити для себе нових авторів, зо-

рієнтуватись у різноманітті сучасної літератури, познайомитись із новинками, обміняти думками та враженнями.

Більшість заявлених у програмі «ПОШУКУ-2019» літературних подій – презентації книг, автограф-сесії, лекції-діалоги, творчі зустрічі – передбачають міжособистісне спілкування та належать до традиційних бібліотечних заходів і відіграють важливу роль у вихованні культури читання та популяризації україномовної книги. Водночас участь бібліотеки у книжкових виставках, а саме проведення літературних фестивалів, є своєрідною промоцією бібліотечної діяльності, сприяє формуванню позитивного іміджу книгозбірні і, зрештою, залученню нових користувачів.

Також книжкові виставки-ярмарки є гарною нагодою для бібліотекарів ознайомитись з асортиментом книжкового ринку, вивчити попит відвідувачів, налагодити партнерські відносини з представниками видавництва для подальшої співпраці в комплектуванні бібліотечних фондів.

Важливою подією «ПОШУКУ» стало проведення II Всеукраїнського конкурсу «Мистецтво друку» серед видавництв-учасників книжкової виставки. Урочисту церемонію нагородження лауреатів конкурсу організатори провели на майданчику перед будівлею бібліотеки. Переможцями «ПОШУКУ-2019» журі визнало: перше місце – видання «Минск сквозь века» (Поліграфічний комбінат ім. Якуба Коласа, Мінськ, Білорусь); друге – «Моя золотая Бенгалия на языках народов мира» (Поліграфічний комбінат ім. Якуба Коласа, Мінськ, Білорусь); третє – книга «Годинник природы» («Віват», Харків); четверте – «Шляхами Гілеї» (ФОП Меркулова О. Г., Запоріжжя); п'яте місце – видання «Гончарство Полтави XVIII століття» («Українське народознавство», Опішня).

Усі події, що відбувалися на «ПОШУКУ-2019», активно анонсувалися й висвітлювалися як місцевими, так і загальноукраїнськими засобами масової інформації та рекламувалися у соціальних мережах.

Сьогодні наявність власної книжкової виставки-ярмарки стає ознакою престижу, знаковою подією культурного життя будь-якого міста. А оскільки сучасна публічна бібліотека є громадським центром культурного життя, спілкування та дозвілля, то саме бібліотека має стати не просто майданчиком, де відбуватимуться заходи з популяризації книги та читання, а й активним учасником і співорганізатором таких книжкових проєктів.

Список бібліографічних посилань

1. Читання в Україні // Ukrainian Reading and Publishing Data 2018 : веб-сайт. URL: <http://data.chytomo.com/chytannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 18.04.2020).
2. Олександра Коваль: «Впродовж багатьох років в Україні була повністю проігнорована тема читання» : інтерв'ю з директоркою Українського інституту книги О. Коваль / спілкувалася Д. Бадьйор // LB.ua: веб-сайт. URL: https://lb.ua/culture/2020/03/03/451564_oleksandra_koval_vprodovzh.html (дата звернення: 19.04.2020).
3. Микитин Т. І. Книжкові виставки і ярмарки в Україні у системі пропагування книги та читання. *Поліграфія і видавнича справа*. 2011. № 2 (54). С. 59-65.
4. Вилегжаніна Т. Промоція книги та читання: сучасний досвід України. *Бібліотечна планета*. 2016. № 2. С. 4-6.
5. Книжкова виставка-ярмарка «ПОШУК-2019» // Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Полтавської обласної державної адміністрації : офіц. веб-сайт. URL: <https://polinfo.gov.ua/ii-knyzhkova-vystavka-iarmarok-poshuk>(дата звернення: 11.04.2020)..
6. Неїжмак В. «Енеїду» з автографом Котляревського показували... авто-матники. *Голос України*. 2019.25 трав.
7. Ярошенко Г. У «ПОШУКу» Тополя: книжки на виставку-ярмарок у Полтаві представили 43 видавництва. *Україна молода*.2019. 1 черв.

УДК 821.161.2.09(092) : 01

Білик Г.

ТВОРЧА ПОСТАТЬ МИКОЛИ ЗЕРОВА ЯК ОБ'ЄКТ БІБЛІОГРАФІЇ

Класик українського письменства ХХ ст., визначний полтавець Микола Костянтинович Зеров (1890–1937) – поет, історик літератури, літературний критик, перекладач, перекладознавець, публіцист, педагог, редактор – стрічає цього річ своє 130-ліття у вінку пошани, на високому щаблі всенародного визнання. А проте довгий час він, жертва сталінських репресій, представник трагічного покоління Розстріляного Відродження, був замовчуваний, а його творчий доробок – закритий у спецсховах, заборонений, умисно знищений. У підсумку навіть через шість десятиліть після політичної реабі-

літації (1958) майстра слова, на тридцятому році незалежності України складно говорити про цілісність і повноту його духовно-інтелектуальної спадщини, доступної сучасному читачеві й дослідникові, як і про інформаційну якість, вичерпність історіографічного ресурсу про життєвий і творчий шлях видатного краянину.

Звичайно, практично завжди (від початку 1940-х рр.) велася й ведеться – у зарубіжжі й на національно-державних теренах – посиљна й вельми значна робота з відновлення з непам'яті М. Зерова, його реінтеграції в літературний і науковий процес сьогодення. Завдяки цьому, зокрема, свого часу побачили світ унікальні видання й перевидання поезій, перекладів, збірників статей, епістолярію митця й ученого, як-от «Камена» і «До джерел» (Львів, Краків-Львів, 1943), підготовлені до друку С. Гординським; листи М. Зерова до В. Чапленка, опубліковані адресатом (Париж, «Україна», 1953); «Sonnetarium» (Берхтесгаден, 1948), «Catalepton» (Філадельфія, 1951), «Corollarium» (Мюнхен, 1958), «Нове українське письменство» (Мюнхен, 1960), спомини сучасників про лідера неокласиків і його побратимів «Безсмертні» (Мюнхен, 1963), здійснені молодшим братом Зеровим – поетом, перекладачем Михайлом Орестом тощо. В Україні вже після «хрущовської відлиги» зусиллями С. Зерової, Г. Кочура, В. Петрова, М. Рильського вдалося видати «Вибране» (Київ, 1966) літератора. У наші дні важко переоцінити книгу «Українське письменство» (Київ, 2003), упорядковану М. Сулимою за участі М. Москаленка, що вперше масштабно охопила й системно представила доробок М. Зерова-критика; як і низку інших видань – «Київські неокласики» (Київ, 2003), «Родинне вогнище Зерових» (Київ, 2004), «Наш сучасник Микола Зеров» (Луцьк, 2006), помітно зерознавчий двотомник Г. Кочура «Література та переклад. Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю» (Київ, 2008), дбайливо укладені – у супроводі передмов, післямов, приміток, коментарів – нащадками видатної родини, дослідниками, послідовниками, поціновувачами М. Зерова – В. Агеєвою, І. Дзюбою, М. Зеровою, Р. Зорівчак, Р. Корогодським, М. Коцюбинською, А. і М. Кочурами, С. Попель, М. Стріхою та ін.

Ці й інші публікації пересвідчують, що, фактично, М. Зеров ніколи цілковито не зникав з духовно-культурного простору українства, хоч і доволі часто створене ним було доступне лише обмеженому колу реципієнтів. Утім із певністю зможемо судити про місце

й вагу письменника й науковця в гуманітарній сфері України та світу, коли чітко, якомога повніше випишемо бібліографічну історію його літературного й дослідницького спадку та суспільного звернення до нього. Досі такої синтетичної, цілісної праці про М. Зерова не створено, що, безумовно, є прогалиною новітньої науки, несправедливістю щодо чільної постаті українського літературного процесу 20–30-х рр. ХХ ст., котра започаткувала потужну школу у вітчизняному письменстві й перекладацтві. Воднораз інформативна бібліографічна студія про М. Зерова сприятиме науковому орієнтуванню з теми, активізує широкий інтерес до літератора, його доби і персоналій. Тому наша розвідка актуальна, відповідає нагальній проблематиці літературознавчого пошукування.

Метою цієї статті є окреслення бібліографічної бази, аналіз ресурсів та огляд основних набутоків української зерознавчої бібліографістики задля вироблення концепції наукового біобібліографічного покажчика М. Зерова.

Об'єкт дослідження – різнопланові зерознавчі друки вітчизняного й закордонного походження, архіви, бібліографічні ресурси тощо; **предмет** – корпус авторських (виданих) текстів М. Зерова і прямих та дотичних літературознавчих, літературно-художніх, мемуарних, епістолярних публікацій про нього. **Методологічну основу** роботи склали фундаментальні праці українських бібліографів С. Маслова, Ю. Меженка, М. Яшека та ін. (1920–1930-ті рр.), бібліографічні посібники й практикуми Г. Швецової-Водки, Г. Шипоти та ін.; студія створена в *дискурсі* біографічної, культурно-історичної, філологічної школи; головні **методи** дослідження – пошуково-описовий, систематизації та аналізу, проектного моделювання.

Як уже мовилося, науковці поки що не виробили типової академічної бібліографічної розвідки про М. Зерова, котра цілісно представляла б його авторський доробок і системно репрезентувала б дописи та документи про персоналію. Водночас є чимало рекомендаційних тематичних покажчиків (див., зокр., [3 ; 4 ; 6]), які не претендують на інформаційну повноту і вичерпність, часто створені до ювілейних дат, культурно-освітніх акцій, програм тощо, а втім привертають увагу до поета-вченого, популяризують його в широких колах різновікової читацької аудиторії, цим виконуючи свою важливу функцію.

За нашим розумінням, сучасний зерознавчий науково-бібліографічний посібник, власне покажчик, мусить містити два хронологічно впорядковані *основні розділи* – «Публікації Миколи Зерова» та «Публікації про Миколу Зерова»: кожен із цих змістових напрямів нині потребує ретельного фахового вивірення й доповнення, а вже разом вони сформують вивершений образ інтелектуально-культурника на тлі його часу й подальшої історії письменства. «Авторський» розділ доречно зробити цілісним, без внутрішньої рубрикації, із заголовковим врізом «літературно-художні твори й переклади, монографії, статті різних жанрів, епістолярій» – це по-слугує монументалізації постаті неокласика, увиразненню його творчих інтересів і виняткової працездатності на українському національному терені. Натомість розділ «про нього» варто структурно ускладнити, використовуючи, приміром, жанровий класифікатор джерел: «Тематичні книги, збірники, брошури, довідники (наукові, науково-популярні, мемуарні, навчально-методичні)», «Автореферати дисертацій», «Статті в збірниках, книгах, періодиці» й «Літературно-художні твори, присвяти». Так ми підкреслимо кількісну та якісну потужність зерознавства: незважаючи на півстолітнє забуття письменника, список праць про нього сягає тисячі позицій, і з-поміж них понад тридцять книжкових видань, понад двадцять авторефератів дисертацій з української літератури, української мови, перекладознавства, порівняльного літературознавства, естетики, теорії літератури тощо, кілька десятків присвят і художніх інтерпретацій образів М. Зерова авторства понад двадцяти його колег по перу – сучасників і наступників.

Композиційно виповнять працю: *передмова*, яка зорієнтує майбутнього користувача видання в принципах його впорядкування; *вступна стаття* про визначне місце й вагому роль М. Зерова в літературному процесі 20–30-х рр. ХХ ст., новітній історії вітчизняної культури й науки, неперехідне значення його творчого набутку для сучасників; *додатки*, що міститимуть цінні документи, фото, матеріали краєзнавчого характеру; *іменний покажчик* для полегшення праці читача з книгою та наочної репрезентації комунікативного кола поета-вченого, персонально-представницького індексу зерознавчого дискурсу.

Бібліографічну базу роботи, тобто корпус джерел, які належить опрацювати, згрупуємо за такими змістовими блоками: 1)

прижиттєві публікації М. Зерова на Батьківщині; 2) прижиттєві публікації М. Зерова в зарубіжжі; 3) посмертні публікації М. Зерова в Україні та за кордоном; 4) вітчизняні публікації про М. Зерова як поета й ученого, лідера неокласиків 1920–1930-х рр.; 5) вітчизняні публікації про М. Зерова в постсталінський період (до наших днів); 6) зарубіжні публікації про М. Зерова. Сам перелік джерел – доволі розлогий і показовий. До прикладу, прижиттєві публікації письменника вміщували такі вітчизняні періодичні видання (подаємо за алфавітом): «Бібліологічні вісті», «Більшовик», «Вільна українська школа», «Глобус», «Голос друку», «Життя й революція», «Зоря», «Книгар», «Література. Наука. Мистецтво», «Літературна газета», «Літературно-науковий вісник», «Музагет», «Народна справа», «Наше минуле», «Наші дні», «Нова громада», «Правобережний кооператор», «Пролетарська правда», «Промінь», «Рада», «Світло», «Труд», «Україна», «Червоний шлях»; за кордоном його тексти вже посмертно друкували часописи «Арка» (Мюнхен), «Визвольний шлях» (Лондон), «Літаври» (Зальцбург), «Пробоем» (Прага), «Світання» (Авгсбург), «Слово» (Нью-Йорк), «Сучасність» (Мюнхен), «Україна» (Париж) та ін. А ще, крім того, було чимало передмов і коментарів М. Зерова до видань інших літераторів, упорядкування антологій, збірників, публікації його авторських текстів і перекладів у колективних книжкових виданнях тощо. Прижиттєві публікації про М. Зерова – це передусім рецензії на його перші збірки й наукові праці в «Голосі друку» (1921), «Більшовику» (1924), «Новій громаді» (1924), «Червоному шляху» (1924), «Україні» (1926); низка анти-неокласичних публікацій у «Більшовику» (1923, 1924, 1925), «За марксоленінську критику» (1934) й окремих книжкових виданнях Д. Загула, Я. Савченка 1926–1927 рр.; літературно-критичні огляди його творчості в контексті літературного періоду – у часописах «Радянська освіта» (1923), «Нова громада» (1925), «Культура і побут» (1926), «Життя й революція» (1927), «Молодняк» (1927), «Червоний шлях» (1927) тощо й окремих книгах, зокрема: «За 25 літ: літературна хрестоматія» (1926, упорядкували А. Лебідь і М. Рильський), «Десять років української літератури (1917–1927)» (1928, з біо-бібліографічним томом) А. Лейтеса й М. Яшека тощо. Публікації 1940–1960-х рр. про М. Зерова – головно закордонні й доволі частотні – свідчать про активну популяризацію українського неокласицизму в Європі (див., зокр., [1]) й на інших континентах,

плекання творчої спадщини лідера неокласиків та ретельне осмислення його доробку письменством і літературознавством еміграції (С. Гординський, В. Державин, Б. Кравців, Є. Маланюк, П. Одарченко, М. Орест, В. Петров, Я. Славутич, Д. Чуб, Ю. Шерех та ін). Поодинокі сміливі друки про М. Зерова, що з'являлися в 1960-х рр. в УРСР, належать перу Г. Кочура, М. Литвинчука, П. Мовчана, М. Рильського, Л. Череватенка та ін., а 1971 р. датується одна з перших публікацій про родину Зерових на Полтавщині – авторства В. Галушка («Зоря Полтавщини», 1971, № 128, 30 травня). Український зерознавчий дискурс доби незалежності примітний стрімким зростанням дослідницького й широкого суспільного інтересу до лідера «грона п'ятірного» неокласиків, зокрема, появою численних публікацій про нього в науковій періодиці, матеріалах конференцій, збірниках наукових праць, виходом монографій.

Безумовним орієнтиром у роботі над покажчиком про М. Зерова є архівні матеріали. Зрозуміло, що архів репресованого письменника, і про це слушно пише провідний науковий співробітник ЦДАМЛМУ Ю. Сахневич, із плином часу розпорошився «між родичами, друзями, знайомими літератора, велика частина його була знищена в роки тоталітарних репресій» [8, с. 132], а проте від початку незалежності України ведеться значна організована робота з пошуку, збирання й систематизації таких документів, і сьогодні до послуг дослідника ретельно впорядковані фонди М. Зерова в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, Державному архіві СБУ. Багато цінних документів знаходиться і в приватних колекціях в Україні та зарубіжжі, як, приміром, у збірні С. Білоконя – невтомного історика-джерелознавця, одного з перших радянських і пострадянських глибоких дослідників життєвого і творчого шляху М. Зерова, близького приятеля родин Зерових, Кочурів та інших людей, котрим дорога була пам'ять про неокласика. Саме цей учений влучно підмітив, що вагома частина створеного М. Зеровим – «автографів, листування, різноманітного рукописного матеріалу» – збереглася тільки тому, що письменник, значно раніше за своє трагічне покоління (уже в середині 1920-х рр.), відчув смертельну загрозу від комуністичного режиму, а тому щедро роздаровував свої напрацювання сучасникам, творчо комунікував із широкими колами митців, перекладачів, науковців,

філологічної молоді, так намагаючись залишитися в історії рідної культури [2, с. 263–264]. І це «розпорошення» архіву згодом мало свої позитивні наслідки. С. Білоконеви належить і значний внесок у цілковите виформування корпусу авторських праць М. Зерова, про що він так говорить: «Активна й енергійна людина, Зеров за життя друкувався багато. А жовтнем 1929 року датується картотека його публікацій, яку склав він сам власноручно (109 карток). Доповнювали реєстр бібліограф Тамара Волобуєва (89 карток), потім – Федір Максименко (25 карток), з 24 серпня 1973 року – автор цих рядків. Тут – повна картина того, що з доробку письменника і вченого пройшло через друкарський верстат, тут є з чим працювати, є що досліджувати» [2, с. 262]. Бібліограф-дослідник мусить сумлінно вивчити такі набутки колег-попередників. Суттєво полегшують його працю й новітні інформаційні технології, як-от електронне оцифрування архівних документів, розміщення описів фондів архівів, музеїв, бібліотек на Інтернет-сторінках цих наукових установ (див., зокр., [6]) тощо.

Зауважимо, що й сам М. Зеров був непересічним бібліографом. Його вишкіл у цій справі досягнутий завдяки роботі в критико-бібліографічному щомісячному часописові «Книгар» (Київ, 1919–1920, числа 19–31), де на посаді головного редактора він змінив іншого полтавця – письменника, журналіста, культурно-громадського діяча В. Короліва-Старого; членству в редколегії книгознавчого, бібліографічного й літературно-критичного журналу «Голос друку» (Київ – Харків, 1921); співпраці з фаховим книгознавчим журналом «Бібліологічні вісті» (Київ, 1925); низці авторських видавничих проєктів з упорядкування, підготовки до друку антологій, декламаторів, зібрань творів письменників тощо (див. [4]). А отже, бібліографічна студія про нього мусить урахувати й цей вагомий особистісний критерій – прагнути дорости високої планки М. Зерова.

Утім є об'єктивні обставини, які все ж таки зроблять першу українську систематичну біо-бібліографічну розвідку про знаного література й ученого – тільки першою ластівкою в галузі, оскільки її наукова всеохопність мусила б передбачати тривалу й ретельну пошукову діяльність у закордонних книгозбірнях, налагодження контактів із приватними колекціонерами, зрештою – і оприлюднення ще не опублікованих матеріалів зі спадщини М. Зерова. Утім і за її вимушеної невикінченості ця розвідка послугує вирішенню

багатьох наукових проблем, про які мовилося вище, а також, що не менш важливо, окреслить нові перспективні напрямки досліджень, зокрема на терені літературного краєзнавства.

Колектив відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П.Котляревського (завідувач М. Федорова) у взаємодії з кафедрою української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (старший викладач Г.Білик) активно і плідно трудяться над здійсненням цього непростого науково-бібліографічного задуму.

Список бібліографічних посилань

1. Білик Г. Мюнхенські сторінки в історіографії українського неокласицизму. Рідний край: альманах Полтавського національного педагогічного університету. 2014. № 1 (30). С. 114–119.
2. Білокінь С. Микола Зеров. Наш сучасник Микола Зеров / упоряд. М. Зерова. Луцьк : ВМА «Терен», 2006. С. 199–272.
3. Богом посланий патрицій: твори і дні (до 130-річчя від дня народження Миколи Костянтиновича Зерова) : бібліографічний покажчик (з фондів ОУНБ ім. Д.І. Чижевського) / Департамент культури, молоді та спорту Кіровоградської обласної державної адміністрації, Обласна універсальна наукова бібліотека ім.Д.І.Чижевського; укл. М.К. Чуприна, І.І. Кучеренко; ред. М.К. Чуприна; відп. за випуск Є.Г.Літвінова. Кропивницький, 2020. 88 с.
4. Геращенко М., Добровольська Л. Бібліографічний портрет Миколи Зерова. Вісник Книжкової палати. 2011. № 6. С. 36–37.
5. «Закоханий у вроду слів...»: до 125-річчя від дня народження М. К. Зерова : бібліографічний покажчик / уклад. : О. Круківська, С. Настенко ; консультант П. Дунай ; ред. : С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Державна бібліотека України для юнацтва. Київ, 2015. 27 с.
6. Зеров Микола Костянтинович (1890–1937), літературознавець, поет, перекладач : [Оп. фондів, 1–100] : [Електронний ресурс]. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 28. Оп. 1. Од. зб. 225 (1907–1988 рр.); Оп.2.Од. зб. 26 (1929–1965 рр.).URL: <https://csamm.archives.gov.ua/1-100/>(датазвернення: 22.10.2020)
7. Микола Зеров. Книги і долі. «Нікого час не перекреслив...» (2000–2015 рр.) : бібліографічний покажчик / Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. Г. І. Єфімова ; відп. ред. Л. В. Арюпіна ; рецензент Н. П. Малютіна ; ред. І. С. Шелестович. Одеса, 2018. С. 117–134.

8. Сахневич Ю. Особовий фонд Миколи Зерова в архівних зібраннях ЦДАМЛМ України (до 120-річчя від дня народження). Архіви України. 2010. №5. С. 134–142.

УДК 027.54.021:004](477.53-25)ПОУНБ

Власенко Л.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОУНБ ІМ. І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Сьогодні бібліотеки, спираючись на багатомільярдні фонди, виконують навчальну, наукову, просвітницьку та дозвіллеву місію, презентують країну, регіон, край, місто, світовому товариству. Бібліотечне обслуговування сьогодні – це багаторівнева система, синтез новітніх технологій, традиційних форм роботи, які вже довели свою дієвість часом і звичайно, самі бібліотекарі, які досконало володіють сучасними процесами та методами обслуговування користувачів в умовах інформатизації.

У всі часи, починаючи з самого відкриття, наша бібліотека несла у світ освіти, просвіту, науку, культуру. Технологічні і соціальні зміни в суспільстві, які розпочались в середині 90-х років і продовжуються і сьогодні, кардинально змінили роботу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського. Адаптуючись до сьогоднішніх реалій, бібліотека поступово змінює форми і методи обслуговування користувачів, все більше представляє онлайн-послуги.

Електронні ресурси, до яких бібліотека надає доступ користувачам сьогодні: веб сайт <https://library.pl.ua/> та електронний каталог <https://library.pl.ua/jirbis2/>

Веб сайт

ПОУНБ ім. І. П. Котляревського все більше орієнтується на електронні засоби комунікації, застосовує новітні інформаційно-бібліотечні технології в обслуговуванні користувачів бібліотеки. У 2009 р. був створений сайт <https://library.pl.ua/>, двічі була його модернізація і переформатування, виходячи з потреб часу і завдань бібліотеки. Веб сайт створений на мові програмування PHP для виконання на стороні серверу. Доступ надається через канал підключення до мережі інтернет від провайдера НВТОВ «Солвер»,

який надає зовнішні IP-адреси та супроводжує доменні імена веб-ресурсів. Підключення до мережі інтернет здійснюється для 3 серверів, які знаходяться в бібліотеці та надають доступ для бібліотечних веб-сервісів (веб-сайт, ЕК), 72 службових АРМів, 27 АРМів для користувачів та WI-FI мережі.

У травні 2019 р. встановлена нова система веб-аналітики з відкритим вихідним кодом в реальному часі Matomo. Статистика показує, що кількість відвідувачів сайту постійно зростає. 94% відвідувань з України, 6% з таких країн: Росія, США, Німеччина, Нідерланди, Канада, Великобританія, Китай, Польща та ін. З травня по грудень 2019 р. відвідувань веб-сайту – 25054, з них 12982 унікальних відвідувачів, тобто тих, хто відвідав сайт перший раз.

Типи каналів, через які нас більше всього шукають:

прямий вхід library.pl.ua;

сайти: login.library.pl.ua, uk.wikipedia.org;

пошукові запити: ключове слово, ПОУНБ, бібліотека Котляревського сайт;

соціальні мережі.

Найбільш відвідувані сторінки:

Новини; Головна сторінка; Анонси; Галерея; Архів; «Перегортає пам'ять сторінки»: узагальнююча довідка по проведенню обласної декади популяризації літератури на допомогу патріотичному вихованню; ЕК; План роботи бібліотеки (поточний місяць); Книжкова виставка-ярмарок ПОШУК»; Методична діяльність; Структура бібліотеки; Віртуальна довідка; Виставки; Бібліографічні видання; Контактна інформація; «Найцікавіше в бібліотеках області»; «Видатні люди Полтавщини»; «Календар знаменних і пам'ятних дат»; Бібліотеки області; Масові заходи.

По часу більше всього відвідувань сайту з 10 по 17 годину.

З 2010 р. ми почали розміщувати видання бібліотеки в електронному вигляді https://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/ Розділ «Видання бібліотеки» презентує наукові доробки всіх відділів бібліотеки. Для зручності користувачів розділ розподілено на декілька підрозділів:

Бібліографічні видання

Видання відділу інформації з питань культури і мистецтва

Видання відділу краєзнавства

Методичні матеріали

У 2017 р. введено підрозділ Наукові та практичні доробки наших співробітників https://library.pl.ua/nashi_vidannja/naukovi_ta_praktichni_dorobki_nashikh_spivrobitnik/.

З 2011 р. бібліографічний відділ створив в електронному вигляді «Зведений каталог періодичних та інформаційних видань, передплачених провідними бібліотеками м. Полтави» https://library.pl.ua/nashi_vidannja/zvedenij_katalog/, який також виставлений на сайті бібліотеки.

Відділ краєзнавства Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського у 2016 році започаткував інтернет-проект “Бібліотеки Полтавщини на сторінках обласних газет”: https://library.pl.ua/poltavshina/biblioteki_poltavshini_na_storinkakh_oblasnikh_gaz/ Його метою є ознайомлення громадськості з діяльністю бібліотек Полтавської області, яка висвітлювалася на сторінках обласних газет, починаючи з 1944 року.

У 2019 р. розпочато «Віртуальний проєкт пам’яті І. П. Котляревського» <https://library.pl.ua/kotlarevskiy/>. Нашій бібліотеці 22 червня 1949 р. постановою Ради Міністрів УРСР №1603 було присвоєно ім’я Івана Петровича Котляревського, і встановлена назва «Полтавська обласна бібліотека ім. І. П. Котляревського». Метою проєкту є увіковічнення пам’яті видатного полтавця, основоположника нової української літератури та популяризація його творів, літератури та мистецьких проєктів про нього.

Електронний каталог

Електронна систематична картотека статей (БД – «Бібліографія») була створена в 1995 році. У 2004 р. в роботу введено автоматизовану систему «ІРБІС-64», з 2018 р. модуль jirbis2 (мова програмування РНР для виконання на стороні серверу), який надав можливість виставити ЕК онлайн.

На 01.05.2020 в ЕК - 345600 записів;

ЕКС – 803500 записів;

ЕК краєзнавства – 14900 записів;

ЕК інозем. мовами – 16300 записів.

Всього: 1180 300

З травня по грудень 2019 р. ЕК користувалось 2127 користувачів, до 300 користувачів в місяць.

З листопада 2017 р. з метою збереження унікального фонду бібліотеки та з метою наповнення ЕК повнотекстовими ресурса-

ми було започатковано оцифрування цінних книг, з 2018 р. – періодичних видань (переведення паперових видань в електронний вигляд). Використовується спеціалізоване ПО для здійснення оцифровки фонду: ScanParagus, ScanSnap та ін. На 01.01. 2020 відскановано 111 книг та 912 примірників газет «Зоря Полтавщини». Щоб побачити повнотекстові ресурси в ЕК необхідно відмітити відповідне вікно «Повнотекстовий ресурс». Чим більше наповнюється ЕК повнотекстовими ресурсами, тим більше зростає динаміка його відвідування.

Висновок

Результатом віртуалізації бібліотечних послуг стало переміщення у цифрове середовище пошуку ресурсів, каналів комунікації між бібліотекарем і користувачем, а також самого користувача.

Віртуалізація бібліотечних послуг сприяє становленню нової форми світоглядної культури та нового типу взаємодії в інформаційно-мережевому просторі, в тому числі міжнародному обміні інформації. Система електронних інформаційних комунікацій постійно змінюється, бібліотеки прислуховуються до потреб суспільства, змінюють і удосконалюють бібліотечні сервіси.

Список використаних джерел

1. Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського : веб-сайт. – Режим доступу: <https://library.pl.ua/> (дата звернення: 12.03.2020). – Назва з екрана.

УДК

Влезько Н.

УКРАЇНЬСКА БІБЛІОТЕЧНА АСОЦІАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК У РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ ПОЛТАВЩИНИ

Сьогодні бібліотеки є базовою платформою культурної, наукової, освітньої, інформаційної та дозвілєвої інфраструктури суспільства. Важливу роль у розвитку бібліотечної справи в Укра-

їні відіграє професійна громадська спільнота ВГО «Українська бібліотечна асоціація», яка є потужним професійним майданчиком, що сприяє модернізації бібліотечної справи та здійснює суттєвий вплив на розвиток бібліотечної професії та управління бібліотечною галуззю. УБА є тією складовою громадянського суспільства, яка посилює персональну мотивацію кожного бібліотечного працівника до активної дії і впроваджує демократичні практики у професійне бібліотечне середовище.

Українська бібліотечна асоціація була створена у 1995 році, яка в цьому році разом з бібліотечною спільнотою України відзначала ювілей – 25 років від дати заснування. На сьогоднішній день Асоціація налічує понад 5 тисяч індивідуальних членів та партнерів.

У 2013 році за ініціативи активних, небайдужих бібліотечних працівників Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського були підготовлені документи на створення в Полтавській області відділення (філії) ВГО «Українська бібліотечна асоціація». І вже у 2014 році ми отримали офіційний статус – Полтавське обласне відділення (філія) ВГО УБА.

Діяльність відділення спрямована на розвиток бібліотечної справи регіону, забезпечення реалізації права користувачів бібліотечних послуг на якісне і своєчасне бібліотечне та інформаційно-бібліографічне обслуговування. Сьогодні Відділення налічує понад 200 членів. Членство в громадській організації – це усвідомлений вибір кожного бібліотекаря. Саме тому Президія Полтавського ОБ багато уваги приділяє розробці пропозицій, які заохотять постійних членів залишатися в Асоціації та спонукатимуть до вступу нових членів.

- Членство в Асоціації дає можливість бібліотекарям розвиватися професійно, брати участь у різноманітних заходах, тренінгах, семінарах, школах тощо. Члени Полтавського ОБ неодноразово були учасниками Школи молодого бібліотекаря, Всеукраїнської літньої школи адвокації для бібліотекарів, кілька років поспіль є учасниками Львівського бібліотечного форуму, в складі делегації УБА взяли участь у фестивалі «Місто та книги» (Білорусь). До речі, у 2018 році Полтавське ОБ УБА приймало в себе учасників Всеукраїнської літньої школи адвокації «Адвокація в сталі ЕТНО». Для учасників Школи була розроблена цікава програма, до якої входило:

- Командна робота з лідерами успішних ОТГ;
- Бібліобрифінги з владою Полтавщини;
- Фабрика професійних ідей від бібліотечних зірок України;
- Бібліопосиденьки від Рудого Панька «Адвокація від А до Я»;
- Серія майстер-класів «Бібліо Це Глина»;
- Етнокалейдоскоп «Народні промисли Полтавщини»;
- Бібліотечні етногойдалки та багато-багато інших цікавинок.

Адвокаційна діяльність є невід'ємною складовою роботи будь-якої бібліотеки, яка турбується про свій імідж, про підвищення значення бібліотеки в суспільстві в цілому і в громаді зокрема. Саме адвокаційна діяльність може допомогти підвищити роль бібліотеки, вплинути на прийняття важливих рішень щодо її функціонування і фінансування, а членам громади більше дізнатися про послуги бібліотеки, про її можливості в розвитку своєї громади.

Президія Полтавського ОВ лобіює інтереси своїх членів на місцевому і всеукраїнському рівнях. На запит членів організації готуються листи підтримки бібліотекам для реалізації проектів і участі у конкурсах, рекомендаційні листи на керівні посади. Голова відділення є членом Громадської ради Полтавської ОДА.

Члени відділення беруть активну участь у конкурсах, які організовує ВГО УБА. Так, 4 бібліотеки стали переможцями конкурсу «Бібліотека – громада: відкритий простір» (Фонд «Монсанта»), 4 бібліотеки – переможці конкурсу «Все про Європу: читай, слухай, дізнавайся в пунктах європейської інформації в бібліотеках» за підтримки Європейського Союзу. Бібліотека-філія № 4 Полтавської міської ЦБС стала переможцем всеукраїнського конкурсу УБА «Бібліотека року». Також в партнерстві з Полтавською ОУНБ ім. І. П. Котляревського в області проводився щорічний обласний конкурс «Бібліотека року Полтавщини», переможці якого отримували гарні набори книг для своїх бібліотек.

Два члени Полтавського обласного відділення УБА були нагороджені Почесними відзнаками Української бібліотечної асоціації «За відданість бібліотечній справі». Це – Т. І. Зеленська Т. І., директор Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського, заслужений працівник культури України і Т. А. Дузенко, директор Полтавської міської ЦБС.

Одним з основних завдань Полтавського ОВ є розвиток системи безперервної освіти; формування середовища професійного спілкування, обмін досвідом і підвищення професійного рівня бі-

бліотекарів області. Спільно з Полтавською ОУНБ ім. І. П. Котляревського для бібліотечних працівників області організуються семінари, тренінги, круглі столи. Зокрема, в 2017 році відбувся семінар «Інноваційно-методична діяльність: актуальні питання теорії і практики», де поряд з іншими питаннями розглядалось питання ролі бібліотеки в запровадженні культури академічної доброчесності. Члени відділення взяли участь у круглому столі «Актуальні питання організації роботи бібліотечних закладів в умовах реформування» з представниками ОМС Одеської і Миколаївської області, які перебували в Полтавській області з метою вивчення досвіду у впровадженні реформ децентралізації.

Члени УБА активно займаються проектною діяльністю. Так, Полтавське обласне відділення УБА спільно з Полтавською ОУНБ ім. І. П. Котляревського взяло участь у програмі ПОЛіС (Поліція і Спільнота), яка є частиною проекту «Залучення громадськості до реформ». Програма мала на меті вибудувати плідну співпрацю між поліцією та тими, для кого вона працює і кого захищає, зокрема, шляхом організації зустрічей представників місцевої поліції та громадськості на базі бібліотек та інших публічних платформ. Такі зустрічі дають можливість особисто та в неформальній обстановці поспілкуватись з патрульними, дізнатись про реформу Національної поліції та обговорити проблеми своїх міст. Так, в рамках цієї програми нами був реалізований проєкт «Мала поліцейська академія».

З метою підвищення рівня поінформованості населення з питань торгівлі людьми та усвідомленні цієї проблеми Полтавське ОВ УБА за фінансової підтримки IREX реалізувало проєкт «Людина НЕ на продаж». Партнерами у проєкті виступили – Полтавський обласний молодіжний центр і бібліотека ім. І. П. Котляревського. В рамках проєкту було проведено низку тренінгів, відбувались перегляд фільмів про сучасне рабство з подальшим обговоренням, акції тощо.

Президія Полтавського ОВ виступила з пропозицією про запровадження для бібліотечних працівників професійних поїздок з метою обміну досвідом до бібліотек інших регіонів України. Ми здійснили таку поїздку до бібліотек Чернігівщини. В планах була поїздка до бібліотек Сумщини, але, на жаль, життя внесло свої корективи і поїздка до сумських бібліотек була відкладена на наступний рік.

Планів на майбутнє багато - це і підвищення іміджу бібліотеки і професії бібліотекаря, фаховий розвиток членів, втілення іннова-

ційних послуг в практику бібліотек, просування і популяризація читання, підтримка членства, активізація діяльності відділення. І я впевнена, що все це нам під силу, якщо ми будемо разом, будемо активними і небайдужими.

УДК 025.5

Захарченко С., Щербініна О.

**БІБЛІОГРАФІЧНА СЛУЖБА
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ ІМ. І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО:
ІСТОРІЯ, ТРАДИЦІЇ, НОВАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Головним мозком нашим ми вважаємо нашу бібліотеку, її відділ бібліографії. Цей відділ поставлений на таку висоту, що кожен з вас в короткий термін може вибрати звідти все, що для нас цікаво. Це величезна база, яка підніме всіх на велику висоту, це її основа.

Вавилов М. І.

Сьогодні вже незаперечний той факт, про який ще на початку нового століття було сказано в Керівництві ІФЛА / ЮНЕСКО – публічна бібліотека відіграє важливу роль в зборі, систематизації та використанні інформації, в забезпеченні вільного доступу до широкого кола інформаційних джерел.

Тривалі бурхливі зміни в області інформаційних технологій радикально впливають на звичну бібліотечну діяльність, активно розширюють спектр бібліотечно-бібліографічних послуг, що надаються, спрямованих на забезпечення вільного доступу до світових інформаційних ресурсів. Публічні бібліотеки грають сьогодні не останню роль у формуванні єдиного інформаційного простору країни, який є сукупністю інформації і знань, баз і банків цих сучасних технологій, що забезпечують задоволення інформаційних потреб суспільства.

Бібліографічна робота завжди була найважливішою складовою діяльності бібліотек. Практика обслуговування читачів підказувала необхідність створення у будь-якій, навіть найменшій бібліотеці, комплексу довідкової літератури, бібліографічних покажчиків і системи каталогів і картотек для полегшення пошуку необхідних документів – книг, статей зі збірок, журналів, газет.

Наразі змінюються не тільки форми та методи бібліотечної роботи, змінюється читач, змінюється бібліотекар, змінюються приміщення, запити, змінюється власне бібліотека, з'являються нові відділи, нові пріоритетні види роботи тощо. Але в діяльності кожної бібліотеки є традиційні види роботи, традиційні відділи. Одним з таких видів діяльності є інформаційно-бібліографічна, без якої немислима сучасна бібліотека.

Бібліографічна служба Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського пережила неодноразові структурні трансформації (розділення і злиття), не раз змінювала назви.

У 1896 р. були придбані всі випуски «Энциклопедического Словаря» Брокгауза і Єфрона. У 1930-х роках у бібліотеці, крім відділу абонементу, працював читальний зал з соціально-економічним, природно-економічним, природно-технічним та літературно-мознавчим кабінетами. Діяли також методичний кабінет та кабінет самоосвіти з довідниковим консультаційним бюро. У першому півріччі 1941 р. бібліотека плідно працювала за всіма напрямками – проводила масову, методичну та довідково-бібліографічну роботу. Під час окупації непоправних втрат зазнав бібліографічний апарат: знищені каталоги, картотеки. У післявоєнний період Бібліотека займається краєзнавчою роботою: створено картотеку видань (книжок і журналів), що вийшли на території Полтавської області за період 1917–1950 рр., яка була надіслана в Книжкову палату.

На жаль, про роботу в довоєнний і післявоєнний період відомо небагато. Як самостійна структурна одиниця, Бібліографічний відділ був створений в 1960 р. в складі 3-х бібліографів: Дунаєвська Софія Семенівна, Вербицька Валентина Михайлівна і Серебрянська Ганна Самсонівна. Очолила відділ випускниця Харківського бібліотечного інституту 1947 р. Дунаєвська Софія Семенівна (1960–1967 рр.). Величезна заслуга в становленні бібліографічної служби належить цим бібліографам. Саме вони стояли біля витоків створення довідково-бібліографічного апарату (ДБА) як обласної бібліотеки, так і бібліотек області. Було сформовано сучасний ДБА, розширено сферу та перелік послуг, що надаються читачам. У відділі значно зріс довідково-бібліографічний фонд (ДБФ), істотно поліпшилася його структура. На сьогодні ДБФ – значне за обсягом, важливе за змістом та науковим значенням зібрання документів нормативного характеру, енциклопедій, довідників, словників, бі-

бліографічних посібників, видань органів національної бібліографії (нині він налічує понад 4 тис. документів). Вівся щоденний розпис газет і журналів. Створювалися тимчасові тематичні картотеки (до політичних кампаній і знаменних дат).

У 50-ті роки бібліотека починає одержувати анотовані картки Всесоюзної Книжкової Палати (ВКП) і формує на їх основі бібліографічні картотеки, які згодом стали базою для систематичної картотеки статей (СКС). Картотеки були однією з найбільш трудомістких частин ДБА нашої бібліотеки. Ведеться СКС і донині, але в електронному варіанті, в базі даних БД «Електронний каталог». Була створена тематична картотека творів художньої літератури, в яку розписувалися і твори з журналів; алфавітна картотека назв художніх творів.

1960-і рр. – період розквіту краєзнавства. Формується фонд літератури про Полтавщину та основні частини краєзнавчого ДБА: систематичний краєзнавчий каталог, каталог місцевих видань. Для краєзнавчого каталогу проглядалися і розписувалися всі книги, які одержувала бібліотека, періодичні видання та видання, що продовжуються. Цей каталог ведеться в бібліотеці і сьогодні, в т. ч. і в електронному вигляді. У бібліографічному відділі створюється сектор краєзнавчої бібліографії, який очолила старший бібліограф Серебрянська Г. С. Співробітники відділу і сектора краєзнавчої бібліографії активно займаються підготовкою бібліографічних посібників. Видається поточний бібліографічний покажчик «Література про Полтавську область в ... році». У ньому відображалася вся література про Полтавську область, яка надійшла в бібліотеку за рік. Щорічно готується «Календар знаменних та пам'ятних дат Полтавщини», що став основним виданням бібліотеки на багато років. У цей період виходять невеликі пам'ятки, присвячені видатним землякам (серії «Діячі науки - наші земляки», «Письменники Полтавщини», «Митці Полтавщини»), і ґрунтовні покажчики, багато з яких до цього часу зберегли наукову і практичну цінність («Полтаві - 800» (1974), «Полтавщина в художній літературі» (1976, 1984), «Природа і природні ресурси Полтавщини» (1983) та ін.

Плідними для бібліографічного відділу були 70-ті роки. У ці роки значне місце в діяльності відділу займала методична та координаційна робота. В районах області створювалися Довідково-інформаційні фонди (ДІФи) сільськогосподарської літератури. Ак-

тивізувалася інформаційна робота серед фахівців сільського господарства: впроваджувалася система вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ), проводилися Дні фахівця, Дні інформації. Багато уваги приділялося вихованню культури читання: проводилися перегляди, Дні бібліографії, огляди, в т.ч. поза стінами бібліотеки. Для цієї мети вперше широко використовувалися місцева періодична преса і радіо (колонки «Книжкова полицка» в районних і обласних газетах), які готували бібліографи відділу.

В районах області почалася централізація бібліотек. Це був період організації бібліографічних служб і краєзнавчих фондів в бібліотеках області. З'явилися нові бібліографічні показники, серед яких заслуговують на увагу щорічник «Зведений каталог періодичних та інформаційних видань, які отримують бібліотеки м. Полтави в ... році», «Зведений показник бібліографічних списків, складених бібліотеками м. Полтави в ... році», «Полтава – Велико Тирново: 20 років дружніх зв'язків» (1982 р.) та ін.

У 1975 р. в бібліографічному відділі був створений сектор інформації з питань культури і мистецтва «Інформкультура», який очолила головний бібліограф Семікіна Віра Павлівна, а пізніше – нинішній директор Бібліотеки головний бібліограф Зеленська Тетяна Іванівна (з 1993 р. – заступник директора, з 2003 р. – директор). Сектор став обласним центром інформації по культурі і мистецтву і забезпечував інформаційне обслуговування працівників установ культури: бібліотек, музеїв, театрів, клубів, викладачів спеціалізованих шкіл і вузів. У секторі формувався фонд інформаційних галузевих видань, виходило видання «Хроніка культурного життя Полтавщини».

Традиційна система довідково-бібліографічного обслуговування в бібліотеці змінювалася: в 1993 р. зі складу бібліографічного відділу відокремилися самостійні структурні підрозділи - відділ краєзнавчої літератури та бібліографії і відділ інформації з питань культури і мистецтва. У спеціалізованих відділах (технічної літератури, сільськогосподарської літератури, літератури з мистецтва) були введені штатні посади галузевих бібліографів, які здійснюють довідково-бібліографічне обслуговування користувачів і формування галузевих частин ДБА.

Величезне навантаження лягло на плечі бібліографів в 1990-і і на початку 2000-х років, коли бібліотеки переживали читацький

бум. В цей час, як ніколи раніше, затребуваною читачами виявилася допомога бібліографів в копінткому розшуку рідкісних публікацій, необхідних для дослідницької роботи, консультування по орієнтації у величезному просторі друкованих видань.

Впродовж останніх років поступово відбувалася переорієнтація роботи інформаційно-бібліографічного відділу. Сьогодні, нарівні з традиційними видами бібліографічної роботи, все більше уваги приділяється забезпеченню сучасних потреб користувачів у бібліотечно-інформаційних продуктах та послугах. Цьому сприяє активне вивчення веб-контенту та генерація електронних бібліографічних ресурсів, опанування й використання ресурсів Інтернет, розширення сфери бібліотечних послуг, підвищення якості бібліотечних процесів тощо.

Аналізуючи історичний досвід, можна виділити наступні напрями діяльності бібліографічного відділу на сучасному етапі:

- створення довідково-бібліографічного апарату;
- довідково-бібліографічне обслуговування;
- бібліографічне інформування;
- формування інформаційної соціалізації користувача;
- підготовка і випуск бібліографічної продукції.

З 2004–2005 років перед Полтавською ОУНБ ім. І. П. Котляревського, як і перед іншими бібліотеками країни, постало завдання практичного впровадження нових інформаційних технологій у безпосереднє обслуговування читачів. Бібліографічний відділ почав створювати свій інформаційний продукт – електронну картотеку періодики.

Актуальне значення має і факт розвитку довідкового апарату бібліотеки, що дозволяє використати для пошуку окрім традиційних карткових каталогів і картотек ще і електронні ресурси - електронний каталог, електронні бази даних і Інтернет. ПОУНБ ім. І. П. Котляревського відмовилася від повної консервації традиційних каталогів і картотек, як це зробили у ряді бібліотек країни, ми залишаємо читачам вибір найбільш зручної для них форми довідкового апарату. Сьогодні електронний каталог ПОУНБ ім. І. П. Котляревського налічує більше 1 млн. записів і включає в себе бази даних «Книги», «Статті», «Книги іноземними мовами», «Статті іноземними мовами», «Ноти», «Краєзнавство», «Періодичні видання».

Обслуговування користувачів, що знаходяться за межами бібліотеки, завжди було складовою частиною інформаційно-бібліографічного обслуговування.

Створений у 2009 році веб-сайт бібліотеки (www.library.pl.ua) презентує громаді свої здобутки та створює її позитивний імідж. Користувачі можуть знайти всю необхідну інформацію стосовно діяльності бібліотеки: від режиму роботи до пошуку в електронному каталозі. На сайті представлені краєзнавчі ресурси, видання бібліотеки, віртуальні виставки, нові надходження літератури, плани заходів, архів новин та ін. інформація.

З 2010 р. на сайті ПОУНБ почала працювати віртуальна довідкова служба «Віртуальна довідка». Віртуальна довідка – це безкоштовна онлайн-послуга, спрямована на оперативне виконання разових запитів віддалених користувачів, які пов'язані з пошуком інформації. Відповіді на запити розміщуються на сайті Бібліотеки в розділі Архів запитань.

Серед новацій відділу можна підкреслити створення власного блогу «BiblioПорадник». Блог Бібліографічного відділу ПОУНБ імені І. П. Котляревського створено в 2017 році як допоміжний ресурс до офіційного сайту ПОУНБ, що більш широко розкриває діяльність відділу. Корисну інформацію тут можуть знайти і бібліотекарі, і педагоги, і науковці, і студенти.

На Головній сторінці блогу розміщуються різноманітні новини, оголошення про нові надходження періодичних видань до бібліотеки, інформаційні матеріали до пам'ятних дат зі списками джерел. Блог містить посилання на різноманітні ресурси: віртуальну довідку нашої бібліотеки, Об'єднану віртуальну службу бібліотек України, фахові бібліотечні ресурси. На Головній сторінці також розміщується інформація про нові надходження літератури до бібліографічного відділу.

Розділ «Швидка бібліографічна допомога» призначений для фахівців бібліотечної галузі, освітян і науковців, широкого кола читачів. Тут розміщені державні стандарти, методичні матеріали та консультації, пов'язані з бібліографічною діяльністю; матеріали з питань академічної доброчесності та медіаграмотності; законодавчі та нормативні документи з питань бібліотечної діяльності; посилання на ресурси відкритого доступу: пошукові системи, електронні бібліотеки України і світу, сайти періодичних видань.

Повні тексти бібліографічних покажчиків, тематичних списків літератури, інформаційних пам'яток, статті співробітників відділу в періодичних виданнях відображені в розділі «Наші видання».

Розділ «Віртуальні виставки» – це місце для презентацій новинок періодичних видань, які отримує бібліотека та тематичних віртуальних виставок.

У процесі редагування знаходиться сторінка Наш відділ, вона буде доповнена історією відділу, переліком і фото співробітників відділу.

Блог постійно редагується і удосконалюється, щоб бути зручнішим у користуванні.

За останні роки значно збільшився і розширився репертуар бібліографічної продукції. Цільова спрямованість бібліографічних посібників будується на основі інформаційних запитів користувачів. З огляду на це намітився перехід від об'ємних бібліографічних посібників, що охоплюють великий хронологічний відрізок часу, до оперативного видання інформаційних посібників малих форм (інформаційних списків, рекламних буклетів, інформаційних листків та ін.). Набули поширення продовжувані видання, такі як: серійні, інструктивно-методичні матеріали. Тематика видань різноманітна: 1. Бібліографічні видання в рамках проектів...: «Україна – НАТО: співробітництво заради миру», «Корупція: новий рівень боротьби», «Пенсійна реформа України: реалії сьогодення», «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек»; 2. Бібліографічні видання на допомогу фахівцям: «Орієнтири сучасної бібліотеки: взаємодія, сервіси, креатив», «Оформлення бібліографічного опису для списку використаних джерел у наукових роботах»; 3. Бібліографічні посібники на допомогу навчально-виховному процесу: «Національно-патріотичне виховання особистості: сучасний український вимір», «Становлення системи громадянської освіти в Україні: досвід та перспективи», «Медіакомпетентність – вміння для життя сучасної людини» та ін.; 4. Бібліографічні посібники літературознавчої тематики: «Смак «Коронованого слова», «До джерел слов'янської писемності», «Великий полтавець Іван Петрович Котляревський».

Навчальна функція бібліографічного відділу реалізується в двох власних проектах «Декада «Суперкористувач»: тренінги для користувачів ПОУНБ ім. І. П. Котляревського» та «Школа ІРБІС ПОУНБ: учбово-практичні заняття для працівників бібліоте-

ки (у формі індивідуальних консультацій, занять, групових тренінгів), які спрямовані на підвищення інформаційної культури читачів бібліотеки та її фахівців.

В ході тренінгів і практичних занять наші користувачі освоюють ефективний пошук в інтернеті і каталогах найбільших бібліотек України і світу, вчаться грамотно формулювати інформаційні запити, правильно обробляти результати пошуку, складати список літератури.

Виконуючи методичні функції, бібліографічний відділ постійно веде консультаційну роботу з питань професійної діяльності для бібліотекарів і бібліографів області, міста.

Бібліографічний відділ ПОУНБ ім. І. П. Котляревського і сьогодні зберігає свої традиції: «Приходити на допомогу читачеві в пошуках літератури».

Наші основні послуги:

- індивідуальні та групові консультації щодо користування каталогами і картотеками;
- надання можливості користувачам для самостійної роботи з електронними базами даних Бібліотеки з допомогою чергового бібліографа;
- виконання тематичних запитів по електронному каталогу і картотечі з наступним копіюванням на електронний носій або роздрукуванням списку літератури;
- «віртуальна довідка»;
- консультації з оформлення бібліографічних списків літератури до курсових і дипломних робіт;
- видача бібліографічних і реферативних видань у читальні зали;
- виконання уточнюючих, бібліотечно-орієнтувальних довідок у телефонному режимі;
- виконання аналітичних довідок на замовлення.

Наші ресурси:

- Державні бібліографічні покажчики України (Літопис книг, Літопис газетних статей, Літопис журналів, Літопис авторефератів дисертацій та ін.);
- довідкова література, книги, періодичні видання, передплачені ПОУНБ ім. І. П. Котляревського;

- власна бібліографічна продукція: рекомендаційні бібліографічні покажчики та списки літератури;
 - електронний каталог книг ПОУНБ ім. І. П. Котляревського;
 - Електронна база бібліографічного відділу – 349629 бібліографічних записів на 01.01.2020. За період з 01.01.2019 по 31.12.2019 створено 22471 запис.
 - БД «Зведений каталог періодичних видань, які передплачені провідними бібліотеками м. Полтави»;
 - Віртуальна довідка.
 - Блог бібліографічного відділу «Biblio Порадник»
- Інформаційні послуги Бібліографічного відділу **безкоштовні**.

Але найголовніше, бібліографічний відділ Бібліотеки – це висококваліфікований штат співробітників, які роблять широкий спектр послуг: від виконання довідок і консультацій до проведення майстер-класів по бібліографічному опису документів і методиці пошуку в каталогах і базах даних бібліотеки.

Про високу кваліфікацію і авторитет бібліографів відділу свідчить і такий факт: співробітники відділу плідно працювали в складі редакційних колегій наукових видань «Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область» (1966–1967 рр., Дунаєвська С. С., Вербицька В. М.) і «Книга пам'яті України. Полтавська область. Т. 1. Полтава» (1995 р., Щербініна О. І.).

Бібліографічний відділ завжди був стартовим майданчиком для подальшого кар'єрного зростання співробітників, наприклад, Зеленська Т. І. – заступник директора, директор Бібліотеки, Волошко В. В. – завідувач відділу краєзнавства, Місько Т. І. – завідувач відділу соціокультурної діяльності, Власенко Л. М. - заступник директора з інформаційних технологій.

У різні роки в відділі працювали і своєю працею зробили вагомий внесок у розвиток бібліографічної служби в бібліотеці високопрофесійні фахівці, досвідчені бібліографи. Серед них вже згадувані Дунаєвська С. С. (завідувач відділу 1960–1967 рр.), Вербицька В. М. (завідувач відділу 1967–1984 рр.), Серебрянська Г. С., Семікіна В. П., Зеленська Т. І., Лебеденко Т. С., Миргородська А. Г., Новик Г. С., Тертичка Н. І., Караченцева Н. Г., Наливайко Н. М., Моргуненко О. Г., Місько Т. І., Ткаченко О. Г., Черненко С. В., Волошко В. В., Голубок С. М., Кашаба І., Щира К. М. (завідувач відділу 2007–2011 рр.), Мотріченко О. В., Митько М. О., Черкаська К. М., Власен-

ко Л. М., Щербініна О. І. (завідувач відділу 1984–2007 рр.), Войцєвська О. М., Белаш Л. В., Видря Н. М., Лашко В. А., Нестеренко О. В., Захарченко С. М. (завідувач відділу з 2011 р.).

Цей непростий шлях розвитку Бібліографічного відділу був багатий на результати тому, що всі співробітники є патріотами своєї установи, які віддано люблять свою справу і тих, для кого вони працюють.

Використані джерела

1. Власенко Л. М. Бібліотеки Полтавської області в 2014-2015 рр.: технологічне забезпечення та представлення в мережі інтернет [Електронний ресурс] // Короленківські читання 2015. «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку» : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 8 жовт. 2015 р. У 2 ч. Ч. 2 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.» ; [уклад. О. П. Куніч ; редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків, 2016. – С. 75–79.
2. Власенко Л. Віртуалізація інформаційно-бібліографічного обслуговування Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського / Л. Власенко // Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Полтава, 22 листоп. 2018 р. – Полтава: ПНТУ імені Юрія Кондратюка, 2018. – С. 175.
3. Власенко Л. М. Сучасна бібліотека - рівні можливості для всіх користувачів / Л. М. Власенко // Сучасна бібліотека у науковому просторі ВНЗ: інформаційні ресурси, технології, проекти: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Полтава, 21-24 жовт. 2014 р. – С. 111–118.
4. Власенко Л. Унікальне видання про І. Котляревського: [про біобібліографічний покажчик, який було видано в ПОУНБ ім. І. П. Котляревського] / Л. Власенко // Вісник книжкової палати. – 2015. – № 8. – С. 15.
5. Захарченко С. Н. Информационно-аналитическая деятельность Полтавской ОУНБ им. И. П. Котляревского: от разработки до внедрения проектов [Електронний ресурс] // Короленківські читання 2015. «Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку» : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 8 жовт. 2015 р. У 2 ч. Ч. 2 / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО «Укр. бібл. асоц.» ; [уклад. О. П. Куніч ; редкол.: В. Д. Ракитянська (голова) та ін.]. – Харків, 2016. – С. 80–86.

6. Захарченко С. Н. Информационно-библиографический сервис Полтавской областной универсальной научной библиотеки им. И. П. Котляревского / С. Н. Захарченко // Короленківські читання : збірник. – Х. : ХДНБ ім. В. Г. Короленка, 2015. – 2014 : Бібліотеки, архіви, музеї: формування цифрового регіонального простору : матеріали XVII міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 8 жовт. 2014 р. – С. 86–94.
7. Ротач П. Валентина Вербицька // Бібліографія українознавства: бюлетень Комісії української бібліографії Міжнародної асоціації українців. – Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 30.
8. Ротач П. Софія Дунаєвська // Бібліографія українознавства: бюлетень Комісії української бібліографії Міжнародної асоціації українців. – Львів, 1992. – Вип. 1. – С. 30–31.
9. Федорова М. А. Вони творили бібліотеку : історія Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського в особах / М. А. Федорова, Н. В. Влезько // Полтавщина - земля моя свята : збірник кращих матеріалів VII обласної краєзнавчої конференції учнівської молоді / Департамент освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації, Полтавський обласний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді. – Полтава : Техсервіс, 2016. – С. 19–23.
10. Федорова М. А. Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського в роки Другої світової війни / М. А. Федорова // Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 12 листоп. 2015 р. – К. : [б. и.], 2015. – С. 215–220.
11. Федорова М. А. Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І. П. Котляревського - 120 років : [історія та сьогодні] / М. Федорова // Бібліотечний форум України. – 2015. – № 2. – С. 60–65.
12. Чернявська Л. Бібліотечні установи як центри гендерної просвіти громадян в інформаційному суспільстві [Електронний ресурс] / Л. Чернявська // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2019. – Вип. 55. – С. 73. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/np.55.064> (дата звернення: 17.02.2020). – Назва з екрана.

**КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ЦЕНТР
ЯК КУЛЬТУРНИЙ ОСЕРЕДОК НАДБАНЬ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ СВІТУ**

*Життя України – мов квітка чарівна –
Могутнє, на грані землі і небес;
Заквітло в народі, з народом панівне:
Для світу загадка – джерело чудес.*

Степан Горlach

Травень 2002 року вписався, як ще одна пам'ятна дата в історії діяльності Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського. Саме тоді в бібліотеці було відкрито Канадсько-Український Бібліотечний Центр. Такі Центри на той момент вже існували у Луганську, Донецьку, Харкові, Сімферополі, Одесі (загалом дев'ять). Полтавський Центр став десятим.

У відкритті КУБЦу тоді взяли участь гості з Канади: голова Канадського товариства «Приятелі України» (осередок Торонто) Степан Горlach та Ярослав Семчишин, Микола Колодка, Марія Фішер-Слиж (учасники та спонсори проекту «Канадсько-Український Бібліотечний Центр»), представники місцевої влади та громадських організацій.

Відкриття Канадсько-Українських Бібліотечних Центрів відбувалося в рамках проекту «Відродження», метою якого було надання українським читачам можливості користуватися виданнями української діаспори, до яких вони раніше не мали доступу.

*Немов вода гірської річки,
Летить так вимовлене слово:
Ніхто його вже не зупинить, –
Такий закон твій, рідна мово!*

Степан Горlach.

Сюди, додому, в Україну, Степан Горlach привозив багатотомні бібліотеки української літератури. Знаючи, як скрутним було тоді в Україні з українськими книжками, у Канаді та Європі (Польщі,

Франції, Румунії, Чехії, Словаччини) збиралося все, що виходило українське і про Україну, твори репресованих письменників, раритетні видання, і привозилося сюди до Бібліотечних Центрів.

Отже, Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського одержала тоді в дарунок 5 тисяч примірників, як української, так і англomовної літератури, виданої в різні роки і в різних країнах. Ці видання містять вагому додаткову інформацію, що стосується історії України, релігієзнавства, літературознавства, а також інших питань життя нашого народу.

Протягом наступних років фонд Центру періодично поповнювався новими виданнями різної тематики. Були серед інших і дарунки Д. Титериної-Блохин, дружини Ю. Бойко-Блохина з Німеччини, яка неодноразово відвідувала наш центр, та родина Д. Нитченка (Чуба) з Австралії. Є у Центрі і видання користувачів, які займалися дослідницькою краєзнавчою та літературною діяльністю, працюючи з матеріалами нашого фонду, а саме: А. Чернова, Г. Антипович, Є. Пуздrowsького.

Цього року Центру виповнилося 18 років. І сьогодні фонд КУБЦу налічує понад 10 тисяч примірників видань, які були видані українською діаспорою в США, Канаді, Австралії та Німеччині протягом ХХ століття. Найбільшим попитом у читачів користується україномовна частина Центру: книги та періодичні видання. Особливо цінними для дослідників є періодичні видання, деякі з них, на жаль, сьогодні припинили своє існування. Родзинкою фонду є книги з автографами та еклібрисами відомих письменників і діячів української діаспори світу: О. Ізарського, Д. Чуба (Нитченка), Р. Василенка, Л. Богуславець, Д. Титериної-Блохин та інших. Всі видання КУБЦу є унікальними та використовуються науковцями, викладачами, студентами, учнями шкіл для написання наукових робіт, курсових та дипломних проєктів, статей, рефератів.

Особливу увагу привертає, найбільший за кількістю книг та періодичних видань, розділ історичної тематики і, зокрема, про історію України. Тут цікавими для користувачів є книги під назвою «Історія України», написані Дмитром Дорошенком, Михайлом Грушевським, Іваном Крип'якевичем та видані в 1942, 1954, 1957, 1961 роках видавництвами – Краків, Львів, Нью-Йорк.

Великий інтерес викликають видання про визвольні змагання у 1917–1921 рр., тобто період в історії України, що характеризуєть-

ся значною політичною, військовою та дипломатичною діяльністю українських національних сил, спрямованою на відродження самостійної держави на всіх етнічних українських землях. Про це розповідають Р. Млиновецький «Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1918 рр.» (Торонто, 1954), «За чистоту позицій українського визвольного руху» (Лондон-Мюнхен, 1955), М. Стахів «Україна в добі Директорії УНР» (Вайнніпег, 1969), Б. Мартос, «Визвольний здвиг України» (Нью-Йорк, 1989). Попитом читачів користується і книга Ісаака Мазепи, який особисто брав участь в українській визвольній боротьбі «Україна в огні й бурі революції: 1917–1921» (1950).

Користувачі Центру мають можливість прочитати книги представників державницького напрямку в українській історіографії О. Оглоблина «Гетьман Іван Мазепа та його доба» (Нью-Йорк, 1960) та С. Томашівського «Під колесами історії» (Нью-Йорк, 1962).

Достатньо повно в фонді представлені і твори, не менш видатного державника, політика та ще й літературного критика Д. Донцова. Найбільшим попитом користуються його твори «Націоналізм» (Торонто, 1966), «За яку революцію» (Торонто, 1957), «Дух нашої давнини» (Мюнхен-Монреаль, 1951), «Дві літератури нашої доби» (Торонто, 1858), «Рік 1918, Київ» (Торонто, 1954), «Від містики до політики» (Торонто, 1957).

Дослідники, науковці та студенти мають можливість ознайомитись з матеріалами про голодомор 1932–33 рр. в Україні, які були надруковані в період, коли заперечувалось саме існування цієї трагедії нашого народу.

Неабиякий інтерес у користувачів сьогодні викликають поста-ті історично-політичних діячів Миколи Міхновського, Симона Петлюри, Степана Бандери, Євгена Коновальця.

Про долю представника новітнього українського націоналізму Миколу Міхновського можна дізнатися з книги П. Мірчука «Микола Міхновський – апостол української державности» (Філадельфія, 1960).

Надзвичайно цікава постать нашого земляка Симона Петлюри – Голови Директорії та Головного Отамана Війська УНР. Про нього написано багато статей та видано чимало книг. Дізнатися про нього можна з книги В. Іваниса «Симон Петлюра – президент України. 1879–1926» (Торонто, 1952).

Про провідника ОУН Степана Бандеру розповідає книга П. Мірчука «Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовости» (Філадельфія, 1960).

Інтерес для користувачів представляють і видання про Євгена Коновальця – командира корпусу Січових Стрільців, Командира Української Військової Організації, Голову Проводу Українських Націоналістів «Євген Коновалець» (Париж, 1938), «Євген Коновалець та його доба» (Мюнхен, 1974).

Правозахисний рух в Україні представлений виданням «Український правозахисний рух» (Торонто-Балтимор, 1978) та іменами Миколи Руденка, Петра Григоренка, Левка Лук'яненка, Валентина Мороза, Михайла Осадчого та Данила Шумука. Є і видання «Українська Гельсінська група 1978–1982: документи і матеріали» (Торонто-Балтимор, 1983).

Користувачів, які цікавляться історією діяльності ОУН та УПА, може зацікавити 31-томне видання «Літопис УПА» (Торонто-Львів, 1978–2001 рр.) та дослідження П. Мірчука «Українська Повстанська Армія 1942–1952» (Мюнхен, 1953), «Нарис історії Організації Українських Націоналістів» (Мюнхен-Лондон-Нью-Йорк, 1968).

Чималий інтерес представляють видання про історію еміграції українців до Канади та міграційні процеси «Спомини про переживання перших українських переселенців в Канаді: 1892–1942» (Едмонтон-Альберта, 1942), «Пропам'ятна Книга Українського Народного Дому у Вінніпегу» (Вінніпег, 1949), «Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: матеріали спільних конференцій» (Едмонтон, 2002).

Останніми роками не менший інтерес у користувачів викликають релігія та історія Української Церкви. Достойне місце тут, перш за все, в розділі займає цінне видання «Святе письмо» в перекладі П. Куліша (Берлін, 1920). Тим, хто цікавиться життям та діяльністю нашого земляка, знаного українського громадського, політичного і церковного діяча Мстислава (Степана Скрипника) пропонуємо ознайомитись з монографією А. Смирнова «Мстислав (Скрипник)» (Київ, 2009). Також тут представлено Книги та брошури видатного діяча української церкви Митрополита Іларіона (Івана Огієнка), і зокрема «Українська Церква» (Вінніпег, 1982) та «Українська патрологія» (Вінніпег, 1965). Про Митрополита Андрея Шептицького та Главу Української Католицької Церкви Кардинала Йосипа

Сліпого розповідають книги І. Гринюха «Слуга Божий Андрей-благовісник єдності» (Мюнхен, 1961), «Слідами Христа» та «Його дух житиме вічно».

Є поряд і «Мартирологія Українських Церков» (Балтимор, 1985-1987), яка у своїх томах подає сумні сторінки історії Української церкви. Про безцінні сторінки історії релігії на Україні розповідають «Нариси історії Української Православної Церкви» І. Власовського (Нью-Йорк, 1955) та «Історія церкви в Україні» Ю. Федоріва (Торонто, 1967).

У фонді КУБЦу є і видання про церковний устрій та різні релігійні течії.

Серед книг розділів «Мовознавство» та «Літературознавство» цінність має кожна. Але є і особливо цінні, такі, як «Речівний словник» Павла Штепи (Торонто, 1980), «Український орфографічний словник» Дм. Нитченка (Мельбурн-Австралія, 1985), «Рідне писання» Івана Огієнка (Жовква, 1933). Безперечна і цінність видань, які розкривають відомості про життєвий та творчий шляхи поетів, письменників, драматургів, які брали активну участь у відродженні України: «Правда про Хвильовизм» В. Плюща (Мюнхен, 1954), «Василь Стус: в житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників» (Балтимор-Торонто, 1987), «Степан Горлач. Літературний портрет» П. Сороки (Торонто, 2000).

Щодо художньої літератури, то полтавці мають можливість ознайомитись з величезним пластом творів, створених письменниками української діаспори світу, як знаними, так і маловідомими.

У фонді представлені твори поетів-неокласиків: Миколи Зерова та Юрія Клена; поетів «празької школи»: Олега Ольжича, Галі Мазуренко, Юрія Липи; ліриків: Миколи Хвильового та Євгена Плужника. Особливий інтерес тут у користувачів викликає багатомне видання творів М. Хвильового. Книги цих митців були видані в Мюнхені, Філадельфії, Торонто, Лондоні, Нью-Йорку, Львові, Авсбурзі, в 1958, 1957, 1960, 1973, 1956, 1935, 1948, 1979, 1982, 1978–1986 роках.

Користувачі із задоволенням вивчають творчість нашого земляка Д. Нитченка – який емігрував до Австралії. У лютому 2020 року в Центрі експонувалася виставка «Щирий український патріот» до 115 річчя від дня народження Д. Чуба (Нитченка), на якій було представлено 42 примірника видань, його творів та статей про нього.

Для читачів зазвучали, імена поетів Віри Вовк, Віри Ворскло, Б.-І. Антоновича, Уляни Кравченко, Леоніда Полтави, Левка Ромена, Яра Славутича, Ганни Черінь, Юрія Липи, Євгена Плужника, Оксани Лятуринської, Василя Симоненка, Олега Зуєвського, Степана Сапеляка, Богдана Кравціва. Художня література в прозі представлена письменниками Лесею Храпливою, Олексою Гай-Головком, Віктором Домонтовичем, Зосімом Дончуком, Докією Гуменною, Олексою Ізарським, Василем Іванісом, Василем Королівом-Старим, Наталеною Королевою, Оксаною Керч, Леонідом Мосендзом, Богданом Лепким, Дмитром Чубом, Уласом Самчуком, Миколою Лазорським, Валентином Морозом, Миколою Руденком та багатьма іншими.

Фонд періодичних видань КУБЦу налічує більше 5000 примірників, деякі з яких вже припинили своє існування, і тому є особливо цінними. Крім того періодичні видання містять таку інформацію, яку користувачі окрім них, не знайдуть ніде. Тому ці видання становлять особливий інтерес для науковців та дослідників.

Найбільшою популярністю в читачів користуються журнали «Сучасність» (1961–2010 рр.), «Вісті Комбатанта» (1961–2011 рр.), «Нові дні» (1951–1995 рр.), «Визвольний шлях» (1952–2008 рр.), «Наше життя» (1941–2015 рр.), «Жіночий світ» (1950–2005 рр.), «Український історик» (1964–1998 рр.), «Самостійна Україна» (1974–2000 рр.), альманахи «Гомону України», «Новий обрій», «Північне сяйво», «Українського Народного Союзу», календар «Слово», «Просвіти», календар-альманах «Нового шляху».

Канадсько-Український бібліотечний Центр багато років плідно співпрацює із обласним відділенням Товариства зв'язків з українцями за межами України та його головою Вірою Кошовою. Саме завдяки цій співпраці у фонді Центру з'явилися видання Д. Солов'я «Розгром Полтави» (Полтава, 1994), «Гомін Доли: українське національне життя Полтавщини в часи Другої Світової війни (1941–1945 рр.)» (Полтава, 2007), Д. Нитченка «Від Зінькова до Мельборну» (Полтава, 2019), «Д. Нитченко постать, довкола якої оберталося українське літературне життя Австралії: збірник статей» (Полтава, 2019), М. Орест «Душа і доля» (Полтава, 2018). Деякі з них були вперше перевидані в Україні.

Крім того у співпраці із відділом Соціокультурної діяльності, протягом цих років, в рамках проведення заходів, КУБЦ експонував такі виставки: 2017 рік – «Олекса Тихий – дисидент та справжній

донецький українець» (представлено 23 видання); 2018 рік – «Дивосвіт Наталени Королевої» (представлено 25 видань); 2019 рік – «Андрей Шептицький – духовний провідник нації» (представлено 22 видання); «Полтавці: Слово і Доля: видатні діячі української діаспори в Світі, які народилися на Полтавщині» (представлено 53 видання).

В рамках заходу, проведено відділом обслуговування користувачів у 2018 році, Центр презентував виставку «Не повторися біль душі людської: До Дня пам'яті Героїв Крут» (представлено 22 видання).

Підібрати необхідну інформацію з певного питання чи теми допоможе алфавітний каталог. Відкритий доступ до фонду сприяє не тільки кращому його використанню, але й дає користувачам повне уявлення про нього.

Наш Канадсько-Український Бібліотечний Центр існує 18 років. Як свідчить практика, інтерес до української книги, української історії, українських визначних діячів тільки зростає. А тому ми сподіваємося, що книги та періодичні видання Центру і надалі будуть в нагоді науковцям, викладачам, студентам вузів та учням Полтави та Полтавської області.

УДК 021.4 : 502/504

Коломієць Н.

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРОСВІТНИЦТВІ

*Наша планета – єдине ціле,
кордони на ній штучні,
а людська цивілізація – одна сім'я,
один екіпаж на борту космічного
корабля під назвою «Земля»*

Жак-Ів Кусто

Сьогодні людство потерпає від багатьох природних катаклізмів, причиною яких є глобальне втручання «гомосап'єнс» у процеси, що відбуваються у біосфері Землі. Наслідки – глобальне поте-

пління, негативний вплив на літосферу, стійкість і динамізм живих організмів тощо.

Уперше проблема екологічної деградації Землі на глобальному рівні була озвучена у 1972 році. Тоді члени організації «Римський клуб» опублікували знамениту доповідь «Межі зростання», в якій показали катастрофічні наслідки нестримного споживання ресурсів та забруднення довкілля у тривалій перспективі. Відтоді голоси занепокоєних учених та екологів щодо катастрофічної ситуації з природним середовищем лунають регулярно.

Розвиток людства сьогодні як ніколи прискорений і як ніколи вбивчий для природи.

Не є секретом і те, що наше довкілля на 30% потерпає через те, що ми бідні, на 30% – через те, що ми не звикли шанувати закон, і, на решту 40% – через те, що ми екологічно несвідомі.

Охорона навколишнього природного середовища сьогодні є важливим питанням національної безпеки держави. Людство постало перед потужними екологічними викликами, які зумовили формування моделі сталого (збалансованого) розвитку, що дає змогу на довгостроковій основі забезпечити стабільне економічне зростання, що не призводить до деградації довкілля. Національна доповідь «Цілі Сталого розвитку: Україна» (2017 р.) надає орієнтир щодо досягнення нашої країною цілей Сталого розвитку до 2030 року, які було затверджено на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 році.

У найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного розвитку людства, велика увага приділяється екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію у світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами розв'язання екологічних проблем.

Провідні вчені-екологи, спираючись на результати глибокого аналізу глобальних екологічних проблем, стверджують, що жодні науково-технічні новації, економічні та соціальні реформи не зможуть самі по собі забезпечити поступальний екологічно-збалансований розвиток людства. Для успішного розв'язання складних екологічних проблем необхідне утвердження екологічної свідомості як на рівні індивідуального, так і суспільного буття, реалізації екологічної ідеології життя, стимуляції екологізації еко-

номіки та виробництва, зрештою, формування постіндустріальної екологічно зорієнтованої цивілізації.

Подолання негативних тенденцій у природокористуванні неможливо без серйозних змін у культурі, світогляді людей. Спроби розв'язати складні екологічні проблеми шляхом технологій без формування належної екологічної свідомості громадян гальмують розвиток негативних процесів, але зупинити їх не зможуть. Змінити докорінно ситуацію можливо лише шляхом перебудови мислення кожної конкретної людини, формування її екологічної культури, усвідомлення екологічної відповідальності за наслідки своїх дій. Це і передбачає екологічне просвітництво.

Світова бібліотечна спільнота проголосила формування екологічної культури місією бібліотек в XXI ст. Врятувати природу й людство можуть лише докорінні зміни у системі цінностей, що сповідує сучасне суспільство.

Тема екологічного просвітництва, захисту довкілля завжди знаходиться у полі зору бібліотечних працівників, які спільно з екологами, громадськими організаціями, освітніми установами виховують у громадян бережливе ставлення до природи. Глибоким опануванням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення і культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності.

Саме бібліотеки дають достатні можливості для екологічної просвіти, оскільки мають стаціонарне приміщення, велику різноманітну інформаційну базу (книжкові фонди, періодичні видання, інтернет-ресурси), мультимедійну техніку, діяльність їх носить публічний, доступний і відкритий характер. Також бібліотеки мають досвідчених, екологічно грамотних фахівців, які здатні активно впливати на світогляд людини, особливо молоді. Бібліотеки є центрами краєзнавчої інформації. Їх роль зростає ще більше у зв'язку з упровадженням сучасних інформаційних технологій, що робить їх можливості необмеженими.

Отже, публічні бібліотеки мають можливість працювати над екологізацією громадської свідомості, проводити роботу з питань екологічної освіти адресно та комплексно.

Екологічне просвітництво в бібліотеках – це діяльність, спрямована на поширення ідей збереження довкілля серед населення. Екологічне просвітництво передбачає не лише поширення еколо-

гічних знань, але й формування відповідних суспільних та особистісних цінностей, поширення позитивного досвіду спілкування з природою, практичних природоохоронних дій.

Сьогодні екологічне просвітництво є одним із найпотужніших важелів повороту людства в його ставленні до навколишнього середовища.

Це добре розуміють працівники відділу документів із природничих та аграрних наук Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котлярьського.

Поширення екологічних знань, формування екологічної свідомості, виховання екологічної культури є одним із головних шляхів вирішення глобальних екологічних проблем. Саме тому цей напрям роботи є пріоритетним у діяльності відділу.

Важливою складовою еколого-просвітницької діяльності відділу є формування екологічних ресурсів (традиційних та електронних) та забезпечення вільного доступу до них користувачів.

На 01.01.2020 року у фонді відділу документів із природничих та аграрних наук налічувалося 14,5% від загального фонду природничої літератури, в тому числі значну частку займають видання з питань екології, охорони довкілля, безпеки життєдіяльності людини. Серед вагомих джерел інформації з екологічної тематики – нормативно-правові акти, довідкові видання, словники, монографії, науково-популярні видання, навчальні посібники, видання Всеукраїнської екологічної ліги, інформаційно-методичні матеріали. Оперативність і повноту екологічної інформації забезпечують

- періодичні видання: «Екологічний вісник», «Довкілля та здоров'я», «Экология плюс», «Экология и промышленность», «Гуманитарный экологический журнал», «Екологія підприємства», «Надзвичайна ситуація плюс», «Безпека життєдіяльності», «Український ботанічний журнал», «Фізіологія рослин і генетика»;
- газети: «Природа і суспільство», «Агроеко».

Добре себе зарекомендувала сторінка відділу у соціальній мережі «Фейсбук», де регулярно висвітлюється наша еколого-просвітницька діяльність, важливі екологічні проблеми та події як у світі, Україні, так і на Полтавщині.

Відділ, як зберігач екологічної інформації, намагається донести потрібні екологічні знання до всіх категорій населення. Але особливу увагу приділяємо нашому майбутньому – учнівській та студентській молоді.

Еколого-просвітницька діяльність здійснюється виважено, цілеспрямовано, охоплюючи комплексний спектр екологічних проблем. Бібліотечні працівники проводять цикли масових заходів, урізноманітнюючи їх цікавими, пізнавальними формами та креативними підходами. Це і дні екології, еколого-поетичні години, екоуроки, квести, екологічні тренінги, ековікторини, екологічні ігри, зустрічі з видатними краєзнавцями Полтавщини та екологічними волонтерами, бенефіси читачів-природолюбів тощо. Обов'язково екологічні заходи вдало поєднуємо з поезією, живописом, фотографією, мультимедійним продуктом.

Доброю традицією стало щороку в Шевченківські дні проводити «Біологічну Шевченкіану», до якої долучається не лише молодь Полтави, а й учні сільських шкіл. Вміле поєднання чудової поезії Кобзаря й цікавої мандрівки у царство живої природи Полтавщини приносить популярність цій формі роботи.

Формуванню екологічної свідомості, вихованню екологічної культури сприяє екобібліопроект «Жити в стилі еко вчить бібліотека», до якого відділ активно долучився. В рамках цього проекту відбулася цікава й пізнавальна зустріч студентів, майбутніх медиків, з родиною Катерини Паламарчук, яка перевела своє життя на екологічні рейки. Члени родини поділилися своїм досвідом, наскільки реально жити в стилі еко. Цікавим був і тренінг «Екологія мого життя» для вчителів Полтавського району.

Відділ ефективно проводить і виставкову діяльність, про що свідчать схвальні відгуки користувачів. Акцент робиться на актуальні проблеми екології та охорони довкілля, безпеки життєдіяльності людини з обов'язковим використанням краєзнавчої інформації. Постійно функціонує еколого-інформаційна стіна «Зроби власний внесок у збереження природи!».

Ураховуючи значимість екологічної просвіти, у практику роботи відділу увійшло створення екологічних календарів, за якими проводяться різні заходи з екологічного виховання (Всесвітній день Землі, Всесвітній день водних ресурсів, Міжнародний день лісів, День довкілля, День Чорнобильської трагедії, Міжнародний день біорізноманіття, Всесвітній день захисту клімату, Всесвітній день охорони навколишнього природного середовища, Всесвітній день боротьби з опустелюванням і засухами, Всесвітній день захисту тварин тощо).

Активізації еколого-просвітницької діяльності відділу сприяє участь працівників у всеукраїнських екологічних акціях і соціально-екологічних кампаніях («Збережи ялинку!», «Первоцвіт», «Майбутнє лісу у твоїх руках!», «Посади своє дерево», «До чистих джерел», «Зробимо Україну чистою разом!», «Батарейки, здавайтеся!», «Зелена толока» тощо). Плідною є співпраця з КАТП-26 щодо утилізації небезпечних відходів. Відділ приймає використані батарейки як від працівників, так і від користувачів бібліотеки, та організовано, згідно графіка роботи «Екобуса» (мобільного пункту прийому небезпечних відходів від населення), здає їх. Доброю традицією для працівників відділу стала участь у щорічному прибиранні бережних зон річки Ворскла та паркових територій міста Полтава.

З метою якісного формування цілісного світосприйняття екологічної свідомості, здорового способу життя відділ налагодив відповідне партнерство зі школами, полтавськими вишами, екологічними громадськими організаціями, культурно-освітніми установами міста.

Давня й плідна співпраця пов'язує нас з відділом природи Полтавського обласного краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. В першу чергу тісне партнерство виражене проведенням днів екології, екологічних годин, екомандрівок, ековікторин, цікавих екскурсій тощо.

Успішній діяльності відділу на допомогу екологічній освіті сприяє тісне співробітництво з Полтавською державною аграрною академією, зокрема з факультетом агротехнологій та екології, а також з ПП «Агроекологія» Шишацького району (лідер в Україні у веденні екологічного землеробства та виробництва екологічно чистої продукції).

Формуванню в людини свідомого сприйняття навколишнього світу, дбайливого ставлення до природи, розумного використання її багатств слугують й інформаційно-бібліографічні матеріали, еколого-просвітницькі буклети та листівки, які постійно видає та поширює відділ. Тематика їх різноманітна, зокрема: «Екологічна освіта та виховання для збалансованого розвитку», «Семен Свиридонович Антоненко – творець органічного виробництва в Україні», «Сільський зелений туризм», «Заповідні місця України», «Екологія побуту», «Правила поведінки в природі», «Зробимо Україну чистою разом!», «Захист тварин», «Вода – це життя», «Життя без пластику» тощо.

Отже, використовуючи різні форми і методи бібліотечної роботи, тісно співпрацюючи з культурно-освітніми установами та громадськими організаціями, працівники відділу намагаються допомогти населенню, особливо молоді, усвідомити себе частинкою Землі, спонукати їх до роздумів над екологічними проблемами, пробудити в них небайдуже ставлення до природи, долучити до читання літератури екологічної тематики. Бібліотекарі сприяють усвідомленню цінностей, допомагають вирішенню комплексних проблем середовища, що стоять перед людством, забезпеченню комфортності його проживання в майбутньому, збереженню та примноженню унікальної різноманітності всієї біоти, і зокрема рослинного і тваринного світу.

Ми впевнені, що саме креативний і виважений підхід до проведення еколого просвітницьких заходів сприяє вихованню творчих особистостей, розвитку екологічної культури, формуванню екологічного мислення, а також підвищенню рівня екологічної активності громадян, особливо молоді.

УДК 02 : 077

Кротов І.

БІБЛІОТЕЧНИЙ БЛОГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ КАНАЛ КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК

Останнім часом бібліотечне обслуговування зазнало значних змін, які пов'язані із запровадженням інформаційних технологій. Нові технології спрощують процеси передавання запиту, отримання та доставки інформації. Бібліотеки прагнуть активно використовувати можливості всесвітньої павутини в повсякденній практиці і шукають інноваційні шляхи надання послуг. У цьому контексті логічним кроком стало формування бібліотечної блогосфери. Саме блог, ефективний і простий у користуванні, мобільний та доступний, став сучасною формою взаємодії з аудиторією.

Блог (англ. *blog*, від *web log*, мережевий журнал чи щоденник подій) – це веб-сайт, головний зміст якого – записи, зображення чи мультимедіа, що регулярно додаються. Для блогів характерні короткі записи тимчасової значущості [1].

Блогом є веб-сайт, наповнений текстами та мультимедійною інформацією, де у зворотному хронологічному порядку публікуються короткі записи, які називають постами [2].

Характеристиками блогу є:

- відкритість для читання;
- можливість читачам залишати до записів (постів) свої коментарі;
- персоніфікованість (блог має автора або авторів, якщо це груповий блог, і він існує в контексті особи автора);
- соціальна спрямованість (блог – інструмент спілкування з широким колом знайомих, друзів, клієнтів тощо, з можливістю отримати зворотний зв'язок) [5].

Відмінність блогу від звичайного веб-сайту в тому, що він постійно змінюється в часі – читач бачить першими найновіші пости, у той час як вміст сайту більш «сталий» [так само].

Популярність блогів зумовлена двома чинниками: по-перше, публікувати інформацію в Інтернеті за допомогою блогів досить легко; по-друге – це миттєва доступність опублікованої інформації в Інтернеті [3].

Нині бібліотечний блог виступає своєрідним «дзеркалом життя», що відображає як актуальні проблеми функціонування бібліотек в сучасному суспільстві, так і думку з цих проблем бібліотечного співтовариства.

Бібліотекарі постійно шукають нові можливості для надання корисних послуг. Блог може стати джерелом інформації про різні бібліотечні події й програми. Він допоможе винести ці відомості за межі сайту своєї бібліотеки. А також може бути ефективним інструментом для завоювання Інтернет-аудиторії. Учасники блогів можуть легко відвідати електронні бібліотеки, сайти з рекомендаційною бібліографією, прочитати новини у бібліотеках, залишити свій коментар до певної теми або прочитати думку інших [3].

Цілі бібліотечного блогу:

- показати, що книгозбірня є сучасною установою, яка готова до конструктивного спілкування, критики, змін та інновацій;
- поліпшити спілкування з потенційними користувачами через діалог та коментарі;
- популяризувати інформаційні або інші послуги серед читачів, які шукають інформацію в Інтернеті, в тому числі у блозі;

- підвищити пізнаваність бренда бібліотеки для того, щоб більше людей могли відповісти на запитання: «Що таке бібліотека?» і «Навіщо вона потрібна?»;
- проводити опитування та отримувати миттєві відповіді від читачів;
- підтримувати зв'язок із читачами: як правило, коли блог оновлюється, вони отримують повідомлення (ще один вагомий доказ того, що треба писати регулярно);
- поширювати інформацію про послуги книгозбірні й змусити людей говорити про них;
- спілкуватися зі ЗМІ, адже багато журналістів при підготовці репортажів, сюжетів використовують блоги і мікроблоги;
- залучати нових співробітників [5].
- Бібліотечний блог для сучасної бібліотеки – це:
- майданчик для користувачів (читачів), залучених з соціальних мереж, більшість з яких лояльні саме до блогів, а не до офіційних бібліотечних сайтів;
- використання інструментів і методів комунікації в Інтернеті, які не є традиційними для сайтів бібліотек, але оптимально підходять під формат блогу бібліотеки;
- створення корпоративного ресурсу з достатньою кількістю тематичного контенту (який регулярно оновлюється), оптимізованого під пошукові системи, що дозволяє постійно залучати цільову аудиторію та привертати її увагу до бібліотеки;
- побудова емоційного зв'язку з користувачем (читачем) завдяки особистісному аспекту інформації, яка публікується авторами блогів, про життя бібліотеки та бібліотечну справу;
- донесення до аудиторії офіційної позиції бібліотеки в неофіційному вигляді;
- тестування нових ідей [7].

Класифікувати бібліотечні блоги можна за такими ознаками:

- 1) за типом бібліотек: шкільні, вузівські, публічні, наукові;
- 2) за належністю: авторські, офіційні блоги при бібліотеках;
- 3) за стилем оформлення: текстові, фотоблоги, відеоблоги [4].

Серед читачів бібліотечних блогів найбільшу частку становлять бібліотекарі, які обговорюють фахові питання. Також блог стане корисним для школярів (залежно від тематики блогу). Також бібліотечний блог може стати цікавим для простих відвідувачів, які,

випадково завітавши на вашу сторінку, знайдуть для себе корисну тему. Читачі можуть висловлювати свою думку, дискутувати, погоджуватись з думками інших учасників, а також знайти однодумців, нових друзів. Відтак, безліч можливостей дає блог своїм читачам [3].

Бібліотечний блог не можна сприймати як платформу для повідомлень і новин. Він є діалогом між бібліотекою і користувачем.

Точна інформація стосовно кількості бібліотечних блогів в Україні відсутня. За даними порталу «Бібліоміст», нині налічується близько 200-т блогів. Блог «Миры библиотек» наводить перелік із 52-х бібліотечних блогів з України, які частково, або повністю ведуться російською мовою та 250 україномовних бібліотечних блогів [3].

Таким чином можна прогнозувати, що бібліотечні блоги збережуть за собою роль простого і дешевого засобу доставки контенту, що дасть змогу отримувати користувачеві оперативну інформацію з питань, які його цікавлять, та нових подій у житті бібліотек.

Список бібліографічних посилань

1. Блог // Вікіпедія: Вільна енциклопедія : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блог> (дата звернення: 10.03.2020).
2. Дитяча бібліотека та віртуальний простір : метод. рек., поради / ЗОДЮБ ; уклад. : О. М. Горкій, І. М. Палаташ ; відпов. за вип. В. Д. Чіка. Ужгород, 2014. 32 с. (Фаховий блокнот ; вип. 7).
3. Макеєва І. І. Бібліотечний блог як інструмент інтернет-комунікації. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі і просторі* : матеріали II наук.-практ. інтернет-конференції, м. Харків, 23-24 жовтня 2016 року / Наук. бібліотека ХНМУ. Харків, 2016.
4. Пригорницька О. Г. Бібліотечні блоги як інструмент просування бібліотеки у віртуальному просторі. *Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору* : тези доп. Міжнародної наукової конференції. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/340> (дата звернення: 10.03.2020).
5. Проців О. Створюємо блог бібліотеки. *Шкільна бібліотека*. 2012. № 3. С. 51-54.
6. Трачук Л. Бібліотечний блог як прояв концепції «Бібліотека 2.0». *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 9. С. 22-25.
7. Федоров А. О. Библиотечная блогосфера: в чем феномен библиотечно-го блога? / А. О. Федоров ; Рос. гос. б-ка. Москва : Пашков дом, 2013. 85 с.

ОСВІТНІЙ БУКТРЕЙЛЕР ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЧИТАЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

При викладанні історії особливої уваги потребує вивчення надзвичайно болісних для України тем: Голодомору й Голокосту. Саме тому, постає проблема: «Як розповісти про страшні трагедії ХХ століття доступною для учнів мовою, простими словами, щоб достукатися не лише до їхнього розуму, а й до серця?». На допомогу приходять художня література. Проте проблема нечитання у суспільстві є досить великою і гострою, про це потрібно говорити на державному рівні, обов'язково звертати увагу при викладанні в школах, коледжах, університетах.

Компанія GfK Group, що займається споживачькими дослідженнями, опублікувала результати опитування щодо регулярності читання у всьому світі. Виявляється, країною, у якій читають найбільше, є Китай. В онлайн-опитуванні взяли участь 22 тисячі читачів віком від 15 років з 17 країн, а саме з Аргентини, Австралії, Бельгії, Бразилії, Канади, Китаю, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Мексики, Нідерландів, Росії, Південної Кореї, Іспанії, Великобританії і США. Опитування свідчить, що 30% опитаних читає книги щодня, 29% – принаймні один раз на тиждень. Раз на місяць читає 17% опитаних, 18% – ще рідше. При цьому 6% респондентів зазначили, що не читають взагалі [1].

На даний час в Україні держава працює у напрямку підвищення читацької активності молоді. Про це свідчить Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111-р, яким схвалено «Концепцію державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року» [2].

Та поки що не вирішеним залишається питання залучення молоді до читання за допомогою ІКТ, зокрема за допомогою освітнього буктрейлера.

Буктрейлер (англ. booktrailer) – це відеоролик тривалістю, як правило, 2-5 хвилин, що розповідає в довільній художній формі про

яку-небудь книгу, візуалізуючи її зміст з метою популяризації або просування [3].

Автор проєкту «Твоя перша книга» А. Васюкович називає такі основні завдання буктрейлера:

- привернути увагу до книги;
- створити аудиторію читачів;
- сформуванати персональний бренд письменника [4].

Для його створення використовують різні матеріали: фото, розворот книги, мальовані ілюстрації, відеонарізку з фільмів, аматорську зйомку, відповідний музичний супровід, текстові слайди.

Різноманіття буктрейлерів (як за мультимедійним втіленням, так і за концепцією викладення змісту твору) зумовлює необхідність їх систематизації. Існує велика кількість класифікацій буктрейлерів:

- залежно від поставленої мети: бібліотечні та видавничі [5];
- за жанром: анонс і відгук [6];
- за формою виконання: повноцінний відеоролик та слайд-шоу;
- за способом візуального втілення тексту: ігрові, неігрові, анімаційні;
- за змістом: розповідні, атмосферні, концептуальні [3];
- за формою: ролик з акторською грою, комп'ютерна графіка або мультиплікація, колаж [7].

Етапи створення буктрейлера:

1. Вибір книги для реклами. Мотивація при виборі книги для створення ролика може бути різноманітною.
2. Важливий етап – добре продумати сценарій буктрейлера, уявити для себе, скомпонувати та упорядкувати всі ідеї в певний задум. Сюжет – це основа відеоролика, тому він має бути добре продуманий. Важливо також унести елемент інтриги, аби перегляд готової роботи викликав цікавість до описаних подій та бажання дізнатися про них із книги, адже мета буктрейлера – саме долучення до читання.
3. Наступний етап роботи – створення, пошук, відбір необхідних матеріалів для випуску майбутнього буктрейлера. На цьому етапі важливо зрозуміти, що буктрейлер не може бути перенасиченим, його слід виконувати в одному стилі, аби весь ролик від початку до кінця виглядав гармонійно.

4. Запис озвученого тексту, якщо це передбачено задумом, є досить непростим завданням, для виконання якого необхідні певні програмні засоби та навички роботи з ними.
5. Заключним етапом є відеомонтаж. Це, напевно, найскладніший крок у створенні буктрейлера. Раніше знайдені та скомпоновані матеріали треба з'єднати в один, цілісний, гармонійний продукт, що відповідатиме початковому задуму. Цей етап також потребує використання певних програмних засобів для відеомонтажу [8].

Практичною частиною роботи стало втілення ідеї створення буктрейлера – відповіді на запитання, як достукатися до підлітків і зрозуміти їхнє відношення до тієї чи іншої теми. Адже, прочитавши книгу й створивши буктрейлер, вони чітко відзеркалюють своє ставлення до тієї чи іншої проблеми. А мені як вчителю стає зрозуміліше, в якому напрямку можна працювати далі.

Так і виникла ідея урізноманітнити домашні завдання. Було обрано твори, в яких описані трагедії Голодомору й Голокосту, тобто ці теми знайшли своє відображення не лише в працях істориків та документальному кіно, а й у художній літературі. Ці книги дають можливість подивитися, прожити, відчувати трагедії з іншого ракурсу, пролити світло на всі жахи, що відбувалися з людьми. Це – історії не лише про біологічне виживання, але й про надію, любов, супротив та пам'ять. Живе різнобічне свідчення тієї епохи – епохи жахів, тортур та незвичайних масштабів винищення цілої нації. Читати ці книги нелегко, але необхідно. Адже читання є одним із засобів розвитку особистості, воно вчить критично мислити, допомагає краще розуміти інших. Без читання неможливий процес отримання інформації, навчання.

Для того, щоб популяризувати роботи своїх учнів, було створено вебсайт «Колекція буктрейлерів “Сторінками історії: трагедії ХХ століття”» (режим доступу: <https://sites.google.com/view/booktrailerst>).

Буктрейлери, які були створені здобувачами Полтавського політехнічного коледжу НТУ «ХПІ» є повноцінними відеоролики. За жанром вони належать до відгуків, за змістом – розповідні. Всі буктрейлери були розділені на 2 розділи: «Голокост: страшні сторінки трагедії» та «Голодомор: геноцид українського народу».

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що використання набутих знань на практиці під час підготовки буктрейлера сприяє підвищенню читацької активності молоді. Здобувачі освіти охоче виконують буктрейлери, а це спонукає молодь читати у вільний час та полегшує сприйняття ними тяжких історичних подій. Перспективним є обговорення і взаємооцінювання ними власних проєктів буктрейлерів, з цією метою і було створено вебсайт, який плануємо поповнювати новими роботами.

Для вчителя – це також гарний засіб для саморозвитку, адже живучи в медіасвіті, в умовах великої кількості інформації, швидкого й необмеженого доступу до неї, учителю недостатньо досконало знати свій предмет і володіти методикою викладання. Сучасному суспільству потрібен учитель нової генерації, який також досконало володіє педагогічними та інформаційними технологіями, вміє організувати учнів на здійснення навчально-дослідної роботи, залучити їх до інноваційного процесу.

Список бібліографічних посилань

1. В якій країні читають найбільше? Нове дослідження // Видавництво Старого Лева : веб-сайт. URL: <https://starylev.com.ua/news/v-yakiy-krayini-chytayut-na-ybilshhe-nove-doslidzhennya> (дата звернення: 12.10.2020).
2. Про схвалення Концепції Державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.11 2016 р. № 111-р. // Верховна Рада України : офіц. сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D1%80> (дата звернення: 12.10.2020).
3. Бессараб А. О. Буктрейлер як нове явище у сфері соціальних комунікацій // StudFiles : веб-сайт. URL: <https://studfile.net/preview/8097922/> (дата звернення: 12.10.2020).
4. Васюкович А. Как сделать буктрейлер? // Пиши и богатеи! : блог. URL:<http://tvoya1kniga.ru/kak-sdelat-buktreyleyler> (дата звернення: 12.10.2020).
5. Заїченко Т. Бібліотечний буктрейлер. Вісник Книжкової палати. 2014. № 4. С. 52.
6. Патра С. Буктрейлер як засіб реклами книговидавничої продукції // Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» :

веб-сайт. URL: <http://lib.znaimo.com.ua/docs/330/index-1435979.html> (дата звернення: 12.10.2020).

7. О буктрейлерах в двух словах // Ассоциация авторов и исследователей вампирской прозы : веб-сайт. URL: <http://www.vamp-league.org/page/o-buktrejlerah-v-dvuh-slovaх> (дата звернення: 12.10.2020).
8. Гильмутдинова Е. В. Буктрейлер: понятие, классификация, этапы создания // МБУК «Централизованная библиотечная система г. Апатиты» : веб-сайт. URL: <http://www.apatitylibr.ru/index.php/2014-07-15-10-43-04> (дата звернення: 12.10.2020).

УДК 025.2 : 030

Сафонова В.

ГАЛУЗЕВА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЯК СКЛАДОВА БІБЛІОТЕЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ

Сучасний світ являє собою здебільшого відкрити, глобалізовану систему. Водночас розвиваються тенденції, спрямовані на виявлення і підтримку регіональної, локальної (місцевої) ідентичності. Бібліотеки як центри культурного і науково-освітнього розвитку як суспільства в цілому, так і окремих регіонів, володіють сучасним інструментарієм репрезентації та популяризації різнобічної, багатогалузевої інформації про досягнення та особливості громади, території. Ці завдання виконує бібліотечне краєзнавство, а в більш широкому сенсі – бібліотечна регіоналістика, яка, зокрема, розглядається як «процес реалізації прагнень і потреб регіонального співтовариства» [2]. Адже регіоналістика як структурне явище втілює соціально-економічні, історико-культурні, природно-екологічні, політико-державні та інші аспекти регіонального розвитку. Тобто завдяки регіональним дослідженням формується цілісний образ того чи іншого регіону. Бібліотечну регіоналістику можна розуміти і як сукупність всіх інтелектуальних продуктів і ресурсів краєзнавчого напрямку, які створюються бібліотеками. Майбутнє регіоналістики, в т. ч. бібліотечної, ймовірно треба пов'язувати з подальшим стрімким розвитком інформаційного суспільства, що відкриває можливості для швидкого і зручного отримання інформації засобами цифрової комунікації. В такому сенсі також доцільним буде використання терміну «цифрова бібліотечна регіоналістика».

Варто відмітити, що таке явище як регіоналізм, позитивно оцінюється фахівцями гуманітарного напрямку, слушно вважається резервом саморозвитку територіальних соціумів, зміцнення їх культурного капіталу [1, 8]. Актуалізація регіональної проблематики стає більш помітною у контексті бібліотекознавства, бібліотечної справи [2, 3, 4, 6, 7, 9]. Цілком погоджуємося з твердженням, що культурний регіон (територія, об'єднана відносною гомогенністю, спільним історичним минулим, традиціями) – вдячний об'єкт для різномісних наукових досліджень [1]. Результатом такого вивчення є міждисциплінарний комплекс знання про регіони. Бібліотечні фахівці, в свою чергу, вважають, що регіональний підхід сприяє відтворенню цілісної і об'єктивної картини бібліотечної діяльності. Регіональна бібліотечна діяльність розглядається також як «комунікаційно-просторовий феномен». Зазначається, що бібліотечна сфера регіонів потребує вивчення як інтегральна складова бібліотечної системи країни [6, 7].

Важливим чинником розвитку регіонів, в т. ч. їх окремих галузей є корпоративна діяльність, підтримка партнерських зв'язків. Корпоративна діяльність бібліотек – значний важіль впливу на подальші можливості їх діяльності і зміцнення місця у соціокультурній інфраструктурі регіонів. В умовах цифрового суспільства інтегрований інформаційний ресурс, який створюється зусиллями партнерів, являє собою один із показників дієздатності галузі.

Корпоративні (інтегровані) ресурси також можуть створюватися у регіональному зрізі, і в цьому закладено підставу для всебічного, докладного дослідження галузі як територіально (в межах певної території) так і суттєво: за змістом, напрямом діяльності.

Одним із напрямів, що базуються на збиранні різнобічних відомостей про регіон, є створення енциклопедій. Регіональна енциклопедія в широкому сенсі є довідковим виданням (інформаційним ресурсом), що містить загальний звід упорядкованих, систематизованих, концептуально організованих відомостей зі всіх чи окремих галузей знань і практичної діяльності, присвячених визначеній адміністративно-територіальній одиниці, тобто певній території [8]. Отже, за такими характеристиками енциклопедія являє собою інтегрований ресурс. Водночас, регіональні енциклопедії універсального або галузевого характеру є певною мірою «візитівками» досліджуваних територій, їх укладання – це окремий

крок у бік виявлення і захисту територіальної ідентичності, зростання інтелектуального, духовного рівня населення, його національної самосвідомості.

Бібліотечна енциклопедистика (укладання галузевих – фахових енциклопедій) таким чином, також постає як своєрідний напрям вивчення регіону, його культури, історії та сприяє репрезентації бібліотек, бібліотечної спільноти у цьому процесі. З одного боку, регіональна бібліотечна енциклопедія – це трансляція внеску галузі у розвиток територіального соціуму. З іншого – відображення загальнодержавного здобутку бібліотечної галузі у регіональному зрізі. Звичайно, як науково-довідковий ресурс галузевого характеру, регіональна бібліотечна енциклопедія, перш за все, призначена для фахівців. Проте аудиторія її користувачів може бути розширеною: по-перше це представники суміжних професій, по-друге, географічно – це не тільки мешканці визначеного регіону, а й певне коло людей, зацікавлених у вивченні історії, традицій, здобутків різних регіонів України [9].

Цифровий формат регіональних бібліотечних ресурсів також розширює аудиторію і географію переглядів. Як приклад роботи у цьому напрямі можна розглянути корпоративний цифровий ресурс «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», <https://libenc.korolenko.kharkov.com/>. Основним розробником проекту є Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка за участю бібліотек Харкова та області [11, 12, 13]. Культурний регіон (Харківщина) як об'єкт дослідження і відображення постає в контексті власних традицій та внеску до загальноукраїнського (наприклад, харківська бібліотечна школа як одна з найпотужніших, її вплив на розвиток вітчизняного бібліотекознавства; просвітництво та його внесок у формування бібліотечної мережі регіону), історичного минулого (видатні діячі – представники Харківського регіону, маловідомі і невідомі особи), сучасних професійних доробків бібліотекарів (інноваційні проекти, створення електронних ресурсів, використання новітніх цифрових засобів і форм професійної і соціальної комунікації) і т. ін.. Енциклопедичні статті значною мірою укладають бібліотекарі-практики. І це є особливо цінним, оскільки надає можливість більш об'єктивно відобразити стан справи. Матеріали енциклопедії мають на меті розкриття багатогранності бібліотечної діяльності, яка комплексно представлена значною кількістю ру-

брик (розділів): це відомості про окремі бібліотеки; про професійні об'єднання, конференції, з'їзди; окремі напрями діяльності (бібліотечне обслуговування; науково-методичну діяльність; проектну діяльність, інформаційні технології в діяльності бібліотек, міжнародну діяльність і т. ін.); зібрання (документні фонди); біографії тощо. Всього налічується 21 розділ. Опубліковано 91 статтю.

Територіальне охоплення переглядів складається з чималої кількості міст України (Київ, Харків, Львів, Вінниця, Тернопіль, Одеса, Дніпро, Житомир, Миколаїв, Маріуполь, Чернігів, Полтава, Луцьк, Суми та ін.). Зафіксовано відвідування із країн Європи, Білорусі.

Одним із головних практичних завдань для укладачів енциклопедії на сьогодні є вирішення питання пропорційності наповнення ресурсу матеріалами за окремими темами, розділами. Так, деякі розділи, напевно, потребують попереднього розміщення оглядових статей узагальнюючого характеру, які резюмують напруження регіону. Це достатньо копітка робота. Наприклад, «Науково-методична діяльність», «Науково-дослідна діяльність» та ін. Особливо цікавою в контексті регіоналістики, на наш погляд, є розробка теми «Інтеграція діяльності роботи бібліотек, архівів, музеїв» (формується як розділ енциклопедії). Наразі ведеться збір та опрацювання матеріалів до цього розділу (практичного досвіду, теоретичних розробок). Як інститути історичної, соціальної пам'яті регіону вказані заклади мають об'єднувати зусилля в напрямку збереження та популяризації культурної спадщини Харківщини, яка є складовою загальнодержавної, національної. Тим паче, що саме бібліотеки, архіви і музеї є базовими інституціями для проведеного регіональних і місцевих досліджень.

Тенденція до створення консолідованих інформаційних ресурсів, які формуються завдяки представленню фондів бібліотек, архівів, музеїв як установ історико-культурної та соціальної пам'яті (зокрема, у форматі інтернет-порталів) достатньо поширена у зарубіжному досвіді [5]. Розвивається вона і в Україні.

На національному рівні створено і далі формуються електронні бібліотеки «Україніка», <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB> (розробник Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) та «Культура України», <https://elib.nlu.org.ua/> (керівник проекту Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого). Ці е-бібліотеки є ін-

тегрованими інформаційними ресурсами і являють собою єдину точку доступу до оцифрованої документальної спадщини з фондів бібліотек, архівів, музеїв.

Не менш важливим є створення інтегрованих ресурсів соціальної пам'яті регіонального рівня. Персональні або тематичні колекції, а також колекції, присвячені окремим напрямам культурного розвитку регіону, утворені на документній базі бібліотек, архівів, музеїв регіону можуть гідно представити його у структурі загальнодержавного історико-культурного ресурсу.

Бібліотеки, архіви, музеї розглядаються також як джерела формування консолідованого інформаційного ресурсу соціальної пам'яті «розумного міста» (як одного із проєктів інформаційного суспільства), значну частину якого становлять саме електронні ресурси бібліотек [4]. Йдеться і про те, що сьогодні для фахівців є важливим завданням налагодження інтеграції електронних колекцій бібліотек, архівів, музеїв та більша увага до краєзнавчих ресурсів цих установ з точки зору розвитку культурного туризму, а отже економічного розвитку громад [3].

Регіональна бібліотечна енциклопедія (зокрема, «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», <https://libenc.korolenko.kharkov.com/>), як краєзнавчий ресурс і як одне із напрацювань регіоналістики, відіграє свою роль у покращенні рівня корпоративності регіонального (місцевого) співтовариства та іміджу бібліотек, розвитку інтеграційних процесів культурно-освітнього змісту. Ресурс являє собою засіб популяризації галузевого історичного знання (історії бібліотечної справи регіону), бібліотечного краєзнавства, а також суміжних напрямів. Концепція ресурсу передбачає збір матеріалу на засадах інтеграції і співпраці зі спеціалістами архівної і музейної справи, документознавцями, істориками, культурологами [12]. У розділі «Документні фонди», <https://libenc.korolenko.kharkov.com/dokumentni-fondu> відображаються матеріали про колекції бібліотек Харківщини, в т. ч. електронні зібрання. На ресурсі представлені статті про електронні колекції рідкісних видань, екстеріорики, нотних видань, електронні архіви бібліотек ЗВО Харкова. За посиланням зручно перейти до відповідного ресурсу. Історичний напрям представлено низкою статей, присвячених як персоналіям (видатним діячам бібліотечної галузі регіону), так і сторінкам історії розвитку громадського бібліотечного руху, бібліотечної пері-

одики, бібліотечної освіти на Харківщині. У статтях про бібліотеки також висвітлюється історія їх створення, певною мірою, відображається і історія формування бібліотечної мережі Харкова.

Біографічний блок, як правило, один із найпотужніших в енциклопедіях. На сьогодні розділ «Персоналії», <https://libenc.korolenko.kharkov.com/personalii>, найрепрезентативніший, містить 41 статтю. Персоніфікація історії є також своєрідним інструментом бібліотечної регіоналістики, сприяє кращому осмисленню всього бібліотечного доробку, емоційно зближує різні покоління фахівців. Бібліотекарі проводять історико-біографічні дослідження, використовуючи при цьому не тільки архівні матеріали бібліотек, а й активно користуючись фондами Державного архіву Харківської області. Особливо цінними вважаються відомості про маловідомих, репресованих осіб. Введення до наукового обігу нових імен – один із головних результатів біографічних досліджень. Не менш важливим є укладання статей про видатних сучасників. На ресурсі опубліковано статті-персоналії про фундаторів бібліотечної справи на Харківщині XIX – поч. XX ст., директорів харківських бібліотек, бібліографів – співробітників ХДНБ ім. В. Г. Короленка, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна та інших фахівців, які зробили помітний внесок у регіональний галузевий доробок.

Для дослідника необхідною є зацікавленість предметом, відчуття особистісної емпатії, оскільки це значно покращує якість матеріалу [14]. Це стосується укладання енциклопедичних статей і з інших напрямів бібліотечної діяльності. Хоча об'єктивність і неупередженість матеріалу та відсутність емоційних суджень є важливою вимогою для створення енциклопедичної статті, особистість автора значно впливає на вибір теми дослідження та її змістовного розкриття.

Традиційно енциклопедичні статті укладаються як невеликі за розміром, але не зайвим є представлення і статей більш об'ємних, якщо при цьому підвищується їх змістовність. Енциклопедичний стиль передбачає лаконічність і фактографічність викладу. Проте відповідно до теми статті (як наприклад, вже згадувані оглядові, історичного характеру – де описуються окремі періоди, напрями діяльності або статті про довготривалі проекти) та глибини дослідження, яку обрав автор, допускаються матеріали більш об'ємні (це дозволяє зробити цифровий формат ресурсу). Постійно здійсню-

ється актуалізація опублікованих раніше статей, оскільки деякі відомості (наприклад, про бібліотеки, проекти, серії видань і т. ін.) потребують регулярного оновлення.

Ресурс «Бібліотечна енциклопедія Харківщини» внесено до бібліографічного онлайн-показчика Корпусу енциклопедичних видань України <http://corpus.encyclopedia.kiev.ua/> (розділ «Регіональні енциклопедії», <http://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/regional-encyclopedias>) Інституту енциклопедичних досліджень НАН України). Сподіваємося, що з часом створення регіональних галузевих енциклопедій як напрям бібліотечної регіоналістики приверне більшу увагу фахівців і всіх зацікавлених у поширенні знань про культуру регіону.

Список бібліографічних посилань

1. Верменич Я. Історична регіоналістика в системі «просторової історії»: диференціації предметних полів. *Регіональна історія України* : зб. наук. статей. Київ : Інститут історії України НАН України, 2013. Вип. 7. С. 9-38. URL: http://history.org.ua/JournALL/regions/regions_2013_7/regions_2013_7.pdf (дата звернення: 12.10.2020).
2. Пилипака О. Від бібліотечного краєзнавства до бібліотечної регіоналістики: стан та перспективи досліджень. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 50. С. 498-508. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2018_50_39 (дата звернення: 12.10.2020).
3. Липак Г. Роль бібліотек, архівів, музеїв у формуванні соціокомунікаційного простору територіальних громад. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 5. С. 8-13.
4. Кунанець Н., Липак Г., Пасічник В. Формування консолідованого інформаційного ресурсу «розумного міста»: бібліотечний аспект. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 2. С. 3-7.
5. Кунанець Н., Липак Г. Європейський досвід створення консолідованих інформаційних ресурсів. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 6. С. 15-20.
6. Апшай М. В. Бібліотечна діяльність у структурі регіональних бібліотечних досліджень. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 30. С. 101-108.
7. Апшай М. В. Регіональна тематика в бібліотекознавчих дослідженнях в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 4. С. 8-14.

8. Железняк М., Іщенко О. Українські регіональні енциклопедії: значення, функції, проблеми. *Українська енциклопедистика* : матеріали V Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 27 листоп. – 1 груд. 2017 р. С. 44-49. URL: <http://ue.encyclopedia.kiev.ua/articles/2017/ukrainski-rehionalni-entsyklopedii-znachennia-funksii-problemy.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).
9. Соколов В. Створення регіональних енциклопедій з бібліотечної справи як важливий напрям розвитку бібліотечної політики регіонів. *Українська енциклопедистика* : матеріали V Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 27 листоп. – 1 груд. 2017 р. С. 93-102. URL: <http://ue.encyclopedia.kiev.ua/articles/2017/stvorennia-rehionalnykh-entsyklopedii-z-bibliotechnoi-spravu-yak-vazhlyvyi-napriam-rozvytku-bibliotechnoi-polityku-rehioniv.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).
10. Попик В. І., Вернік Ю. В., Вернік О. В. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання. Київ, 2016. 271 с.
11. Бібліотечна енциклопедія Харківщини //Харківськадержавнанауковабібліотекаім. В. Г. Короленка : веб-сайт. URL: <http://libenc.korolenko.kharkov.com> (дата звернення: 12.10.2020).
12. Ракитянська В. Д., Сафонова В. В. Бібліотечна енциклопедія Харківщини: концепція регіонального електронного проекту. *Бібліотечний форум України*. 2014. № 4. С. 20-22.
13. Глазунова Л. В., Сафонова В. В. Бібліотечна енциклопедія Харківщини: презентація демоверсії електронного ресурсу. Короленківські читання 2016. «Бібліотеки, архіви, музеї: інтеграція до світового наукового та історико-культурного простору» : матеріали XIX Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 12 жовт. 2016 р. у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 1. С. 47-51. Електронна версія. URL: <https://bit.ly/2SwVlrf>.
14. Сафонова В.В. Біографічні дослідження в контексті професійного саморозвитку бібліотекарів. Короленківські читання 2018. «Бібліотеки, архіви, музеї як центри освіти та саморозвитку особистості» : матеріали XXI Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 24 жовт. 2018 р. у 2 ч. Харків, 2019. Ч. 1. С. 67-75. Електронна версія. URL: <https://bit.ly/2Sl6lrA>.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД КРАЄЗНАВЧОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Національна історична бібліотека України (далі НІБУ) – провідний культурний, освітній, науково-інформаційний державний заклад, що здійснює функції науково-дослідного та науково-методичного центру з питань бібліотечного краєзнавства. Бібліотечне краєзнавство України спрямоване на відродження духовності, історичної пам'яті народу, формування у громадян і передусім, у молоді любові до рідного краю, національного патріотизму, відповідальності за збереження історико-культурного надбання багатьох поколінь українського народу.

Особливу роль на місцевому рівні у цьому процесі відіграють регіональні бібліотеки, які здійснюють краєзнавчу діяльність. На допомогу регіональним книгозбірням НІБУ здійснює методичний супровід, який проводиться у напрямках:

- Ведеться багаторічний моніторинг краєзнавчої діяльності регіональних бібліотек України
- Здійснюється підготовка і проведення науково-практичних конференцій в рамках краєзнавчих читань пам'яті Петра Тронька, які проходять 1 раз на 2 роки.
- Створюються краєзнавчі інформаційні ресурси, зокрема, бази даних (БД): «Історія міст і сіл України», «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення», «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства», «Краєзнавчі посібники бібліотек України», Авторитетний файл «Географічні назви населених пунктів України»
- Створюються і видаються поточні та ретроспективні науково-допоміжні бібліографічні посібники з історії України, теорії, методики і практики бібліотечного краєзнавства, краєзнавчої бібліографії.

Тож, одним з головних завдань Національної історичної бібліотеки України як методичного центру є *проведення моніторингу краєзнавчої діяльності* ОУНБ країни, в рамках якого вже 30 років поспіль, здійснюються наукові дослідження. Зокрема, у 2020 році

проводиться дослідження на тему: «Біобібліографічні ресурси регіональних бібліотек у системі інформаційного забезпечення біографічних досліджень видатних діячів краю: сучасний стан, тенденції». Результати його будуть оприлюднені на сайті НІБУ.

Методика, основні результати наукових досліджень, а також рекомендації публікуються у щорічних випусках інформаційного бюлетеня «Краєзнавча робота в бібліотеках України» [1], який розміщено у відкритому доступі на сайті НІБУ у розділі «Наші видання».

За результатами багаторічного моніторингу у 2014 році на допомогу в краєзнавчій діяльності бібліотек створено новий інформаційний продукт «Путівник по краєзнавчих ресурсах бібліотек України» – це своєрідний анований довідник, в якому зібрані посилання на краєзнавчі ресурси відповідного регіону, що зосереджені на сайтах цих бібліотек. Кожна сторінка Путівника присвячена окремій бібліотечній установі та містить зображення головної сторінки веб-сайту. Відомості про краєзнавчі ресурси згруповані в окремі блоки, що зручно для користувачів. Фахівці НІБУ постійно здійснюють підтримку Путівника та розширюють його коло ресурсів.

Одним з провідних напрямів роботи НІБУ є підготовка та проведення науково-практичних конференцій в рамках, започаткованих нашою бібліотекою Краєзнавчих читань пам'яті академіка Петра Тронька. Вже відбулися п'ять таких форумів, які, безумовно, сприяли поглибленню краєзнавчої діяльності бібліотек як вагомому фактору у відродженні національної пам'яті, вихованні патріотизму, розвитку культурного розмаїття етносів України, досягненні національної єдності українського суспільства та прагненні захищати свої духовні цінності, свою батьківщину.

Видано збірники матеріалів Всеукраїнських науково-практичних конференцій, які представлено у відкритому доступі на сайті НІБУ у розділі «Наші видання», всім регіональним бібліотекам були надіслані збірники поштою.

7 листопада 2019 року в НІБУ відбулися П'яті краєзнавчі читання, в рамках яких проходила науково-практична конференція на тему «Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті українського народу» [2], наступні – Шості краєзнавчі читання планується провести у 2021 році.

У 2012 році НІБУ розпочала створення інтегрованого краєзнавчого електронного ресурсу «Історія міст і сіл України», який став

логічним продовженням корпоративного проекту, розпочатого зі створення зведеної картотеки з історії міст і сіл України ще у середині ХХ століття. Тепер цей проект отримав нове дихання завдяки впровадженню комп'ютерних технологій у вигляді БД «Історія міст і сіл України». При цьому, окрім ретроспективної інформації з карток, електронний ресурс поповнюється поточною інформацією нових досліджень з краєзнавства, та містить аналітичні описи електронних документів і посилання на електронні версії документів.

Одним із важливих завдань Ресурсу є можливість розширення доступу до фонду бібліотеки. Фахівцями НІБУ розроблено методичні рекомендації, щодо створення записів у цій базі [3]. Ознайомитись з ними можна на сайті НІБУ у розділі «Бібліотекарю-Краєзнавцю». БД «Історія міст і сіл України» полегшує пошук необхідної інформації науковцям, дослідникам-краєзнавцям та усім, хто цікавиться історією рідного краю.

Пошук інформації у БД «Історія міст і сіл України» може бути здійснений за географічною назвою, ключовими словами; назвою документа; за автором та іншими параметрами. Пошук за географічною назвою є головним пошуковим елементом у БД «Історія міст і сіл України», який відображає конкретні географічні найменування населених пунктів тільки за сучасним Адміністративно-територіальним устроєм України. Якщо назва населеного пункту в джерелі застаріла або його вже не існує це обов'язково вказується в географічній рубриці бібліографічного запису з додатковим посиланням на сучасну назву «дивись також». Унікальним параметром краєзнавчого ресурсу є те, що в поле «географічна назва» вноситься також інформація і про історичну місцевість.

Таким чином, краєзнавчий електронний ресурс «Історія міст і сіл України» забезпечує користувачів швидким і зручним доступом до інформаційних джерел, що висвітлюють історію міст і сіл України.

Один із нових ресурсів, створений у 2016 році на допомогу фахівцям бібліотек та представлений на сайті НІБУ – БД «Адміністративно-територіальний устрій. Зміни і доповнення». Зростання обсягів соціальної інформації, у тому числі офіційної, викликає необхідність її обробки та створення нових інформаційних продуктів для задоволення потреб користувачів та надання якісних сучасних інформаційних послуг. Зміни які відбулись у законодавстві в межах розпочатої у 2015 році Адміністративно-

територіальної реформи в Україні, що передбачає надання широким повноважень органам місцевого самоврядування і зміни в адміністративно-територіальному поділі України, а також прийняття, так званого, «декомунізаційного пакету законів» стали підґрунтям для створення цього Ресурсу.

Фахівцями НІБУ розроблено Положення про Базу даних та Інструкцію зі створення бібліографічного запису у Ресурсі «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення».

Зазначимо, що відомості для створення записів у БД беруться лише з офіційних джерел (друкованих або електронних), таких як «Відомості Верховної Ради України», Офіційний вісник України, Голос України, офіційний портал Верховної ради України, офіційні портали обласних рад народних депутатів, тощо. Допоки не опубліковано відповідну постанову чи рішення, інформація у БД не фіксується.

У Ресурсі розміщуються відомості про: перейменування, зміну статусу, меж чи підпорядкування населених пунктів, утворення територіальних громад та створення об'єднаних територіальних громад.

Разом з тим, створюються записи, що містять відомості про утворення територіальних громад. Вони доповнюють вже існуючу інформацію, що стосувалась перейменування. При цьому, запис про ОТГ містить інформацію про юридичні підстави її створення (дата, номер рішення відповідної ради).

Одночасно у «Географічній рубриці» зазначаються усі населені пункти, які на даний час увійшли до цієї ОТГ.

Підсумовуючи, варто зазначити, що БД «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» працює як повноцінна інформаційно-пошукова система з усіма можливостями і перевагами, зокрема, надає можливість пошуку і за новою і за попередньою назвою населеного пункту.

Фахівці НІБУ підготували Методичні рекомендації з опрацювання документів для електронного ресурсу «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення», які містять визначення термінів та понять деяких видів офіційної інформації, які використовуються для роботи з Ресурсом; а також структуру, специфіку бібліографічного запису та особливості бібліографічно-

го опрацювання офіційних документів. Доповнено прикладами бібліографічних записів. Методичні рекомендації розміщено на сайті НІБУ [4].

Таким чином інформаційні краєзнавчі ресурси НІБУ, які діють як інформаційно-пошукові електронні бази окремо, але доповнюють одна одну та розширюють інформаційні можливості для користувачів та фахівців бібліотек, що здійснюють краєзнавчу діяльність, краєзнавчі дослідження та розшуки.

На допомогу в краєзнавчій діяльності регіональних книгозбірень фахівці НІБУ створюють ретроспективні науково-допоміжні бібліографічні посібники з теорії, методики і практики бібліотечного краєзнавства, краєзнавчої бібліографії другого ступеня. Наприклад :

Бібліографічний покажчик «Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства» [5], який створюється на основі однойменної БД, видається 1 раз за десять років, зокрема, останній посібник побачив світ у 2017 році і містить інформацію про опубліковані в 2007–2016 роках книги, автореферати дисертацій, статті з наукових збірників, періодичних та продовжуваних видань, що за своїм змістом відповідають проблематиці даного посібника.

Бібліографічний покажчик «Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України» [6], який створюється на основі однойменної БД і видається 1 раз за 5 років, останній – побачив світ у 2017 році. Черговий випуск метабібліографії містить інформацію про краєзнавчі бібліографічні, методично-бібліографічні та веббібліографічні посібники, підготовлені публічними бібліотеками України в 2011–2015 роках.

Підсумовуючи, зазначимо, що НІБУ як методичний центр з краєзнавчої бібліотечної діяльності в умовах інформаційного суспільства створюючи потужні краєзнавчі ресурси активно сприяє розвитку бібліотек України.

Список бібліографічних посилань

1. Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюлетень. Вип. 30 / Нац. іст. б-ка України ; підгот. : В. П. Кисельова, О. В. Покропивна ; ред. О. В. Михайлова. Київ, 2019. 83 с.

2. Участь бібліотек у збереженні культурної спадщини та відновленні історичної пам'яті українського народу, м. Київ, 7 листоп. 2019 р. / М-во культури, молоді та спорту України, Нац. іст. б-ка України, Нац. спілка краєзнавців України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; заг. ред. О. П. Реєнт ; ред. кол.: А. В. Скорохатова, С. І. Смілянець, О. В. Михайлова, Т. В. Новальська, В.П. Кисельова; ред. Т. С. Кудласевич. Київ, 2019. 349 с. : іл. (П'яті Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька).
3. Науково-методичні рекомендації з виявлення, відбору та опрацювання краєзнавчих документів для бази даних «Історія міст і сіл України» / Нац. іст. б-ка України ; підгот. : Н. В. Волошинська, ред. О. В. Михайлова, Т. С. Кудласевич. Київ, 2019. 88 с. : іл., табл.
4. Науково-методичні рекомендації з опрацювання документів для електронного ресурсу «Адміністративно-територіальний устрій України. Зміни і доповнення» / Нац. іст. б-ка України ; підгот. : Н. О. Волошинська ; ред. О. В. Михайлова, С. І. Смілянець. Київ, 2019. 20 с.
5. Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства : бібліографічний покажчик (2007–2016) / Нац. іст. б-ка України ; упоряд. : В. П. Кисельова, Т. С. Кудласевич, ред. О. В. Михайлова ; відп. за вип. А. В. Скорохатова. Київ, 2017. 192 с.
6. Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України 2011- 2015 : бібліографічний покажчик / Нац. іст. б-ка України ; упоряд. О. В. Михайлова; ред.: Т. С. Кудласевич, І. В. Чеховська ; відп. за вип. А. В. Скорохатова. Київ, 2017. 154 с.

УДК 02 : 004.76

Тіщенко А.

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ УДОСКОНАЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО СЕРВІСУ

Вже нікого не здивувати комп'ютеризацією та заміною паперового варіанту документації на електронну. Не можливо здивувати і переходом від класичних професійних зустрічей до відеоспілкування чи надсилання електронного листа як альтернативу класичному у конверті. Також ми звикли наповнювати наші бібліотечні веб-сайти різноманітним контентом: відео, аудіо, фото матеріалом. Нажаль технічні ресурси бібліотеки не безмежні, а необхідності постійно зростають. На допомогу бібліотечним запитам, потребам, що постійно зростають приходять хмарні технології.

Хмарні технології це модель забезпечення зручного мережевого доступу на вимогу до деякого загального фонду обчислювальних ресурсів, які конфігуруються та можуть бути оперативно надані чи звільнені з мінімальними експлуатаційними витратами або зверненнями до провайдера [2]. Тобто це технології, які надають користувачам можливості віддалено користуватись ресурсами та додатками за допомогою інтернету. Умовно хмарні інтернет-послуги поділяють на три форми користування сервісами – як інфраструктура, як платформа та як програмне забезпечення [3]. У випадку коли надається доступ до інфраструктури як сервісу користувач має можливість самостійно керувати ресурсами для обробки, збереження даних, програмного забезпечення. Якщо користувач має власне програмне забезпечення, але бажає задіяти сторонні ресурси для маніпуляцій з ними (модернізація, тестування, виконання прикладного програмного забезпечення), то варто звернутись до хмарних сервісів, що надають майданчик для цього, виступають у ролі платформи. Однак є випадки коли користувач інтернету бажає користуватись програмним забезпеченням на сторонніх ресурсах, мати до них доступ з різних точок, то варто звернутись до сервісів, які надають послуги з програмного забезпечення. Останній варіант найбільш типовий та необхідний у бібліотечній роботі. Рідше використовується інфраструктура як сервіс (наприклад, для розміщення та збереження даних). Як платформа хмарні сервіси у бібліотеці майже не використовуються, тому у статті на них увага зосереджуватись не буде.

Хмарними технологіями користуватись зручно та корисно. Їхнє використання мінімізує технічні та програмні вимоги, створює надійну базу для зберігання та функціонування документів, розширює географію користування, кількість одночасних користувачів [1]. Тобто основними перевагами хмарних технологій є:

- незалежність від місця роботи, типу девайсу. Хмарними сервісами можна користуватись у будь-якому місці, у будь-який час, з будь-якого пристрою. Сервіси підтримуються хмарними провайдерами та не потребують втручання користувача. Також якщо користувач володіє інформацією для здійснення входу в необхідний обліковий запис він може розпочати роботу з документами у будь-якому географічному місці, з будь-якого пристрою, який має доступ до інтернету;

- збереження інформації і у випадку руйнування пристрою. Навіть якщо пристрій, на якому створювалися документи, на якому здебільшого з ними працювали, зламано чи втрачено, документи будуть зберігатися у хмарному сервісі, зберігати останні зміни доти, доки користувач не повернеться до роботи з ними;
- не потребує додаткових закупівель, завантажень, встановлень, оновлень, ІТ фахівця. Провайдер, який надає послуги хмарних сервісів піклується про безпеку свого ресурсу, його постійну відповідність останнім технічним вимогам, регулярно адміністрування, а також пристосовує власне програмне забезпечення до технічних можливостей браузерів користувачів;
- одночасна робота, синхронізація. Хмарні технології надають можливість кільком користувачам одночасно здійснювати маніпуляцію з одним і тим же документом. При цьому зміни, які вносить кожен з учасників зберігаються та відображаються у кожного хто працює з документом.

Звернення до хмарних технологій дозволяє модернізувати роботу бібліотечного фахівця майже у всіх напрямках [4]. Наприклад, змінилось традиційне електронне спілкування. Зовсім нещодавно щоб надіслати листа потрібно було встановити відповідний додаток на комп'ютер, залежати від видозмінення його провайдером. Сьогодні спектр поштових служб широкий, служби функціонують як індивідуальні, так і корпоративні, на будь які потреби та вимоги. Існує можливість налаштування у відповідності до бібліотечних потреб. Працюючи з онлайн поштовими службами корисно створювати єдину базу контактів, працювати з якою одночасно можуть усі зацікавлені користувачі.

Створювати документ (текстовий, у табличній формі чи презентації) на стаціонарному комп'ютері, потім його надсилати, отримувати, наприклад, з виправленнями, редагувати документ у відповідності з ними, потім знову узгоджувати – шлях довгий, трудомісткий та не ефективний. Оптимальніше виглядає створення документу в хмарному сховищі, надання доступу усім зацікавленим користувачам та працювати одночасно, паралельно обговорюючи деталі онлайн.

Піклуючись про реалізацію реєстрації, проведення опитування та аналізування отриманих результатів також варто звертатись до хмарних сервісів. Здебільшого вони дозволяють створювати доку-

менти із запланованими питаннями, з заданою кількістю та форматом відповіді. За результатами відповідей формується зведена таблиця, яку автор чи автори можуть трансформувати у відповідності до необхідного формату видачі отриманих даних.

У випадку необхідності створення креативного матеріалу (інфорґафіки, банерів, фото-, відео-матеріалу, інтерактивних карт та ін.) варто звернути увагу на онлайн сервіси. Вони надають можливість створювати нові матеріали, додати інтерактивні моменти, здійснювати обробку існуючих, редагувати їх у кілька кліків поширювати у популярних соціальних мережах чи надсилати електронною поштою.

Нещодавно для проведення відео конференції, зустрічей, чату потрібно було задіяти ліцензоване програмне забезпечення, в епоху хмарних технологій варто тільки протестувати онлайн сервіси та обрати оптимальний для себе.

Бібліотечна діяльність масштабна та різноманітна. Організаторами заходів часто виступають, наприклад, не тільки працівники однієї бібліотеки – часто коло розширюється фахівцями інших бібліотек, зацікавлених закладів (партнери, спонсори). У такому випадку ефективніше користуватись не тільки онлайн документацією, але й календарем подій. Фіксуєчи у календарі важливі події, заходи формуємо єдиний матеріал для всіх зацікавлених користувачів. Підключивши календар до девайсів кожен з учасників отримуватиме нагадування про те що, де і коли відбуватиметься. Також корисно з точки зору звітності – інформація про діяльність скомплектовано в одному місці з конкретними даними.

За результатами плідної бібліотечної роботи формується вагомий фото- та відео-архів. Формуючи альбоми на онлайн-сервісах та надаючи доступ певним користувачам можна також корегувати цільову аудиторію кожного конкретного альбому, не перевантажуючи у той же час ні стаціонарний комп'ютер, ні сервер бібліотеки. Використання онлайн сервісів дозволить також мінімізувати витрати часу та технічних ресурсів реципієнта – вони не потребують завантаження, Крім того на відміну від надсилання пакету фото-, відео-матеріалів реципієнту, відправлення лінку на онлайн фотоальбом пришивдшить процес як пересилання, так і перегляду матеріалів.

Хмарні сервіси надають можливість не перевантажувати власний пристрій великими файлами, що в великій кількості створю-

ються бібліотечними фахівцями – презентації, методичні матеріали, видавничу продукцію можна зберігати на сторонніх ресурсах. Крім того використання тільки лінку на матеріали спрощує процес реклами та розповсюдження. Розміщені таким чином матеріали можна не тільки поширювати, але завантажувати, чи редагувати, наприклад, певним, обмеженим колом.

Використання хмарних технологій у бібліотечному «побуті» стирають безліч бар'єрів: програмні, технологічні, просторові, мовні тощо. Однак все ж таки існують деякі нюанси, які потрібно дотримуватись для комфортного їх використання [2]. Основним є стабільний швидкісний інтернет. Його швидкість впливатиме на всі етапи роботи – коректність завантаження відео, вчасність надіслання повідомлення у чаті, чіткість зображення у альбомах та ін. Також важливим чинником вдалої роботи з хмарними сервісами є потужність пристрою. Комп'ютер, планшет чи телефон застарілої моделі не зможе повністю відобразити зміст та функції сервісу, швидкість роботи пристрою впливатиме на швидкість завантаження вмісту, збереження та відображення внесених змін. ІТ фахівці завжди працюють над пристосуванням своїх сервісів до будь-якого браузера. Однак трапляються не відповідність можливостей браузера та вимогами сервісу. У такому випадку варто змінити браузер та відкрити необхідну веб-сторінку у іншому. І останнім важливим компонентом необхідним для вдалого використання хмарних технологій є достатній рівень володіння комп'ютерною грамотністю. Дана вимога є обов'язковою і водночас найпростішою, адже рівень комп'ютерної грамотності серед українських бібліотекарів високий, а інтерфейс хмарних сервісів здебільшого інтуїтивно зрозумілий.

Найвагомішими провайдерами хмарних технологій на сьогодні є Google (хмарне сховище від американської публічної транснаціональної корпорації), iCloud (сервіс зі зберігання та обслуговування даних від компанії Apple Inc), OneDrive (працює на заміну SkyDrive, являє собою файловий хостинг, що надається компанією Майкрософт як частина набору онлайн-послуг), Dropbox (файлообмінник та синхронізатор файлів від американської компанії Dropbox Inc) [1].

І хоча використання хмарних технологій у бібліотечній практиці має низку викладених вище переваг, не можна оминати і певні проблеми, недоліки пов'язані з користуванням даного сервісу у мережі Інтернет. По перше це наявність стабільного, бажано по-

тужного інтернету. Постійно. У випадку відключення від мережі, використання «хмар» неможливе. Наступний недолік – конфіденційність та безпека. Точніше це ймовірність того, що провайдери, які ретельно працюють над безпекою та конфіденційністю припустяться помилки, або до вашої інформації зможе підібрати «ключі» хакер. Також існує невелика ймовірність, що дані можуть не зберегтись, а сервіс провайдера буде зруйновано. Ризики та недоліки суттєві, але трапляються рідко, що лише підтверджує надійність та зручність користування хмарними технологіями [1].

Розширення технологічного арсеналу бібліотечних навичок хмарними технологіями значно покращить та полегшить щоденну діяльність. З їхньою допомогою комунікація, кооперація та координація роботи вийде на новий, значно ефективніший рівень. Враховуючи існуючі ризики використання сервісів, їхні недоліки завжди є можливість передбачити чи й зовсім уникнути негативних наслідків. Знаючи переваги та недосконалості хмарних технологій інформаційно грамотний бібліотекар неодмінно зможе безпечно урізноманітнити та удосконалити усі сфери бібліотечного сервісу, бібліотечної роботи.

Список бібліографічних посилань

1. Вакалюк Т. А. Хмарні технології в освіті. Навчально-методичний посібник для студентів фізико-математичного факультету. Житомир: вид-во ЖДУ, 2016. 72 с.
2. Павич Н. Я., Кутковий Б. Є. Спосіб прискореного обслуговування API запитів до систем управління хмарними базами даних. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Комп'ютерні системи та мережі.* Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2017. № 881. С. 87-97.
3. Хмарні обчислення // Вікіпедія. Вільна енциклопедія : веб-сайт. URL: <http://bit.ly/2TKsT6q> (дата звернення: 12.03.2020).
4. Шекербекова Ш. Т., Несипкалиев У. Возможности внедрения и использования облачных технологий в образовании. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований.* 2015. № 6 (часть 1). С. 51–55.

БІБЛІОТЕКА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЧАСУ (ІСТОРІЇ, ЛЮДИ, КНИГИ)

УДК 027.022(477.53-25)“1894/1903”

Белько О.

ПРОСВІТНИЦЬКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІТЕТУ ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ (1894–1903 РР.)

Бібліотечна діяльність нерозривно пов'язана з освітньою, особливо шкільною справою. Ще в стародавні часи виникла необхідність збереження знань і досвіду для майбутніх поколінь. Саме бібліотеки виступали зберігачами матеріалів, документів, які є результатом діяльності багатьох спільнот, їхньої розумової та дослідницької роботи. Організацією таких сховищ надбань людства займалися небайдужі до цієї справи люди. Бібліотечна справа вимагала систематизації.

Втіленню в життя ідеї створення у Полтаві громадської бібліотеки, нині – це Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського, сприяло благодійництво. Вона розпочала діяльність 21 листопада 1894 року. Благословляв її відкриття церковний і суспільний діяч Полтавської губернії Микола Уралов [2, с. 3].

На початку існування, не маючи власного приміщення, бібліотека розміщувалася у будинках благодійного товариства, відомого полтавця Кандиби, фойє театру. Установи, організації і приватні особи надавали бібліотеці допомогу як фінансову, так і книгами, серед них: Полтавське губернське земство, місцеве управління та місцеві банки. Протягом 1894-1895 років грошима надійшло 2305 руб., книгами внесено пожертвувань – 6097 томів (2118 назв), з

них, Полтавською губернською земською управою подаровано 1623 томи [1, с. 62-67].

Полтавський край мав певний досвід створення такого роду закладів. Добре знана була Миргородська бібліотека, заснована у 1861 році. Подібні осередки вже діяли і в інших регіонах, отже приклад був.

Зберіганням фондів, облаштуванням читальних залів, підписною діяльністю і багатьма важливими справами у бібліотеці займався Комітет. Склад його з року в рік змінювався, але ідея створення народної книгозбірні залишалася. На початку ХХ ст. Комітетом вирішувалися питання, які відгукуються і у наш час, оскільки, знаючи історію, легше буде зрозуміти сучасність.

До чіткого визначення обов'язків Комітету належали питання формування фінансово-матеріальної бази, якими займалися відомі громадські діячі, ініціатори бібліотечної справи – Дубровський, Базилевич, Кулябко-Корецький, Святловський, Зинов'єв та ін. Ще до офіційного відкриття закладу ними було зібрано 600 руб. та кілька сотень книг. Після відкриття Полтавської громадської бібліотеки була придбана приватна бібліотека громадянки Полонської та відкритий книжковий склад для продажу книг. Окрім реалізації книжкової продукції до його обов'язків належало формування шкільних і народних бібліотек у повітах. Книжковий склад за три з половиною роки мав грошовий обіг коштів у сумі 28000 руб., в той час, як бюджет бібліотеки за весь період її існування становив 24000 руб. На 1901 рік послугами бібліотеки користувалося 1130 читачів, читальний зал відвідували щоденно, в середньому, 75 чоловік, а книговидача становила 50 тис. екземплярів [2, с. 5-6].

Внаслідок значного зростання числа передплатників 1901 року, після переведення в нове приміщення, Комітет активно поповнював книжковий інвентар бібліотеки. До цього змушувала і та обставина, що в середині 1901 року припинила роботу остання приватна бібліотека громадянки Тарнавської, і обслуговування літературою громадян Полтави було покладено на Полтавську громадську бібліотеку. За пропозицією Комітету на поповнення книжкового майна бібліотеці необхідно було витратити до 1000 руб. Оскільки готівка благодійної каси була витрачена на обладнання нового приміщення, Комітет звернувся з проханням до Товариства взаємного кредиту надати бібліотеці позику. Але назване Товари-

ство клопотання відхилило, посилаючись на відсутність у статуті бібліотеки положення про право кредитування в будь-яких установах. Отже, поповнення книжкового фонду проводилося з готівковими надходженнями у бібліотечну касу.

1896 року в Комітеті Полтавської громадської бібліотеки виникла думка про доцільність відкриття на околицях Полтави філіальних відділень, де проживало найменш заможне населення міста. В обов'язки філіалів передбачалося покладення не лише питань обслуговування користувачів, а й реалізація книжкової продукції. Але враховуючі дефіцит бюджету Полтавської громадської бібліотеки, ця пропозиція була відхилена. 1899 року Комітетом бібліотеки, в ході підготовки до відзначення 100-річчя від дня народження Олександра Пушкіна була внесена пропозиція присвятити цій події відкриття Пушкінського філіального відділення. Полтавською міською думою 1900 року Комітету Полтавської громадської бібліотеки був наданий дозвіл, а 1901 року розпочало свою роботу перше філіальне відділення на території базару [6, с. 4]. Його відвідували не лише дорослі громадяни, а й діти [4, с. 72].

Відкриття відділення з дешевим абонементом частково задовольнило потребу доступу до книг, але, вплинуло на зменшення кількості читачів у Полтавській громадській бібліотеці. З іншого боку існування Пушкінського філіального відділення було пов'язане із значними витратами, що не завжди перекривалися прибутками. Прибутки мали тимчасовий характер, оскільки вони склалися здебільшого з благодійної фінансової допомоги, а також щорічної міської субсидії в сумі 200 руб. 14 жовтня 1901 року відбулося екстрене засідання членів Комітету бібліотеки, яке затвердило «Правила» цього відділення, і був відкритий кредит у книжковому складі бібліотеки на суму 200 руб. і одночасно асигновано 100 руб. На тому ж зібранні була обрана комісія для завідування ним. Для Пушкінського філіального відділення Полтавської громадської бібліотеки було характерне значне збільшення чисельності передплатників. Протягом 1902 року вона зросла з 23 до 661 (по Полтавській громадській бібліотеці передплатників було 2234 особи) [4, с. 21].

Зростання чисельності передплатників відділення, довело, що Комітет Полтавської громадської бібліотеки не помилився в своїх розрахунках, відкриваючи перше філіальне відділення. Читальня

була облаштована відкритими полицями, на яких зберігалися старі журнали, книгосховище було просторе, але освітлення було незадовільне [4, с. 72].

На 1 січня 1902 року книжковий фонд Пушкінського філіального відділення Полтавської громадської бібліотеки складався з 465 назв, і за рік він зріс до 1359 назв у 2398 томах. Література, що надходила до відділення розподілялася по відділах, їх було одинадцять. Більша частина видань була подарована населенням та видавцями (510 назв у 624 томах) [4, с. 7]. 1903 рік був третім роком діяльності Пушкінського відділення Полтавської громадської бібліотеки. Керівництвом, як і раніше, займалася обрана комісія. До її повноважень належали питання графіку роботи, чергувань у читальному залі, порядку видачі книг і журналів. У звіті 1903 року комісією зазначено, що торгівля книгами протягом року майже припинилася (за рік книжок було реалізовано на суму 90 коп.), і даний вид діяльності вирішено було припинити [5, с. 60].

На початку 1902 року на державному рівні обговорювалося питання пошанування 50-ї річниці від дня смерті Миколи Гоголя. Для розроблення програми заходів було скликане об'єднане засідання Полтавської громадської бібліотеки і Пушкінського відділення. На ньому було обрано комісію для проведення урочистих заходів. На екстреному зібранні Комітету, від 22 лютого, йшлося про значення творчості Миколи Гоголя, і про необхідність збереження всіх предметів, що мають відношення до життя письменника і його літературної творчості. Було обговорено лист, в якому висловлено побажання викупити у приватних осіб садибу великого письменника-земляка. З цього приводу П. Дубровський вніс пропозицію звернутися до громадських закладів Полтавської губернії з проханням надати фінансову допомогу. Для збору коштів на придбання будинку, де народився Микола Гоголь, і садиби Комітет постановив відкрити всеросійську підписку [4, с. 43-44].

1903 року головою комітету Полтавської громадської бібліотеки був обраний Володимир Короленко, відповідальною особою – Яків Імшенецький, казначеєм – Петро Калиніченко, секретарем – Григорій Ротмістров [5, с. 3].

Комітетом було внесено відразу дві пропозиції: про організацію Гоголівського відділення бібліотеки і про клопотання через міську думу перед урядом про дозвіл на відкриття цього відділення на Подолі. Ці обидві пропозиції були ухвалені. Щодо організації Го-

голівського відділення, то Комітет надіслав пропозиції до видавців і приватних осіб з проханням пожертвувати твори, які мають відношення до спадщини Миколи Гоголя. На цей заклик відгукнулося багато громадян, які надіслали статті і книги про письменника [4, с. 7]. Свої роздуми з приводу творчості Миколи Гоголя Володимир Короленко виклав в одній із своїх статей-спогадів про письменника [2, с. 586-662]. Комітет відібрав необхідну літературу. Для Гоголівського відділення Полтавської громадської бібліотеки був придбаний альбом-видання Миколи Хмелевського.

14 листопада 1903 року було відкрито друге філіальне відділення бібліотеки імені Миколи Гоголя на Подолі [5, с. 8]. Відтоді книга стала більш доступною для менш заможної частини населення Полтави, яке проживало на околицях міста.

Полтавська громадська бібліотека самотужки, з її невеликим книжковим фондом та обмеженими фінансовими ресурсами, не була здатна задовольнити попит читачів серед населення тогочасної Полтави. Відкриття філіальних відділень наближало книгу до тієї частини міського населення, яке мало в ній найбільшу потребу.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. Полтавська громадська бібліотека і її філіальні відділення пройшли етап становлення. Активна позиція Комітету бібліотеки в організації та впровадженні оригінальних авторських проєктів, інноваційних ідей є повчальною в умовах сьогодення.

Список бібліографічних посилань

1. Белько О. О. З історії Полтавської громадської бібліотеки // Музеї. Меценати. Колекції : збірник наукових праць / за ред. О. Б. Супруненко. Полтава : Археологія, 2000. С. 62-67.
2. Короленко В. Г. Трагедия великого юмориста. Несколько мыслей о Гоголе : собр. соч. в 5 т. Т. 3. Ленинград, 1991. С. 586-662.
3. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1901 год: (Год седьмой). Полтава : Типо-Литогр. М. Л. Старожицкого, 1902. 75 с.
4. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1902 год: (Год восьмой). Полтава : Типо-Литогр. М. Л. Старожицкого, 1903. 74 с.
5. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1903 год: (Год девятый). Полтава : Типо-Литогр. М. Л. Старожицкого, 1904. 101 с.
6. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1904-1905 гг. Полтава : Типо-Литогр. М. Л. Старожицкого, 1906. 18 с.

ГРИГОРІЙ САЛИВОН: «КНИГ НЕ ПРОМІНЯЮ НІ НА ЯКУ ЗЕМЛЮ»

Григорій Дмитрович Саливон, уродженець краю народного філософа Григорія Сковороди зробив чимало доброго на ниві популяризації української книги і знань серед трудового робітництва і селянства на зорі минулого століття.

Він народився 25 січня 1888 року в родині заможного хазяїна в селі Мелехи Лохвицького повіту (тепер Чорнухинського району Полтавської області) в багатодітній родині. Мав братів Левка та Михайла, сестер Марфу, Надію, Катерину, Олександру.

Батько, маючи добрі статки (і очевидно гарну освіту, про що свідчать надзвичайно каліграфічно і грамотно написані листи до сина), прагнув надати йому гарну освіту. Здобувши шкільну освіту, Григорій спочатку працював в залізничних майстернях Красноярьська, а вже 1905 р. навчався в електротехнічній школі інженера Гадзяцького в Одесі, де сповна віддавався науці. То ж не випадково батько в одному з листів писав: «Прошу тебе, по можливості, менше займайся, побереги своє здоров'є» [1], хоча перед закінченням навчання вимагав від сина успішної здачі екзаменів з метою здобуття вищої освіти. Трудовий шлях молодий Григорій продовжив електротехніком на Південній залізниці, а згодом десятником на будівництві кінної трамвайної лінії в Одесі.

Вже в ці роки він віддається роботі на благо України. «Грицько Дмитрович брав близьку участь в роботі одеських гуртків молоді, він був найкращим учасником гуртка мови й літератури, він найдіяльнішим способом розкопував інтернаціональну Одесу під знаком українським, він уперто займався українським душолапством, міцно тримав свою жертву й систематично топив неофіта по самі вуха в глибини українознавства, силував хлопців працювати і не спускав своїх овець пасомих з ока ні на один день» [2]. Так писав про одеський період життя Григорія А. Г. Ніковський, згодом відомий громадський і політичний діяч, зокрема редактор газети «Рада» (1913–1914 рр.), член Центральної Ради і заступник голови. Саме вони вдвох описали по смерті унікальну книгозбірню М.Ф. Комарова, каталог якої було передано Одеській публічній бібліотеці, де він

зберігається і понині. Григорій Дмитрович відгукнувся рядом виступів і некрологом у газеті «Рада» віддаючи йому данину пам'яті і щиро завдячуючи за добру науку (Тисяченко Г. З останніх днів М. Ф. Комарова; Тисяченко Г. Над труною Комарова // Рада. – 1913. – № 186; Тисяченко Г. Похорон М.Ф. Комарова // Рада. – 1913. – № 183).

В Одесі під впливом активістів одеської «Просвіти» і особливо С. Шелухіна та книг у Григорія формується національний характер. Як напише згодом А. Ніковський: «Культ книги вдирався нам у душі з непереможною силою... нам здавалося, що книжка найкраще все скаже і доведе, що вона має чарівну силу будити серця людські, що вона зробить чудо воскресення України» [3].

У 1912 р. Григорій вступає до Київського політехнічного інституту на архітектурний факультет. Але і перша і друга спеціальності не вабили його, і як згадував А. Ніковський: «...я на-віч побачив, що архітектура ніколи не захопить до краю Саливона»[4]. Його захопило студентське життя політикою та культурою. Енергійно і завзято він проводить просвітницьку роботу серед шкільної молоді. Він був у полоні книг. То ж плідно працює, досліджує і пише статті, друкуючись у різних виданнях, зокрема в «Одесских новостях», київській «Раді», згодом у журналах «Червоний шлях», «Бібліологічні вісті», «Книгар». А ще його вабили книги, як твір мистецтва, він подовго роздивлявся формат, шрифти, малюнки, обкладинку.

У 1916 р. Григорій працював у одеських майстернях Ропіта, в 1916–1917 р.р. в київському «Фізико-Хеміку». Жовтневий переворот Григорій Саливон сприймає через призму книги, вважаючи, що це зробить людей більш освіченими, культурними, сприятиме творенню нового життя в новій добі, підкреслюючи, що: «Книга під час революції здобула собі волю, доступ до мас народу, але дорогою ціною...», і в зв'язку з тим, що книг прибуває мало «мусимо рішуче стати на охорону книг», а «Той же недохват книги вимагає... тимчасового обміну книг між бібліотеками Просвіт» [5].

У 1917 р. Г. Д. Саливона запросили очолити друкарню «Товариства допомоги літературі й науці», де він швидко налагодив роботу по виданню української книги.

Як людина різносторонніх інтересів брав активну участь у діяльності Всеукраїнської Академії наук. Після об'єднання в червні 1921 року Українського наукового товариства з ВУАН до складу ВУАН увійшла Секція мистецтв УНТ, створена за ініціативою про-

відних українських мистецтво-знавців у вересні 1918 р. З 1919 року в складі секції діяло кілька комісій, зокрема одну з них – видавничу, очолював Григорій Саливон. Він був серед перших працівників Всенародної бібліотеки України: працював старшим писарем, завідуючим будинком Всенародної (Національної) Бібліотеки (з 21 лютого 1919 р. по 30 травня 1920 р.), читав лекції для молоді з історії книги, займався дослідженнями з книгознавства.

У 1924 році відзначалося 350-річчя друкарства в Україні, що сприяло пошвавленню досліджень зародження друкарства. До цієї дати проводилися наукові конференції, виставки стародруків, вийшов спеціальний номер «Бібліологічних вістей» (1924, № 1-3) з цікавими дослідженнями П. Попова, П. Клименка, С. Маслова, Д. Щербаківського, М. Макаренка та інших авторів. В цьому ж номері була вміщена коротка, але змістовна стаття Григорія Саливона (під псевдонімом Г. Тисяченко) «Початок друкарства на Україні», яка була спробою визначення соціальних передумов появи української друкованої книги. Як відзначав Я. Ісаєвич: «Виникнення друкарства він пов'язував із загостренням соціальних конфліктів в умовах наступу католицької церкви; відповідно до поширюваних у той час в СРСР концепцій, першопричиною соціально-економічних змін проголошував зростання торговельного капіталу. Однак у цілому Саливону вдалося уникнути властивого працям того часу перебільшення безпосереднього впливу цього капіталу на культурне життя» [6].

Цього ж року Ю. Меженко звернувся до Г. Саливона з пропозицією написати брошуру з історії української книжки від 1788 до 1916 року і як просив він: «Брошура має бути написана так, що мала десь при сельбуді стати за популярну лекцію...» [7]. Активно співпрацював з Українським науковим інститутом книгознавства, надаючи допомогу у підготовці видання бібліографічного покажчика українського друку за 1918–1922 роки, покажчика книг, виданих в Україні в 1917 році.

Перу книгознавця належать такі дослідження, опубліковані в періодичних виданнях: «Казковий і реальний образ першодрукаря», «З приводу трьохсотліття надрукування першої української книжки», «350 літ тому і тепер. 1574–1924», «Історія Великої Книги», «Свято книги», «Бібліотека Київського губернiального жан-дармського управління», «Початок друкарства в Україні».

Повернувшись влітку 1920 р. на батьківщину, Григорій Дмитрович працює в 1920–1923 рр. у Лохвицькому повітовому відділі народної освіти на посаді інспектора бібліотек, завідуючим друкарнею. Йому належить активна роль у підготовці і проведенні святкування 200-річчя від дня народження Г. С. Сковороди: був секретарем повітової ювілейної комісії, опікувався спорудженням пам'ятника, підготував і видрукував у м. Лохвиці книгу під псевдонімом Г. Тисяченко «Народний філософ-учитель Г. С. Сковорода. Його життя та діла. 1722–1794», яка була першою ластівкою у дослідженні життєпису великого українського любомудра за нових часів.

Автор в популярній формі прагнув донести до широких мас слово великого земляка, його життєвий шлях «маючи на увазі читача з добре грамотних селян і робітників». Він підготував статтю і в журнал «Червоний шлях» і отримав листа від П. Г. Тичини, в якому поет писав: «Вельмишановний Григорію Дмитровичу! Пробачте, що на Ваш лист не зразу відповів. Стаття Ваша йде в цьому числі журналу. Давно вже набрана й виправлена за Вашими змінами – та ж я не мав змоги про це повідомити Вас раніше. Вашу книжку про Сковороду я маю...Пишіть. Всього доброго. Ваш Павло Тичина» [8].

Серед тих, хто підписав запрошення на вшанування 200-ліття філософа був і Г. Д. Саливон [9]. Слід віддати належне Г. Д. Саливону і в справі популяризації творчої спадщини великого Кобзаря. Йому належить дослідження «Т. Шевченко на Україні», опубліковане в газеті «Рада», а згодом доповнене і перероблене для окремого видання. Але на жаль, воно не побачило світ. Готуючи статтю «Шевченко на Україні» до газети «Рада» збирав матеріал і про перебування поета в рідному краї дослідника. Це підтверджують його листи до двох адресатів з проханням уточнити відомості про перебування Т. Г. Шевченка в с. Білоусівка [10].

Виготовлені в друкарні картки з портретом Кобзаря, намальовані власноруч Г. Саливоном продавалися в книгарні журналу «Киевская старина». Після створення округів Г. Д. Саливон очолює Лубенську окружну бібліотеку в м. Лубни, широко популяризує книгу серед народних мас, вважаючи, що «вона повинна бути зрозуміла, повинна ясно й просто викладати селянинові потрібні йому знання, мова має бути не книжна, а близька до народної» [11].

У листівці, виданій 1925 року в Лубнах говорилося: «Товариші селяни та робітники! До тих ми звертаємося, хто хоче вчитись, хто

хоче знати і працювати розумно, як радить наука, хто хоче займатися самоосвітою.

Товариші! В Лубнах утворилося округове бюро по сільосвіті. Воно ставить своїм завданням на селі і в місті всім бажаючим зайнятися самоосвітою,- вчитись у себе дома.

При Бюро маються фахівці по політосвіті, природознавстві, сільському господарстві, педагогічній роботі. І тому, як читати книжки та вести записи по прочитаному ці фахівці будуть допомагати вам своїми порадами, як вести заняття, що читати, як читати і як перевірити себе по прочитаному» [12].

Український науковий інститут книгознавства готуючи до видання бібліографічний покажчик українського друку за 1918–1922 роки звернувся до нього з проханням надіслати книги, що виійшли на терені краю або ж подати їх опис.

Як активний організатор бібліотечної справи він бере участь у роботі I Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників, який відбувся 1926 року у м. Харкові. Готуючись до виступу перед політосвіт'янами в конспекті висловив думки щодо значення книги, навчання фахівців та інших питань організації бібліотечної справи на селі.

Цікавим буде для сучасних бібліотекарів щоденних 20-х років минулого століття. Тоді він мав такий вигляд [13].

Число	Передплатники			Видано книг по відділам 0: 1: 2: 3: 4: 5: 6: 7: 8: 809 : 9 : 91	Всього видано	Книжок				Одвідувань	
	Прибуло	Вибуло	Мається			Укр.	Рос.	Євр.	Інш.		

Одночасно займався краєзнавством, збираючи матеріали для написання історії Лубенського повіту і першої української газети «Хлібороб», яка виходила в Лубнах.

Активна діяльність Григорія Дмитровича не залишається не поміченою. Він часто отримує запрошення від різних інституцій на роботу, але відмовляється від них. У червні 1924 р. правління

«Книгоспілки» запрошує його на посаду секретаря. 20 січня 1927 р. Григорій Дмитрович отримав запрошення від Академії наук взяти участь у виданні ювілейної збірки до 70-річчя вченого-історика Д. Багалія.

За спогадами односельця Григорія Дмитровича Г. К. Герасенка: «Григорій Дмитрович Саливон мав величезну власну бібліотеку. Своему батькові він говорив, що книг не промінєє на всю його землю» [14]. Ще за життя книги з особистої бібліотеки він передав до бібліотеки ВУАН (нині Національна бібліотека України ім. В. Вернадського), де працював деякий час. Але з його дарунком обійшлися невдячно: революційні листівки і книги було розпорошено, книги з історії Лубенщини теж було віднайти неможливо.

Чимало епістолярна спадщина українського культурно-освітнього діяча (а це понад 600 листів) зберігається Інституті рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Серед його адресатів і кореспондентів, крім редакцій, видавництв, громадських і наукових інституцій, були Д. Багалій, Г. Возний, Ю. Гермайзе, М. Грушевський, О. Данилевський, Ф. Держанівський, С. Єфремов, І. Кавалерідзе, В. Леонтович, Г. Маркович, Ю. Меженко, І. Нечуй-Левицький, А. Ніковський, П. Панч, В. Степаненко, Я. Стешенко, П.Тичина, Є. Чикаленко, К. Шарук та ще чимало інших, побіжний обіг імен яких говорить про широке коло знайомств з кращими тогочасними представниками національної культури, різносторонність його інтересів.

За дружньою порадою, допомогою до нього зверталось чимало. Юшкевич з Чорнух писав про те, що виконком взяв на себе утримання бібліотеки і просив допомоги в організації її роботи, Соціально-економічний відділ Української Академії Наук звертався з проханням вжити заходів щодо збереження портрета М. І. Туган-Барановського, який знаходився у жительки с. Пізники Ціпуркіної, М. Грушевський щодо видання книги, діловод Ю. Гасуха з Чорнухинського райземуправління просив стати керівником розкопок біля с. Луговики, де селяни під час земляних робіт знайшли кістки мамонта.

Варто відзначити, що Григорій Саливон добре малював, ліпив. Його руками виготовлено гіпсові погруддя Карла Маркса і Фрідріха Енгельса, Тараса Шевченка, випалено на дереві портрет Кобзаря в оригінальній рамці, який і понині зберігається у Лубенському краєзнавчому музеї.

Від пропозицій завідувати друкарнею Всеукраїнської Академії наук, працювати в Державному видавництві відмовився, але погодився працювати в харківському видавництві «Радянський селянин». Готуючись до від'їзду на нове місце роботи, відчув себе зле: давалися взнаки попередні хвороби, а після проведеної операції помер на другий день в Олександрівській лікарні Києва. Це було 23 травня 1927 року.

За його заповітом похований у рідному селі. Його щирий друг Андрій Ніковський по смерті писав: «...може він на всі Мелехи й був справжнім творцем життя й поступу, ...але добре, що він жив, що являв собою близьким людям і товаришам суцільний людський образ, що розсівав по життєвій дорозі людяне тепло, котре одно й єсть те, що називається безсмертя душі» [15].

Ось такою помітною постаттю в особі бібліографа, книгознавця і книговидавця, краєзнавця, художника і скульптора, активного учасника становлення бібліотечної справи і культурного життя на Полтавщині він залишився в історії української культури першої чверті ХХ століття.

Список бібліографічних посилань

1. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. III. № 60530.
2. Ніковський А. Г. Д. Саливон. *Бібліологічні вісті*. 1927. № 4. С.106.
3. Ніковський А. Г. Д. Саливон. *Бібліологічні вісті*. 1927. № 4. С. 107.
4. Ніковський А. Г. Д. Саливон. *Бібліологічні вісті*. 1927. № 4. С.108.
5. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. 199. № 2.
6. Ісаєвич Я. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми / Я. Ісаєвич. Львів : 2002. С. 44.
7. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. III. № 60470.
8. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. III. № 60528.
9. Державний архів Полтавської області. Ф. Р. 3154. Оп. 2. Спр. 3. Арк. 5.
10. Шевченко в епістолярії відділу рукописів. Київ : Наукова думка, 1966. С. 317.
11. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. 199. № 17. Арк. 2.
12. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. 199. № 17. Арк. 2.
13. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського. Ф. 199. № 17. Арк. 5.
14. Олійник І. Сівач добра і знань. / І. Олійник. *Нова праця*. 1990. 29 лист.
15. Ніковський А. Г. Д. Саливон. *Бібліологічні вісті*. 1927. № 4. С. 109.

**ЗБІРНИК «МАЛОРОССИЙСКИЕ И ЧЕРВОНОРУССКИЕ
НАРОДНЫЕ ДУМЫ И ПЕСНИ»
З МАРГІНАЛІЯМИ ЕТНОГРАФА ПЕТРА ЄФИМЕНКА**

Нотатки на берегах сторінок – це своєрідний діалог читача з книгою. Така «мовчазна розмова» нерідко стає важливим джерелом інформації. У цьому відношенні цікавим є збірник «Малоросійскія і червонорусскія народныя думы и песни. – СПб.: Типографія Едуарда Праца и К^о, 1836», який зберігається у науковій бібліотеці Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. Виданий він без прізвища укладача, але відомо, що випустив його один із перших збирачів українського фольклору Платон Лукашевич. Збірку присвятив своїм «предкам Гетманцям». «Она им принадлежит, – зазначив він у передмові, – быть может хоть один листок из сего собрания упадёт на завалившуюся их могилу или долетит на высокий курган козацкий».

Книга привернула мою увагу власницьким написом чорнилом на титульній сторінці: «Петра Ефименко. Издание Лукашевича. 1854 г. г. Харьков», а також на задньому форзаці: «Харків. 1854. П. Юхименко. Вильного слухателя в Харьковском университети».

Вживання українського і зрусифікованого прізвищ та згадка Харківського університету дали змогу з'ясувати, що збірник придбав майбутній етнограф Петро Єфименко (1835–1908).

Написи дають змогу уточнити час навчання його в університеті. В Українській літературній енциклопедії вказано, що там він вчився з 1855-го по 1858 рік [8, 189], а з наведеного запису з'ясовується, що з 1854-го. Причому ця дата повторена двічі, тобто помилитися він не міг.

До Харківського університету за його плечима вже була Катеринославська гімназія, у якій він під враженням «Кобзаря» Т. Г. Шевченка захопився вивченням українського фольклору, історії та етнографії і це стало справою усього його життя [3, с. 27]. Отже, проминути книжку П. Лукашевича з малоросійськими думами і піснями він не міг. Придбавши її і ознайомившись з нею, він виявив, що видавець не передбачив у ній змісту. Це ускладнювало ко-

ристування книжкою і Петро Савич виправив недолік, доповнивши її «Оглавлением» на задньому форзаці, куди вніс назви 20-ти дум збірника.

У передмові його увагу привернула цитата з пісні, у якій над буквами «о» стояли позначки у вигляді «галочки», перевернутої кутом вверх. Тобто, її треба було читати як «і»:

«Толькô мине легче станеть,
Як крошку заплачу»

П. Єфименко критично поставився до вживання такої літери і, не без іронії, написав чорнилом на шмуцтитулi скоромовку:

«Кончили сеянье: Вôл зелья вже [не] есть: вôn по колени в сене. А вôвцю в сени та й старайся об нêй, як об сыне. и проч. Сходно с правописанием Мак [симовича]».

Над буквами «о», «е» слів: вол, вон, вовцю, ней теж поставив перевернуті «галочки». «Мак.» – це скорочення прізвища історика і філолога Михайла Максимовича (1804–1873), який ввів означені літери в правопис. До кінця ХІХ ст. ним користувалися в Галичині.

На цьому, вірогідно, перше ознайомлення зі збірником закінчилося. Подальші записи зроблені простим олівцем і, ймовірно, не за один раз.

З часом вони вицвіли, і подекуди текст прочитати важко, але за допомогою подвійної лупи їх вдалося розібрати майже всі. Більшість із них стосується відомостей про героїв народних дум та їх діяльності.

Наприклад: «Об одном Швачке упоминается в Истории Запорожья, как о товарище Максима Железняка, громившего Ляхов. Если так, то первые два куплета не имеют никакого отношения к последним» [5, с. 48]. «Известен полковник Голота, посылаемый Хмельницким, после Корсунской битвы в Литву и Полесье» [5, с. 50]. «Известен Прокоп Левенец, полковник Полтавский, современник Самуйловича при взятии Чигирин турками» [5, с. 51] тощо.

Ці дані він бере з літопису Самійла Величка, фольклорних збірників «Запорожской старины», які 1833–1838 рр. у Харкові видавав І. Срезневський, альманаху «Киевлянин» М. Максимовича та з інших джерел [5, с.13, 20, 33, 108]. Із цих позначок випливає, що Єфименко шукав підтвердження реальності існування героїв народних дум. Він вважав, що народ мало схильний до абстракції і «намагається прив'язувати свої уяви до відомих, дійсно існуючих особис-

тостей» [4, 503]. Це, зокрема, стосується Голоти, якого зазвичай подають як узагальнений образ захисника рідного краю. Проти чого, власне, немає заперечень, але за узагальненням спочатку стояла конкретна особа, прототип.

Цікавим є запис до думи «Самойло Кишка»: «Станным кажется [...] каким образом Вишневецкий вторгшийся в 1558г. в Крым и там татар побил табор також жон и детей немало пленных христианских от работ (неволи) освободил.

(Курбский) не освободил за то же вр. Кишки томившегося уже 24 года в неволе» [5, с. 14-15].

У зазначений тут рік Вишневецький був на службі у російсько-го царя і брав участь у поході на Кримське ханство. Курбський того ж року командував російськими військами.

У нотатці до думи «Морозенко» П. Єфіменко не погоджується з коментарем до неї П. Лукашевича і пише: «Это большая ошибка, что Морозенко назван сподвижником Свирговского, между тем он б. сподвижником Богдана Хмельницкого, и это самое известное лицо в Истории Малороссии – лицонародное – о нём больше дум, нежели о Хмельницком. Он был в сражениях: под Пилявою, Жванцем и Сороками, убит Турками» [5, с. 28-29].

Під назвою думи «Перебиніс» П. Єфіменко записав:

«То наш Максим, неприятелям страх
Завзятіший вкраїнський гайдамака
Розносить лихо по чужих кутках
Не милує ні жида, ні Поляка
Іеремія Галка.»

І продовжив: «Гетьман Ханенко, в 1672 г. послал полковника Перебиноса, против Дорошенка, чтобы недопустить его к Каменцу – но этот полковник не есть Максим Кривонос. Кривонос был верным сподвижником Барабаша. Узнав о Желто Водской битве набрал в Переяслове охотников на помощь Барабашу, но узнав о его смерти перешёл к Хмельницкому и был всегда ему верен. Кривонос убит после Пилявской битвы на р. Случ, собственными руками Вишневецкого (Величко напротив говоря о полковниках Хмельницкого бывших при его смерти, упоминает и о Кривоносе)» [5, 32-33].

Кривонос, Перебинос, а в сучасній історичній літературі–Перебийнос, – полковник Запорізького війська, сподвижник Хмельницького, помер від чуми під час облоги Замостя 1648 р.

Цитата під назвою думи взята П. Єфименком із балади «Максим Кривоніс» Миколи Костомарова, який свої ранні твори публікував під псевдонімом Ієремія Галка.

До тексту думи «Ліс Чута» П. Єфименко вносить такий запис: «С южной стороны Чигирина примыкает обширное, знаменитое поле памятное Русским, Полякам, Туркам, поле это оканчивается в Украинском селе Чута. Чута, был так же лес на вершинах Ингульца, в Херсон. Губ. Александровск. У...» [5, с.37]. Далі рядки не розбірливі. Схоже, що згадані місця етнограф бачив своїми очима.

У коментарі до думи «Ивась Коновченко» П. Єфименко не погоджується з міркуваннями П. Лукашевича про те, що польські слова : барзо – очень, штири – чотири, преж – через вживаються тільки в древніх думках і в Малоросії зовсім невідомі. «Напротив, – зауважує Петро Савич, – эти слова употребляются у Малор. соседних с Поляками, напр. в Каменце Под. Губ. и пр.»

Не згоден він і з тим, що слова цієї думи:

«Високу могилу висипали;

Славу козацьку учинили,

У головоньках червоний прапор поставили»

П. Лукашевич пояснює як звичай за яким «над могилами козаків и паробоків, в кресте утврждають небагьшее знамя.» П. Єфименко уточнює: «т.е. простую хустку, для показання что тут лежить "Лыцарь"» [5, с. 44].

Ще у 1950-х роках на Полтавщині зберігався звичай, за яким дівчина дарувала хлопцеві, що йде у військо, вишивану хустку. Така хустка й ставала у давнину прапорцем на козацькій могилі.

До думи «Калниш» П. Єфименко додає епіграф:

«И він занудивсь на чужині з'єднанний,

За ним... він був Українець останній

Ієремія Галка.»

Щоб зрозуміти ці слова, наведемо попередні рядки балади М. Костомарова «Дід-пасічник», із якої запозичено епіграф:

«Було колись: Павло наш не злякався:

Перед царем як гетьман різво став

І думку ту повідать не вбоявся,

Що, як дитя, у мислі годував;

І він знудивсь, на чужині з'єднанний,

За ним... він був українець останній».

Павло – наказний гетьман Лівобережної України Павло Полуботок. Звинувачений у малоросійському сепаратизмі, був ув'язнений в Петропавлівській фортеці, де 1724 р. помер. Петра Калнишевського спіткала така ж доля – смерть у в'язниці у Соловецькому монастирі.

П. Єфименко неначе підказує, яке слово повинно стояти на місці крапок, коли пише: «Пётр Калнаш или Калнышевский был последним Кошевым Сечи Запорожской». [5, с. 58].

Тобто, рядки балади з пропущеним словом, на наш погляд, слід читати так: «За ним Калнаш, він був українець останній». Таким чином, коментар П. Єфименка допомагає зрозуміти баладу Костомарова. На жаль, у збірнику «Українські поети-романтики», де наведена названа балада, після слів «За ним», замість трьох крапок проставлено тире, яке спотворило розуміння тексту [10, с. 146]. У другому розділі збірника, де вміщені червоноруські думи і пісні, нотатків П. Єфименка небагато. Зокрема до думи, що починається словами:

«Румян поле покриває,
Де козак ся проїзжає...»

читаємо таке пояснення: «Эта дума напоминает малороссийскую, о Михайле отце Богдана Хмельницкого, кот. убит при Цецоре Турками» [5, с.134].

На сторінці 108 він записує назви статей про гуцулів й опришків в польських виданнях і Часописі Чеського Музею («12-гоšnikwPraze 1838»).

Збірник рясніє перекладами Єфименком українських слів на російську мову: білозерець – кречет, гарлака – бедный, заволока – бродяга, лирав – лирник, трутовка – отравка, ушкалы – разбойники, шувар – водоросли і багато інших.

Із контексту записів вибивається цитування вченого-слависта Юрія Івановича Венеліна (1802–1839) на шапці першого розділу збірника: «Песня нередко растрогает южного славянина до слёз; северянин от песни своей никогда не заплачет. Юр. Венелин». І нижче: «Вообщенародная песня Ю. Россиизаклучает в себе больше [...] чувств чем северная. Юр. Венелин».

Чи не власні спостереження спонукали П. Єфименка до наведення цієї думки? Адже він з початку 1860-х по 1873-й рік відбував на Півночі заслання. Там познайомився з Олександром Яківною

Ставровською, з якою одружився, був її вірним другом і вчителем; прищепив їй любов до України і згодом вона стала відомим українським істориком.[7, с. 404, 409, 410, 412]. Можливо саме для неї він робив переклади українських слів на російську мову в збірнику П. Лукашевича. Серед численних праць Олександри Яківни є й оповідання «Як Самійло Кішка втік з турецької неволі» написане для російського читача.

Перебуваючи на засланні, та після повернення на Україну П. Єфименко займався дослідженнями у галузі правознавства, статистики, історії запорізького козацтва й української літератури. З метою проникнення у глибинні шари людської, зокрема язичницької, свідомості вивчає слов'янську міфологію, демонологію, замовляння. Видає «Сборник молороссийских заклинаний», публікує низку праць на теми своїх досліджень.

Значне місце серед його робіт посідає «Сборник народных юридических обычаев Архангельской губернии». Дослідник належав до тих вчених, які плекали ідею розбудови національної державності на ґрунті віками вироблених норм звичаєвого права. У контексті сучасної уваги до питання національної ідентичності актуальною залишається його робота «К вопросу об украинском народничестве». Не можна не згадати і його бібліографічних праць: «Дополнение к «Указателю источников для изучения Малороссийского края» А. Лазаревского, «Украинская литературная летопись», у яких охоплені видання з 1763 по 1860 рр., «Библиографический указатель трудов П. П. Чубинского». Список його творів складається з десятків позицій [8; 9, с. 189-190].

Він є ініціатором і одним із засновників історичного архіву Історико-філологічного товариства при Харківському університеті, куди разом з Д. І. Багалієм зібрав величезний масив документів [2, с. 228], які стали джерелом досліджень для багатьох істориків.

...Прошли роки. Невідомими шляхами книжка з маргіналіями П. Єфименка потрапила до бібліотеки Полтавського українського клубу. Ймовірно її привіз сюди хтось з професорів Харківського університету, яких запрошували до Полтави читати лекції. Серед них, зокрема, були історик Д.Багалій і етнограф М.Сумцов [11, с. 11], які мали близькі стосунки з родиною Єфименків [7, с. 412].

Клуб створили 1913 року після марних спроб полтавської «Громади» добитись реєстрації «Просвіти». Він являв собою

культурно-просвітницьке товариство, яке об'єднувало майже всю національно-свідому інтелігенцію Полтави. Бібліотека клубу і Українського університету, що виник на його базі, описані у спогадах громадського і політичного діяча Віктора Андрієвського (1885–1967), археолога і етнолога Вадима Щербаківського (1876–1957), сучасного історика Тараса Пустовіта [1, с.164; 11, с.10-11; 6, 114-120].

Збірник Малоросійських і чорвоноруських народних дум і пісень, що колись належав П. Єфименку, крім штампу діаметром 30мм з текстом «Полтавський український клуб», має круглий, діаметром 20 мм шрифтовий штамп – «Бібліотека А. Л. Гавриша №» з числом 557, виконаним від руки чорним чорнилом. Слово «бібліотека» відділено від прізвища двома хрестиками з мініатюрними кружечками в середині, тобто – оберегами, символами відомими як «круг у хресті».

Хто такий Гавриш А. Л. і як до нього потрапила збірка дум і пісень, вияснити не вдалося.

Можна констатувати, що збірник з нотатками П. Єфименка є своєрідним конспектом, зразком критичного читання та різноманітних взаємовідносин книги з соціально-культурним середовищем.

Список бібліографічних посилань

1. Андрієвський В. Три громади: спогади з 1885–1917 рр. Частина II. Львів : Видавець Іван Тиктор, 1938.
2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків : Дельта, 1993.
3. Гуменюк М. П. Українські бібліографи XIX – початку XX століття : нариси про життя та діяльність. Редакційно-видавничий відділ Книжкової палати УРСР. Харків, 1969.
4. Єфименко П. С. Упыри (из истории народных верований). *Українці: народні вірування, повір'я, демонологія*. Київ : Либідь, 1991. С. 503.
5. Лукашевич П. А. Малороссийские и червонорусские народные думы и песни. Санкт-Петербург : В тип. Эдуарда Праца, 1836. 170 с.
6. Пустовіт Т. П. Український клуб у Полтаві (1913-1918): відкриття та напрямки діяльності. *Археологічний літопис Лівобережної України*. Полтава : Археологія, 2000. № 1/2.
7. Смолий В.А. А. Я. Ефименко: очерк жизни и научного творчества. / А. Я. Ефименко. *История украинского народа*. Киев : Лыбидь, 1990. С. 403-426.

8. Старіков Г. М. Матеріали до біографії Петра та Олександри Єфименків. *Сумський історико-архівний журнал*. 2009. № VI/VII. С. 36-61.
9. Українська літературна енциклопедія : в 5 т. Т. 2. Київ : Либідь. 1990. 573 с.
10. Українські поети-романтики : поетичні твори / упоряд. М. Л. Гончарук. Київ : Наукова думка. 1987. 588 с.
11. Щербаківський В. М. Український університет у Полтаві : Спогади / В. М. Щербаківський ; Центр охорони та досліджень пам'яток археології Управління культури Полтавської облдержадміністрації, Держ. архів Полтавської області. Полтава, 1994. 40 с.

УДК 027.022(477.53-25)(09)

Дідусенко Г.

ШТРИХИ ДО ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ ГРОМАДСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

В Україні на кінець XIX ст. чимало губернських міст та повітових містечок (на відміну від Полтави) мали громадські бібліотеки. Навіть у Полтавській губернії одна з найстаріших громадських бібліотек – у м. Миргород – була відкрита ще у 1861 році. «Причина, чому город Полтава, по количеству интеллигентных людей стоящая несомненно выше остальных городов губернии, так долго отставала от них в этом деле заключалась в том, что здесь потребность в чтении удовлетворялась иными путями. В Полтаве всегда имелось довольно большое число частных и общественных библиотек, которыми могли пользоваться для удовлетворения своей потребности в чтении более или менее широкие круги читателей» [4, С. 3-4]. Справді, при кожному навчальному закладі м. Полтави існували учительські та учнівські бібліотеки для задоволення спеціальних освітянських цілей [4, С. 4]. Свої, хоч і невеликі бібліотеки мали також місцеві суспільні та громадські установи (губернська та повітова земська управи, губернська лікарня, психіатрична лікарні, міські клуби та ін.). Поряд з ними, в місті зажди існували 2-3 приватні комерційні бібліотеки. Крім того, для задоволення своїх читацьких інтересів полтавці мали змогу обирати різні шляхи.

Нерідко полтавські читачі у пошуках необхідної літератури зверталися за допомогою до приватних осіб, які мали свої, можливо,

не значні за обсягом, але ретельно підібрані бібліотеки та виявляли бажання надавати ці бібліотеки в користування стороннім особам. Здебільшого власниками таких просвітницьких бібліотек були місцеві викладачі. Сьогодні їх можна назвати «піонерами, пролагавшими перші шаги по тому пути, по которому действует ныне существующая в Полтаве общественная библиотека». [4, С. 8]. Серед них найбільш визнаним і загальновідомим був колишній викладач Полтавського кадетського корпусу Дмитро Павлович Пильчиков. «Еще многие в Полтаве помнят Д. И. Пильчикова и его маленький домик на Жандармской улице, от которого теперь не осталось и следа. Тридцать лет тому назад этот домик был сосредоточением умственной жизни города, а хозяин его – наилучшим представителем местной интеллигенции» [4, С. 6], який, маючи нехай і не дуже велику, але досить різноманітну і чудово систематизовану власну бібліотеку, надавав її у користування усім, хто бажав «расширить свои знания и развить свой ум под его личным руководством» [4, С. 7]. Відповідально ставлячись до своїх просвітницьких обов'язків та прагнучи бути дійсним, а не формальним наставником полтавського юнацтва, Дмитро Павлович не тільки надавав книги у користування, але й провадив із студентством бесіди та дискусії і нерідко «его беседы... принимали характер систематических лекций». На жаль, його просвітницька діяльність завершилася в середині 70-х років XIX століття у зв'язку із переїздом до Харкова. Самовіддана праця Д. П. Пильчикова залишила глибокий слід у пам'яті полтавців, які згадували «памятные вечера, проведенные в обществе Дмитрия Павловича, живое разнообразие его речи, полной блестящих сравнений и ярких, а подчас и резких выражений» [4, С. 6]. За його прикладом почали надавати приватні освітньо-бібліотечні послуги й інші полтавські викладачі. І хоча їхня діяльність не мала такого широкого резонансу та популярності, як у Дмитра Павловича, але вони зробили свій посильний внесок у справі зближення полтавського читача із книжкою.

У середині XIX століття у місті серед читачів набув значного поширення принцип самодопомоги: час від часу утворювалися невеличкі групи людей (переважно студентів), які в складчину купували необхідні їм книжки для спільного користування. Але такі групи наразі швидко розпадалися, а книжки, що були придбані на загальні кошти, розходилися по руках або губилися. Тож усі ці заходи, поряд

із наявними міськими бібліотеками деякий час дозволяли майже повністю задовольняти читацькі потреби полтавців та заповнювати прогалину від відсутності у місті громадської бібліотеки. Але з плином часу наявні полтавські бібліотеки перестали повноцінно задовольняти постійно зростаючий попит читачів: одні - через обмежений або спеціалізований склад книжкового фонду, другі – через те, що були доступні лише обмеженому колу осіб, треті – через дорогий абонемент та незадовільний асортимент. Особливу незручність відчували ті читачі, які шукали в книгах не засоби для розваги, а джерело для самоосвіти та саморозвитку. «Вследствие этих причин в половине 80-х годов среди многих местных жителей возникла мысль о необходимости устройства в Полтаве, по примеру других городов, правильно организованной и действующей на основании утвержденного устава общественной библиотеки» [4, С. 7-8].

Перші прихильники утворення такої бібліотеки вважали, що перш ніж офіційно звернутися до влади із пропозицією про її заснування необхідно спочатку назбирати коштів на мінімально необхідну кількість книжок для утворення ядра майбутньої бібліотеки. Але збирання грошей і книжок для неіснуючої установи виявилось дуже нелегкою справою, тож вирішено було спочатку відкрито бібліотеку офіційно, а вже потім фактично.

Нарешті, в кінці 1893 року прихильники заснування громадської бібліотеки в м. Полтава зібралися на квартирі агронома П. М. Дубровського для розробки статуту майбутньої бібліотеки. За взаємною згодою вчитель Полтавського інститут шляхетних дівчат М. А. Базилевич (який свого часу завідував справами Воронежської публічної бібліотеки) підготував проект уставу, беручи за зразок уставу Воронежської, Херсонської, Харківської та ін. громадських бібліотек. Після узгодження даний проект (підписаний 116 особами, які належали до різних прошарків полтавського суспільства) був особисто поданий П. М. Дубровським на затвердження уряду.

18 травня 1894 року Статут Полтавської громадської бібліотеки (із незначними змінами) був затверджений Міністерством внутрішніх справ, а 4 грудня (21 листопада за старим стилем) відбулися установчі збори, на яких офіційно було проголошено про заснування Полтавської громадської бібліотеки та обрано Комітет по керівництву бібліотекою. Такий великий розрив у часі між затвердженням Статуту бібліотеки та установчими зборами, пояс-

нюється, головним чином, настанням канікулярного літнього часу, у зв'язку з чим багато зацікавлених осіб були відсутні в місті. Тож засідання було вирішено перенести на осінь. Самі установчі збори проходили у будівлі міської думи під головуванням тодішнього міського голови В. П. Трегубова. На цьому засіданні були присутніми 69 осіб, які сплатили свої перші членські внески та закритим голосуванням обрали Комітет бібліотеки у складі 12 осіб.

Перед Комітетом, з огляду новизни цієї справи, відразу ж стало безліч завдань, але першим і невідкладним було якнайскоріше відкриття читальні та абонементу. У світлі цього нарративу, на своєму першому засіданні (25 листопада 1894 р.) «комітет признал возможным открытъ с 1 января 1895 года лишь читальню и при ней абонемент на чтение журналов, открытие абонементу на чтение книг признано было необходимым отложить...» [4, С.19]. Для започаткування роботи читальні на засіданні Комітету 2 грудня 1894 року був затверджений список періодичних видань, який необхідно було виписати, а 19 грудня були затверджені Правила користування читальнею. Згідно цих Правил, 4 січня 1895 року у будівлі Дамського благодійного товариства по вул. Пушкінській була тимчасово відкрита читальня журналів Полтавської громадської бібліотеки.

З відкриттям абонементу та купівлею книжок для нього пов'язана драматична історія. Книжковий фонд бібліотеки почав створюватися буквально «з нуля», спираючись спочатку лише на благодійні пожертви, що почали надходити як грошима, так і книгами після офіційного відкриття бібліотеки. Але залучаючи літературу таким способом мало того, що практично неможливо було підібрати більш-менш систематизований фонд, який відповідав би цілям і завданням новоутвореної бібліотеки, так ще й формування ядра книжкового фонду могло зайняти невизначений і довготривалий проміжок часу. Зважаючи на ці обставини Комітет почав шукати можливість купівлі «пусть и небольшого, но систематически подобранного запаса книг» [4, С. 23]. Та одна з перших спроб такої купівлі супроводжувалася досить бурхливими подіями, які закінчилися складанням повноважень майже усього складу Комітету на чолі із його Головою, та 10-ма членами Загальних зборів.

Почалося усе 14 грудня 1894 року із письмового звернення М. Ф. Полонської (власниці однієї із трьох приватних бібліотек, які

діяли на той час у місті) до Комітету із пропозицією придбати у неї бібліотеку (як книжки, так і полиці з шафами) за 3500 рублів у розстрочку на декілька років. Під час огляду членами Комітету приватної бібліотеки стан її був визнаний задовільним, але ціну знизили до 2500 рублів. М. Ф. Полонська на зниження ціни погодилася, але забажала, щоб вона була сплачена до 1 січня 1895 року. Після досягнення попередньої домовленості, на 18 грудня 1895 року були скликані загальні екстрені збори Комітету для отримання остаточного дозволу на придбання книг. Під час цих зборів член Комітету М. А. Базилевич висловив сумнів щодо доцільності такого придбання, оскільки вважав, що і тематичний підбір книжок, і їх фізичний стан є незадовільним. Беручи до уваги думку Базилевича, було вирішено відкласти засідання і ретельніше оглянути бібліотеку М. Ф. Полонської. Оскільки наступний огляд бібліотеки показав, що оцінка її вартості була навіть занижена, як мінімум на 22%, тому «разногласия среди членов Комитета сосредоточились преимущественно на вопросе о наиболее выгодном и наименее рискованном способе образования ядра будущей общественной библиотеки» [4, С. 12]. Більшість дотримувалася думки, що необхідно відразу придбати достатній книжковий фонд відповідним чином організований, що прискорить відкриття бібліотеки. Інша частина Комітету дотримувалася думки, що книжковий фонд потрібно утворювати поступово, цілеспрямовано закупаючи книжки згідно заздалегідь складеного списку. Завваживши на ці розбіжності, обидві пропозиції були викладені в особливій брошурі і подані на розгляд екстрених Зборів, які відбулися 17 березня 1895 року. У процесі їх розгляду та обговорення між присутніми 59 членами екстрених зборів «произошли продолжительные и горячие прения» [4, С. 13], по закінченні яких провели таємне голосування. Після проведення таємного голосування все ж було вирішено пристати на пропозицію М. Ф. Полонської та придбати її бібліотеку. Але історія на цьому не закінчилася. 20 березня 1895 року член Комітету М. А. Базилевич подав заяву про свій вихід з Комітету, мотивуючи це тим, що він не згодний із прийнятим рішенням. Слідом за ним подав заяву про свій вихід і Голова Комітету В. П. Трегубов: у своїй письмовій заяві він не вказав мотивів даного вчинку, але надав усні пояснення членам Комітету. «Все наличные члены Комитета, за исключением отсутствующего в Полтаве Л. А. Хитрово, получив словес-

ное разъяснение причин этого шага, признали себе солидарными с председателем и также заявили о своем выходе из Комитета» [4, С. 14]. Таким чином, 27 березня 1895 року знову були скликані екстрені загальні збори для обрання нових членів Комітету замість тих, що вибули. І тільки після обрання нових членів Комітету та проведення нового таємного голосування нарешті було прийняте остаточне рішення про придбання приватної бібліотеки М. Ф. Полонської.

Після купівлі бібліотеки М. Ф. Полонської «немедленно же была нанята удобная квартира для помещения библиотеки и читальни» [4, С. 15] в доме Кандиби по вул. Іпатівській, а члени Комітету приступили до облаштування абонементу і перевезення читальні.

Нарешті, 10 квітня (за старим стилем) 1895 року «...была открыта для пользования публикою Полтавская общественная библиотека, съ такового времени и следует считать начало фактического ея существования» [4, С. 16].

Список бібліографічних посилань

1. Алфавитный каталог Полтавской общественной библиотеки. [Б. г. : б. и.], [1913].108 с.
2. Каталог Полтавской общественной библиотеки. Полтава : Типо-лит. И. Фришберга. Вып. 1. 1896. 118 с.
3. Каталог Полтавской общественной библиотеки.3-е изд. Полтава : Электр. тип. Г. И. Маркевича. Вып. 1. 1905. 358 с.
4. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1895 год. (Год первый).Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1896. 60 с.
5. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1896 год. (Год второй).Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1897. 60 с.
6. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1899 год. (Год пятый).Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1900. 52 с.
7. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1900 год. (Год шестой).Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1901. 46 с.
8. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1901 год. (Год седьмой). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1902. 75 с.
9. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1902 год. (Год восьмой). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1903. 74 с.
10. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1903 год. (Год девятый). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1904. 102 с.

11. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1904–1905 гг. Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1906.100 с.
12. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1906 год. Полтава : Типо-лит. И. Фришберга, 1907.90 с.
13. Правила Полтавской общественной библиотеки // Каталог Полтавской общественной библиотеки. Вып. 1.Полтава : Типо-лит. И. Фришберга, 1896. С. 3-6.
14. Устав Полтавской общественной библиотеки. *Каталог Полтавской общественной библиотеки*. Вып. 1.Полтава : Типо-лит. И. Фришберга, 1896. С. 7-12.

УДК 069: [02:378 : 351.758](477.53-25)(09)

Клочко В., Усенко В.

ДОКУМЕНТИ З ФОНДІВ ПОЛТАВСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО ПРО «ЧИСТКИ» БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ВІД «ІДЕОЛОГІЧНО ШКІДЛИВОЇ» ЛІТЕРАТУРИ

Однією з характерних рис радянської влади була цензура, заснована на комуністичній ідеології, що призвела до тоталітаризації всіх сфер суспільного життя. Було сформовано систему заборон та обмежень прав громадян в отриманні необхідної інформації. Вона подавалась дозовано, відповідно до партійних настанов та вказівок. Державний контроль за друкованим словом обмежував поширення серед населення інформації, яка визнавалась радянськими керівними та цензурними органами небажаною або навіть шкідливою, такою, що загрожувала інтересам панівної на той комуністичної ідеології. Як державний інститут цензура мала розгалужену систему контролю за всіма інформаційними процесами та культурно-освітніми закладами, у тому числі й бібліотеками.

Цензура запроваджувалась в усі види і напрямки діяльності бібліотек, що розглядалися радянською владою як «опорні бази партійних організацій по політичному вихованню трудящих». Одним із основних засобів цензури бібліотек було проведення «чисток» бібліотечних фондів від так званої «ідеологічно шкідливої» літератури. Вони здійснювались згідно з інструкціями та різного роду списками, укладеними й затвердженими державними органами. До списків було внесено видання, що підлягали вилученню з бібліотек.

У фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського зберігаються два рукописні документи за 1937 р., в яких ідеться про невідомі широкому загалу обставини вилучення з бібліотеки Полтавського сільськогосподарського інституту заборонених книг. Їх автор – Олександра Альбінівна Радик (уроджена Сіраковська) – донька вчителя гімназії м. Холм (Галичина) А.С. Сіраковського, що став жертвою політичних репресій і був розстріляний у 1920 р. На той час вона працювала на посаді завідувача бібліотеки закладу й була очевидцем та безпосереднім учасником «чисток» бібліотечних фондів.

Перший документ – пояснювальна записка О.А. Радик від 17 жовтня 1937 р. на ім'я директора Полтавського сільськогосподарського інституту про хід вилучення «ідеологічно шкідливої» літератури з бібліотеки інституту. Написана українською мовою на 6 сторінках учнівського зошита фіолетовим чорнилом.

Другий документ – заява О.А. Радик від 31 грудня 1937 р. на ім'я директора інституту про звільнення з посади завідувача бібліотеки за власним бажанням із зазначенням причин звільнення (одна з них стосується «чистки» фондів бібліотеки). Написана російською мовою на 3 сторінках учнівського зошита фіолетовим чорнилом.

Документи публікуються вперше. Мову автора збережено.

№ 1

До Директора с[ільсько]г[осподарського] Ін[ститу]ту

В червні-липні м[іся]цях цього року, коли по бібліотеках Полтави почалася вилучка шкідливої л[ітерату]ри, я не раз зверталась до дирекції ін[ститу]ту про визначення комісії, яка могла би зайнятися вилученням л[ітерату]ри н[аукової] б[ібліоте]ки з тим, щоб в основному закінчити цю роботу до I/IX, до початку занять. Але комісія за комісією мінялись, а до роботи ніхто не приступав. Нарешті уже після I/IX в третій раз визначена комісія в складі: голови т[овариша] Світалка та членів комісії т[оваришів] Петрова і Колінько одержала списки л[ітерату]ри, що підлягає вилученню, щоб по цих списках почати вилучку книг із н[аукової] б[ібліоте]ки.

16/X вечером в бібліотеку зайшов зав[ідувач] учбов[ої] час[тини] т[овариш] Світалка, переговоривши декілько хвилин з т[оваришем] Колінько з приводу списків по вилученню книжок, він кинув мені зауваження, що ось він прийшов, а я мовчу і роблю

щось собі, а не говорю з ним і «чому Ви не даєте мені вказівок, що і як робити по списках». На моє здивовання з приводу такого зауваження, поскільки т[овариш] Світалка голова комісії по вилуч[енню] л[ітерату]ри і він повинен мені давати вказівки. Т[овариш] Світалка кинув мені обвинувачення ніби то я нічого не роблю по вилученню книжок, ніби то я як що і зробила, то під великим «напором», а те що зроблено, то зроблено нібито т[оваришем] Колінько. Це обвинувачення т[овариша] Світалки абсолютно нічим не обґрунтоване, бо він моєї роботи не перевіряв і за весь час це другий раз лише зайшов у справі вилучення л[ітерату]ри до бібліотеки: І-й раз це було тоді, як були одержані списки і я настояла на тому, щоб передивитись всі списки, не було б в них вилучено підручників, якими ми користуємось; 16/Х. 4/ІХ я передивилась разом із т[оваришем] Світалкою списки: я як бібліотекар, що знає книжки б[ібліоте]ки, а Світалка, бо у нього в руках список. На моє прохання залишити мені список на день, щоб можна було перевірити книжки, які можуть видаватись, але яких не слід видавати, т[овариш] Світалка відмовив мені – «ні, не могу, це, бачите, така справа, що не могу». Далі, коли я запропонувала т[оваришу] Світалці, як голові комісії, щоб не затримувати знятих книжок, а зняли трохи, скласти списки і відіслати кудя слід, він теж відмовив, мовляв все треба зняти, а тоді відправляти разом, і, нарешті, коли я запропонувала зняти спочатку найбільш відомі (ходкі) книжки, щоб вони не попали читачам, він теж відмовив – це, мов, не буде по системі. Крім того я просила т[овариша] Світалку, як голову, оскільки справа була доручена комісії, а я повинна була виконувати вказівки цієї комісії, з'ясувати, як бути з книжками Шевченка і др[угих], що вийшли під ред[акцією] Хвилі, він не дав мені таких вказівок, і коли вже далі терпіти не можна було, я пішла сама помимо комісії до міськкліту і з'ясувала цю справу, як зав[ідувач] б[ібліоте]ки. Виявилось, що треба було здавати книги частями, тобто як я пропонувала, дещо з того, що я просила т[овариша] Світалку з'ясувати, не знімається і т[ак] д[алі].

Виділена комісія т[овариш] Петров трохи шукав картки, найшов коло 10 карток, т[овариш] Строєнко теж дивилась каталог, найшла 2–3 картки і нарешті тов[ариш] Колінько. Вона весь час по списках шукає картки і від всякої другої роботи в б[ібліоте]ці вона була розвантажена зовсім. Крім комісії, зважаючи на те, що робота по вилученню книжок є дуже серйозна і відповідальна, я не покла-

дала цієї роботи на когось, а особисто сама взялась за неї і для прискорення вилучення виділила на допомогу, як більш компетентну, співроб[ітницю] т[овариша] Пчеліну.

Із 381 назв знятих і вже списаних книжок тов[ариш] Колінько виняла із алфавітного каталога [нерозбірливо] – 50–60 назв, останнє, тобто картки систематичного каталога всі, книжки всі абсолютно і останні 330 назв, ця основна робота була зроблена мною і т[оваришем] Пчеліной. При чому книжки і картки системат[ичного] каталога приходиться знімати з полиць не підряд, як в алфавітн[ому] каталогу, а з різних відділів і основного і особого фонда, що займає більше часу. Складність моєї роботи полягала ще в тому, що з початку в вересні м[іся]ці списки вилученої літератури були лише у комісії і мені комісія їх не довіряла, і тільки зараз вони залишаються у мене в ящику.

І коли б я не боліла за цю справу, а поклалась на комісію, то, мабуть, було би дуже погано. Я дуже добре знаю, яке політичне значення має ця робота, і тому весь час приділяю їй виключну увагу. При всякій можливості використати списки, кидаю іншу роботу, якої у мене чимало, аби скоріш закінчити вилучку. Останній список дано мені в міськкліті.

Виходячи із сказаного мною вище, прошу перевірити роботу і зняти це безпідставне абсолютно обвинувачення т[овариша] Світалки.

Зав[ідувач] б[ібліоте]ки [підпис]

17/X [19]37 р[оку]

(ПКМВК 89478, Д-12080)

№ 2

*Директору Полтав[ського]
с[ельско]х[озьяйственного] Ин[ститу]та
Завед[ующей] б[иблиотек]ой А.А. Радик*

Заявление

Прошу уволить меня с занимаемой должности завед[ующей] библиотекой Ин[ститу]та с 1 января 1938 г[ода].

Причины моего заявления:

1. Окончив ин[ститут]т, мне необходима серьезная подготовка к государственным экзаменам. Несмотря на то, что по по-

становлению Партии и Правительства всякий учащийся в заочном ВУЗ'е освобождается от работы на время очной сессии и государ[ственных] экзаменов, я была лишена Дирекцией Ин[ститу]та возможности воспользоваться этим правом в октябре и декабре 1937 [года]. Дирекция, ссылаясь на неотложную работу в библиотеке, мне отказывала в отпуске.

На переводные сессии в заочном Ин[ститу]те в течении 4-х лет я использовала свой декретный отпуск. Просьба освободить меня от работы на время этих сессий была бы напрасной, т[ак] к[ак] даже во время декретированного отпуска и сессии в заочном Ин[ститу]те мне приходилось приходиться в с[ельско]х[озяйственный] Ин[ститу]т по особым вызовам Дирекции.

2. Согласно распоряжения Дирекции на меня, как зав[едующую] библиотекой была возложена ответственность за из'ятие из библиотеки не только вредной литературы согласно списков горлита, что безусловно является обязанностью заведующаго библиотекой, но и за литературу идеологически не выдержанную по различным отраслям науки, которой в списке горлита нет и которую должны были просмотреть и снять лектора Ин[ститу]та, как специалисты своей отрасли науки, следящие и знающие каждый литературу в своей области.

Такое распоряжение Дирекции заранее снимает с лектуры всякую ответственность по данному вопросу, а возлагает на зав[едующего] библиотекой такие обязанности, какие ему не по силам: быть не только библиотекарем, но и основательно знающим литературу по всем отраслям знаний, т[о] е[сть] объединить в себе знания разных специальностей с[ельско]х[озяйственного] Ин[ститу]та. Этих новых обязанностей, которые возлагает на меня Дирекция Ин[ститу]та, я взять на себя не могу.

На основании всего изложенного прошу меня и уволить с занимаемой должности.

[Подпись]

31/ХІІ [19]37 г[ода]

(ПКМВК 89479, Д-12081)

РЕШЕТИЛІВСЬКА БІБЛІОТЕКА В. С. ПОПОВА

«Книги – кораблі думки, які мандрують по хвилях часу і бережно несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління», – зазначив англійський філософ Френсіс Бекон. А якщо об'єднані вони в уміло впорядковану книгозбірку, то стають «непереможною арматоду» мудрості. То ж не випадково в усі часи оберігали їх наші пращури як зіницю ока, а найзагадковіші сторінки нашої історії пов'язані саме з пошуком бібліотек Ярослава Мудрого та Івана Грозного, зібрання устинських книг (кахтирів) Запорізької Січі.

Має свої таємниці й унікальна бібліотека Василя Степановича Попова, що знаходилася у його маєтку в Решетилівці наприкінці XVIII – в першій половині XIX століть (саме бажання познайомитись з нею і привело до нашого козацького містечка у липні 1845 року Великого Кобзаря України Тараса Григоровича Шевченка).

В. С. Попов, «тінь Потьомкіна» і беззмінний очільник його канцелярії, ціну історичним документам епохи, які проходили через його руки, знав як ніхто інший. Тому збирав їх для власного архіву протягом тривалого часу дуже старанно і скрупульозно. А після смерті «великого князя Тавриди» він приєднав до свого зібрання і його папери...

Як свідчить опублікований у 1884 році на сторінках журналу «Киевская старина» каталог решетилівської бібліотеки Попова, в ній налічувалось «майже 1000 екземплярів рідкісних рукописів, серед яких були навіть і татарські; близько 1200 назв видань часів Петра I, друкованих книг XVIII – першої чверті XIX століть, зібрання карт, планів-схем та понад 1000 книг виданих іноземними мовами» (деякі матеріали з цього зібрання були опубліковані в 1864–1886 рр. на сторінках часописів «Русский архив», «Русская старина» та «Киевская старина»).

Серед кореспондентів В. С. Попова, окрім вінценосних осіб Катерини II та Олександра I, ми бачимо фаворитів імператриці Г. В. Орлова та П. А. Зубова, полководців О. В. Суворова та М. І. Кутузова, засновника Одеси адмірала І. М. де Рибаса, поета Г. Р. Державіна, архієпископа Феофана Прокоповича та багатьох інших видатних історичних діячів того часу.

Сьогодні ми можемо лише припустити, які безцінні реліквії могли бути у решетилівському архіві катерининського вельможі. Насамперед, це, звичайно, копії козацьких літописів Самовидця, Самійла Величка та Григорія Граб'янки (адже всі вони були створені на Полтавщині). Можливо, був у архівних фондах бібліотеки і один із списків «Історії Русів», ймовірним автором якої дослідники вважають близького друга Попова графа О. А. Безбородька. Листувався Василь Степанович і з О. І. Мусін-Пушкіним, який відкрив для світу перлину давньоруської літератури «Слово о полку Ігоревім».

Цілком ймовірно, що зберігалися в архіві бібліотеки і документи, пов'язані із знищенням Запорізької Січі в 1775 році (адже безпосереднє керівництво цією каральною акцією здійснював саме Г. Потьомкін), а також унікальні «кахтирські» або «вустинські» книги запорожців. Про ці книги, практично невідомі широкому загалу, слід сказати окремо.

Передчуваючи швидку загибель Запорізької Січі, низове козацтво складає своєрідний заповіт для нащадків і укладає його в рукописні книги, що називалися кахтирями. За рішенням таємної сходки козаків-характерників, яка відбулася на Спаса в 1773 р., розпочалося впорядкування «Вустинських книг», які передавалися кобзарями і ліриками «з вуст у вуста», і створення на їх основі перших народних рукописів книг, які мали стати надійним оберегом майбутнім покоління. Ці книги мусили зберегти для нащадків виPLEKані на Січі світоглядні засади козацтва, стати для них джерелом наснаги у боротьбі проти «зловорожих» сил.

З 1773 по 1843 р. процес укладення вустинських книг поширився на всю Україну, охопив усі верстви населення. До їх написання долучилися козаки і селяни, купці і чумаки. «Із усіх книг, так як Біблія, складається єдина книга», - писав Петро Мартинович. Загалом, за свідченням сучасників, було написано «зрячих вустинських книг» - п'ятдесят «основних» та десять добавлених «підвустинків».

Царська влада, яка намагалась за будь-яку ціну знищити навіть найменші спроби відродження українського народу, наприкінці XVIII ст. проголосила кахтирі забороненими книгами, вилучала їх із селянських і міщанських домівок, шкіл та монастирів і нещадно знищувала. За переховування цих книг непокірним загрожувало негайне заслання в Сибір. Та, незважаючи на заборону, люди за будь-яку ціну намагалися зберегти книги народної пам'яті, передали їх нащадкам як найдорожчу сімейну реліквію.

Важко повірити в те, що всемогутній В. С. Попов не мав у своєму архіві хоча б кількох кахтирських книг... І як знати, чи не вони саме і викликали у Т. Г. Шевченка його інтерес до книгозбірні вельможі.

Як же склалася подальша доля бібліотеки В. С. Попова? Переважна більшість книг та історичних джерел в другій половині XIX століття була вивезена до наукових бібліотек Києва, Одеси та Санкт-Петербурга.

Ще в 1858–1864 роках професор Київського університету О. І. Ставровський почав навідуватися до Решетилівки і вилучати з бібліотеки найцінніші документи. Частина з них потім була опублікована на сторінках «Киевской старины» (серед них – «Матеріали до історії Запоріжжя, 1778–1792 рр.», Указ імператриці Катерини II про створення Малоросійської колегії, проект облаштування казенних сільських господарств в приєднаних від Польщі до Росії областях, укладений І. Щепанівським, та ін.

Дещо пізніше, в 1866–1868 рр., Одеське товариство історії відкомандирувало до Решетилівки М. М. Мурзаковича, який уважно переглянув архів В. С. Попова і відібрав з нього велику кількість документів, що були відправлені до Одеси. Деякі з цих матеріалів згодом було опубліковано і введено до наукового обігу. Це: «Щоденні записи подорожі князя В. М. Долгорукова на Кримський півострів в 1773 р.»; лист М. І. Голеніщева-Кутузова до В. С. Попова; лист О. А. Безбородька до В. С. Попова, який стосувався справи М. Радіцева та ін.

Наприкінці 1887 р. архів В. С. Попова був придбаний Імператорською публічною бібліотекою. Коли науковці розбирали цей архів у Санкт-Петербурзі, вони виявили чимало важливих і цікавих документів, раніше невідомих дослідникам. Серед них – понад 100 листів О. А. Безбородька до В. С. Попова, декілька власноручних записок Катерини II, адресованих В. С. Попову (причому деякі з них стосуються занять російською історією), листи до Решетилівки О. І. Мусіна-Пушкіна, понад 100 листів генерала Каховського, колишнього директора Академії наук графа В. Г. Орлова, частина переписки вельможі з Г. Потьомкіним.

Частину книг з бібліотеки, певно, було продано чи програно в карти недалекими нащадками В. С. Попова, або ж вивезено до Москви останньою власницею маєтку О. М. Хрипуновою вже на початку XX століття. Ті ж документи і книги, які залишились, загинули в

полум'ї революції і громадянської війни чи були розтягнуті «на цигарки» із зруйнованого будинку Попових підприємливими, але недалекими земляками... Жаль, звичайно, що не знайшлося серед тих, хто «нищив все, що паном звалось», людини, яка зуміла б зберегти для рідного містечка хоч дешицю з безцінного духовного скарбу.

А перша публічна бібліотека-читальня в Решетилівці була відкрита 8 травня 1896 року. То ж через рік співробітники Решетилівської центральної міської бібліотеки мають повне право відзначити 125-ту річницю свого закладу.

Використані джерела

1. Катерина II. Катерина II и Г. А. Потёмкин. Личная переписка (1769–1791). – Москва: Директ-Медиа, 2010. – 1414 с.
2. Козюра І.В., Козюра В.М. З літопису рідного краю: нариси. – Полтава: АСМІ, 2011. – 148 с.
3. Решетилівщина – мій рідний край: історико-краєзнавчі нариси / І. В. Козюра [та ін.]. – Полтава: АСМІ, 2017. – 198 с.

УДК 027.022 : 63-051] (477.53-25)(09)

Коломієць Н., Самородов В.

ПАВЛО МИХАЙЛОВИЧ ДУБРОВСЬКИЙ (1857–1916) І ПОЛТАВСЬКА ГРОМАДСЬКА БІБЛІОТЕКА

Серед видатних постатей, що примножили аграрну славу Полтавщини, особливе місце займає Павло Михайлович Дубровський – знаний організатор науково-освітньої агрономії.

Народився 14.01.1857 р., с. Гамаліївка Глухівського повіту, Чернігівської губернії, нині Шосткинський район Сумської області, в родині настоятеля Харлампієвського Гамаліївського монастиря. Отримав дві духовні освіти – в Стародубському духовному училищі і Чернігівській духовній семінарії. Закінчив Петровську академію

сільського господарства і лісівництва з двох спеціальностей (1882 р., ступінь кандидата с.-г. наук). 1889–1906 рр. – губернський урядовий агроном, уповноважений у галузі сільського господарства, інспектор сільського господарства в Полтавській губернії [3, 4, 22].

Сімнадцять років (1889–1906) Павло Михайлович віддав плідній роботі у Полтавському товаристві сільського господарства (віце-президент, почесний член товариства). За свідченням науковців, воно стало не тільки унікальним явищем за своєю суттю, генеруючи аграрні здобутки, а й збереженням генетичної ідентифікації нації через створення дієвої інфраструктури на селі у вигляді спеціалізованих освітніх закладів, галузевих дослідницьких інституцій, бібліотек, музеїв тощо [4, 23].

Дубровський усіляко сприяв організації сільськогосподарських лекцій, шкіл, виставок. У травні 1896 року за його пропозицією було засновано журнал «Хуторянин», який видавався як «Газета, еженедельное издание». Від травня 1895 р. і до серпня 1906 р. він фактично був редактором, а в разі відсутності президента Полтавського товариства сільського господарства Д.К. Квітки – відповідальним редактором. До речі, саме завдяки професійній і змістовній роботі Дубровського у часопису, «Хуторянин» був допущений вченим комітетом Міністерства народної освіти до комплектування народних бібліотек – читалень (безкоштовно) [4, 21].

Як багаторічний член редакції журналу «Хуторянин», Дубровський отримував багато книжок з різних місць Росії та закордону. Він не тільки читав їх сам, а публікував на них цікаві та змістовні рецензії підписуючи їх не лише повним прізвищем, а і криптонімами – «Д.П., або П. Д-кий». Лише у часописі «Хуторянин» він опублікував 33 рецензії. Більшість із них була присвячена аналізу не тільки популярних видань, а зведень написаних відомими та авторитетними науковцями, такими зокрема, як: П. А. Костичев, П. Р. Сльозкін, Є.Х. Чикаленко, К. Г. Шиндлер, А. А. Ячевський. Все це приклад того, як цінував книгу Дубровський, як він хотів, щоб новітня інформація збагачувала суспільство [23].

З огляду на це, зазначимо, що майже ніхто із тогочасних полтавських соратників Дубровського не проявив себе у ініціюванні перекладання та редагування видань іноземних авторів написаних англійською та німецькою мовами. Дубровський же опрацював три такі праці, які побачили світ у Полтаві 1909 і 1914 рр [23].

Редактор популярної місцевої газети «Полтавский Вестник» Дмитро Іваненко згадував у 1908 р., що Дубровський входив до редакційного комітету цього часопису. При цьому, він відмічає, що хоч за освітою Павло Михайлович не був журналістом, але за вправністю не поступався їм. Усі разом, з його участю вони склали «ядро редакції». Це ж можна сказати і про літературну діяльність Дубровського у неменш відомих «Полтавских Губернских Ведомостях» [20].

Коли у Полтаві довідалися про смерть Дубровського, то Полтавське с.-г. товариство з цього сумного приводу видало спеціальний випуск журналу «Хуторянин» (1916. – № 36/37). На його обкладинці під фотографією небіжчика було написано: «Покойный лучшие годы своей жизни провёл в Полтаве».

П. М. Дубровський – перший губернський агроном Полтавщини. Про компетентність і ефективність роботи на цій посаді свідчить і документ «Отчет о деятельности правительственного агронома по Полтавской губернии за 1892 год» (знаходиться у відділі рідкісних і цінних видань Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського), де він змістовно й ґрунтовно звітує по актуальних напрямках своєї фахової роботи: 1) організація господарств Полтавської губернії; 2) удосконалення сільськогосподарських знарядь та машин; 3) обробіток ґрунту; 4) сівозміни; 5) кормові культури; 6) садівництво та городництво; 7) лісівництво; 8) ентомологія; 9) бджільництво; 10) кормовиробництво й тваринництво тощо [4].

З метою надання методичної та практичної допомоги господарствам, галузевим науково-освітнім установам головний агроном тільки за 1892 рік здійснив 21 поїздку по Полтавській губернії [7].

У 1893 р. видав брошуру «Про шкідники найбільш уражених рослин у Полтавській губернії у 1892 році», яка є також у фондах Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського [5].

Найбільш системно Павло Михайлович займався інтродукцією культури білого, чорного і червоного гаоляну (різновид сорго з родини тонконогові). З нею в чотирьох губерніях під його керівництвом були проведені спеціальні польові дослідження. Підсумок цього – праця «Опыты посева трех сортов гаоляна в пределах Полтавской губернии» (знаходиться у відділі рідкісних і цінних видань Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського) [6].

Перший Полтавський губернський агроном долучився і до справи створення Дослідної станції лікарських рослин [9].

Внесок Павла Михайловича в агрономічну й дослідну справу вагомий. Творча спадщина його налічує 361 наукову та науково-популярну працю, 10 звітів, 8 іноземних оглядів, 10 перекладених видань, 37 рецензій та оригінальних відповідей читачам. Плоди його праць залишаються в дії і сьогодні [7, 10].

Інтерес до улюбленої справи, життєдайність та всеохопність особистості Дубровського надихала і підтримувала інших упродовж усього його життя. У нього неподільно йшли любов до природи, землі, відкриттів, захоплення дослідницькою справою, цілеспрямованість, порядність, відповідальність, громадянська активність і соціальна робота. Власники маєтків неодноразово запрошували його упорядковувати господарства. Крім цього, він мав чітко сформовані національні ідеї впродовж всього життя. Обстоював викладання в школах українською мовою [9, 8, 11].

Павло Михайлович змолоду знався на збиранні книжок, маючи свою власну бібліотеку. Коли він вчився у знаменитій Петрівці, то входив до українського студентського гуртка академії. За спогадами Євгена Чикаленка, саме Дубровського було обрано бібліотекарем цього неформального об'єднання молодих українців у Москві. Згадуючи цю роботу Павла Михайловича, Євген Чикаленко називає його «людиною відданою українській ідеї», скрізь обережно, але послідовно ведучого українську ідею [24]. Саме це зблизило цих людей, а особливо вони подружилися коли Дубровський «...дав мені прочитати у «Вільному слові» високоцінну та цікаву статтю Драгоманова – «Історична Польща та великоруська демократія», що потім вийшла і окремою книжкою. З того часу я близько зійшовся з Дубровським і був з ним у приятельських відносинах до самої його смерті в 1916» [24, с. 116].

Згодом, Дубровський обійняв посаду директора Уманського училища садівництва і землеробства (нині Уманський національний університет садівництва) із Царициним садом (нині Національний дендропарк «Софіївка» НАН України). Він значно підняв рівень цих установ. Однак за національні погляди його було звільнено. Від 1908 року і до самої смерті (30 листопада, 1916 р.) він жив у Петербурзі, де був головним редактором офіційного друкованого органу – журналу «Сельское хозяйство и Лесоводство» [22].

За спогадами сучасників, П. М. Дубровський був високоосвіченою, з надзвичайною працездатністю, енциклопедичними знаннями особистістю, «живою справочною книгою по Полтавской губернии». На його долю часто випадала роль піонера, разом з однодумцями доводилося прокладати незвідані шляхи, створювати нові організації [8, 11].

Тож не дивно, розуміючи значну роль книги, бібліотеки в культурному й освітньому житті суспільства, Павло Михайлович у 1892 році виступив одним із генеруючих організаторів створення Полтавської громадської бібліотеки, активним її розбудовником. Якраз ентузіазм інтелігенції, благодійництво і сприяли втіленню ідеї створення в Полтаві громадської бібліотеки. До речі, Полтавщина вже мала певний досвід: у 1861 році була заснована Миргородська бібліотека [2, 20].

За ініціативи П. М. Дубровського на його квартирі зібралася група однодумців створення бібліотеки (художник Г. Г. Мясоєдов, історик І. Ф. Павловський, міський голова В. П. Трегубов, учитель М. Базилевич та ін.). Вчителем Інституту шляхетних дівчат Михайлом Базилевичем було розроблено проєкт статуту громадської бібліотеки. Ентузіастами підготовлено клопотання щодо створення такої установи і подано Павлом Дубровським на затвердження урядом. 18 травня 1894 року «Статут Полтавської громадської бібліотеки» було затверджено, із незначними змінами, міністром внутрішніх справ І. М. Дурново. 21 листопада 1894 року були скликані установчі збори, які й обрали перший комітет бібліотеки [1, 20]. До складу його ввійшли В. Т. Трегубов (голова), П. М. Дубровський (секретар), Є. В. Святковський, С. О. Балабуха, П. Є. Калениченко, М. Г. Кулябко-Корецький, О. М. Лісовський та ін.

Павло Дубровський був незмінним і активним членом комітету до 1906 року (1895–1900 рр. – секретар. 1901 – казначей). Як член комітету Полтавської громадської бібліотеки. Дубровський не лише сплачував обов'язковий річний внесок (5 рублів). Він був найактивнішим її жертводавцем. Так, при створенні та відкритті Пушкінського відділення, Павло Михайлович першим дав гроші на його розвиток. Крім цього, він дарував до фондів бібліотеки й книжки. Особливим був його подарунок зроблений 1906 року – 238 примірників книг (214-и найменувань) [21]. Вважається, що від часу створення бібліотеки це був найбільший приватний пода-

рунок до її фондів. Це стало гідним прикладом для інших колег Дубровського по Полтавському сільськогосподарському товариству, таких як його президент Д. К. Квітка та секретар О. О. Іллічевський, які теж подарували бібліотеці свої книжкові зібрання.

За наказом від 26 червня 1906 року № 46 перейшов працювати директором Уманського середнього училища садівництва і землеробства. До речі, благодійництвом займалася і його дружина Надія Василівна, українська громадська й освітня діячка, член редколегії «Полтавских губернських ведомостей». Вона з 1896 року – член громадської бібліотеки (річний підписник), а з 1898 року – активний член комітету [14, 20, 21].

Вже згаданий нами Дмитро Іваненко, у своїх спогадах відмічає, що дружина Дубровського користувалася у Полтаві «літературною популярністю», як «белетристка і дуже талановита перекладачка». Вона в себе вдома організовувала зустрічі, на яких бували брати Юліан та Іван Буніни, які тоді жили у Полтаві.

Цікаво, що Буніни входили до земського гуртка, рушійною силою якого були політичні засланці. До їх кола належав і Дубровський. Члени гуртка щосуботи збиралися то в одного, то в іншого із своїх товаришів. Це зібрання у Полтаві називали «Інтелегентським клубом». Його члени обмінювалися рефератами на літературні та громадські теми, вели дискусії щодо змісту цих праць. Саме тут майбутній Нобелівський лауреат І. О. Бунін вперше прочитав своє оповідання «На даче». З того часу Дубровський близько затоваришував із Ю. О. Буніним – агрономом, знаним фахівцем із сільськогосподарської статистики.

Перед комітетом поставало чимало складних і клопітких завдань: збір членських внесків, пожертв книгами і грошима, складання списків книг і їх оцінка для народних та шкільних бібліотек Полтавської губернії, розробка і ведення каталогів, їх друк, напроцювання правил користування бібліотекою і читальнею, поповнення книжкового фонду, пошук приміщення для бібліотеки і його відповідного обладнання, підбір персоналу тощо. Ядром книжкового фонду книгозбірні стала придбана разом із меблями бібліотека Полонської. За них було заплачено за 2274, 36 руб [14, 15, 20].

4 (17) січня 1895 р. в будинку Дамського добродійного товариства була відкрита читальня з абонементом (до 100-річчя від дня народження письменника О. Грибоєдова), а 10 квітня (23 квітня –

за новим стилем) – абонемент для читання книг (у будинку пані Кандиби, де орендували три світлих кімнати) [14, 15, 20].

Усвідомлюючи значення книги для просвітництва, посильну допомогу надавали губернське земство, міська управа, місцеві банки, приватні особи.

Завдяки наполегливій, цілеспрямованій, активній діяльності членів комітету бібліотека розвивалася, збільшувалася кількість підписників, зростав і фонд бібліотеки (табл. 1).

Таблиця 1.

Середня кількість підписників за роками [14-21]:

1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
270	510	664	773	813	924	1021	962	827	661	711	772

Якщо до кінця 1895 р. фонд бібліотеки складав 4522 томів книг та 5323 томів періодичних видань, то вже на 1 січня 1907 р. було книг – 11064 примірника, періодичних видань 14589 примірників [14-21].

Активізував свою роботу книжковий склад при бібліотеці (табл. 2, 3):

Таблиця 2.

Роздрібна торгівля, виписка підручників і формування комплектів книг за замовленнями (в руб) [14-21]

Види діяльності	Роки									
	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
Роздрібна торгівля	958	1065	1253	1465	2039	2867	3273	3890	5486	7247
Виписка підручників		1764	4321	1729	4279	2799	1661	1660	2784	3409

Таблиця 3.

**Сума коштів на формування народних і шкільних бібліотек
для повітових земств (в руб.) [14-21]**

Роки								
1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
6861	3040	1700	1058	3308	2559	2883	1661	1987

З метою поширення знань серед менш заможних верств населення міста та його околиць, Павло Дубровський, інші члени комітету неодноразово піднімали питання відкриття філіальних відділень бібліотеки, при яких проводився б розпродаж дешевих книжок. Та ця ідея довгий час не змогла бути втілена через недостатню кількість коштів. Проте численні клопотання, наполеглива праця комітету дали добрі результати: 9 грудня 1901 відкривається Пушкінське філіальне відділення (на перехресті Ново-Полтавської вулиці і Базарної площі, у будинку Ворожейкіної); 1 листопада 1903 року – відділення Гоголівське на Подолі (у будинку Велецького по Роджественській вулиці, з оплатою 15 руб. за місяць) [2, 17, 15, 20].

Безперечно, заслугою комітету є і те, що після довгих років поневірян та за підтримки міської управи, бібліотека отримала нове приміщення (1 жовтня 1901 року відбулося урочисте відкриття). Новобудова знаходилася на розі вулиць Кузнецької та Іванівської (нині Пушкіна і Гоголя) [2]. План спорудження бібліотеки був запропонований комітетом. Із переходом у нове приміщення бібліотека звільнилася від витрат на оренду, які щорічно складали 720 руб. До речі, під наглядом Дубровського велося будівництво приміщення бібліотеки, яке за його задумом повинне було суміщено з будинком Історично-Природничого музею Полтавського губернського земства. Таким чином у Полтаві повинен бути сформований єдиний культурно-просвітницький центр. У якійсь мірі його реалізовано нащадками, адже сучасна будівля краєзнавчого музею імені Василя Кричевського та Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського знаходяться практично поруч.

Між іншим з огляду на це, хоч побіжно, але зазначимо, що Дубровський дуже багато допомагав по облаштуванню згаданого краєзнавчого музею. Він дарував для експозиції його сільськогос-

подарського відділу цікаві колекції та зразки нових культур не лише із різних регіонів Полтавщини, а й України.

Зберігання фондів, клопотанням перед владою, облаштування читальних залів, підписною діяльністю і багатьма іншими важливими справами бібліотеки займався комітет. Склад його щороку змінювався, але Павло Михайлович Дубровський залишився активним розбудовником бібліотеки. Як відповідальному фахівцю, йому доручили очолити роботу по веденню каталогів у бібліотеці. Багато було зроблено трудомісткої і клопіткої роботи в 1896 році щодо складання, друку і виходу в світ першого каталога бібліотеки. Віддруковано було 1200 примірників (вартість тиражу 258 руб. 75 коп.). Продано 154 примірників каталога (1 каталог коштував 40 коп.), а 13 прим. його розповсюджено безкоштовно [12, 14, 20]. До речі, Павло Дубровський вже в перші роки заснування бібліотеки вів рукописний каталог, який згодом щорічно випускався в друкованому вигляді і підлягав обов'язково цензурі.

Після численних ґрунтовних обговорень, комітет ввів в дію 23 червня 1902 року реформу реєстрації книг (за зразком Харківської громадської бібліотеки) [19,20]. Нова система реєстрації книг створила умови для перевірки книжкового фонду, дала можливість у будь-який момент визначити місцезнаходження книги, а також посприяла збереженню книжкового фонду.

Комітет проводив значну роботу по організації публічних лекцій. Правда, не завжди позитивно сприяла цьому місцева влада. Але задля розвитку діяльності бібліотеки члени комітету удавалися до багатьох заходів щодо вишукування коштів на поповнення новою літературою бібліотеки.

Слід наголосити, що П. М. Дубровський протягом своєї роботи в комітеті завжди проявляв свою громадянську позицію, виваженість у прийнятті рішень. Свідченням є і такі маловідомі історичні факти. На зборах, присвячених пам'яті М. В. Гоголя (22 лютого 1902 р.) саме Павло Михайлович зачитав спогади художника В. О. Волкова про відвідування ним батьківщини письменника. Також ознайомив із листом у «Русских Ведомостях», де висловлювалося побажання викупити приватну садибу, де ріс Гоголь і будинок, де він народився. Не вагаючись, Павло Дубровський підтримав цю пропозицію і запропонував звернутися за допомогою до громадських установ Полтавської губернії [18].

Дійсно, комітет Полтавської громадської бібліотеки об'єднав передову інтелігенцію свого часу, ентузіастів, які добре усвідомлювали роль книги, бібліотеки у культурно-просвітницькому житті суспільства, які сприяли зростанню духовності народних мас.

Це завдяки меценатству, його цілеспрямованості, прагненню донести духовне надбання до розуму полтавчан з'явилася і розбудовувалася Полтавська громадська бібліотека як головний просвітницький центр міста і Полтавської губернії.

23 квітня 2020 року минуло 125 років від дня відкриття для читачів громадської бібліотеки в Полтаві. Сьогодні це Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського, яка відзначила свій поважний ювілей у чудовій новобудові, спорудженій у 1992 році. Науково-просвітницька установа є головною духовною скарбницею Полтавського краю.

Це і є краща пам'ятка П. М. Дубровському та його однодумцям у їх благородній меті культурного та інтелектуального зростання населення нашого краю.

Список бібліографічних посилань

1. Белько О. О. Діяльність комітету Полтавської громадської бібліотеки в 1904–1906 рр. *Рідний край*. 2001. № 2. С. 100-106.
2. Белько О. О. З історії Полтавської громадської бібліотеки / О. О. Белько. *Музеї. Меценати. Колекції*: збірник наукових праць. Київ–Полтава: Археологія, 2000. С. 62-67.
3. Вергунов В. А. Людина, яка сприяла розвитку науково-освітньої агрономії на Полтавщині (до 100-ліття Полтавської державної аграрної академії). *Вечірня Полтава*. 2018. 1 серп. С. 6-7.
4. Вергунов В. А. П. М. Дубровський (1857–1916) – перший губернський агроном Полтавщини / В. А. Вергунов. *В. І. Сазанов – розбудовник вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи та громадянин*: матеріали круглого столу, м. Полтава, 28 листоп. 2014 р. Полтава, 2014. С. 35-38.
5. Дубровский П. М. О насекомых наиболее повреждающих растительность Полтавской губернии в 1892 году: доклад Полтавскому и Лохвицкому сельскохозяйственным обществам / П. М. Дубровский. Полтава: Типо-лит. И. А. Дохмана, 1892. 36 с.

6. Дубровский П. М. Опыты посева трех сортов гаоляна в пределах Полтавской губернии / П. М. Дубровский. Полтава : Типо-лит. Л. Фришберга, 1892. 21 с.
7. Отчет о деятельности правительственного агронома по Полтавской губернии за 1892 год П. Дубровского. СПб. : Тип. В. Демакова, 1894. 55 с.
8. Дьяков В. Н. Памяти Павла Михайловича [Дубровского]. *Хуторянин*. 1916. №36/37. С. 670-671.
9. Іванченко Л. А. Діяльність П. М. Дубровського на Полтавщині як одна з передумов створення Дослідної станції лікарських рослин. *Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень* : матеріали III Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю Дослідної станції лікарських рослин, с. Березоточа, 14-15 лип. 2016 р. Київ : ДІА, 2016. С. 13-16.
10. Іванченко Л. А. Науково-організаційна та освітня діяльність П. М. Дубровського (1857–1916) в контексті розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.07 / Іванченко Леся Антонівна ; Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. с.-г. б-ка. Київ, 2017. 23 с.
11. Илличевский О. Памяти П. М. Дубровского. *Хуторянин*. 1916. №36/37. С. 668-670.
12. Каталог Полтавской общественной библиотеки. Полтава : Типо-лит. И. Фришберга, 1896. Вып. 118 с.
13. Каталог Полтавской общественной библиотеки. 3-е изд. Полтава : Электр. типография Г. И. Маркевича, 1905. Вып. 1. 358 с.
14. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1896 год. (Год второй). Полтава : Тип. Л. Фришберга, 1897. 60 с.
15. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1899 год. (Год пятый). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1900. 52 с.
16. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1900 год. (Год шестой). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1901. 46 с.
17. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1901 год. (Год седьмой). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1902. 75 с.
18. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1902 год. (Год восьмой). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1903. 74 с.
19. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1903 год. (Год девятый). Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1904. 102 с.
20. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1904–1905 гг. Полтава : Типо-лит. М. Л. Старожицкого, 1906. 100 с.
21. Отчет Полтавской общественной библиотеки за 1906 год. Полтава : Типо-лит. И. Фришберга, 1907. 90 с.
22. Самородов В. М. Дубровський Павло Михайлович. *Енциклопедія Сучасної України*. Київ : НАН України, 2008. Т. 8 : Дл-Дя. С. 493.

23. Самородов В. М. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920 рр.) : історія, звитяги, першопостаті : монографія / В. М. Самородов, С. Л. Кигим ; наук. ред. В. М. Самородов. Полтава : Дивосвіт, 2015. 159 с.
24. Чикаленко Є. Спогади (1861-1907) / Є. Чикаленко. Нью-Йорк, 1955. 504 с.

УДК 02(477.53-21)(09)

Копилець Є.

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ У КОБЕЛЯКАХ

У вітчизняній історії є періоди, коли розвиток бібліотечної справи належав до особливо значущих маркерів розвитку культури та суспільства в цілому. Таким періодом є і друга половина XIX ст.

Як зазначає Ю. О. Нікітін, модернізаційні процеси у Російській імперії другої половини XIX ст. спонукали органи міського самоврядування Полтавської, Харківської та Чернігівської губерній до розширення їхньої діяльності у культурно-просвітницькій сфері. Зокрема, після земської реформи 1864 р. земські установи власним коштом чи на дольовій основі спільно з громадськістю відкривають низку бібліотек: земські публічні, земські народні, для земських службовців, медичні, учительські, шкільні, сільськогосподарські тощо. Після міської реформи 1870 р. муніципальні структури долучалися до часткового фінансування земських і державних бібліотек у містах. Утім, більшість із них в силу тих чи інших причин (хронічний брак коштів, суб'єктивна позиція окремих гласних тощо) приділяли замало уваги відкриттю громадських бібліотек. Тому бібліотечна мережа була строкатою і розвивалася нерівномірно [10].

Описана ситуація характерна і для Кобеляк – повітового міста Полтавської губернії. У нарисі «Край наш Кобеляцький» зазначено: «Перша бібліотека в Кобеляках з'явилась у 1885р. Відкрила її багачка Селіхова. За користування книгами чи журналами вона брала плату. Бібліотеки, що були при церквах, складались із книг релігійного змісту і були малодоступні народу. Перша громадська бібліотека безкоштовного користування була створена в 1893р. Лікар Я.М.Білий подарував кілька десятків книг з власної бібліотеки в користування хворим, що перебували на стаціонарі в лікарні.

Пізніше лікарі Лучник і Сачавець підтримали почин колеги і теж виділили книги з домашніх бібліотек. У 1895р. вони добились від земської управи одноразової допомоги в сумі 18 карбованців і щорічного виділення на розвиток бібліотеки при міській лікарні 12 карбованців» [9, с. 39].

Донині ці рядки О.І.Кулика лишалися найповнішим серед загальнодоступних джерел із історії бібліотечної справи у місті наприкінці ХІХ ст. Ми проаналізували наведені в нарисі дані, опрацювавши рукописи О. І. Кулика. У рукописному варіанті нарису [8, арк. 57 зв.] Кулик покликається на статтю Я. Котляра «Перша кобеляцька бібліотека» з районної газети «Колос» за 31 січня 1970 р. [6]. Як з'ясувалося, і в Кобеляцькій центральній районній бібліотеці, і у Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І. П. Котляревського цей примірник газети відсутній. Однак завдяки професіоналізму та солідарності бібліотекарів навіть за карантинних обмежень ми отримали доступ до «Колоса» з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Порівняльний аналіз змісту статті та фрагмента нарису засвідчив, що майже всю інформацію про початки бібліотечної справи у Кобеляках (виняток становить лише згадка про бібліотеки при церквах) Кулик узяв із допису Котляра. Той же зазначав, що дані знайшов у документах під час ознайомлення з матеріалами Полтавського обласного архіву. На жаль, у статті не вказано конкретних джерел, тож незрозуміло, чи Я. Котляр користувався безпосередньо документами, чи друкованими виданнями довідково-інформаційного фонду архіву.

Саме довідкові видання кінця ХІХ – початку ХХ ст. дали нам змогу уточнити відомості про «багачку Селіхову» та її бібліотеку. П'ята частина «Памятной книжки Киевского учебного округа» за 1890р., де містяться дані по Полтавській губернії, інформує, що вчителькою підготовчого класу Кобеляцької жіночої прогімназії з 29 жовтня 1887 р. працювала випускниця Полтавської жіночої гімназії Олена Павлівна Селіхова [17, с. 124]. Із реорганізацією 1906 р. прогімназії у гімназію Олена Павлівна стала вчителькою підготовчого класу старшого відділення: востаннє на цій посаді її згадано у «Памятной книжке Полтавской губернии на 1912 год» [12, с. 178].

За «Памятной книжкой и адрес-календарем Полтавской губернии. 1888 год», що вийшла друком 1887 р., у Кобеляках жодної бі-

бліотеки не було обліковано [13, с. 179]. «Адрес-календарь и справочная книга Полтавской губернии на 1890 г.» уже свідчить, що в Кобеляках є «Книжный магазин Юрия Андреевича Хитровского и библиотека для чтения, его же» [1, с. 65]. А в аналогічному виданні наступного року нарешті є перша згадка про бібліотеку Селіхової: «Библиотека Е. Селиховой, существует с 1889 г.» [14, с. 215]. Крім бібліотеки, Селіхова з 1885 р. мала книгарню. Ці дати наведені і у виданнях 1892 та 1893 рр. [15, с. 141; 16, с. 167]. Проте з «Адрес-календаря и справочной книжки Полтавской губернии на 1894-й год» започаткування бібліотеки датується вже 1886 р. [2, с. 91].

Вочевидь, серед відомостей щодо книгарень та бібліотек, зібраних губернським статистичним комітетом, трапилися помилки та неточності. Таке бувало і в інших випадках; скажімо, у виданнях 1894 та 1895 рр. вчительку Олену Павлівну Селіхову названо Євгенією Павлівною. Але тепер ми не знаємо, коли ж Селіхова відкрила бібліотеку – в 1886 р. чи у 1889 р. (принагідно зауважимо, що 1885 рік, із якого Котляр, а слідом за ним і Кулик починали відлік історії кобеляцьких бібліотек, у джерелах взагалі не фігурує). Важко з певністю сказати, хто відкрив у Кобеляках першу приватну бібліотеку – Олена Павлівна Селіхова чи її колега по Кобеляцькій жіночій прогімназії, вчитель російської мови та природознавства («естественной истории») Юрій Андрійович Хитровський [17, с. 124]. А можливо, Хитровський продав Селіховій свій бізнес?

Довідкові видання також дають певне уявлення про фонд бібліотеки Селіхової та про її читачів. Так, на 1891р. у бібліотеці було 350 назв, 410 томів. Абонентами («подписчиками») бібліотеки були дворяни. Вони платили за користування літературою відповідно до розряду, який визначався кількістю виданої літератури та оперативністю доступу до новинок: що вищий розряд, то кращі умови. Шість осіб сплачували 60 коп. на місяць за I розрядом, чотири – 40 коп. на місяць за II розрядом [14, с. 215]. За даними на наступний рік, бібліотеку складала 235 назв, 430 томів. Із 12 абонентів (дворян та міщан) 8 обслуговувалися за I розрядом, 4 – за II. Плата лишилася незмінною [15, с. 141]. Таку ж інформацію, крім зазначення кількості користувачів, містить і «Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии на 1893 год» [16, с. 167].

У подальші роки кількість кобелячан, які користувалися послугами бібліотеки, загалом змінювалася незначно і лишалася мі-

зерною: у 1894 р. їх було вже 8 за I розрядом і 10 за II [11, с. 201], у 1895 р. – 6 за I розрядом і 10 за II. У бібліотеці налічувалося 410 книг, 360 томів [3, с. 154]. Наступного року за того ж фонду бібліотека недорахувалася ще одного користувача за I розрядом [4, с.166].

Певно, не можна говорити, що бібліотека О. П. Селіхової була єдиною в тогочасних Кобеляках. Книгозбірні були і в місцевих закладах освіти, але до статистичного обліку вони не потрапили (на відміну, скажімо, від Костянтинограда, дані по бібліотеках якого в аналізованій довідковій літературі ідуть одразу після кобеляцьких). Наприклад, у Кобеляцькому міському парафіяльному училищі, де на кінець 1894 р. навчалося 33 хлопці і 26 дівчат, бібліотека налічувала 228 назв, 486 томів [11, вкл.]. Утім, вони мали специфічні фонди, а їхніми послугами могли користуватися насамперед учителі та учні. Бібліотеки церковно-парафіяльних шкіл Полтавської єпархії І. М. Петренко характеризує як переважно невеликі з досить бідними фондами [19, с. 44].

Стосовно ж «малодоступних народу» бібліотек при церквах можна було б просто зауважити, що на цьому вислові О. І. Кулика виразно відбилася печать доби комуністичної ідеології... Якби широко знаний церковний діяч, кобеляцький протоієрей М. В. Пірський не писав на початку ХХ ст.: «Библиотеки существуют при каждой церкви; в состав их входят книги исключительно почти духовно-нравственного содержания. (...) К крайнему сожалению, при церквах нашего города нет народных церковно-приходских библиотек, дающих возможность простолюдину удовлетворять ту духовную жажду, которая подчас с особенною силою заявляет о себе» [7, арк. 23].

Проблематичною є й однозначна атрибуція свідчень про «першу громадську бібліотеку безкоштовного користування». В «Адрес-календаре и справочной книжке Полтавской губернии на 1894-й год» (зрозуміло, що укладався він із використанням даних попереднього року) вперше фігурує завідувач Кобеляцької земської лікарні Яків Мойсейович Білий [2, с. 111]. Василь Мойсейович Лучник у цей час мешкав у Царичанці й обслуговував другу дільницю Кобеляцького повіту – Бродщанську, Царичанську, Китайгородську, Маяцьку та Орлицьку волості [2, с. 100]. У виданні наступного року цю інформацію наведено без змін [16, с. 210, 220].

Імовірно в 1894 р. В. М. Лучник очолює Кобеляцьку земську лікарню: «врачу Лучнику» виплачено винагороду в рахунок кошто-

рису 1895 р. [12, с. 42]. Про нього з-поміж трійки зарахованих до фундаторів лікарняної бібліотеки відомо найбільше (згадок про кобеляцького лікаря Сачавця нам узагалі відшукати не вдалося). Народився 1861 р. у багатодітній родині священника, навчався у Полтавській чоловічій гімназії, потім на медичному факультеті Харківського університету. Попрацювавши певний час на Кобеляччині, перебрався до Ромен. Заслужив особисте дворянство [21, с. 111; 22, с. 265]. За свідченням Я.Котляра, саме Лучник 1895р. доповідав земській управі про необхідність фінансової підтримки бібліотеки при лікарні. Та в «Отчете Кобелякской уездной земской управы Кобелякскому уездному земскому собранию XXXII очередного созыва за 1895 год» серед видатків на утримання лікарні виплата 18 карбованців на потреби бібліотеки не відображена [12, с. 38–42].

Водночас поза увагою дослідників тривалий час лишалася інформація про відкриття у Кобеляках наприкінці XIX ст. двох безкоштовних бібліотек: народної при волосному правлінні (25 листопада 1896 р.) та громадської (11 квітня 1898 р.) [5, с. 15]. Утім, громадська бібліотека проіснувала менше десяти років: востаннє її згадано у «Справочной книжке Полтавской губернии на 1907год» [20, с. 13].

Таким чином, історія бібліотечної справи у Кобеляках сповнена «білих плям». Навіть дані, давно залучені до обігу, потребують ретельного вивчення та перевірки. Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо, зокрема, розвиток бібліотечної справи у Кобеляках на початку XX ст., коли роботу бібліотек почали сприймати як чинник не лише соціального, а й національного розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Адрес-календарь и справочная книга Полтавской губернии на 1890 г. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типография Л. Фришберга, 1890. 366 с.
2. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1894-й год. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типо-литография Л. Фришберга, 1894. 394 с.
3. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1895 год. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типография Л. Фришберга, 1895. 460 с.

4. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1896 год. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типография Л. Фришберга, 1896. 423 с.
5. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1903 год. Издание Полтавского губернского статистического комитета. Полтава: Типо-литография Губернского правления, 1903. 589 с.
6. Котляр Я. Перша кобеляцька бібліотека. Колос. 1970. 31 січня. С. 4.
7. Краткий исторический очерк г. Кобеляк Полтавской епархии и находящихся в нем церквей и летопись соборной церкви того же города. [Машинописная копия]. Личный архив автора. 336 л.
8. Кулик О. І., Колесник А. М. Кобеляки. Историко-краеведческий нарис. [Рукопись]. Особистий архів автора. 60 арк.
9. Митько Л., Кулик О. Край наш Кобеляцький. Историко-краеведческий нарис. Вид. 3-те. Кобеляки: КП «Видавництво «Кобеляки», 2016. 183 с.
10. Нікітін Ю. Внесок органів міського самоврядування Полтавської, Харківської та Чернігівської губерній у розбудову бібліотечної справи у другій половині XIX ст. Сіверянський літопис. 2014. № 6. С. 25–32.
11. Отчет Кобелякской уездной земской управы Кобелякскому уездному земскому собранию XXXI очередного созыва за 1894 год. Кобеляки: Типография Б. И. Брагилевского, 1895. 261 с.
12. Отчет Кобелякской уездной земской управы Кобелякскому уездному земскому собранию XXXII очередного созыва за 1895 год. Кобеляки: Типография Б. И. Брагилевского, 1896. 158 с.
13. Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии. 1888 год. (Високосный). Под ред. Д. А. Трощинского. Полтава: Типо-литография Л. Фришберга, 1887. 419 с.
14. Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии на 1891 год. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типография Л. Фришберга, 1891. 584 с.
15. Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии на 1892 год. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типография Л. Фришберга, 1892. 643 с.
16. Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии на 1893 год. Сост. Д. А. Иваненко. Полтава: Типография Л. Фришберга, 1893. 660 с.
17. Памятная книжка Киевского учебного округа. Часть V. Полтавская губерния. Издание Управления учебного округа. Киев: Т-во печатного дела и торг. И. Н. Кушнерев и К°, Киевское отделение. 1890. 188 + XXVI с.
18. Памятная книжка Полтавской губернии на 1912 год. Издание Полтавского губернского статистического комитета. Полтава: Электрич. тип. Д. Н. Подземского, 1912. 438 с.

19. Петренко І. М. Створення і функціонування бібліотек при церковно-парафіяльних школах Полтавської єпархії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. 2015. Вип. 4. С. 41–46.
20. Справочная книжка по Полтавской губернии на 1907 год. Полтава: Типо-литография Губернского правления, 1907. 444 + IV с.
21. Чабан М. П., Шевцова З. І., Гапонов В. В. Із Нехворощі – у світи. Присвячується 150-річчю від дня народження М. М. Лучника. Гастроентерологія. 2018. Т. 52, № 2. С. 109–120.
22. Чабан М. П., Шевцова З. І., Гапонов В. В. Катеринославські медики – члени товариства «Просвіта». До 150-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» (1868–2018). Гастроентерологія. 2018. Т. 52, № 4. С. 262–269.

УДК 09:52] : 027.7](477.53-25)

Кузьміна Н.

**ДАВНЯ НАУКОВА КНИГА: РІДКІСНІ ВИДАННЯ
З АСТРОНОМІЇ ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ
ІМЕНІ МИХАЙЛА АНДРІЙОВИЧА ЖОВТОБРЮХА
ПОЛТАВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА**

Особлива увага в бібліотеці імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (далі Бібліотека) приділяється збереженню в автентичному вигляді, популяризації і детальному вивченню книжкових пам'яток, які виділені в окремий підрозділ – Фонд рідкісних та цінних видань. У книжковому зібранні зберігаються видання різних галузей науки: історії, математики, літератури, фізики, хімії, астрономії, географії, мовознавства, тощо.

Об'єктом нашого дослідження стала частина фонду з астрономії, зокрема науково-популярні книги видатного популяризатора науки, вченого, що присвятив довгі роки свого життя вивченню таємниць небесних безодень – Камілю Фламмаріону (1842–1925). Більшість великих робіт Фламмаріона витримали десятки видань, розійшлися сотнями тисяч примірників, перекладені на всі європейські мови і забезпечили гучну популярність автору [14]. Його

твори з однаковим захватом читали в казармах і пансіонах шляхетних дівчат, в години сімейних зібрань і під час фабричних обідніх перерв, потайки під партами і в світських салонах [1].

Перегляд книг de visu дозволив дослідити неповторні риси і долю видань: провенанс, маргіналії, провенієнції.

Перша книга Фламмаріона «Lapluralité desmondeshabités» (1862 р.), в яку юний (двадцятирічний) романтичний астроном вклав всю свою душу, завдяки ясності і образності викладення, на подив автора, здобула неймовірну популярність та стала початком серії його визнаних широковідомих астрономічних робіт, справжнім бестселером XIX століття. В фонді Бібліотеки дбайливо зберігаються два примірники:

«Множественность населенных мировъ и условия обитаемости небесныхъ земель съ точки зренія астрономіи, фізіології и естественной філософіи» в перекладі Е. А. Предтеченскаго 1898 року видання та «Многочисленность обитаемыхъ мировъ: этюдъ въ которомъ излагаются условия обитаемости небесныхъ телъ съ астрономической, фізіологической и філософской точек зренія», переклад К. Толстой 1896 року. Книга, якою зачитувалася вся освічена Європа другої половини XIX століття, багаторазово перевидавалася. Так, вказані примірники – це переклад з 30(!) французького видання. Спозирання і милування красою Всесвіту крізь призму дивовижної суміші якнайточніших для XIX століття наукових фактів і натхненних високохудожніх фантазій зробило Фламмаріона визнаним творцем жанру науково-популярної літератури.

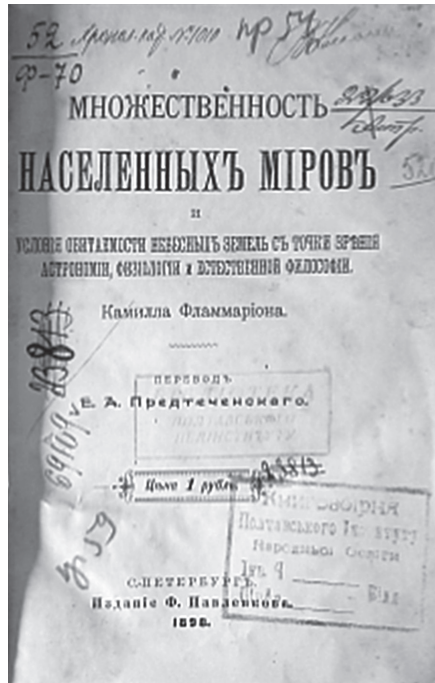

Рис. 1. Титульна сторінка «Множественность населенных мировъ» (Санкт-Петербург, 1898)

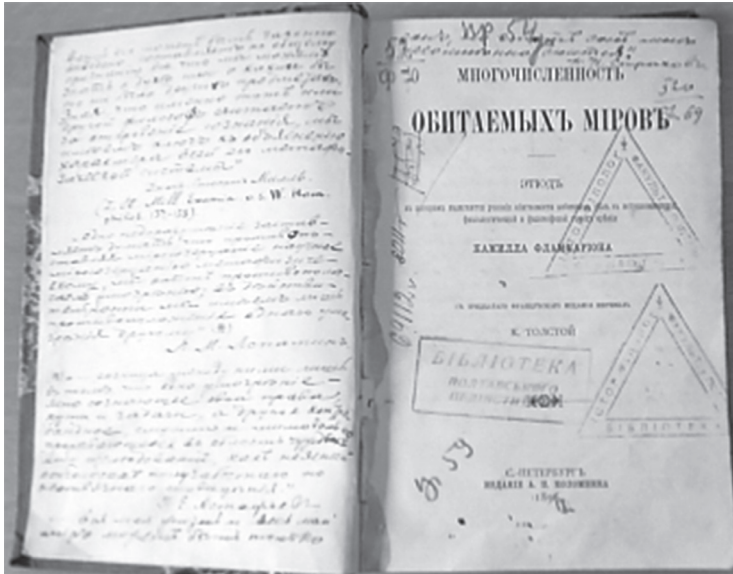

Рис. 2. Титульна сторінка «Многочисленность обитаемых миров» (Санкт-Петербург, 1898)

Вражають багаточисельні маргіналії простим, червоним і синім олівцем на пожовклих сторінках книг. Неможливо встановити хто так уважно і вдумливо читав книгу «Многочисленность обитаемых миров» (власницький запис нерозбірливий), але маємо точно вказану дату (можливо, початок читання).

Позначки на полях і підкреслені уривки тексту дозволяють припустити, що фрагменти, які зацікавили читача, мають власну систему. Складається враження, що виділені червоним фрази викликають сумніви, недовіру і скептичне ставлення до певних авторських висновків, а з підкресленими синім кольором читач погоджується.

Важко сказати, який наклад скількома мовах витримала найпопулярніша, увінчана престижною Монтіоновською премією «Популярная астрономия». Книга виходила також під назвою "Живописна астрономія". Саме це видання, в перекладі Е. Предтеченського турботливо зберігається серед інших рідкісних видань Бібліотеки Монтіоновска премія була заснована французьким філантропом Антуаном-Оже Монтіоном (1733-1820) «за полезнейшее для фран-

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 15 юля 1895 г.

Типографія А. С. Суворина, Эртелевъ пер., д. 13

№ 1901.2
3 февраля 1901 г.
Л. Родно.

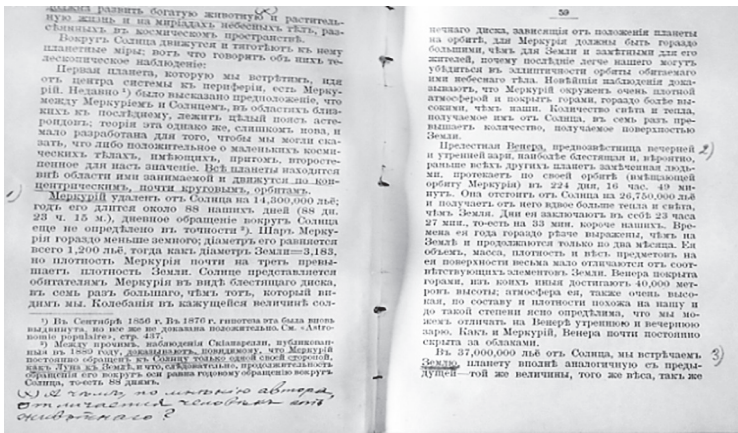

Рис. 3. Маргіналії на сторінках

цузского общества сочинение, учрежденная им при Французской академии» [2]. Саме так цю книгу сприймали у всьому світі: тисячі людей наче вперше побачили і благовійно та з захопленням відчули красу зоряного неба. Після виходу в світ книги в усіх країнах стали виникати гуртки любителів астрономії і астрономічні товариства. "Живописна астрономія" перевершила всі інші роботи автора. Розшифровка провенієнцій виявила попередніх власників видання: Центральна наукова бібліотека Полтави (в травні 1919 року, у добу Української національно-демократичної революції, була організована на базі громадської бібліотеки) [4]; Книгозбірня Полтавського інституту народної освіти (утворено 1921 р. шляхом об'єднання Педагогічного інституту та Історико-філологічного факультету [3].

Наступні десятиліття список астрономічних науково-популярних праць Фламмаріона поповнюється новими виданнями, значна частина яких дбайливо зберігається у фонді рідкісних і цінних видань Бібліотеки. Це видані прогресивним книговидавцем, популяризатором природничо-наукових знань Ф. Ф. Павленковим книги для самоосвіти «Общедоступная астрономия», СПб, 1889 року та «При свете звезд», СПб, 1896 р. Книги мають передмову, покажчики; на обкладинках і останніх сторінках для читачів розміщується інформація про заплановані публікації [10, 12].

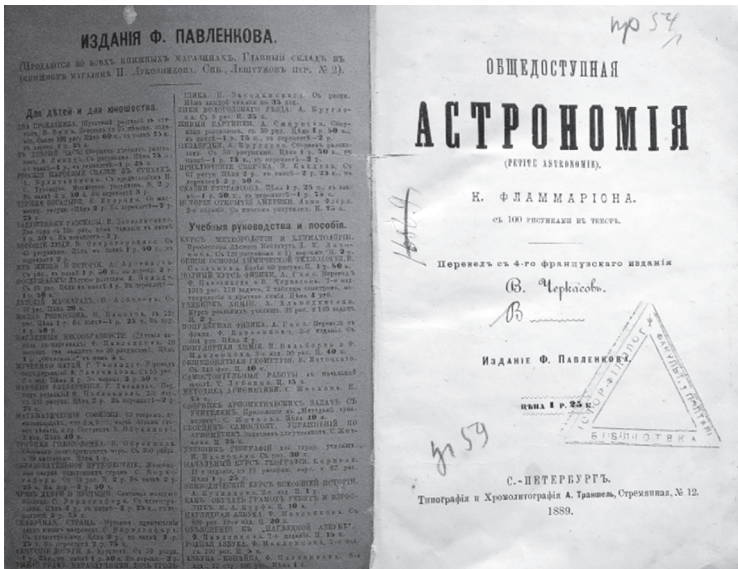

Рис. 4. «Общедоступная астрономия», СПб, 1889

Фізичний стан більшості книжок ветхий і пошарпаний, сторінки пожовклі, але це свідчення не тільки поважного, більш ніж сторічного віку; їх активно і задумливо читали та перчитували, підкреслювали і розмірковували над сторінками впродовж багатьох років.

Іноді Фламмаріону дорікають за дещо патетичний стиль його творів, за постійний заклик до споглядання і милування красотою Космосу. Ці докори не цілком справедливі: людство завжди мріяло про далекі світи та космічні подорожі, а заслуга Фламмаріона, який був сповнений гарячої віри в прогрес, полягає в тому,

що описавши в доступній і захоплюючій формі будову комет, подвійні, потрійні і більш складні зірки, структуру сонячної системи, він довів астрономічні знання до всіхосвічених верств населення. Вслухайтесь: «...перенесемся мысленно къ темъ великолепнымъ ночамъ, когда душа человека, молчаливо и задумчиво, беседуетъ съ природою подъ громаднымъ куполомъ звезднаго неба. Тысячи светиль, затерянныхъ в неизмеримомъ космическомъ пространстве, льютъ тогда свій тихій светъ на спящую землю и при этомъ свете человекъ ясне видитъ место, занимаемое имъ во вселенной; мистическая идея безконечности охватываетъ его тогда, изолируя отъ всехъ земныхъ тревелнений и перенося его душу помимо его воли къ темъ отдаленнымъ, но родственнымъ ей мірамъ...» [8].

Список бібліографічних посилань

1. Книги, открывающие мир : сборник / сост. Б. Г. Володин. Москва : Книга, 1984. С. 229-255.
2. Монтіонъ. Новый энциклопедический словарь. Т. 27. Петроградъ : Акц. О-во «Издательское дело бывшее Брокгаузъ-Ефронъ», 1916. С. 135.
3. ПНПУ: історія розвитку університету // Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : веб-сайт. URL:<http://pnpu.edu.ua/istoriya-rozvitku-universitetu> (дата звернення: 16.10.2020).
4. Про Бібліотеку : історична довідка // Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського : веб-сайт. URL:https://library.pl.ua/library/istorichna_dovidka/ (дата звернення: 16.10.2020).
5. Фламмаріонъ К. Звѣздное небо и его чудеса: подробное описание звѣзд, видимыхъ простыми глазами, и всѣхъ небесныхъ предметовъ, удобныхъ для наблюдения / вступ. ст. Е. А. Предтеченскаго. Санкт-Петербургъ, 1899. 612 с.
6. Фламмаріонъ К. Живописная астрономія. Санкт-Петербургъ, 1897. 696 с.
7. Фламмаріонъ К. Маленькая астрономія / пер. с фр. М. Тимофеевой. Санкт-Петербургъ, 1902. 216 с.
8. Фламмаріонъ К. Многочисленность обитаемыхъ міровъ : этюдъ въ которомъ излагаются условія обитаемости небесныхъ тель съ астрономической, фізіологической и философской точек зренія / пер. К. Толстой. Санкт-Петербургъ, 1896. С. 16-17.
9. Фламмаріонъ К. Многественность населенныхъ міровъ / пер. Е. А. Предтеченскаго. Санкт-Петербургъ, 1898. 396 с.

10. Фламмаріон К. Общедоступная астрономія / пер. с фр. В. Черкасовъ. С.-Петербургъ, 1889. 238 с.
11. Фламмаріонъ К. Популярныя лекціи по астрономіи. Санкт-Петербургъ, 1905. 136 с.
12. Фламмаріонъ К. При свѣтъ звѣздъ / пер. с фр. Е. А. Предтеченскаго. Санкт-Петербургъ, 1896. 368 с.
13. Фламмаріон К. Разказы о небѣ / пер. съ фр. Е. Предтеченскій. Санкт-Петербургъ, 1893. 132 с.
14. Фламмаріонъ. Энциклопедический словарь. Т. XXXVI: Финляндія-Франконія. С.-Петербургъ : Типографія Акц. Общ. Брокгаузъ-Ефронъ, 1902. С. 107.

УДК 37.014.52:281.9 (470) (477.5) „311”

Петренко І.

БІБЛІОТЕКИ ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ ПОЛТАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

В останні роки характерним є звернення до християнських моральних цінностей як найбільш стійких, універсальних, непідвладних кон'юнктурі. Їх включення у сучасну освітню систему є реальною альтернативою бездуховності та засобом подолання моральної кризи суспільства. З огляду на це, важливого значення набуває вивчення діяльності церковнопарафіяльних шкіл (далі – ЦПШ) в українських землях, які зробили вагомий внесок у ліквідацію неписьменності народу, в піднесенні його духовності. ЦПШ набули поширення у багатьох українських губерніях, але найбільше – у правобережних, де кількість земських шкіл була невеликою. Однак і в лівобережних губерніях їх відсоток був значним порівняно зі школами інших типів.

Метою даної статті є на основі комплексного аналізу джерел та наукових досліджень проаналізувати створення, діяльність, матеріальне забезпечення та роль приватної ініціативи у забезпеченні бібліотек при ЦПШ Полтавської єпархії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Церковнопарафіяльні школи – початкові школи при парафіях у Російській імперії. У 1884 і 1891 рр. їх відкриття регламентува-

лося спеціальними правилами. Підпорядковувалися парафіяльним училищним радам, місцевим органам училищної ради Синоду. Поділялися на однокласні (2-3 роки навчання) і двокласні (4-5 років).

Церковні школи призначалися для дітей православного віросповідання різних соціальних верств населення. Соціальне походження учнів ЦПШ було майже однорідним: діти незаможних верств населення, селян, бідняків, міщан, для яких навчальні заклади інших типів були майже недоступні. Шкільний вік у ЦПШ вважався з восьми років, але, як правило, діти починали вчитися у дев'ять і більше років. ЦПШ були поширені в основному в сільській місцевості, у віддалених хуторах, далеко від проїжджих доріг; там, де багатій школі інших відомств було важко існувати через бідність населення.

Питання про матеріальне забезпечення ЦПШ протягом 1884–1917 років було одним із найважливіших у їх діяльності. Адже задовільний фінансовий стан школи був запорукою забезпечення її пристосованим до навчання приміщенням, необхідною літературою та кваліфікованим педагогічним персоналом. А наявність цих складових гарантувало ефективність навчання та виховання у школі.

Указ про створення бібліотек при ЦПШ було опубліковано 1829 року. Згідно з указом від 29 жовтня 1836 року «книги разрешалось покупать на кошельковые церковные деньги». В 1894 році Училищна Рада при Святійшому Синоді розіслала зі свого книжного складу комплекти книг для 3 тисяч парафій, поклавши тим самим початок утворенню в них бібліотек. Через два роки було висло комплекти ще для 3 тисяч бібліотек.

В 1896 році в пам'ять на честь коронування царя єпархіальні органи влади прийняли постанову про відкриття в своїх благочинних округах бібліотек духовної літератури. Так почався процес формування понад 900 бібліотек при церковнопарафіяльних школах Російської імперії.

Бібліотеки ЦПШ були трьох видів: народні – для вчителів і всього дорослого населення; учнівські – для позакласного читання і навчальні, фонди яких формувалися з підручників. Розміщувалися бібліотеки при храмах (церквах), ЦПШ, іноді при монастирях. Кошти на їх утримання виділяли храми, приватні особи, інколи земства. З 1896 року держава почала виділяти на їх утримання матеріальну допомогу.

З 1890 року було припинено безкоштовну розсилку підручників від міністерства народної освіти по єпархіям у ЦПШ через значне збільшення місцевих джерел на утримання цих навчальних закладів. Училищна рада при Святійшому Синоді почала видавати власні підручники для продажу по здешевленій ціні (на 35-50% нижче) [12, арк. 4].

В фондах бібліотек духовного відомства переважно були книги першого випуску «Приходской библиотеки» В. Шемякина, журнал «Русский паломник» за 1888-1894 роки, твори Іоанна Златоуста, Євангеліє, різноманітні релігійні листки. Також була науково-популярна, художня література, яка становила приблизно п'яту частину бібліотечного фонду. Надходили в бібліотеки ЦПШ і періодичні видання. Іноді невдоволення духовної влади викликали вчинки священиків, які, користуючись тим, що бібліотеки ніхто не перевіряє, виписували не релігійні видання, а світські газети і пригодницькі романи.

Релігійні книги в бібліотеках при ЦПШ видавалися читачам відповідно до хронології свят. Читалися книги не лише школярами, але й батьками. Нерідко діти читали бібліотечні книги вголос для дорослого населення. В бібліотеку зверталися не тільки за книгами, часто приходили просто поспілкуватися зі священиком. До бібліотечної роботи залучалися навіть учні.

Нерідко земства надсилали книги до ЦПШ. Відомо, що до бібліотеки Великокобелячківської ЦПШ Полтавської єпархії лише з вересня 1877 року повітове земство надіслало 70 екземплярів різних підручників, і їх кількість постійно поповнювалася [11, с. 421].

При багатьох ЦПШ Полтавської єпархії діяли народні бібліотеки-читальні для вчителів і учнів та відділи єпархіального книжного складу. Там знаходилися підручники та навчальні посібники, а також книги релігійно-морального змісту, видані Синодом. Причому, шкільні бібліотеки при ЦПШ були кращими, вони забезпечувалися книгами майже на 85 %, а світські на 51 % [6, с. 109]. Підручниками користувалися лише тими, які були затверджені Училищною Радою при Святійшому Синоді.

Училищна рада при Святійшому Синоді в середньому виділяла по 200 руб. на повіт на придбання підручників. Повітові відділи, зібравши заявки на книги від завідувача школи, складали загальний список і подавали в Полтавську єпархіальну училищну раду. Там,

зробивши загальну вимогу на книги по єпархії, подавали її до Училищної ради при Святійшому Синоді. Протягом 1895-1896 навчального року Училищна рада надіслала для безкоштовного розповсюдження у церковні школи Полтавської єпархії 1000 примірників першого випуску «Приходской библиотеки» [10, с. 53].

Багато повітових відділів виписувало книги для ЦПШ на місцеві кошти. Зокрема, протягом 1897-1898 навчального року Гадяцький відділ витратив на підручники 134 руб. 6 коп., Золотоніський і Кобеляцький по 200 руб., Костянтиноградський – 500 руб., Переяславський – 134 руб. 15 коп., Прилуцький – 534 руб., Роменський – 200 руб. і Хорольський – 300 руб. [9, с. 712]. Для безкоштовного постачання підручників ЦПШ майже при всіх відділах Полтавської єпархіальної училищної ради існували книжкові склади.

У 1894 році у бібліотеці чоловічої ЦПШ при Полтавському Хрестовоздвиженському монастирі налічувалося 280 примірників книг – підручників і посібників для позакласного читання, 50 історичних картин, карта Палестини, таблиці шкільних молитов, символи віри тощо [5, с. 935]. Така кількість книг і наочних приладь могла бути лише у великих ЦПШ.

Опрацьовані документи дають підстави зробити висновок, що бібліотеки ЦПШ Полтавської єпархії були, переважно, невеликими із доволі бідними фондами. Зокрема, у бібліотеці Великокобелячківської ЦПШ Кобеляцького повіту Полтавської єпархії значилося лише 66 книг, серед яких: 40 – релігійно-просвітницької та історичної тематики, 20 підручників і 6 посібників для вчителя. Крім цього, з 1896 року на церковні кошти регулярно передплатувався журнал «Церковно-приходская школа» [1, с. 36].

У 1899 році Полтавська єпархія замовила в Санкт-Петербурзі 60 примірників Азбуки, 525 – Євангеліє слов'янською мовою, 1464 – коротких молитвословів, 584 – псалтирів, 10 – правил і програм ЦПШ [2, арк. 27]. Як свідчить замовлення, найбільшим попитом користувалися короткі молитвослови. Їх можна було використовувати не лише під час занять учнів, а й дарувати на церковні свята, на випускних іспитах, а також заохочувати такими подарунками школярів до навчання тощо.

У 1902 році часопис «Церковно-приходская школа» виписувало лише 4 школи ЦПШ Полтавської єпархії: Пушкарівська, Решетилівська, Покровська, Мачухівська, Лукошинська [3, арк. 30]. Якщо

врахувати, що ЦПШ у Полтавській єпархії діяло 38, то це було мізерна кількість навчальних закладів, які виписували спеціальний часопис.

У 1902 році повітові відділи Єпархіальної училищної ради написали з книжкового складу при Святійшому Синоді навчальної літератури на суму 11 660 руб. і 99 коп. [4, арк. 13].

Станом на 1902 рік у Полтавському повіті діяло 38 церковно-шкільних бібліотек, із них 9 – у місті Полтава (Соборно-Богородицька, Преображенська, Миколаївська, Троїцька чоловіча і жіноча, Знаменська, Покровська в районі Павленок, при Будинку працелюбства, Стрітенська) [4, арк. 103].

За іншими даними, у 1902 році зі Святійшого Синоду у ЦПШ надійшли нові книги у 12 нових бібліотек Полтавської єпархії. Із 39 ЦПШ Полтавській єпархії бібліотеки діяли при 26 школах, і складалися вони з книг, які були вислані зі Єпархіальної училищної ради. При двох школах – Різдвяно-Богородицькій м. Полтави і при Хрестовоздвиженському монастирі діяли власні бібліотеки. При Сампсоніївській ЦПШ на околиці Полтави, Покровській в районі Павленок, Будинку працелюбства, Свято-Троїцькій чоловічій м. Полтави, Лиманській, Байракській, Гожулівській, Введенській Решетилівській, Козло-Ольшанській, Брусилівській і Лукощинській бібліотек взагалі не було [3, арк. 65].

Під час урочистого відкриття Сампсоніївської ЦПШ на Полі Полтавської битви на околиці Полтави для хлопчиків 24 вересня 1889 р. єпископ Іларіон благословив учителів і учнів іконою Христа Спасителя (у срібній ризі). Крім цього він подарував школярам Псалтир великого формату у чудовій оправі [6, с. 668]. Школярі також отримали від єпископа під час відкриття школи книжки та навчальні посібники. Тоді ж учні отримали подарунки і від інших гостей: книжки, брошури, посібники, ікони, ноти, географічні карти, канцелярські приладдя тощо. Частину книжок, столи, книжкову шафу школі подарувало Полтавське єпархіальне училище. Окрім цього, книжки в кількості 257 екземплярів надійшли до школи від Петербурзького Комітету грамотності завдяки клопотанню І. Є. Агапова (полковника головного штабу, який відвідав Полтаву влітку 1888 р. і дізнався про існування школи) [8, с. 710]. Ця вся навчальна література зберігалася в шкільній бібліотеці.

Підводячи підсумки діяльності бібліотек при ЦПШ, варто зазначити, що за рідким виключенням вони не досягли великого успіху.

Книг катастрофічно не вистачало. Причин цьому кілька: конкуренція із земськими школами, негативні відгуки у світській пресі про діяльність ЦПШ, відсутність коштів на купівлю книг, необхідність певної підготовки читачів до читання духовної літератури тощо. Незважаючи на це, бібліотеки ЦПШ все-таки внесли певний вклад в моральне виховання і освіту народу. Зокрема, варто відмітити їх активну рекомендаційну роботу і увагу до кожного читача. Розвиваючись під покровительством ЦПШ, бібліотеки сприяли духовно-моральному вихованню дітей.

У подальшому автор продовжить досліджувати дану тему, зосередившись на таких питаннях, як характеристика учнівського контингенту, аналіз матеріального стану шкіл духовного відомства, а також кадрове їх забезпечення.

Список бібліографічних посилань

1. Гужва Ю. М. Преображенська церква в с. Великий Кобелячок Новосанжарського району Полтавської області. Полтава : Дивосвіт, 2004. 154 с.
2. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). Ф. 512. Оп. 1. Спр. 1.
3. ДАПО. Ф. 512. Оп. 1. Спр. 3.
4. ДАПО. Ф. 512. Оп. 1. Спр. 4.
5. Мужская одноклассная церковно-приходская школа при Полтавском Крестовоздвиженском монастыре. *Полтавские Епархиальные Ведомости*. 1894. Часть неофициальная. № 22. С. 935-937.
6. Начальное народное образование в Харьковской губернии за 1909 год. Харьков, 1912. 243 с.
7. Отчет епархиального наблюдателя о состоянии церковных школ Полтавской епархии за 1887-1888 учебный год. *Полтавские Епархиальные Ведомости*. 1889. № 20. С. 668-687.
8. Отчет епархиального наблюдателя о состоянии церковных школ Полтавской епархии за 1897-1898 учебный год. *Полтавские Епархиальные Ведомости*. 1899. Часть неофициальная. № 23. С. 710-718.
9. Отчет о состоянии церковно-приходский школ и школ грамоты Полтавской епархии за 1895-96 учебный год. *Полтавские Епархиальные Ведомости*. 1897. Часть официальная. № 3. С. 48-55.
10. Отчет о состоянии церковных школ Полтавской епархии за 1915-16 учебный год. *Полтавские Епархиальные Ведомости*. 1917. Часть официальная. № 11. С. 849-859.

11. Пясецкий И. Церковно-приходская школа в селе Великом Кобелячке Кобелякского уезда. Исторический очерк по поводу исполнившегося двадцатипятилетия со дня открытия школы. *Полтавские Епархиальные Ведомости*. – Часть неофициальная. 1901. № 9. С. 421-432.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. Ф. 127. Оп. 876. Спр. 666.

УДК02(477.53-25) “1917/1921”

Пустовит Т.

**ДО ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ БІБЛІОТЕЧНОЇ МЕРЕЖІ
У ПОЛТАВІ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.
(З протоколів допиту архієпископа Костянтина Кротевича)**

Архіви репресивних органів зберігають величезний інформаційний документальний масив про життя і діяльність видатних українських достойників.

Ім'я архієпископа Костянтина Максимовича Кротевича (1872 – після 1930) безумовно заслуговує на увагу дослідників і пошанування нащадків, оскільки він у період першого національного відродження брав саму активну участь у культурно-просвітницькому та духовному житті Полтавщини, створенні Української Автокефальної Православної Церкви, був делегатом I та II Всеукраїнських соборів УАПЦ (1921, 1927), у 1922–1924 – обіймав посаду Архієпископа Полтавського, голови парафіяльної церковної Ради Воскресенської церкви м. Полтаві, служив Архієпископом УАПЦ – Лубенським та Миргородським. Крім того, Кротевич у період української революції 1917–1921 років працював на посаді завідуючого бібліотечною справою при Наробразі, сприяв українізації навчальних закладів.

Зрозуміло, що зі встановленням більшовицької влади о. Костянтин, як відомий діяч церкви і представник товариства «Просвіта» (націоналістичного світогляду), постійно перебував під наглядом репресивних органів: Надзвичайної комісії, ДПУ; неодноразово заарештовувався і перебував на засланні. Система не пробачала і викорінювала тих осіб, хто не засвідчував їй своєї відданості.

Представляємо витяг з протоколу допиту обвинуваченого о. Костянтина Кротевича у частині полтавського періоду його життя. Документ є досить інформативним, у ньому містяться не тільки біографічні відомості, а й висвітлюються складнощі розбудови Української Автокефальної Православної Церкви, культурно-просвітницького життя м. Полтави.

Надзвичайно показовим є те, що навіть перебуваючи під арештом о. Костянтин не втрачає людської гідності, не зраджує своїм переконанням, говорить щиро, дає свідчення на відміну від багатьох арештованих українською мовою.

Уважаємо, що представлений громадськості документ дасть можливість краще відчувати дух епохи. Публікацією цього джерела ми також віддамо шану тим, хто стояв у витоків першого національного і духовного відродження нашого краю.

З протоколу допиту обвинуваченого Кротевича Костянтина Максимовича

10 жовтня 1929 р.

Кротевич Костянтин Максимович, 57 років, 1872 р.н., місце народження: с. Журавка Звенигородського повіту Київської губернії, син священика, до революції – судовий діяч, освіта – вища, архієпископ УАПЦ – Лубенський та Миргородський, мешкає за адресою: Лубні, вул. Драгоманова, ч.б.

... При всіх змінах влади за 1917, 18, 19 роки, поки не залишилась остаточно радянська влада, я незмінно перебував в м. Полтаві, де при всіх владах продовжував свою працю, яка полягала гол. чином в тім, що я приймав участь в праці Полтавської центральної «Просвіти», був одним із фундаторів української гімназії імени Івана Котляревського, працював в бібліотеці при Полтавському історико-філологічному факультеті, став, нарешті, на чолі бібліотечної справи в м. Полтаві, а потім й всієї Полтавської округи як завідуючий бібліотечною справою при Наробразі.

Коли радянська влада остаточно ввійшла в свою колію, я автоматично влився в ряди звичайних культурних освітніх співробітників при Наробразі, й повинен по совісті сказати, що працював не за страх, а за совість. Треба було бачити, з якою енергією я, за допомогою Наробразу, відкривав по останньому слову науки бібліотеку за бібліотекою. От перед нами стара центральна бібліотека, необхід-

но її реорганізувати по десятковій системі, й ми, її співробітники, це жваво робимо. На Пушкінській вул. відчиняємо зразкову дитячу бібліотеку, куди стягаємо найкращу дитячу літературу й улаштовуємо бібліотеку цю по зразку Харківської дитячої бібліотеки. Окрім того, звідусіль збираємо й скуповуємо книжки й засновуємо ряд нових бібліотек: на Монастирській – імени Михайла Драгоманова, за кладбищем – де жив й вмер Панас Мирний, його, Мирного імени, на протилежному від дитячої бібліотеки кінці Пушкінської вул. – імени Івана Котляревського, на вокзалі – імени філософа нашого Грицька Сковороди. Окрім того, всі бувші бібліотеки, як Шевченківська на Павленках і Гоголівська на Подолі біля Подільської церкви наповнюються новим складом книжок й скрізь в бібліотеках заводиться нова десяткова система.

Коли починаєш пригадувати все це, то сам дивуєшся, яка сила праці пророблена, де з'являлась енергія й робочі для цього сили. Це можна зрозуміти лише тоді, коли прийдеться до уваги час, який ми переживали, відчувши потребу і свій обов'язок працювати за двох. Всі працювали, як оден! Й я, що пишу ці рядки в офіційному протоколі, ... не можу не висловити свого задоволення, своєї вдячності всім бібліотекарям полтавським, що так самовіддано під моїм проводом працювали на цій культурній ниві. Але це далеко не все. За цей час змін всяких на обрії державно-громадського життя Полтавщини я, за допомогою своїх бувших colleg правників (з них багато вже вмерло), утворив правниче товариство, головою якого я був обраний. Під моїм проводом Полт. правниче товариство легально існувало в м. Полтаві, й головною його метою було поновити нашу правничу стародавню термінологію й ввести цю термінологію в життя. Наслідок цієї праці було те, що в 1917 році правниче т-во видало маленький правничий словник, потім, в 1918 р., випустило друге видання його, й в 1919 р. ще повніше третє видання, яким вся правнича робота задовольнялась аж до 1926 року, поки Всеукраїнська Академія Наук не видала свого далеко повнішого і ґрунтовнішого правничого словника.

На цю працю я поклав в 1917–1918 рр. багато своїх сил. Одночасово я мусив віддати свої сили для церковної нашої справи. Такою многогранною з'являлась в ті роки діяльність кожного із нас, українських культурних робітників, бо «жнив багато було, а женців мало». Мої релігійні переконання, нахил до чистоти Христової нау-

ки, мій власний містицизм, що дав себе знати під впливом несподіваної смерти батька, моя глибока переконаність, що стара історична Церква, в її старих шкідливих для всіх людей формах і виявах не повинна існувати, – все це взагалі поставило переді мною життєву вимогу прийняти активну участь й в цій галузі, й коли назрів час, ми, використовавши відповідний мент, відібрали спільними силами, за згодою влади, у старо-слов'ян Воскресенську Церкву.

Громада обрала мене головою парафіяльної Церковної Ради цієї Церкви, й з цього менту життя церковне починає все більше і більше втягувати мене в церковну працю. Бажаючи мати свого єпископа, ми, українці, виписали з с. Плішивець Гадяцького повіту архієпископа Парфенія Левицького, що був там вже на покої, й стали сумісно з ним творити своє церковне діло на Полтавщині. Це була цікава доба в житті нашої УАПЦ.

Ми, полтавці, тоді були одрізані від Київа, й кияне не знали, що роблять полтавці, а полтавці не знали, що роблять кияне. І коли приїхали до нас у Полтаву літом 1920 р. голова УПЦР М. Н. Мороз, помішник його прот. Василь Липківський й секретар свящ. о. Юрій Жевченко, то у нас праця вже цілком налагоджувалась і ми мали вже свій переклад всеношної літургії, свої переклади церковних співів, своїх декількох священиків. До нас тоді ще вільно підходили такі церковні діячі, як прот. Феофан Булдовський, прот. Григорій Лісовський, який служив у нас в Воскресенській Церкві першу службу на українській мові. Наше спільне з киянами прохання мало своїм наслідком те, що архієпископ Парфеній Левицький взяв нашу Українську Церкву під свій догляд, про що й була видана УПЦР окрема відозва.

На спільній нараді з представниками від Київа тоді ..., за згодою архієп. Парфенія, мене призначено секретарем при ньому для стосунків з УПЦР. Нажаль, ці стосунки обмежувалися лише тим, що УПЦР на чолі з М. Н. Морозом не ставила ні архієп. Парфенія, ні мене в курс церковних питань, а лише надсилала ставлеників для висвят в сан священика або діякона. Так праця церковна йшла до 1921 року, коли вона набула більшого значіння й стала вимагати вирівняння церковного життя, вироблення сталої ідеології, сталих форм й легалізації, стала вимагати й свого власного єпископату. Двох точок зору тут не могло бути: нам потрібна було не тільки українізація, а й автокефальність Церкви на чолі зі своїм єпископатом.

Екзарх Михайло Єрмаков не хотів з нами йти, він нас відкинув, але й ми з ним тоді теж, очевидно, не пішли б. Революційний розмах церковного життя на Україні сильно відкинув нас від старо-слов'ян, й дві різкоокреслені течії – наша й екзархистів – відокремлювалися одна від одної не тільки своїми зовнішніми відтінками, а й головними принципами. І даремне обвинувачують екзарха Михайла, бо він там був виконавцем волі цілої плеяди духівництва й відсталого частини активних працівників єпархії Історичної Церкви, які з своєї психології, своєї звички думати, діяти, своїх міркувань свідомо трималися старого шляху, як ми, віруючі українці, тримались нового. Різниця в поглядах, відношенню до справи, завдань, ідеології, що вже намічалася новим церковним життям, була остільки велика, що про порозуміння якесь нічого було й думати, як трудно було думати, щоб й арх. Парфеній не міг піти з нами й за нами, хоч він й був людиною для свого часу надзвичайно демократичних поглядів й правдивого ставлення до людей й справи.

Як я вже раніш говорив, я працював при Полтавському Наробразі як завідуючий бібліотечною секцією. Ніяких перебоїв моя бібліотечна діяльність до 1921 року не давала. Все, що вимагалось від мене походу речей, мною ретельно виконувалося. Але от настав час, коли треба було приступати до розповсюдження антирелігійної літератури. Піднялось питання про утворення так званих рухомих бібліотечок з літературою такого антирелігійного змісту, й передо мною зразу повстало тяжке питання, як його далі бути?!

Хоч я не був знайомий з економічною системою Маркса й не знайомився детально з програмом комуністичної партії, але ж я на протязі своєї бібліотечної праці в м. Полтаві й взагалі на протязі революційних років 1917–1920, нічого, здавалось, не зустрічав на своєму життєвому шляху, щоб свідчило про розходження з цим програмом по всім питанням, за винятком релігійного. Я ще ясніше скажу, що коли б у мене не було моєї віри й мого містичного настрою, то я певен, що спокійно продовжував би далі свою працю в Наробразі. Вимогами життя й моєї діяльності було поставлено питання або залишатися в наробразі й піти в напрямку, який намічається розпорядженнями радвлади, або відверто і щиро засвідчити по релігійному питанню своє *credo* й відійти від праці в Наробразі. Я переніс тоді велику для себе трагедію. Я люблю книжку й рахуюсь в деякій мірі її знавцем, – встиг прив'язатися до бібліотечної

справи, але не міг я по своїй натурі кривити душею. Роздвоєння таке тяжко відбивалось на мені, й я, нарешті, порадившись з архієп. Парфенієм, при якому я працював як його секретар по зносінах з УПЦР, вирішив відмовитись від праці в Наробразі й прийняти сан священника, що я й зробив якраз перед Пасхою в 1921 році.

Цей мент і є поворотним в моєму житті і в моїй праці. В травні місяці 1921 р. я був присутнім на Київському Українському Соборові, який з'являвся підготовчим до Всеукраїнського в жовтні місяці того ж 1921 р. Не задоволений моїм явним співчуттям церковному рухові, архієп. Парфеній як людина, яка думала вмирати в лоні старої Церкви (він доживав свої дні, був хворий на водянку), не пустив мене на Всеукраїнський Церк. Собор 1921 р., на якому була поновлена наша Українська Автокефальна Церква й висвячена нова ієрархія в соборнім порядку. Тут я повинен зробити оговорку, що, залишаючись священником Полтави на Подолі, в Різдво-Богородичній Церкві, я пережив немало тяжких хвилин. З одного боку, мені майже на кожному місці нагадувалось про мою минулу діяльність, яка давала мені так багато задоволення й утіх, а з другого – явно назривала тяжка й уперта боротьба з старим духівництвом, яке, не бажаючи це, ставилось до мене з упередженням. Висвячений на Всеукр. Соборові єпископом УАПЦ Олександр Ярещенко не приживався в м. Полтаві. Падали запідозрення, що я не хочу прийняти його. Він перейшов потім до Лубен, а я повинен був, ледве не перед самою смертю архієп. Парфенія, розривати з ним духовний зв'язок й переходити з Воскресенською Церквою до УАПЦ, з визнанням нової ієрархії.

Спочатку нарада при Полтавському архієпископові заборонила мені служіння, а потім, коли я не послухався цієї наради, вона і зовсім відлучила мене від своєї Церкви, хоч я вже належав до другої. Скоро архієп. Парфеній вмер. Після його смерті наша церк. справа стала розвиватись більше й до УАПЦ стали приєднуватись оден за одним нові священники. Одним із перших був о. Микола Нестеровський. В Полтаві я був до літа 1923 року. Там в початку 1923(?) р. я став полтавським єпископом; мене було одноголосно обрано на цю посаду громадою релігійною, незважаючи на те, що я систематично ухилявся від єпископських обов'язків, по-перше через те, що вони здавались мені занадто складними й не по моїм силам, а по-друге – бути єпископом УАПЦ там, де проходив свій стаж попереднього громадського служіння, було для мене подвійним тягарем.

... Щоб закінчити Полтавський період своєї діяльності, скажу ще, що з початку приймало в церковно-визвольному рухові багато співчуваючих цій ідеї людей, а потім все менше й менше із числа інтелігентних сил. Так, напр., нам допомагали такі люди, як В. О. Щепотьєв, К. І. Товкач, Скоп, Гордієнко, Кононенко, Вільговський, допомагало учительство, службовці в різних інституціях, на залізниці. Але одними із перших відійшли Щепотьєв й Товкач, переставши приймати яку б то не було участь в нашому церк. житті. Потім стали помітно уникати учителі й службовці. Забув ще пом'янути Федора ...[прізвище не розбірливе], який теж приймав при мені участь в церк. житті.

...Цей показ записано мною власноручно. Всі поправки власноручні прошу визнати вірними. Архієпископ УАПЦ Костянтин Кротевич. 10.X.1929. Лубні.

Друкується за: Архів управління СБУ в Київській області, спр. 76014-с.

УДК 821.161.2.09(477.53)Кот7Ене : [002+028](430)

Стороха Є.

«ЕНЕЇДА» У ГЕТТІНГЕНІ

У відділі рукописів та рідкісних книг центральної наукової бібліотеки Геттінгенського університету (Німеччина) зберігається примірник першого видання поеми І. П. Котляревського «Енеїда» 1798 року. Дослідженням історії цієї книги займалась визнаний фахівець у галузі книгознавства, завідувачка відділу наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника Луїза Іванівна Ільницька.

Геттінгенський університет, заснований 1734 р., – один з найпрестижніших у світі, а його бібліотека – одна з найбагатших книгозбірень у світі. Заснував бібліотеку Герлах фон Мюнхаузен двоюрідний брат того самого барона Фрідріха Ієроніма, котрий завдяки таланту Марка Захарова та Олега Янковського став одним з наших найулюбленіших героїв. Придбання книг із різних країн, тобто комплектування бібліотечного фонду, забезпечував упродовж майже 40 літ (1763–1812 рр.) директор бібліотеки, професор класичної філології

Крістіан Готлоб Гайне. Його зусиллями вона швидко перетворилась на одну з книжкових та рукописних скарбниць Німеччини.

Дізнавшись про те, що примірник першого видання «Енеїди зареєстрований в електронному каталозі університетської бібліотеки, Л. І. Ільницька почала пошуки того, що може розповісти про історію цієї книги.

Виявилось, що при описі видання було зазначено: «Asch Gyorg Tomasvon Erwerbung 1800». Отже, раніше власником книги був Георг фон Аш, а книгу бібліотека отримала 1800 року.

На кінець XVIII – поч. XIX ст. припадає формування колекції «Ашіана», названої на честь згаданого благодійника та жертводавця.

Як не дивно, барон Георг Томас фон Аш (1729–1807) – уродженець Петербурга. Аде рід його походить з Німеччини. Його батько Фрідріх Георг фон Аш переселився до Росії на поч. XVIII ст. – саме тоді, коли Петро I запрошував іноземців на військову та цивільну службу.

Георг фон Аш повернувся на деякий час до Німеччини, де, навчаючись в університетах Тюбінгена та Геттінгена, отримав медичну освіту та ступінь доктора медицини. Повернувшись до Санкт-Петербурга, спочатку був муніципальним лікарем, а 1763 року став членом медичної колегії Російської імперії. Перебував на різних посадах у медичному відомстві, був навіть головним військовим лікарем російської армії у 1768–1774 рр. під час російсько-турецької війни. Відомо, що Георг фон Аш у 1779 р. став почесним членом Петербурзької Імператорської академії наук, а імператор Павло I в день своєї коронації надав йому титул статського радника. Це була дуже успішна кар'єра з багатьма почесними відзнаками. У Росії Георга фон Аша називали Єгором Федоровичем. Все життя його було позначене однією пристрастю – це було колекціонування книг, карт, планів міст, рукописних документів тощо. Особливістю його збиральницької роботи було те, що він легко прощався із набутими реліквіями на користь університету, що дав йому освіту та професію.

Георг фон Аш листувався з директором бібліотеки у Геттінгені стосовно дарування та передачі книг, рукописів та предметів побуту. Перше дарування відбулось 1771 року. Так тривало до 1800 року – майже 30 років. Він подарував бібліотеці університету величезну кількість матеріалів – близько 2 тисяч книг і понад 250 рукописів. Завдяки колекції фон Аша Геттінгенська бібліотека стала європейським науковим центром з вивчення історії і культури народів тодішньої Росії, а також народів Сходу.

На відзнаку його наполегливості у збиранні книг, благодійництва та повній безкорисливості Георга фон Аша 1777 року обирають позаштатним членом Геттінгенської академії наук. Відтоді число його дарів постійно зростає.

Переправлення книг та інших матеріалів здійснювалось морем до Любека, а потім суходолом до Геттінгена.

Слід відзначити, що активна збиральницька діяльність Георга фон Аша викликала незадоволення у наукових колах Росії та при царському дворі: йому дорікали тим, що він вивозить рідкісні предмети та наукові джерела, котрі по праву мали б належати російській науці.

Наслідком неприємностей було те, що фон Аш попросив директора бібліотеки Гайне не згадувати в листах про надіслані матеріали. Сам же він пояснював нападки на нього з боку російських вчених заздрістю та недоброзичливістю.

Щодо першого видання «Енеїди» І. П. Котляревського. Воно надійшло до бібліотеки Геттінгенського університету, як вже згадувалось, 1800 року у складі частини колекції. Треба думати, що фон Аш придбав книгу одразу після її виходу друком у типографії медичної колегії, до якої барон мав пряму причетність. Коштувала книга 1 р. 60 коп. Донині у колекції «Ашіана» зберігається лист Георга фон Аша до директора бібліотеки Крістіана Готтлоба Гайне від 19 серпня 1800 р., в якому є окремий список книг, писаний рукою фон Аша. Під номером 43 зареєстроване видання: Енеида на мало-російський язык перелициованная И. Котляревским. СПб. 1798. До назви книги додано коротке пояснення: «українська травестія» (EneideinsUkrainischetravestie).

Поява української поеми у Геттінгені викликала вже наступного 1801 р. рецензію без підпису у журналі «Геттінгенські записки про наукові справи». У вигляді вирізки вона зберігається вклеєною до томика «Енеїди». Бібліотекар Єремія Давид Ройс власноруч на полях рецензії зазначив прізвище автора рецензії – «Schlozer». Це Август Людвіг Шльоцер – один з визначних німецьких вчених кін. ХУІІІ – поч. ХІХ ст., що досить довго жив в Росії, «вивчав слов'янські діалекти» і зробив неабиякий внесок до російсько-німецьких наукових відносин. У згадуваному часописі він постійно давав рецензії на різні російські видання.

Рецензія на «Енеїду» І. П. Котляревського дуже коротка: названа книга, вказано на високу якість паперу та друку, зазначено не лише поетичну, але й літературну вартісність видання. Особливо важливою треба вважати думку про мову твору – «цей діалект навіть у відмінюванні відрізняється від великоросійського... Без доданого українського словника на 24 сторінках ця поезія була б мало кому зрозумілою». Помилковим є твердження рецензента, що поема І. П. Котляревського написана лише 20-рядковими строфами (насправді – 10-рядкова строфа). Отже, проситься припущення, що Шльоцер, можливо, не читав «Енеїду», або не зміг прочитати через незнання української мови.

Таким чином, ми дізнаємось не лише про цікавий факт із доли славетної української поеми, але й дізнаємось про перший відгук на неї – до цього не тільки в західному, але і в слов'янському світі на неї рецензій не було.

Таким чином славнозвісна німецька пунктуальність та скрупульозність дозволяє нам сьогодні побачити навіть у деталях шлях, котрий здійснила перша книга, написана живою, народною українською мовою.

УДК 027.1 : 94(44)(092)

Сулима О., Орел О.

НАПОЛЕОНІКА З БІБЛІОТЕКИ ФРОЛОВИХ-БАГРЕСВИХ

На тлі сучасного пошвавлення дослідження історії бібліотек, зібрань, колекцій як вагомій складовій національної культурної спадщини актуальним є провенієнційне вивчення фондів українських книгозбірень різних рівнів, в яких зосереджені книжково-рукописні надбання попередніх поколінь. Окрім практичного значення і мистецької цінності, книжкові знаки мають неабияку історико-культурну та наукову вагу. Вони сприяють виявленню розпоршених нині історичних формувань і слугують важливим джерелом для їхнього вивчення: свідчать про існування маловідомих або й невідомих зібрань; конкретизують історичні деталі; інформують про величину і зміст колекції, її долю тощо.

За майже 130-річну історію діяльності документальний фонд Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (далі ПКМВК) збагатився численними виданнями – від рукописних раритетів до останніх сучасних публікацій. Серед непересічних колекцій і частина бібліотеки знатного роду Полтавщини – Фролових-Багреєвих.

Книгозбірню цієї родини, що зберігається у Миргородському краєзнавчому музеї (400 од.) детально вивчила та описала Л. О. Розсоха [7; 8]. Однак 12 франкомовних раритетних видань поч. XIX ст., присвячених різним аспектам правління Наполеона I у Франції (1799–1815), залишалися осторонь сучасного наукового дискурсу (див. список).

Фролови-Багреєви володіли с. Савинці Миргородського повіту Полтавської губернії із XVIII ст. Їх маєток був одним із значних осередків аристократичної садибної культури краю. Велика бібліотека родини комплектувалася упродовж XVIII – середини XIX ст. [7, с. 230]. На поч. XIX ст. від матері Агрипини Павлівни, з роду Кочубеїв, Савинці дісталися Віктору Олексійовичу Фролову-Багреєву (бл. 1791–18?). У 16 років він став юнкером лейб-гвардії Єгерського полку російської імператорської армії. У серпні 1812 р. у чині лейтенанта брав участь у військових діях проти французької армії під Смоленськом. У генеральній Бородинській битві був поранений у щоку, зазнав контузії. У званні поручика – учасник Закардонних походів 1813–1814 рр. до Польщі та Пруссії, побував у боях під містами Люцен, Бауцен, Кульм, Лейпциг, Брієн, Арсі-сюр-Об, Фер-Шампенуаз, проявив себе і під час взяття Парижу 1814 р. У 1828 р. отримав звання генерал-майора [7, с. 271]. За бойові звитяги нагороджений орденами Святої Анни 2-го ступеню (1813) [14, с. 91], Святого Володимира 3-го ступеню (1826) [12, с. 36], орденом Святого Георгія 4-го класу (1833) [11, с. 4], срібною медаллю «В пам'ять Вітчизняної війни 1812 року», відзнакою за сумлінну 20-річну службу (1830) [10, с. 115] і золотою шпагою «За хоробрість» (1812) [13, с. 121]. 1833 р. В. О. Фролова-Багреєва було визнано нездатним через хворобу до продовження військової служби, того ж року його звільнили «за ранами, з мундиром і пенсіоном повного окладу» [7, с. 272]. Тож не дивно, що література про події Наполеонівських війн (1799–1815) була широко представлена у савинській книгозбірні.

Революційний 1917 р. став переломним – покинуті поміщицькі маєтки перетворилися на об'єкти знищення та грабунку. Для поря-

тунку хоча б частини предметів історико-культурного значення у Полтаві в 1919 р. з ініціативи Українського наукового товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині був створений Губернський комітет охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи (Губкопмис) [5, с. 10]. Члени комітету – музейники М. Рудинський, К. Мощенко, В. Ніколаєв та ін. – виїздили до садіб Кочубеїв у Диканьці, Іловайських в Абазівці, Репніних у Яготині тощо. Завдяки цим заходам вдалося врятувати цінні раритети, перевізши їх до Полтавського музею [5, с. 102]. Однак, у Миргороді така фундація виникла лише у 1920 р. Комісію, створену при Народному відділі освіти, очолив Опанас Сластіон (1855–1933) – великий прихильник старовини, на той час викладач Художньо-промислової школи імені М. В. Гоголя. Разом із помічниками він побував у різних куточках повіту: в садибах Муравйових-Апостолів (с. Хомутець), Гоголів-Яновських (с. Великі Сорочинці та с. Василівка), Капністів (с. Велика Обухівка), Трощинських (с. Кибинці та с. Яреськи), а також в уже напівзруйнованому маєтку Фролових-Багреєвих (с. Савинці) [1, с. 59-60]. З останнього їм вдалося врятувати дорогі меблі, колекцію зброї, картини, фамільний архів, рідкісну книгозбірню [7, с. 230]. Опанас Георгійович ініціював створення й організацію «Миргородського наукового і художньо-промислового музею» (згодом Миргородський краєзнавчий музей), де й експонувалися зібрані багаті етнографічні та художні матеріали.

У Миргородському краєзнавчому музеї бібліотека Фролових-Багреєвих зберігалася до середини ХХ ст. У першій половині 1950-х рр. в обласних центрах УРСР були створені комісії по міжвідомчому перерозподілу музейних предметів. Керівництво Миргородського музею зобов'язали частину мистецьких творів передати Полтавському художньому музею, бібліотечні матеріали – Центральній державній історичній бібліотеці в Києві та деяким установам Полтави. Мотивувалося це тим, що у книжковому фонді районних музеїв не можна зберігати літературу чужоземними мовами, книги «дореволюційних часів», тобто фактично вилучалися ті видання, що не висвітлювали історії даного краю [17, с. 357-358].

Таким чином до наукової бібліотеки ПКМВК потрапили цінні предмети – окремі томи Наполеоніки із зібрання Фролових-Багреєвих та з відбитками печатки «Бібліотека та архів Миргородського музею». Це – ще одна провенієнційна помітка, що дозволяє

встановити долю книгозбірні. Згодом видання Наполеоніки були переміщені до робочого архіву науково-дослідного відділу фондів для подальшого опрацювання.

Належність видань до однієї збірки підтверджує подібність оформлення палітурок, ймовірно, замовлених власником в одній майстерні. Всі вони складені: корінці шкіряні з блінтовим тисненням, кришки картонні, обклеєні папером «під мармур» (сітчастий або плямистий)¹, форзаці – щільним папером «верже» з філігранями. У частини екземплярів обріз тонований (крапчастий). Присутній додатковий елемент: ляссе зеленого кольору. Всі надруковані на папері «верже», шрифтом «Нова антиква» [16, с. 18].

На передньому форзаці у верхньому куті розміщений власницький знак Фролових-Багреєвих – екслібрис (відтиск печатки чорною тушшю). За типом відноситься до гербових², тому опис можна скласти за правилами блазонування [2]. У центрі квадратний щиток із увігнутими до середини заокругленими кутами. Він поділений укосом із лівої сторони: у верхній частині вміщений птах із опущеними крилами (лебідь?), головою повернутий ліворуч, у нижній – знак «мала погонь» (рука у латах із піднятою шаблею). На облямівці цифри 1812 (зліва), 1813 (вгорі), 1814 (справа). Щитотримачі: ліворуч – лев, головою повернутий уліво; праворуч – нерозбірлива фігура. До підніжжя щитка підвішені ордени³. Герб уписаний у коло зі штрихпунктирної лінії. Над ним розміщений

¹ Папір «під мармур» або мармуровий традиційно використовувалася для оформлення палітурок на території Російської імперії у XVIII – на поч. XX ст. та асоціювався з благородним духом старовини. Техніка «малювання на воді», яка використовується для мармурування, з'явилася у середньовічній Японії, де вона існує донині під назвою «Ебру» [9, с. 143].

² У Гербовнику О.Т. Князева зазначено: «Серед Височайше затверджених герб Фролових-Багреєвих відсутній». Наведений лише самотній герб Якова Лукича, де зображений орел [3, с. 156]. Про печатку з особистим гербом Олександра Олексійовича Фролова-Багреєва згадує петербурзька дослідниця М.О. Добровольська. Печатка зберігається в Ермітажі, атрибутована В.К. Лукомським, містить зображення орла [4, с. 103]. Відома краєзнавиця Л. Розсоха наводить відомості про власну гербову печатку Віктора Олексійовича: овальний щит в оточенні фігури лева, бойових знамен, зброї та військових нагород [8, с. 73].

³ Такий прийом у оформленні гербів використовували для підвищення його достойності. У даному випадку нагороди за обрисами відповідають переліченим вище орденам та медалям Віктора Олексійовича Фролова-Багреєва.

шолом із забралом. Нашоломник – пір'я. Навскіс управо екслібрис перетинає меч, на клинку якого розміщений девіз «REXETPATRIA» (з латини «Цар та Батьківщина»).

Окрім того, у нижній частині корінця витиснуті ініціали «VFB», що також вказують на Віктора Фролова-Багреєва як фондоутворювача.

Персональний книжковий знак слугує своєрідним духовним портретом книголюбця, оскільки лаконічно та образно розкриває коло його уподобань і зацікавлень, відображає соціальний статус і характеризує бібліотеку як інструментарій для професійної діяльності. Власницький знак В. О. Фролова-Багреєва малює образ людини, яка поєднала в собі якості бібліофіла та професійного військового, котрий підтримує в собі бажання орієнтуватися в усіх аспектах епохальних подій всесвітньої та вітчизняної історії.

Дати на облямівці щитка свідчать про те, що екслібрис виготовлений після 1814 р., спеціально для Віктора Олексійовича, який був учасником франко-російської війни 1812 р. та походів російської армії 1813–1814 рр. [8, с. 74]. Він старанно комплектував своє книжкове зібрання різноманітними виданнями, пов'язаними з цими подіями.

Контент-аналіз колекції засвідчує наступне. Музейна частина книгозбірні Фролова-Багреєва презентує мемуаристику, що за жанровою ознакою відноситься до трьох категорій: автобіографічні мемуари, мемуари про історичні події (комплекси спогадів про військові кампанії або політичні процеси) та мемуари-персоналії (спогади про конкретного видатного діяча) [6, с. 500-501].

До першої великої групи входять п'ять томів: перший, другий, третій, шостий та сьомий – мемуари Наполеона I Бонапарта, записані з його слів генералами, які розділили з ним полон на о. Святої Єлени (1815–1821 рр.). Ці видання побачили світ у 1830 р. завдяки французькому видавцю Мартіну Босанжану.

Окрім спогадів Наполеона бібліотека Фролова-Багреєва містить мемуари військових-учасників різних воєнних походів та битв (друга група). У трьох томах уміщені спогади начальника штабу батальйону Ф. Коха, який детально описав кампанії 1814 р., проілюстрував їх планами та бойовими наказами. Книги були випущені у 1819 р. паризькою друкарнею Магімелі, Анселіні та Похарді, що спеціалізувалася на мілітаристській літературі. Битва під Ватерлоо

або як її називали французи – під Мон-Сен-Жан 1815 р., що вирішила долю Наполеона, висвітлена у спогадах, виданих 1820 р. у Берліні Адольфом Мартіном Шлезінгером. Також Віктор Олексійович поповнював свою книгозбірню творами, що містили дані про перебіг конкретних громадсько-політичних процесів у Франції кін. XVIII – поч. XIX ст. Зокрема, до нашого часу збереглися книги «Спогади про конвент та правління» адвоката, політичного діяча, історика Антуана Клера Тібідю [15] (1827, паризька бібліотека Ульфрана Понт'є), «Спогади, взяті з паперів державного діяча, про таємні причини, що визначали політику кабінетів у війні під час революції. З 1792 по 1815 рр.» (1828, там само).

До мемуарів-персоналій можемо віднести «Нові спогади з історії правління імператора Наполеона» учасника битви під Ватерлоо, капітана Антуана-Ніколя Бєро (1824, брусельське видавництво Олександра-Іполита Тарльє).

Отже, провенієнційне дослідження самобутньої збірки Наполеоніки з фонду ПКМВК допомогло встановити її походження. Саме екслібрис, уміщений на сторінках старих видань, став вагомим джерелом для реконструкції розпорошених бібліотек, яскравим прикладом яких є савинська книгозбірня Фролових-Багреєвих. Власницькі знаки – цінні путівники у дослідженнях із встановлення походження та долі збірок, а в подальшому – визначенні їх кількісно-якісних характеристик, фактично смаків бібліофілів. Окрім того, екслібрис – графічна мініатюра, що має самостійне художнє значення і естетичну цінність, розкриває духовний портрет власника, у даному випадку учасника франко-російської війни 1812 р., генерал-майора Віктора Олексійовича Фролова-Багреєва.

Список бібліографічних посилань

1. Аббасов А. М. Опанас Сластьон. Нарис / А. М. Аббасов. Київ : Мистецтво, 1973. 71 с.
2. Арсен'єв Ю. В. Геральдика : Лекції, читанні в Московському Археологічному інституті в 1907–1908 році / Ю. В. Арсен'єв. Москва : Терра, 2001. 384 с.
3. Гербовник Анисима Титовича Князева 1785 года / издал С. Н. Троицкий. СПб : [Сириус], 1912. 190 с.

4. Добровольская М. А. «Гербовник» А. Т. Князева и несколько печатей из собрания Эрмитажа / М. А. Добровольская. *Геральдика. Материалы и исследования*. Ленинград, 1987. С. 101–106.
5. Записки Українського наукового Товариства дослідження й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині. Полтава, 1919. Вип. 1. 112 с.
6. Любовець Н. Класифікація мемуарів у контексті біографічного джерелознавства. // *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 28. С. 493-507.
7. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. Київ : Аванпост-прим, 2009. 394 с.
8. Розсоха Л. О. Книжка і театр на Миргородщині. III. Антикварна бібліотека Фролових-Багреєвих / Л. О. Розсоха. *Сторінки історії Миргородщини* : зб. наук. праць. Полтава : Полтавський літератор, 2002. Вип. 3. С. 74-79.
9. Симонов Л. Н. Переплетное мастерство и искусство украшения переплета : художественные стили, чистка, исправление и хранение книг / Л. Н. Симонов. СПб. : Типография Е. Евдокимова, 1897. 464 с.
10. Список имеющим знаки отличия беспорочной службы. СПб. : Имп. Академия Наук, 1833. Ч. V. С. 115.
11. Список кавалерам всех российских императорских и царских орденов и имеющим знаки отличия беспорочной службы Всемилостивейше пожалованных в течении 1833 года. СПб. : Имп. Акад. наук, 1834. С. 4Г.
12. Список кавалерам императорских российских орденов всех наименований за 1831 год. СПб. : Имп. Акад. наук, 1832. Ч. II. С. 36В.
13. Список кавалерам императорских российских орденов всех наименований за 1832 год. СПб. : Имп. Акад. наук, 1833. Ч. I. С. 121Ш.
14. Список кавалерам российских императорских и царских орденов всех наименований за 1832 год. СПб. : Имп. Акад. наук, 1833. Ч. III. С. 91А.
15. Энциклопедический словарь / под ред. проф. И. Е. Андреевского. Т. 33 : Термическая ощущения – Томбази. Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1901. С. 153-154.
16. Учебно-методическое пособие по дисциплине «Шрифт» / сост. Е. Ю. Кузнецова. Тольятти : Изд-во ПВГУС, 2018. 52 с.
17. Ханко В. Матеріали про музейні установи Полтавщини (перша половина ХХ ст.). *Мистецвознавство України*. 2009. №. 10. С. 354-359.

Список книг Наполеоніки із бібліотеки Фролових-Багреєвих

1. Mémoires pour servir a l'histoire de France, sousleréne de Napoléon, écritsastr.-hélènesoussadictée, parlesgénérauxquiontpartagé sacaptivité. Deuxième edition, disposée dans un nouvel ordre, et augmentée de

- chapitres inédits, etc. [Спогади з історії Франції періоду правління Наполеона, записані з його слів генералами, які розділили його полон на о. Св. Єлени]. – Tome premier. – Paris, Bossange père, libraire / Dufour et Co, libraries, 1830. – 474 p.
2. Mémoires pour servir a l'histoire de France, souslerégne de Napoléon, écrits par les généraux qui ont partagé sa captivité [Спогади з історії Франції періоду правління Наполеона, записані з його слів генералами, які розділили його полон на о. Св. Єлени]. Deuxième édition, disposée dans un nouvel ordre, et augmentée de chapitres inédits, etc. – Tome deuxième. – Paris, Bossange père, libraire / Dufour et Co, libraries, 1830. – 466 p.
 3. Mémoires pour servir a l'histoire de France, souslerégne de Napoléon, écrits par les généraux qui ont partagé sa captivité [Спогади з історії Франції періоду правління Наполеона, записані з його слів генералами, які розділили його полон на о. Св. Єлени]. Deuxième édition, disposée dans un nouvel ordre, et augmentée de chapitres inédits, etc. – Tome troisième. – Paris, Bossange père, libraire / Dufour et Co, libraries, 1830. – 414 p.
 4. Mémoires pour servir a l'histoire de France, souslerégne de Napoléon, écrits par les généraux qui ont partagé sa captivité [Спогади з історії Франції періоду правління Наполеона, записані з його слів генералами, які розділили його полон на о. Св. Єлени]. Deuxième édition, disposée dans un nouvel ordre, et augmentée de chapitres inédits, etc. – Tome sixième. – Paris, Bossange père, libraire / Dufour et C, libraries, 1830. – 437 p.
 5. Mémoires pour servir a l'histoire de France, souslerégne de Napoléon, écrits par les généraux qui ont partagé sa captivité [Спогади з історії Франції періоду правління Наполеона, записані з його слів генералами, які розділили його полон на о. Св. Єлени]. Deuxième édition, disposée dans un nouvel ordre, et augmentée de chapitres inédits, etc. – Tome septième. – Paris, Bossange père, libraire / Dufour et C, libraries, 1830. – 504 p.
 6. Mémoires pour servir a l'histoire de la campagne de 1814. Accompagnés de Plán, d'Ordres de Bataille et de Situations. Par F. Koch, Chef de bataillon d'État-major [КохФ. Спогади прослужбучасів кампанії 1814 року. Супроводжуються планом, бойовими наказами та ситуаціями]. – Tome premier. – Paris, Chez Magimel, Anselin et Pochard, libraries pour l'art militaire, 1819. – 448 p.
 7. Mémoires pour servir a l'histoire de la campagne de 1814. Accompagnés de Plán, d'Ordres de Bataille et de Situations. Par F. Koch, Chef de bataillon d'État-major [КохФ. Спогади прослужбучасів кампанії 1814 року. Супроводжуються Планом, бойовими наказами та ситуаціями]. – Tome

- second. Première partie. – Paris, Chez Magimel, Anselin et Pochard, libraires pour l'art militaire, 1819. – 380 p.
8. Mémoires pour servir à l'histoire de la campagne de 1814. Accompagnés de Plán, d'Orderes de Bataille et de Situations. Par F. Koch, Chef de bataillon d'État-major [КохФ. Спогадипротслужбучасівкампанії 1814 року. СупроводжуютьсяПланом, бойовими наказамитаситуаціями]. – Tome second. Deuxième partie. – Paris, Chez Magimel, Anselin et Pochard, libraires pour l'art militaire, 1819. – 694 p.
 9. Mémoires pour servir à l'histoire de France en 1815, avec le plan de la bataille de Mont-saint-jean [Спогади з історії Франції 1815 року. З планом битви на Мон-Сен-Жан]. – Paris, chezBarroisl'ainé libraire (ruedeseine, 10). Berlin, chez Adolphe Martin Schlesinger, Libraire et editeur de musique, 1820. – 336 p.
 10. Nouveaux memoires pour servir a l'histoire de l'empereur Napoléon, faisant suite a ceux de mm. O'meara, de las cases, montholon, gourgaud, ect. Par A. Béraud, ex-capitaine de la imperial [БероА. Новіспогади з історіїперіоду правління імператораНаполеона]. – Bruxelles, chez H. Tarlier, Libraire, 1824. – 630 p.
 11. Mémoires sur la convention et le directoire. Par A.C.Thibaudeau [Тібо-до А.К. Спогадипроконвенттаправління]. – Seconde edition. – Tome I. Convention. – Paris, Chez Ponthieu, et Cie, Libraires (Palais-royal, galerie de bois), 1827. – 400 p.
 12. Mémoires tires des papiers d'un homme d'état, sur les causes secrètes qui ont determine la politique des cabinets dans la guerre de la revolution. Depuis 1792 jusqu'en 1815 [Спогади, взяті з паперів державного діяча, про таємні причини, що визначали політику кабінетів у війні під час революції. З 1792 по 1815 рр.]. – Tome deuxième. – Paris, Ponthieu, et Compie, (Palais-royal, et quai malaquais, 1), 1828. – 581 p.

УДК 902-051 : 002] : 930.25](477.53-25)

Тіткова С.

ФОНД І. Г. ШОВКОПЛЯСА У НАУКОВОМУ АРХІВІ ЦОДПА

Сторінки історії Полтавщини весь час поповнюються новими фактами про видатних особистостей нашого рідного краю. В процесі краєзнавчої роботи нашу увагу привернули документи, що стосуються життя та діяльності полтавця І. Г.Шовкопляса (1921–1997) – археолога, бібліографа, музеєзнавця, історика, заслуженого діяча науки і техніки України.

Як зазначає О. Б. Супруненко (нині директор Полтавського краєзнавчого музею): «Корпус архівних джерел, що стосується висвітлення наукового й життєвого шляху І. Г. Шовкопляса на сьогодні є величезним. Він розкиданий у ряді державних, відомчих, музейних та особистих архівах. Характеристика цих документальних фондів може зайняти не один десяток сторінок у майбутньому. На сьогодні відзначимо чималий фонд наукових звітів І. Г. Шовкопляса у Науковому архіві Інституту археології НАН України, поточний архів діловодства цього ж Інституту та Президії НАН України, документальний фонд Археологічного музею НАН та ін... кілька власноручних автографів вченого наявні й у Науковому архіві Полтавського краєзнавчого музею» [7].

У архіві бібліотеки Комунального закладу «Центр Охорони та Досліджень Пам'яток археології» Полтавської Обласної Ради дбайливо зберігаються листування та рукописи Івана Гавриловича Шовкопляса. Як зазначив у 2003 р. Олександр Борисович Супруненко (тоді директор ЦОДПА): «Гордістю архіву є особисті документальні фонди археологів, етнографів та музейників С. Кульжинського, Г.Сидоренко, І.Шовкопляса, Б. Шрамка та ін., великий «Фонд наукових робіт», «Фонд випадкових знахідок» та ін.» [9]. Як бачимо, ім'я Івана Гавриловича Шовкопляса займає поважне місце серед низки вчених, істориків, етнографів світового масштабу. Він був талановитим українським істориком, археологом, бібліографом та музеєзнавцем, який був закоханий в історію України та в рідний край – Полтавщину. Товаришував з багатьма науковцями та співробітниками музеїв, краєзнавцями, журналістами України, зокрема Полтавщини. Про листування з товаришами з Лубен свідчить лист, який датований 7 лютого 1989 р. від лубенського журналіста, краєзнавця Бориса Сидоровича Ванцака, в якому він повідомляє про те, що йому вдалося зібрати матеріали про археолога Г. Я. Стеллецького, які хоче опублікувати у газеті «Червона Лубенщина» та виступити на обласній конференції. Журналіст звертається з проханням до І. Г. Шовкопляса «щось зауважити» [2]. Далі у листі радиться з Іваном Гавриловичем, коли краще надрукувати його спільну з Ганною Михайлівною Шовкопляр статтю, а також повідомляє про свої сімейні проблеми. Цей лист написаний з великою повагою до І. Г. Шовкопляса, з ввічливими вибаченнями. Він зберігається разом із статтю Ванцака Б. С. «Стеллецький – відомий і невідомий» [2].

Є в науковому архіві ЦОПДА лист, датований 10 листопада 1991 р. від Шовкопляса І. Г. до Супруненка О. Б. (на той час заступника директора з наукової роботи (1990–1993) Полтавського краєзнавчого музею) з приводу участі адресанта у заходах, які походилися у 1991 р. в Полтаві. У листі Іван Гаврилович схвально відгукувався про проведення читань на честь Ф. І. Камінського (російського археолога, першовідкривача українського палеоліту). Також висловив припущення про майбутню тему свого виступу: «Темою мого виступу могла б бути розмова про історію вивчення українського полеоліту, зокрема в Придніпров'ї, початок якому поклав саме Камінський у вас на Полтавщині» [12]. Цей лист-рукопис має особистий підпис автора та постскрипtum, в якому просить прислати тези наради з приводу 100-річчя від дня народження М. Я. Рудинського [12].

Не менш цікавим є лист від І. Г. Шовкопляса до О. Б. Супруненка датований 11.03.1992 р., в якому він прохає надіслати йому та його дружині запрошення на заходи, що мали відбуватися у Полтаві і вказує адресу закладів, де на той час вони працювали та називає прізвище директорів цих установ. Просить надати інформацію про тему свого виступу. Лист написаний з великою повагою до родини О. Б. Супруненка. Як і вище згаданий лист, свідчить про високу культуру та інтелегентність Івана Гавриловича [12].

Після смерті І. Г. Шовкопляса його дружина підтримує дружні стосунки з О. Б. Супруненком та веде з ним листування. В архіві є лист, що заслугує на увагу, датований 10.04.1998 р., з певним підтекстом. В ньому Ганна Михайлівна повідомляє про те, що вона намагається видати роботу І. Г. Шовкопляса та їй перешкоджають: «На превеликий жаль є «добродій», який «допомагає» у затримці видання роботи» [4].

Серед інших матеріалів є остання стаття І. Г. Шовкопляса, набрана на друкарській машинці з авторськими виправленнями авторською та особистим підписом. Вона має назву «Перлина українських старожитностей» (до 90-річчя археологічних розкопок Мізинської пізньопалеолітичної стоянки) і складається з 12 сторінок та додатків. Зберігається в архівній справі №1, на обкладинці якої зазначено, що вказана стаття є останнім рукописом І. В. Шовкопляса, машинопис авторський [13].

Також в архіві знаходиться передмова О. Б. Супруненка до останньої прижиттєвої статті І. Г. Шовкопляса, яку передала до

редакції вдова вченого Ганна Михайлівна. Цю статтю, з передмовою, опубліковано у журналі «Археологічний літопис Лівобережної України» за 1998 р. №2 [8].

В архіві зберігається набрана на комп'юторі чернетка статті О.Б.Супруненко з авторськими виправленнями та підписом, яка має назву «Іван Гаврилович Шовкопляс – археолог, історик та бібліограф» (до 90-річчя від дня народження). Вона містить детальні матеріали про життя та діяльність талановитого вченого і опублікована у збірнику наукових статей «Полтавський Краєзнавчий музей. 2005 р.» [7].

В одній із архівних справ знаходиться малюнок Г. Коваленко (на той час співробітниця Центру археології), намальований із копії фото І. Г. Шовкопляса (сфотографовано у 1985 р.). Зберігається разом з копією статті «Пам'яті Івана Гавриловича Шовкопляса» [5].

У книгозбірні Центру археології також є книги та ксерокопії статей з періодичних видань, які висвітлюють сторінки життя та діяльності видатного вченого.

Доля справжнього українського патріота була нелегкою у радянські часи. І. Г. Шовкопляс народився 8 квітня 1921р. в с. Лазірки Оржицького району Полтавської області [11, с. 77]. Його батько не повернувся з ГУЛАГівських таборів, і тому Іван Гаврилович мав тавро «син ворога народу». У 1928–1938 рр. навчався у Лазірівській середній школі. У 1938–1941рр. та 1944–1945рр. – студент історичного факультету Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка [11, с. 77]. Ще під час навчання І.Г. Шовкопляс захоплювався роботою в музеї. У 1940 році працює у Державному історичному музеї УРСР. Там він пройшов шлях від простого співробітника музею до завідувача відділу.

У 1941–1942 рр. студент історичного факультету Дагестанського державного педагогічного інституту імені С. Стальського в м. Махачкала Дагестанської АРСР [11, с. 77]. Як зазначає Л.В.Кулаковська «Педагогічна діяльність І. Г. Шовкопляса розпочалася ще в роки війни. Після закінчення історичного факультету Дагестанського університету доля закинула його до Сибіру, саме там він працював шкільним учителем історії та географії у м. Новокузнецьк» [3].

Захистив кандидатську (1949 р.) та докторську (1964 р.) дисертації. Захоплювався археологічними дослідженнями. Спочатку брав участь у складі археологічних експедицій, а з роками вже самостійно

керує археологічними розкопками. Ним були розкопані палеолітичні стоянки: Добраничівка, Ключи, Мізин та Радомишль тощо. Іван Гаврилович був знайомим з вченими-археологами: М. Рудинським, С. М. Бібіковим, але доленосним стало його знайомство з відомими палеолітознавцями – П. П. Єфименком та П. Й. Борисковським. Академік П. П. Єфименко сприяв кар'єрному зростанню здібного дослідника і після захисту кандидатської дисертації запропонував І. Г. Шовкоплясу посаду секретаря Інститута археології АН УРСР, а з часом – посаду заступника директора з наукової роботи [14]. Цю посаду Іван Гаврилович займав протягом 10 років (1950–1960) [11, с.78].

У 1954–1956 рр. викладав у Київському педагогічному інституті (сучасний Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова) [15]. Саме Іван Гаврилович «підготував перший підручник з археології «Основи археології» укр. мовою (1964, перевид. – 1972)» [16, с. 652].

З 1966 р. почалася кропітка робота над давньою мрією І.Г.Шовкопляса – об'єднати весь фактичний матеріал, добутий в процесі розкопок дослідниками в Україні в археологічному музеї. Як зазначає Л.В.Кулаковська: «вже 19 травня 1969 р. Археологічний музей Інституту археології АН України відкрив двері для відвідувачів» [3].

У 1971–1974 рр. Іван Гаврилович Шовкопляс – професор кафедри археології та музеєзнавства Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка [11, с.78].

Одним із напрямків наукової діяльності Івана Гавриловича була бібліографічна робота. Він – автор фундаментальних бібліографічних довідників. Але в радянські часи було важко працювати справжньому вченому. Як зазначає С. П. Юренко: «Важливим напрямом діяльності вченого була бібліографічна робота. На початку 1970-х рр. проти І. Г. Шовкопляса були висунуті ідеологічні звинувачення; книгу «Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966): Бібліографія» вилучено з бібліотек...» [16, с. 652].

У некролозі про це написано так: «Незважаючи на заслуги вченого перед вітчизняною наукою, в 70-ті роки його під час «маланчуківської чистки» звільняють з посади завідувача Археологічного музею, за згадування у книзі «Розвиток радянської археології на Україні (1917–1966): Бібліографія» видатних, але тоді

замовчуваних українських учених В. Антоновича, М. Грушевського, Н. Полонську-Василенко та ін.» [10].

Справжній патріот України ще у 1950 році наважився відстоювати право українських вчених вивчати найдавніше минуле на рідних землях ношої країни. І вже у часи активного будівництва у 70–80 рр. російські археологи не намагалися керувати українськими експедиціями. Івану Гавриловичу, з підтримкою академіка О. Палладіна, вдалося зламати так звану «давню традицію» – вивозити найцінніші археологічні знахідки до музеїв Ленінграду та Москви. «І вже всесвітньо відома парадна золота нагрудна прикраса–пектораль з Товстої Могили на Запоріжжі, як і чимало інших речей, стали експонатами філіалу Національного музею історії України – Музею історичних коштовностей» [11, с. 11].

На жаль, не завжди вдавалося І. Г. Шовкоплясу втілити в життя свої ідеї. Так, на берегах річки Почайна (сучасний район Оболонь), вчений з допомогою студентів, школярів розкопав унікальне поселення і мав намір музеєфікувати знахідку. Але «розкоп на Оболоні законсервували, а саме прізвище Шовкоплясів майже стерлося з вітчизняної історіографії» [6].

«Після тривалих пошуків місця роботи безробітного вченого було зараховано на посаду в. о. старшого наукового співробітника Центральної наукової бібліотеки АН УРСР ім. В.І.Вернадського. Це відбулося наприкінці 1973 р.» [7], там де вчений пропрацював протягом останніх двадцяти п'яти років свого життя. Як зазначає Л.В.Кулаковська з: «1973–1997 рр. – старший науковий співробітник, виконувач обов'язків завідувача відділу, провідний та головний науковий співробітник Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (тепер Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)» [3].

Як пише Л.Бевз: «Ним було підготовлено та видано ряд покажчиків з археології та історії України, бібліографії окремих видатних діячів України» [1]. Були оприлюднені наукові дослідження І. Г. Шовкопляса присвячені Т. Г. Шевченку. Результатом кропіткої бібліографічної роботи вченого стала фундаментальна праця «Археология Украинской ССР (библиографический указатель 1818–1980)» видана 1989 року. «В книзі наведено опис 16 тисяч праць, особисто переглянутих автором» [7]. Це видання є унікальним та відомим не тільки у нашій країні, а й за її межами.

З набуттям Україною незалежності, для науковця з'явилася можливість підготувати до друку та видати бібліографічні покажчики про життя і діяльність гетьманів України – Павла Скоропадського та Івана Мазепи. Іван Гаврилович брав активну участь у створенні Музею гетьманства. «У 1993р. І.Г.Шовкопляс став членом редколегії журналу Національної бібліотеки України ім В. І.Вернадського – «Бібліографічний вісник» та Експертної ради зі спеціальностей «Історичні науки. Інформація та інформаційні системи. Книгознавство. Бібліотекознавство» Вищої атестаційної комісії України [11, с. 79]. У 1994 р І.Г.Шовкопляс – заступник голови Спеціалізованої вченої ради НБУВ для захисту дисертацій зі спеціальностей «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографознавство», «Системи інформації та обладнання архівів, бібліотек і музеїв» [11. с.79]. «Іван Шовкопляс – автор близько 400 наукових праць з археології й історії, історії науки та бібліографії України» [11. с. 5].

У 1995 р. Указом Президента України І. Г. Шовкоплясу «присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» [11, с. 79].

13 червня 1997 р. пішов у вічність І. Г. Шовкопляс, залишивши по собі наукові скарби – свої широковідомі світу праці. Та особливою цінністю є рукописи, листування, особові документи, які потребують ретельного вивчення та аналізу для глибокого розуміння особистості та наукового доробку Івана Гавриловича.

Список бібліографічних посилань

1. Бевз Л. Родина Шовкоплясів до початків Музею гетьманства. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні* : зб. наук. ст. Київ, 2013. Вип. 22, Ч. II. С. 159-162.
2. Ванцак Б. С. Г. Стеллецький – відомий і невідомий. Лист до І. Г. Шовкопляса від 07.02.1989 р. *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 7. Арк. 1-12.
3. Кулаковська Л. В. Три долі Івана Шокопляса. *Кам'яна доба України*. Київ : Шлях, 2011. Вип. 14. С. 9-14.
4. Лист до Супруненка О. Б. 10.04.1998 р. [про укладання довідника бібліографії укр. ареол. літератури І. Г. Шовкоплясом]. *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 3. Арк. 1. Рукопис.
5. Пам'яті Івана Гавриловича Шовкопляса. *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 4.

6. Почайна. История с картинками // Аргумент: веб-сайт URL: <http://argumentua.com/stati/pochaina-istoriya-s-kartinkami> (дата звернення: 12.03.2020).
7. Супруненко О. Б. Іван Гаврилович Шовкопляс – археолог, історик та бібліограф (до 90-річчя від дня народження). *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 6. Арк. 1–23. Авт. машинопис.
8. Супруненко О. Б. І. Г. Шовкопляс: передумова до останньої посмертної статті для АЛЛУ. *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 2. Арк. 1. Рукопис.
9. Супруненко О. Б. *Полтавському обласному Центру археології – десять років. Полтава: архітектура, історія, мистецтво* : матеріали ІІ наук. конф. "Вайнгортівські читання", м. Полтава, грудень 2003 р. Полтава, 2003. С. 40-52.
10. Шовкопляс Іван Гаврилович. *Бібліотечний вісник*. 1997. № 4. Обкл.
11. Шовкопляс Іван: біобібліогр. покажч. / уклад. М. Воробей ; відп. ред. О. Онищенко. Київ. 1996. 87 с.
12. Шовкопляс І. Г. Лист до Супруненка О. Б. з приводу публікації праць та участі у заходах полтавців від 10.11.1991 р. та 11.03.1992 р. *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 5. Арк. 1-2.
13. Шовкопляс І. Г. Перлина українських старожитностей (до 90-річчя археологічних розкопок Мізинської пізньопалеолітної стоянки). *Науковий архів Центру археології Полтав. обл.* Ф. 15. Спр. 1. Арк. 1-12.
14. Шовкопляс І. Г. Підсумки експедиційних досліджень Інституту археології в 1950 р. *Вісник Академії Наук УРСР*. 1951. № 3. С. 42-43.
15. Шовкопляс. І. Г. Програма з курсу археології України. *Український історичний журнал*. 1961. № 4. С. 146-148.
16. Юренко С. П. Шовкопляс Іван Гаврилович. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наукова думка, 2013. Т. 10 : Т-Я. С. 652.

УДК 027.1 : 027.022](477.53-25)(09)

Федорова М., Лагода М.

БІБЛІОТЕКА Д. Д. АХШАРУМОВА – ПОДАРУНОК ПОЛТАВСЬКІЙ ГРОМАДСЬКІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Натрапивши у фонді Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського на книгу Д. Ахшарумова «Из моих воспоминаний 1849 года» з інскриптом «В Полтавскую общественную Библиотеку, – от автора. 6 ноября 1904 г. Г. Полтава», спочатку вирішили, що це спогади музиканта Дмитра Ахшару-

мова. Того самого, що заснував у Полтаві перший симфонічний оркестр. Власне, ім'я музиканта, диригента Дмитра Володимировича Ахшарумова у Полтаві більш відоме, ніж ім'я його тезки, лікаря за фахом Дмитра Дмитровича Ахшарумова. Хоча Дмитро Дмитрович теж тривалий час жив у нашому місті (1873–1882 рр.) і його заслуги у галузі медицини не менш вагомі. Енциклопедія сучасної України (ЕСУ) подає інформацію про те, що Д. Д. Ахшарумов – засновник і перший голова Полтавського товариства лікарів, яке 1911 року передало свою бібліотеку в Полтавську громадську бібліотеку, назвавши її «Бібліотекою Д. Ахшарумова». Природньо, що нас зацікавила як постать самого лікаря, так і доля подарованої бібліотеки.

Дмитро Дмитрович Ахшарумов народився 14 травня 1823 року у Петербурзі. Сам рід Ахшарумових має вірменське походження, а родоначальником російських Ахшарумових був перекладач в останнього грузинського царя Вахтанга, який разом з ним переселився у 18 ст. до Росії. Дмитро виховувався у першій Петербурзькій гімназії, по закінченні якої у 1842 році вступив на східний факультет Петербурзького університету. У 1846 році завершив навчання, отримавши ступінь кандидата. Через рік почав працювати у міністерстві іноземних справ. А 22 квітня 1849 року Ахшарумова заарештували як причетного до справи Петрашевського. Після 8-місячного заточення у Петропавлівській в'язниці він разом з іншими петрашевцями, був приречений на страту, але після того як їх вивели на Семенівський плац для здійснення приговору, наказ відмінили. Страту замінили на 4 роки арештантських рот військового відомства, а після закінчення строку, у рядові кавказької армії.

В арештантських ротах у Херсоні Ахшарумов пробув всього 18 місяців, після того був переведений рядовим у 7 лінійний батальйон у Малу Чечню. У всіх багаточисленних походах і експедиціях цього батальйону він брав активну участь. У листопаді 1854 р. його назначили унтер-офіцером, а 1856 р. у прапорщики. Через рік після виходу у відставку Ахшарумов отримав дозвіл вступити на медичний факультет Дерптського університету. У 1858 р. він перейшов до медико-хірургічної академії, яку закінчив із срібною медаллю. [6, С. 867-868].

Переїзд Ахшарумова до Полтави пов'язаний з епідемією холери, яка спалахнула у 1871–72 рр. у Полтавській губернії. Полтавське земство виявилось непередготовленим до боротьби з епідеміологіч-

ними хворобами в краї, відчувалася гостра потреба у спеціалісті високого гатунку. Вчений приїхав до Полтави у 1873 р., і був призначений губернським лікарським інспектором. Він всіляко сприяв розвитку земської медицини. Ініціював I з'їзд лікарів Полтавської губернії у 1880 році, на якому обговорювалися питання організації медичної допомоги сільському населенню.

Наукові роботи Ахшарумова були присвячені епідеміям дифтерії, холери, віспи, чуми. У Полтаві лікар займався також вивченням причин розповсюдження серед населення венеричних захворювань. Друковані праці принесли вченому заслужену репутацію поборника соціального напрямку у справі захисту здоров'я людей.

Історик І. Ф. Павловський, крім біографічних даних про Дмитра Ахшарумова [11], подає список праць лікаря, а вже повний перелік робіт знаходимо у критико-біографічному словнику С. Венгерова (СПб., 1889) [6]. Серед цих праць деякі є у Полтавській науковій бібліотеці. Так, наша Бібліотека зберігає бібліографічну рідкість – видання «Чума послѣднихъ годовъ XIX столѣтія (1894–1900)» (Полтава, 1900). На титульній сторінці розміщено круглий фіолетовий штампель «Библиотека О-ва Полтавскихъ Врачей имени Д-ра Мед. Д. Д. Ахшарумова», а також дарчий напис автора «Въ Общество Полтавскихъ врачей – всепочтительнейше – отъ члена Его – Дмитрій Ахшарумов – 7 Ноября 1900 г».

Як вже згадувалося вище, Ахшарумов був активним поборником здорового способу життя населення. Він підтримував всі прогресивні заходи, спрямовані на покращення медичної допомоги населенню. У 70-х р. 19 ст. Полтавська губернія потерпала від епідемії дифтерії. Дмитро Ахшарумов зміг побачити за першими одиничними випадками дифтерії ознаки епідемії і, власне, своїми статтями звернув увагу громадськості на дану проблему.

Заслугує на увагу ще одна праця, яку склав доктор медицини Д. Ахшарумов, «Дифтеритъ Полтавской губерніи 1876, 1877 и 1878 годовъ» (Матеріали для епідеміології дифтерита) (Полтава, 1879), і яка теж збагачує фонди нашої наукової бібліотеки (штампель на титулі свідчить, що книга спочатку була у Херсонській громадській бібліотеці, на ньому навіть зазначена дата – 16 августа 1908) [9]. Дана праця є медико-статистичним дослідженням і всебічно охоплює проблему епідемії дифтериту.

У бібліотеці збереглася доповідь лікаря-гігієніста, прочитана ним 15 вересня 1885 року на річному засіданні Товариства Полтав-

ських Лікарів «Современный взгляд на санитарное значение домов терпимости и осмотра проституток» (Полтава, 1886). Як підкреслювали колеги-лікарі, що ця та інші друковані роботи Ахшарумова відносяться не тільки до суто медичних, але стосуються суспільних, морально-етичних питань. Зокрема, в згаданій нами доповіді Ахшарумов пише: «Дѣло нравственной чистоты есть дѣло женщинъ. Женщина – его лучшая представительница. Пусть-же она защищаетъ это дѣло! Пусть вспомнить, что у челоѳчества, мужчинъ и женщинъ, есть свой долгъ; долгъ того, кто чистъ и хорошъ, непрерывно борются съ тѣмъ, что нечисто и нехорошо...» [4, С. 9]

Крім медичних праць, у фондї наукової бібліотеки є мемуари Д. Д. Ахшарумова про його арешт і заляння– «Из моих воспоминаний». Ці спогади лікар почав писати 1871 року, завершив 2 березня 1885 року у Полтаві. Повне видання вийшло 1905 році. Наша бібліотека має подаровану автором першу частину спогадів «*Изъ моихъ воспоминаній 1849 года*» (Вольскъ, 1903): «Воспоминанія былого лежать у меня на сердцѣ. Принимаясь за эти строки, я исполняю мое давнее желаніе, которое откладывалъ все въ ожиданіи болѣе покойнаго времени, но оно не настаеъ!.. Это прожитое мною не представляетъ чего-либо особеннаго, но на долю мою выпали тяжелые, очень тяжелые годы...». А також третю частину спогадів письменника під час перебування його на військовій службі - «*Изъ моихъ воспоминаній. Годы солдатской ссылки. (1851–1857)*». У примітках Д. Ахшарумов зазначає, що ці роки залишили величезний слід у його пам'яті, «которыя какъ бы данво забытые и заброшенные уже, но еще не разбитые цѣнные негативы, неотступно требуютъ отъ меня ихъ проявленія въ печати... 1904 года 2-го мая г. Вольскъ». На книзі дарчий напис від автора: «Е. П. и Е. И. Андреевымъ – нашимъ милымъ друзьямъ, - на память отъ Д. Д. Ахшарумова. 15 мая 1908 г. Полтава». Поряд напис олівцем – «простите, наскоро написал – рука трясѣтся да, бумага шершавая, грубая».

Як бачимо, Дмитро Дмитрович дарував книги своїм друзям і знайомим, а деяка частина книг (за свідченням краєзнавця В. Ф. Волоскова) зберігається в обласній медичній бібліотеці.

Дмитро Дмитрович писав також вірші. Вони зустрічаються у збірці його спогадів, і маємо також окреме видання, а саме «*Поэма о рожденіи, жизни и смерти челоѳька*» (Полтава, 1898). Дарчий напис, на жаль, зберігся частково – «...на память от автора. 19/VI/07. Г. Полтава».

Примірник цікавий авторськими доповненнями, правками, яких зустрічається у тексті дуже багато. Можливо, це був сигнальний примірник Ахшарумова. Словом, книжка повна загадок, здогадів та припущень. Спочатку автор задумав написати Увертюру до поеми, але вже після того як поема була надрукована, Дмитро Дмитрович вирішив розділити її на дві частини. Після назви УВЕРТЮРА він поставив римську цифру I і впоперек друкованого тексту зробив напис:

*Ахъ, бѣдныя дѣти! Страдать и томиться
На землю, чтобъ Вамъ низайти,
Вамъ надо еще претерпеть, чтобъ родиться
Въ сомкнутыя двери пройти!
Но есть акушеры – они всѣ отъ Бога –
И вотъ потому ихъ повсюду такъ много!*

А на звороті знову від руки написане продовження – власне, друга частина Увертюри:

*На нашей планете, столь всемъ изобильной безмѣрно,
Безчисленныхъ жизнью зародыши вложены всюду –
Въ земль и водах и высокихъ слояхъ атмосферныхъ
Родятся и мрутъ насъкомыя, звѣри и люди!
И ты и сама родилась, отцвѣтѣшь и завянешь,
Различнейшихъ жизнью вселенной живой панспермида!¹
О, родина мать! Я твой плодъ изъ земли воплощенный
Скиталец и странникъ зачѣм-то здѣсь жить обречѣнный!*

Четверта частина поеми теж перероблена. Перший розділ четвертої частини стає другим, а на вклеєній новій сторінці - рукописний текст першої частини:

Часть четвертая (описываемое въ этой части происходитъ по прошествию многихъ летъ, весною)

I

*Есть в городе у нас свои maisonsdepasse
Секретные дома таинственныхъ свиданий.*

¹ Греч. слово – «всезародышная».

*И днем и ночью там всегда, во всякий час
Всем жаждущим приют для чувстваизляний, –
Притоны тайныя лишь с целью санитарной
Имь ведает надзор врачебно-лупинарный!
Туда то в поздний час любовью пылая
Однажды прибыла чета немолодая
Хазяйка, встретив их, их в комнату ввела
И вход затемь вдвоем оставив их ушла.
Не знаем дамы мы, на кавалер знаком
Его встречали мы и слышали о нем –
Почтенный господин межъ жителей столицы
Онъ щегольски одеть, хотя и стар и сед
Она же молода, стройна и милолица
И с ним всравнении ей вдвое меньше лет...*

Закінчення поеми можна прочитати, замовивши її у відділі краєзнавства наукової бібліотеки, а сама книга дбайливо зберігається у секторі депозитарного зберігання документів.

На превеликий жаль два видання з дарчими написами Ахшарумова після Другої світової війни були вивезені з Полтави до Києва, а саме до Національної історичної бібліотеки України. Це книги «Из моих воспоминаний (1849–1951 г.)» зі вступною статтею В. І. Семеновського», надрукована у Санкт-Петербурзі у 1905 році. На виданні – дарчий напис автора: «В Полтавскую Общественную библиотеку, – от автора. 31.V/1905 Полтава» та книга «Из моих воспоминаний 1849 года», яка вийшла у світ у Вольську у 1903 році. На титулі зберігся дарчий напис «Василию Яковлевичу Головни, – нашему глубокоуважаемому старому приятелю, на память от Д. Ахшарумова. 15 марта 1905 г. Полтава». Обидві книги мають штемпелі «Центральна наукова бібліотека. Полтава» [8].

У підсумку зазначимо, що всі згадані праці складають найціннішу частину фонду Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського і є матеріальним носієм духовної пам'яті народу. Документальний спадок є незамінним джерелом для вивчення історії свого народу, розвитку науки та освіти. І завдання бібліотеки зберегти цю пам'ять для наступних поколінь.

Список бібліографічних посилань

1. Ахшарумов Д. Д. Из моих воспоминаний : годы солдатской ссылки (1851–1857) / Д. Д. Ахшарумов. Вольск, 1904. 208 с.
2. Ахшарумов Д. Д. Из моих воспоминаний 1849 года / Д. Д. Ахшарумов. Вольск, 1903. 113 с.
3. Ахшарумов Д. Д. Поэма о рождении жизни и смерти человека / Д. Д. Ахшарумов. Полтава : Типография Губернского Правления, 1898. 84 с.
4. Ахшарумов Д. Д. Современный взгляд на санитарное значение домов терпимости и осмотра проституток : доклад в годичном заседании Общества полтавских врачей, 15 сентября 1885 года / Д. Д. Ахшарумов. Полтава : Типография Н. Пигуренко, 1886. 98 с.
5. Ахшарумов Д. Д. Чума последних годов XIX столетия (1894–1900) / Д. Д. Ахшарумов. Полтава : Типо-лит. И. Фришберга, 1900. 165 с.
6. Венгеров С. А. Критико-биографический словарь русских писателей и ученых (от начала русской образованности до наших дней). Т. 1. / С. А. Венгеров. СПб. : [б. и.], 1889. 992 с.
7. Волосков В. Координати часу. Краєзнавчі етюди полтавського краю. Полава : Дивосвіт, 2010. С. 117–144.
8. Видання з автографами українських діячів науки і культури : каталог колекції Національної історичної бібліотеки України : до 80-річчя Національної історичної бібліотеки України. Вип. 1 / Національна історична б-ка України, Науково-дослідний відділ стародруків, цінних та рідкісних видань ; уклад. Н. Горська. Київ : Вид. дім «Вінніченка», 2018. 416 с. : іл.
9. Дифтерит Полтавской губернии 1876, 1877 и 1878 годов : материалы для эпидемиологии дифтерита / сост. Д. Ахшарумов. Полтава : Типография Губернского Правления, 1879. 183 с.
10. Милявский В. М. О деятельности на Полтавщине врача-петрашевца Д. Д. Ахшарумова. *Вопросы профилактики и лечения психоневрологических заболеваний* : тезисы докладов научно-практической конференции. Полтава, 1975. С. 35-37.
11. Павловский И. Ф. Полтавцы. Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители : опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины XVIII в. с 182 портретами : издание Полтавской ученой Архивной комиссии / И. Ф. Павловский. Полтава : Т-во Печатного дела, 1914. 294 с.

З ПАНОРАМИ БІБЛІОТЕЧНОГО ЖИТТЯ У МИРГОРОДІ. Спогади

Впродовж свого життя користуюся бібліотечними установами, бо специфіка моєї наукової роботи ґрунтується на використанні значної кількості літератури, праці в архівних сховищах, музеях, листуванні й спілкуванні з діячами науки, культури й освіти. Свого часу мої батьки мешкали в центральному кварталі гоголівського Миргорода. Квартал обмежений нинішніми вулицями Гоголівською, Кашинською, Воскресенською та Незалежності. Сторони кварталу межують з тереном, де раніше містилася церква, поряд базар, навпроти – автостанція, Будинок культури, а через вулицю Гоголівську вхід з монументальною колонадою до курорту, далі праворуч – головна пошта (там служив мій тато), на нинішній вулиці Незалежності у глибині стояв Палац піонерів (відвідував гурток юних художників), а далі за поштою – будинок міської бібліотеки. З бібліотекою пов'язані світлі спогади для мене.

Мої батьки кохалися у книгах, зокрема, мій тато, нащадок давнього з середини XVII ст., козацького роду. В його будинку під зеленою бляхою на Сорочинській вулиці у Миргороді, за нинішньою дитячою музичною школою і неподалік міської публічної бібліотеки імені Д. Гурамішвілі, була своя книгозбірня. Покійний тато згадував про твори наших класиків Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Гоголя, Б. Грінченка, багатотомні видання популярних на початку XX ст. українських історичних письменників Д. Мордовця і Г. Данилевського, річні додатки різних авторів до модного у 1900-1910-х років журналу «Нива», великоформатний альбом «Гоголь на родине» за 1902 р., 86-томну енциклопедію Ф. Брокгауза та І. Ефрона, багатотомне видання «Народная энциклопедия научных и прикладных знаний» за 1910-ті роки. У добротному будинку, спорудженого ще моїм дідом Павлом Івановичем наприкінці 1880-х років, мешкала бабуся зі своїми трьома синами Миколою, Іваном і Павлом. Мій тато, старший з них, опікувався придбанням цікавих книжкових новинок. Їх тримали у спеціальних шафах. На полицях етажерок лежали ілюстровані видання, книжки з мистецтва, альбоми, стоси паперу для малювання, роботи, мальовані аквареллю чи олівцем, приладдя для мистецьких вправ. Зберігали також і музичні інструменти.

З початком 1950-х років наша родина замешкала на вулиці Кашинського, під числом 11. Тут містилася контора і двір Миргородської рембуддільниці міського комунгоспу. У будинку виділили квартиру для мого тата, як головного бухгалтера. Продовгаста невисока будівля у вузькому провулку стояла перпендикулярно до вулиці й до півтораповерхової кам'яниці, в якій жили наші сусіди й мої друзі дитинства. Кам'яниця мала старосвітський вигляд, а кому належала у XIX ст., навіть не викликала й запитання. З часом вулицю стали називати Кашинською. Лише після публікації у місцевій газеті відновили стару назву вулиці імені Кашинського. От тоді я з татом і дізналися, що муровану будівлю звів міський лікар Никандр Кашинський на свої кошти. За його часів у ній містилася громадська («общественная») бібліотека, заснована визначним українським письменником Анатолієм Свидницьким, Останній змушений полишити Миргород і опіку над бібліотекою взяв лікар Н. Кашинський, який був у близьких стосунках з багатьма дідами Миргородщини, з впливовими чиновниками. До смерті Н. Кашинського,

що прийшлася на травень 1884 р., бібліотека мала лад, докладний каталог, безперейдно йшла видача книжок читачам.

Добре, що газета нагадала тодішнім миргородцям про непересячну людину, яка дбала про культурне просвітництво своїх співгромадян. Мені було приємно усвідомлювати, що близько ста літ тому жив лікар Н. Кашинський, якому належали дві споруди, в одній з яких мешкали мої батьки і я з ними. Лишилося колишнє його житло, тут він ходив, тут діяв для людей, їх лікував. Враження таке ніби доторкнувся до історичного пласту, до археологічного зрізу Миргорода XIX ст.

Тоді у мої дитячі й юнацькі роки подобався район, де я мешкав. Рядом майстерня, в якій ремонтували ваги, автобусна станція, нотаріальна контора, через квартал – Гоголівська вулиця і центр із Будинком культури і величною колонадою – входом до курорту. По колишній Дворянській вулиці (нинішній Незалежності) містилася кам'яниця дореволюційного банку, віддана для Палацу піонерів, де в гуртку юних художників в навчався (у 1953–1956 рр.). По тій же Дворянській вулиці, на перетині з Гоголівською, по праву руку – районний вузол зв'язку, ще далі – будинок міської бібліотеки.

До бібліотеки я записався десь у 5 класі (значить у 1951 р.). Тодішній будинок мені подобався своєю солідністю, чепурним виглядом стінних площин з віконними просвітами, невисоким дахом. Але наймилішим для мене й донині залишається його скромний і водночас репрезентативний портик-ганок із товстеними колонами. Ці колони надають будинку якогось затишку й своєрідної мистецької оздобы. На мою думку, він відповідає такій поважній меті, як збереження книжкових багатств, ознайомленню зацікавлених людей з розмаїттям і пізнанням літератури.

За невеликими й затемненими сіньми двері вели прямо до зали, де видавали книжки додому, праворуч – кімната, де видавали книжки й періодику для читання, а за нею, у наріжній кімнаті, розміщувався кабінет для директора. Читати можна було у великій залі. Зала на південній і західній сторонах мала великі вікна зі шторами. Читачів завжди було повно, інколи зала не вмещувала відвідувачів, а інколи за столами сиділи поодинокі читачі.

Директрисою міської бібліотеки була Г. В. Балінська, досить відома постать у культурному житті 1950–1960-х років у Миргороді. Вона була добрим фахівцем. Відмінно зналася на бібліофільській

справі, користувалася авторитетом у миргородців. Я зустрічав її не лише тоді, коли приходив по нові книжки чи здавав прочитані, а й у місті, а ще частіше у книгарні. Книгарня у 1950-х роках була єдина у місті, займала вона одну з старосвітських кам'яниць у торговельному ряду, що прилягала до центрального колгоспного базару. Чому я часто зустрічав Г. В. Балінську в книгарні? Там з 1950 року працювала моя мама касиром і продавцем. Двічі чи один раз на місяць привозили товар із Полтави. Обов'язково на огляд новодоставленої книжкової продукції запрошували директрису міської бібліотеки, з інших бібліотек міста, бачив там і завідувачку бібліотекою керамічного технікуму Л. Д. Московченко. Як знак прихильності до поодиноких книголюбів могли бути присутні й вони. Але найчастіше була присутня Г. В. Балінська. Вона говорила лише московською мовою. Їй було років за 40, була дещо повнувата, трималася незалежно, чітко висловлювала свої думки й судження. Як бібліотекарка сумлінно формувала фонд державної бібліотеки, яку очолювала. Добирала потрібні за тодішніми ідеологічними приписами відповідні книги, альбоми, брошури, рішення офіційних партійних з'їздів, наповнених словесною макулатурою, а також класику красного письменства, енциклопедії, видання з науки, техніки, медицини, сільського господарства тощо.

Оскільки мама працювала у книгарні і вже мої батьки мали стабільніше життя й житло, то тато почав формувати вдруге свою домашню книгозбірню. Свою першу книгозбірню він, від'їжджаючи до війни з Миргорода до Полтави, не зміг забрати з собою. На придбання книжкових видань у 1950–1960-х років тато витрачав значну частину своєї платні. На кінець 1950-х років, коли я почав навчатися у керамічному технікумі імені М. В. Гоголя, то кількість книжок сягала 5 тисяч.

На початку 1950-х років до татової оселі, що містлася у будинку на вулиці імені Н. Кашинського, 11, почали навідуватися його давні приятелі Іван Чернявський (жив на Сорочинській вулиці, неподалік нинішнього краєзнавчого музею) та Андріян Павлось (жив на Заливній вулиці). Останній у 1920-х – на початку 1930-х років працював діловодом у художньо-керамічному технікумі. Це були скромні за характером люди, вони, наскільки це було можливо в умовах тоталітарної держави, перебували в українській стихії. Як українці любили бандурний спів, українські народні пісні, були па-

тріотами і шанувальниками рідної історії й рідного Миргорода. Я з молодечою цікавістю слухав їхні спогади про минуле Миргорода. Від них я довідався, що тато парубкував на Сорочинській вулиці разом із майбутнім українським оперним співаком М. Микишею, його сусідом через вулицю був добре відомий в повоєнні роки в Україні різьбяр Я. Усик. Татові друзі оповідали про будівництво курорту, про великих діячів нашої культури О. Сластьона, Ф. Красицького (як внука по сестрі Катерини Тараса Шевченка), про стару Гоголівську художньо-промислову школу, про майоліковий іконостас у соборній церкві, про знамениту калюжу, мистецько описану великим Гоголем, багато інших більших і менших цікавинок.

Ще тоді, будши учнем середньої школи № 1 імені Панаса Мирного, багато довідався про мистця і громадського діяча Опанаса Сластьона, зрозумів його неабияку роль для рідної культури. Татів друг І. Чернявський люб'язно надав мені, тодішньому шістнадцятирічному юнаку, ознайомитися з унікальними фоліантами «Мистецтво всіх часів і всіх народів» (у 3-х томах видані у Москві) німця Карла Германа. З яким задоволенням я переглядав сторінки, читав і вдивлявся у якісно видрукувані репродукції класично довершених пам'яток з історії мистецтва. Тоді ж мій тато повів мене до свого колишнього сусіда, шанованого в Миргороді старенького дідуса, різьбяра й маляра Я. Усика. Ще до цього я запам'ятав його, коли навідувався до книгарні, де працювала моя мама. На той час він займався малярними і альфрейними роботами. Я бачив як Я. Усик віртуозно розмальовував передні стінні площини прилавоків техніками, що умовно зветься «під дуб» чи «під горіх». Ми з татом у вихідний день прийшли до будинку з рундуком на Сорочинській вулиці, оповитий листям винограду, за міською бібліотекою. У просвіті високих дверей, що вели з кухні до великої кімнати, у контражурі сонячного світла з'явився високий і ставний чоловік. Його овальне обличчя обрамляла пишна шевелюра сивого волосся, розкішні вуса й еспаньолка нижче губ. Він запросив нас до столу, що стояв біля великого вікна. Почалася поважна розмова між старшими. Через деякий час Яків Олександрович виніс свою різьблену композицію, над якою працював. Незважаючи на те, що довгі й тонкі пальці різьбяра від віку ледь тремтіли, лінії й порізки він проводив стамескою артистично й впевнено. Я вперше потрапив до оселі, де панував мистецький дух і творчість. Для мене відкрився новий світ, наповнений красою. І цю красу я хотів пізнати.

Яків Олександрович показував мені перші прийоми різьбярства, прилучав до засвоєння азів ремесла. Дещо пізніше шанований маестро подарував мені етюдник, виготовлений за кордоном, кілька видань з мистецтва, світлини. Одночасно я ходив у гурток юних художників, де студент із старшого курсу керамічного технікуму прилучав нас, неофітів, до прийомів і початкового творення академічного рисунка та акварелі. Все це йшло в парі з настійним читанням відповідної літератури. Крім татової бібліотеки, я користувався шкільною й міською, а пізніше – технікумівською.

Але найбільше мені подобалася міська бібліотека. Я не багато брав книжок із абонементу і вони стосували, як правило, пластичного, просторового й орнаментального мистецтва та їх видів. Твори класиків літератури мав вдома. Зі шкільної бібліотеки брав небагато, бо вона мала специфічний, дидактично-навчальний характер. Зате я любив просиджувати у читальній залі міської бібліотеки. Завідуюча мене ознайомила як користуватися каталогом, де були у шухлядах вставлені бібліографічні картки. Ними я користувався легко й знав усі наявні видання з мистецтва й мистецтвознавства. Завідуюча, а це була дещо вища за середній зріст, худорлява жінка далеко за бальзаківський вік, діловито, люб'язно й швидко обслуговувала і видавала всі видання для користування у читальній залі. У ній було приємно сидіти й працювати. Простір завжди освітлювався сонячними променями, столи, стільці, вікна й підлога були чисті, все мало чепурний вигляд.

Починаючи з 9 класу, поряд з малюванням у гуртку, я почав інтенсивно переглядати й переписувати з енциклопедій. Українці (маю на увазі альбоми, загальні видання, монографії чи синтетичні праці з мистецтва) у бібліотеці було обмаль, а тому приходилося користуватися книжками московською мовою. Найбільше я користувався «Большой советской энциклопедией» повоєнних років (друге видання у товстих синіх палітурках). З них від руки переписував біографії мистців різних народів і періодів. Власне, тут у наявності вплив раніше переглянутої історії мистецтва директора Дрезденської картинної галереї К. Вермана. Так я переписав десь з 20 шкільних зошитів, 2 товстих загальних зшитка й кілька монографічних нарисів форматом у пів аркуша учнівського зошита. Я планував, що це будуть попередні мої роботи, з яких я вдома буду в подальшому складати своєрідну не то історію, не то енциклопедичний набір матеріалів про мистців у хронологічному й абетково-

му порядку. Одночасно завідуюча читальним залом чи її помічниця давали користуватися тодішніми популярними журналами, з яких я зміг переглядати кольорові репродукції з творів мистецтва. Безумовно, я був захоплений творами малярства, але цікавився й більш складнішими видами, як архітектура, скульптура, декоративне мистецтво, меблі й орнаменти.

У технікумівській бібліотеці у великій і просторій шафі з різьбленими дверцятами зберігалися видання, присвячені мистецтву, фахові журнали «Мир искусства», «Искусство и художественная промышленность», залишки з англійських (приміром «The Studio»), французьких і німецьких періодичних видань – все це прикінця ХІХ – першого десятиріччя ХХ століть. Ними я користувався завдяки люб'язності завідуючої Л. Д. Московченко.

Коли я здобув фах історика мистецтва у колишній Петербурзькій імператорській Академії художеств (совєтська офіційна назва – Інститут живопису, скульптури та архітектури імені І. Ю. Рєпіна Академії художеств СРСР), то продовжував відвідувати міську бібліотеку в Миргороді. З початком 1970-х років почав активно збирати дані й відомості про діячів культури і мистецтва спочатку для київських, а згодом для московських редакцій енциклопедій.

Я знав, що у миргородській бібліотеці схороняються краєзнавчі матеріали. Вони збереглися у папках, де було зібрано різні газетні витинки, документальні свідчення, виписки з рідкісних книг попередніх десятиліть. Так для мене у першій половині 1970-х років стало приємністю те, що дочка засновника курорту І. А. Зубковського – Катерина Іванівна передала ці матеріали до бібліотеки. Мене найбільше цікавили національні курортні споруди як зразки архітектурної творчості О. Сластьона. На жаль, у курортній бібліотеці мені нічим не могли допомогти, вони навіть не знали книги місцевих авторів першого десятиліття функціонування курорту – засновника і дійсного статського радника І. А. Зубковського («О Миргородском минеральном «гоголевском» источнике» за 1917 р. і 1918 р., «Курорт «Миргород»» за 1925 р.) та лікаря М. Олешка «Миргородський курорт» за 1925 р. Проте коли я спеціально виїхав до Києва, то в республіканській медичній бібліотеці мені вдалося віднайти бібліографічний покажчик про Миргородський курорт, фахово укладений у Харкові. З часом на основі цих матеріалів та інших (які дозволила переглянути у домашній книгозбірні викладачка-керамістка В. С. Панащатенко, бо її вітчим працював у 1920-ті –

1930-ті роки прорабом на курорті) я написав і опублікував наукове дослідження «Архітектурний ансамбль миргородського курорту» в полтавському журналі «Добромисл» за 1994 р. (числа 1-2).

У бібліотеках, музеях і архівах міст України та за її межами, передусім у Москві (відділ періодики містився у Хімках) і Петербурзі переглядав масиви різного роду літератури – мистецької, краєзнавчої, земської, медичної, сільськогосподарської, звіти й каталоги багатьох виставок (не лише мистецьких, а й кустарних, ярмаркових, сільськогосподарських) за 1846 – 1930-ті роки, журнали й часописи. На основі зібраних даних зміг писати монографії, академічні дослідження, публікації, розвідки, більші й менші за обсягом статті, укласти каталоги виставок, бібліографічні покажчики про Полтавський художній музей, Миргородський керамічний керамічний технікум імені М. В. Гоголя, українських дячів – дослідника художніх промислів В. Василенка, археолога й мистецтвознавця В. Щербаківського. Приміром, солідний, досить повний для 1980-х років бібліографічний покажчик про визначного мистця Опанаса Сластьона, що вийшов у Києві 1988 року, включає 80 сторінок друкованого тексту.

У міській бібліотеці Миргорода зберігаються річні комплекти районної газети «Червона трибуна», згодом названої «Прапор перемоги», що виходила з осені 1943 року. Ретельний перегляд і фіксація цінної інформації дали мені змогу уявити мистецьке життя Миргородщини повоєнних і післявоєнних десятиліть про представників мистецтва й народних ремесел, про місцеві виставки, про діяльність промартілей, про визначний навчальний осередок як керамтехнікум. Завдяки цьому вимальовується більш повна картина плину культурного життя. Прискіпливо збиралися й поодинокі факти, звертав увагу навіть на некрологи про літніх людей, колгоспників, що в минулому були гончарями, ткалями, вишивальницями, різьбярями, народними малярями, не говорячи про мистців з «вченою фаховою» освітою. На жаль, за 1930-ті роки комплекти райгазети відсутні у бібліотеках Миргорода й Полтави. З ними я зміг ознайомитися у Києві.

У миргородській періодиці мене передусім цікавила інформація про виставки 1936–1941 років, на яких були представлені таланти краю. Про експонентів місцева газета подавала чи то у формі стислої інформаційної викладки, чи то переліку кращих учасників виставок міжрайонного масштабу, твори яких направляли до Киє-

ва, а далі за межі України, чи то подачею фотопортретів. Це сприяло більш вартісному осмисленню про мистецьке життя, його діячів, написанню моїх енциклопедичних і словникових статей, розвідок для періодичних видань, узагальнених матеріалів для наукових збірників і альбомів.

Бібліотеки як осередки духовної спадщини нашого народу зберігають давню літературу й періодичні видання і в цьому їхня немала заслуга. Тому я з приємністю згадую свої юні роки, коли в Миргородській міській бібліотеці мені дали гарні орієнтири для подальшої наукової праці. Зі співробітниками бібліотеки у мене давні людські відносини. У 1980-х – 2010-х років на прохання керівництва бібліотечної установи я неодноразово приїздив до рідного для мене Миргорода і час від часу виступав перед місцевою інтелектною громадою. Бо мені хочеться, щоб земляки докладніше знали історію мистецтва і культурне життя миргородського краю, про класиків і відомих діячів, про керамічний технікум імені М. В. Гоголя.

За своє життя я відвідав велику кількість державних книгозбірень в Україні (понад два десятка в обласних центрах), а з полтавського терену для мені любі – на першому місті ставлю для себе Миргород, а за ним – Полтава, Кременчук, Лубни й Опішню. У Миргороді з його багатою і різноманітною історією, видатними і талановитими постаями є низка архітектурних споруд, любих моїй душі, моєму серцю. Вони животворними нитками пов'язані з моїм родом, з різними періодами мого життя, передусім наукового. І серед них вагоме місце займає бібліотечна оселя, у стінах якої я пізнавав духовну суть і отримував знання, де було так сонячно і так любо.

УДК 069.12 : 02] : 027.54.021(477.54-25) ХДНБ

Ходарева Ю.

**ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗНАЧЕННЯ
БІБЛІОТЕКИ МУЗЕЙНИМИ ЗАСОБАМИ :
ДОСВІД ХДНБ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА**

Власний досвід з вивчення власної історії та популяризації її історико-культурного значення має і одна із найстаріших бібліотек України – Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Коро-

ленка (ХДНБ), перша за обсягом фондів серед бібліотек Міністерства культури та друга серед бібліотек України.

У межах вивчення історії бібліотечної справи Харківщини у 2011–2016 рр. здійснювався збір та опрацьовувалися дані досліджень «Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка», «Становлення нової культури читання у Російській імперії другої половини XIX – початку XX ст. (на матеріалах Харківської губернії)», «Бібліотекознавець Л.Б. Хавкіна поза часом і кордоном: до 125-річчя бібліотечної діяльності і 145-річчя від дня народження», «Історія бібліотек ізюмського повіту у 1850-ті – 1920-ті рр.», «Вивчення досвіду музейних і меморіальних форм наукових бібліотек».

Впродовж всієї історії існування бібліотеки її фахівці приділяли значну увагу вивченню власної історії, популяризації значення книгозбірні серед громадськості не лише Харкова, але й країни, акумулюючи найголовніше в її діяльності до ювілейних дат. Так, у 1911 р. до 25-річчя бібліотеки як громадської (ХГБ) експонувалася виставка, де були широко представлені різноманітні матеріали з її історії, а саме: портрети відомих діячів бібліотеки, документи перших років існування, діаграми про діяльність ХГБ, фотографії. Окремий стенд був присвячений численним вітальним листам і телеграмам. Не стали винятком і інші ювілеї, серед яких особливе місце займає 125-річчя ХДНБ, що відзначалося у 2011 р.¹

Основними напрямками дослідження були: розкриття діяльності ХДНБ на різних історичних етапах розвитку та окремих напрямків її роботи; вивчення історії окремих структурних підрозділів; виявлення та аналіз внеску окремих особистостей у розвиток бібліотеки. Дослідження проводилося у співпраці з Центром краєзнавства ім. акад. П. Т. Тронька ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Державним архівом Харківської області, Центральним державним науково-технічним архівом України (ЦДНТА), Харківським історичним музеєм ім. М. Ф. Сумцова (ХІМ ім. М. Ф. Сумцова), Центральним державним історичним архівом України, Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського. Використання ґрунтовної джерельної бази, у т. ч. аналізу вперше введених у науковий обіг архівних документів, дозволило виявити фактори,

¹ За результатами дослідження історії бібліотеки, проведеного впродовж 2011–2016 рр. встановлено нову дату заснування бібліотеки як Харківської губернської публічної бібліотеки (ХПБ) у 1830 р.

що впливають на механізм змін у структурі бібліотеки, висвітлити історико-культурний шлях ХДНБ у подіях, фактах та біографіях видатних діячів харківської бібліотечної школи, керівників (членів Правління ХГБ, директорів), бібліотекарів, бібліографів, видатних користувачів.

На основі вивчення досвіду музейних і меморіальних форм наукових бібліотек України та зарубіжних країн розроблено концептуальні засади створення музею історії наукової бібліотеки. Вони стали підґрунтям підготовки концептуального проекту музею історії ХДНБ. Проект визначає основні завдання, напрями та зміст роботи, облік, розміщення, забезпечення зберігання, експонування документальних та предметних матеріалів з історії ХДНБ, проведення різноманітної культурно-просвітницької роботи, включає допоміжний методичний матеріал зі створення бібліотечних музеїв. Основні положення проекту реалізовано в підготовці експозиції, присвяченої першому етапу розвитку бібліотеки.

У межах міжнародних науково-практичних конференцій «Короленківські читання» 2011–2015 рр. підготовлено і презентовано музейну експозицію «Харківська громадська бібліотека. Перше 30-річчя. 1886–1916 рр.», музейну вітрину «Нагороди ХДНБ ім. В. Г. Короленка», історичну фотогалерею «1886 – 2011. Від Харківської громадської до Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка». Підготовлено до друку ювілейне видання «Бібліотека в історичному просторі трьох епох» [1], збірку «*VIVAT, CR ESCAT, FLOREAT BIBLIOTHECACHARCOVIENSIS!*» (Хай живе, росте, квітне харківська бібліотека!)» [6], присвячену двом ювілеям книгозбірні.

Дослідження історії існування ХПБ та встановлення континуїтету (морально-правового, статусного зв'язку) ХДНБ з ХПБ, дозволило уточнити нову дату заснування (18, 30 за н.с., серпня 1830 р.) [4] та доповнити музейну експозицію «Харківська громадська бібліотека. Перше 30-річчя. 1886–1916 рр.», перейменовану на «Від Харківської губернської публічної до громадської бібліотеки. 1830–1916 рр.». У межах спільного проекту Центру краєзнавства ім. акад. П. Т. Тронька ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ХДНБ і ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна «Реконструкція фонду Харківської губернської публічної бібліотеки (1831–1886) за матеріалами сучасних бібліотек м. Харкова» здійснено наукову реконструкцію документальної спадщини біблі-

отеки: частково встановлено історичну долю фондів бібліотеки, сучасне місце зберігання, виокремлене коло видань, що можна вважати джерельною базою дослідження.

Перший стенд експозиції «Харківська губернська публічна бібліотека» присвячений невідомим до недавнього часу сторінкам історії виникнення та подальшої долі першої публічної книгозбірні у нашому місті, тій ролі і значенню, яке державні та громадські діячі країни (серед яких міністр внутрішніх справ А. А. Закревський, Слобідсько-Український громадянський губернатор М. І. Каховський і харківські губернатори П. І. Трубецької та С. М. Муханов, губернський очільник дворянства А. Ф. Квітка, письменник Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, колезький секретар, філолог, славіст, академік І. І. Срезневський, історик-етнограф, літератор, засновник Харківської довідкової контори В. В. Пасек та інші) відіграли у заснуванні і подальшому розвитку книгозбірні. Однією з найважливіших складових стенду є висвітлення подальшої долі книгозбірні: передача її фонду до Харківської довідкової контори та повернення до Харківського дворянського зібрання, справа про розшук її майна, реєстрація ХПБ Міністерством внутрішніх справ у 1864 р. як бібліотеки Харківського дворянського зібрання, розподіл фонду книгозбірні після жовтневого перевороту між бібліотекою Харківського університету та ХГБ, згодом Харківською державною бібліотекою (нині ХДНБ). Другий стенд «Акт громадської ініціативи» детально розкриває передумови другого відкриття, фактично відновлення бібліотеки як Харківської громадської, у заснуванні якої взяли участь відомі громадські діячі, меценати, вчені, ентузіасти народної освіти. Висвітленню відомостей про особистості фундаторів ХГБ, серед яких М. М. Бекетов, О. І. Кирпичников, М. Ф. Сумцов, Х. Д. Алчевська, І. П. Щелков та інші, їхній внесок у розвиток книгозбірні приділено значну увагу. Доповнює цей перелік засновників та численних діячів ХГБ банер «Фундатори ХГБ – вчені Харківського імператорського університету», підготовлений працівниками ХДНБ за участю Асоціації випускників, викладачів та друзів ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Розкрито культурне та наукове значення, яке мало відкриття у Харкові книгозбірні, доступної для усіх верств населення. Третій стенд «Нові можливості, нові перспективи» присвячений організації управління та структурі бібліотеки, її інноваціям (відкриттю спеціалізованих відділів, вперше організованих

серед публічних бібліотек країни). Великого значення для розвитку діяльності бібліотеки мало отримання власного приміщення, побудованого за проектом академіка архітектури О. М. Бекетова й урочисто відкритого у 1901 р. Матеріали експозиції знайомлять відвідувачів з копіями фотографій інтер'єрів, виконаних відомим харківським фотографом О. М. Іваницьким, фотокопіями планів першого та другого поверхів будівлі, адресу, врученого О. М. Бекетову від Правління ХГБ. Будівля бібліотеки і сьогодні залишається пам'яткою архітектури та містобудування, що охороняється державою. На четвертому стенді «Зразкова і найбільш видатна» зібрані відомості про найбільші досягнення ХГБ за 25 років, її наукові, культурні зв'язки з провідними вітчизняними та зарубіжними бібліотеками, громадськими та державними організаціями, окремими представниками політичної та культурної еліти, інтелігенції. Серед представлених експонатів чільне місце займають вітальні телеграми, адреси та виступи почесних гостей, а також тих, хто стояв біля витоків заснування ХГБ – громадських і політичних діячів, учених, меценатів та підприємців. Динаміку зростання фондів бібліотеки за різні роки існування яскраво демонструє підготовлена інфографіка. Окрему увагу приділено встановленню міжнародних зв'язків. Також на стенді представлені відомості про нововведення, що запроваджувала бібліотека на початку ХХ ст. (проект бібліотечної освіти, відкриття перших в країні спеціалізованих відділів – відділу бібліотекознавства з колекцією наочних посібників, відділу рукописів і автографів, музичного та українського відділів, відділу юдаїки), здійснення інших заходів, що дозволили ХГБ увійти до лав кращих публічних книгозбірень країни.

Музейна експозиція доповнена відтворенням бібліотечного інтер'єру кінця ХІХ – початку ХХ ст. за допомогою реставрованих меблів та інших предметів, що збереглися у ХДНБ. У підготовці експозиції взяли участь партнери книгозбірні – ЦДНТА, ХІМ ім. М. Ф. Сумцова, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Асоціація випускників, викладачів та друзів ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Надані ними у тимчасове експонування добірка проектної документації будівлі ХГБ, виконаної харківським архітектором академіком О. М. Бекетовим; ряд предметів ХІХ– початку ХХ ст., у т. ч. макет будівлі Харківського депутатського зібрання; книжкові раритети з фондів ХІБ; а також демонстрація банера, що зображує фундаторів ХГБ – учених Хар-

ківського імператорського університету, дозволили наочно уявити цей історичний період, створити атмосферу «ауратичності» та здійснити поглиблений емоційний вплив на відвідувачів. Відтворенню широкої панорами історії розвитку бібліотеки сприяє історична фотогалерея, що складається з восьми стендів та знайомить з історією бібліотеки від її відкриття як ХГБ до перейменування у ХДНБ до сьогоднішнього часу. Зібраний ілюстративний ряд допомагає наочно уявити історію книгозбірні з 1886 р. по 2011 р., яка розподілена на певні історичні періоди.

Важливим для розуміння історико-культурного та наукового значення бібліотеки стала підготовка унікального видання «Бібліотека в історичному просторі трьох епох», в якому викладено історію ХДНБ у різні історичні періоди. Оригінальність збірки «*VIVA, CRESCAT, FLOREAT BIBLIOTHECACHARCOVIENSIS!*» (Хай живе, росте, квітне харківська бібліотека!) полягає у тому, що в ній зібрані матеріали, присвячені двом ювілеям книгозбірні з різницею у 100 років – 25 та 125-річчю, які підтверджують соціальне і культурне значення ХДНБ.

Постійно діючі стендові експозиції «Фундатори Харківської бібліотечної школи» і «Бібліотекознавець Любов Борисівна Хавкіна», експонуються у кабінеті бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної (КБ). На першому стенді демонструються портрети, біографічні відомості відомих вчених М. Ф. Сумцова, Д. І. Багалія та К. І. Рубинського, які причетні до формування бібліотечної школи у Харкові та сприяли розвитку ХГБ, цитати з уривків їхніх виступів і праць, фотокопії обкладинок видань. Зібраний за результатами науково-дослідної роботи (НДР) матеріал дозволяє краще зрозуміти їх внесок як у розвиток вітчизняного бібліотекознавства, так і в історію виникнення ХГБ, поширення її впливу на розвиток культури у регіоні, піднесення значення як культурного надбання усього населення України. Другий стенд знайомить з відомим бібліотекознавцем, уродженкою Харкова, доктором педагогічних наук – Любов'ю Борисівною Хавкіною, яка працювала у ХГБ з 1890 р. по 1918 р. Представлені біографічні відомості, фотокопії обкладинок найбільш відомих видань та цитат з окремих праць, газетних і журнальних статей достатньо повно характеризує коло наукових інтересів Л. Б. Хавкіної, широту її поглядів, новизну запропонованих ініціатив (від першого в Російській імперії проекту бібліотечної освіти

(1904 р.) до відкриття відділу бібліотекознавства з колекцією начних посібників, музичного (1903 р. і дитячого, 1916 р.) відділів), та залишений нею спадок, який дійсно величезний і включає понад 500 одиниць друку – книги, статті, доповіді, у т.ч. іноземними мовами, рецензії та огляди, статті з питань музики і літератури, переклади наукових праць, художніх творів, передмов, обробки оповідань для дітей тощо. В експозиції представлені видання Л. Б. Хавкіної з фондів КБ, серед яких друге, доповнене видання книги «Библиотеки, их организация и техника», за яку у 1905 р. на Всесвітній виставці у бельгійському місті Л'єж автор отримала золоту медаль, книга «Руководство для небольших библиотек», що згодом перевидавалася шість разів, а також цитати з її найбільш відомих праць.

У КБ з 2014 р. експонується та постійно оновлюється музейна вітрина нагород бібліотеки, що також є підтвердженням її історико-культурного значення, статусу наукової, культурної, освітньої установи загальнодержавного рівня. У вітрині зібрані найбільші і найвагоміші нагороди з 2011 р. – пам'ятні знаки, почесні грамоти та подяки, дипломи переможця у різних конкурсах, проведених за цей час.

Введення у науковий обіг отриманих результатів, їх популяризація серед широкої громадськості відбувається на конференціях, краєзнавчих читаннях, Днях дослідника історії, в рамках циклу «Бібліотечний четверг», на круглих столах та засіданнях клубу «Краєзнавець», шляхом підготовки виступів, повідомлень, наукових публікацій, циклу тематичних, історичних експозицій, віртуальних проєктів і виставок [2, 3, 5], екскурсій. Отже, створення музейних експозицій як потужного засобу творчої, рекламної, просвітницької роботи ХДНБ, стало закономірним результатом НДР. В 2020 р. книгозбірня святкуватиме 190-річчя з дня заснування, тому представлення у віртуальному просторі отриманих напрацювань у даному напрямку є першочерговим завданням на найближчий час.

Список бібліографічних посилань

1. Бібліотека в історичному просторі трьох епох : до 125-річчя Харків. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : нариси / вид. група : В. Д. Ракирянська ; кер. проєкту В. В. Мирошнікова ; відп. ред. С. М. Миценко. Харків, 2011. 239 с.: фото. Електрон. аналог: URL: <http://bit.ly/1rXxIsl> (дата звернення: 06.03.2020).

2. Любов Борисівна Хавкіна. Харківський період діяльності (1871–1918) [Електронний ресурс]. До 140-річчя від дня народження / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Наук.-метод. від. ; вик. М. Є. Корнієнко. Харків, 2010. URL: <http://bit.ly/1UzWLYP> (дата звернення: 06.03.2020).
3. Перша публічна бібліотека Харкова [Електронний ресурс] : вірт. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Кабінет бібліотекознавства ім. Л. Б. Хавкіної ; уклад., комп'ютер. набір та дизайн Ю. В. Ходарева ; наук. консультант О. І. Танько ; ред. С. М. Миценко. Харків, 2017. URL:<http://korolenko.kharkov.com/v-vystavky/92.html>(дата звернення: 06.03.2020).
4. Про континуїтет Харківської державної бібліотеки імені В. Г. Короленка від Харківської губернської публічної бібліотеки, заснованої у 1830 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; підгот. : О. І. Танько, С. К. Бондаренко. Харків, 2016. 36 с. Машинопис.
5. Скарби першої публічної бібліотеки Харкова (з фондів ХДНБ ім. В. Г. Короленка і ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна) [Електронний ресурс] : вірт. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Кабінет бібліотекознавства ім. Л. Б. Хавкіної ; уклад., комп'ютер. набір та дизайн Ю. В. Ходарева ; наук. консультант О. І. Танько ; ред. О. О. Кучеренко. Харків, 2018. URL: <http://korolenko.kharkov.com/v-vystavky/103.html>(дата звернення: 06.03.2020).
6. VIVAT, CRESCAT, FLOREAT BIBLIOTHECA CHARCO-VIENSIS! (Хай живе, росте, квітне харківська бібліотека!) : [збірник] / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. Н. І. Капустіна ; сканування матеріалів виконав С. О. Шемаєв ; ред. Н. О. Стрілець ; відп. за вип. В. Д. Ракирянська. Харків, 2012. 123 с. : кольор. іл. (З нагоди 125-річчя Харків. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка). Електрон. аналог: URL: <http://bit.ly/1UL4gA7> (дата звернення: 06.03.2020).

УДК 069 : 51

Чешко Т.

СЛІДАМИ МУЗЕЙНИХ ЕКСПОНАТІВ

Мініатюрні фігурки тваринок з деревини, що експонуються в Кобеляцькому музеї літератури та мистецтва, вражають своєю довершеністю. Авторка робіт – Марина Гаврилівна Числова (1895–1977). Віднайти родичів мисткині вдалося не так давно. Як виявилось, онук Марини Гаврилівни Михайло Веніамінович Шабуцький

з родиною мешкає в Світлогірському. Так мої краєзнавчі дороги привели на гостину до Шабуцьких у придніпрянське селище на Кобеляччині. У затишному будинку мешкають Любов і Михайло Шабуцькі та його брат Сергій. З перших хвилин я й побачила те, що так захоплювало – роботи Марини Гаврилівни. У кімнаті-бібліотеці їм виділено окреме почесне місце. На полиці – портрет Марини Гаврилівни, а поряд – іншої жінки (про неї пізніше), мініатюрні іграшки – звірятка. Усе нагадує про творчість талановитої бабусі. Запитань до Михайла Веніаміновича і Любові Георгіївни було багато. Поки я роздивлялася цей чудернацький «міні – зоопарк», почуте здивувало не менше, ніж побачене. Любов розповіла: « У 80-их роках ми з Михайлом були в Санкт - Петербурзі, побували в Ермітажі і в одному з виставкових залів побачили роботи нашої бабусі» [1]. Для них це було неймовірним відкриттям і здивуванням. На моє спантеличене: «А де жила Марина Гаврилівна?», внук задумався: «І в Естонії, і під Москвою, і в Чувашії, у Кишеньці і Кобеляках... Де тільки не жила на віку...» [1]. Думок і здогадок з'явилося ще більше, ніж було. Як це все зв'язати: Таллінн, Ермітаж, Кишеньку, Кобеляцький музей, де в одній з експозицій причаїлася групка звіряток - витвір її рук. Це ремесло не характерне для нашого краю... Звідки ця майстерність? Хто навчив? У фігурках так чітко збережені пропорції тіла, природні пози, натуральна кольорова гама... Невже самотужки? Михайло Веніамінович подав мені зошит: його мама Надія Львівна Шабуцька залишила після себе записи – спогади про своє життя та життєву дорогу своїх батьків Марину та Лева Числових. Ввіривши мені цей зошит, теплими словами згадав і батьків, і бабусю з дідусем, хоча останнього ніколи не бачив (помер ще в 1943).

Звісно, життєва дорога кожної людини неповторна. У Марини Гаврилівни вона була наповнена неймовірними труднощами, хвилюючими і трагічними як особистими, так й історичними подіями. Про це можна написати більше, ніж може помістити ця публікація. Стільки пережито і пройдено доріг...У 1933 році сім'я Числових отримала дозвіл на переїзд з Естонії до Росії, а потім війна, евакуація, тривоги за здоров'я донечки, своє, чоловіка. І кожного разу та те були дуже вагомими причинами, щоб тіпалась душа в тривозі.

Марина Гаврилівна – із бідної селянської сім'ї, родом із Смоленщини. У записах, що залишила донька Надія, читаємо, що мама влаштувалась на роботу в Москві вихователькою дитячого будинку

для сиріт... Їй було тільки 13 років. Подробиці невідомі, та якимось чином дівчина познайомилась з прибалтійською німкенню Анною Олександрівною Зонне. Надія Львівна згадує: «Це була її щаслива доля. Анна Олександрівна була дуже інтелігентною жінкою, художницею. Закінчила Петербурзьку академію мистецтв, а потім працювала на фарфоровому заводі художником. Вона була уже не молода... а так як була одинокою, то взяла мою маму служити... Вони були нерозлучні. Анна Олександрівна дуже добре різала по дереву і навчила мою маму. У мами були хороші здібності і вона швидко навчилась. Вміння добре вирізати з дерева різних тваринок... дуже згодилося в подальшому житті» [2].

Після 1917 року Анна Олександрівна виїхала в Естонію, з нею поїхала і її вихованка. В Естонії Марина зустріла свою долю – Лева Числова. Анна Олександрівна схвалила їх бажання одружитись. Швейна машинка була її весільним подарунком. Ось чий портрет стоїть поряд з портретом Марини Гаврилівни в будинку її внука. Так було при житті мисткині, так і по сей день. До останніх своїх днів Марина Гаврилівна берегла пам'ять про свою наставницю, завжди говорила про неї зі щирою вдячністю і теплом. Бо Анна Олександрівна не тільки відкрила перед дівчиною неповторний світ краси, але навчила його творити в собі, а потім передавати іншим. Вміння вирізати з дерева стало засобом для життя, оскільки естонці дуже любили різну роботу. Роботи Марини Гаврилівни брали власники магазинів, отоварюючи продуктами.

Лев Числов був також талановитою людиною. Він робив шкапулки, випалював і малював на них красиві пейзажі. А ще умів робити опудала, на виготовлення яких мав замовлення від заможних людей. У спогадах доньки читаємо, що, проживаючи в Естонії, подружжя Числових брало участь у сільськогосподарських виставках, отримувало нагороди: дві великі срібні медалі й одну малу срібну. У цій парі один доповнював другого, думаю, і надихав, бо й майстерня у них була одна на двох.

У 1933 році повернулися у Росію. Жили в Москві. Було дуже важко, Марина Гаврилівна влаштувалася працювати на табачну фабрику «Ява». Потім у пошуках кращого життя переїздили кілька разів. Війна застала подружжя в Звенигороді (Московської обл.), куди Марину Гаврилівну направили на роботу в артіль «Волга». Тут подружжя мало учнів, яким передавали свою майстерність.

1941... Евакуація в Чувашію... Там у 1943р. поховала Марина Гаврилівна свого чоловіка. Роботи його зберегла, дорожать ними сьогодні й нащадки. Після війни повернулася з донькою Надією в Звенигород. Життя почало налагоджуватись, Надія пішла на роботу в «Плодоовоч», а потім – в Будинок відпочинку фінансово-банківських працівників, де і познайомилась з Веніаміном Олексійовичем Шабуцьким, своїм майбутнім чоловіком. Він також працював у цій установі. Веніаміну Олексійовичу дуже хотілося повернутись на Україну, на Полтавщину, на батьківщину. Його мрія збулася. Так доля доньки Числової закинула в Кишеньки (нині Кобеляцького району). Була зима 1952 року. А в 1953 році переїхала на проживання до єдиної доньки і Марина Гаврилівна. Спочатку жила і творила в Кишеньці, потім квартирувала в Кобеляках на 2-ому провулку Короленка, 26, няньчила внуків Сергія й Михайла, вирізала звіряток, хлопці ж залюбки гралися виробами бабусі.

Під час розмови мою увагу привернула скатертину на столі: кружев`яна, тонка робота, вишуканий орнамент і видно, що не нова. Як виявилось, це також робота Марини Гаврилівни. Їх вив`язано крючком багато за життя і всі різні. Одними в родині Шабуцьких користуються, інші бережуть як пам`ять. Згадує Михайло: «Бабуся нас виняньчила, була надзвичайно доброю, теплою людиною, м`якою і лагідною, дуже чуйною не тільки до нас, до всіх людей, терплячою, інтелігентною. А ще була дуже відповідальною. Навчила мене в`язати крючком».

– Де і яку деревину брала для своїх робіт?

– Роботи різала з липи, це був основний матеріал для її виробів. Ходила в ліс, шукала, де росте липа. Брала й нас, онуків, з собою. Ми любили ходити з нею на такі прогулянки.

– Фігурки не мають тріщин і розколів. Як вона висушувала деревину? Як готувала до роботи? Може ви запам`ятали якийсь секрет?

– Секретів не пам`ятаю. Але дерева ніколи не пиляла, не рубала. Для роботи потрібна суха деревина, тому бабуся і ми підбирали тільки те, що вже лежало на землі.

– Від величини матеріалу і залежав розмір майбутніх робіт.

– Звичайно. Ось цю мишку вирізала з найтоншого прутика [1]. Так це звірятко та ще 7 фігурок доповнили експозицію Кобеляцько-

го музею. До слова, під час екскурсій саме роботи Марини Гаврилівни збирають біля себе зграйки дітлахів.

Більше 20 років життя і творчості Марини Числової пов'язані з нашим краєм. Судячи зі спогадів дочки, на Кобеляччині вона прожила найдовше. Останні роки провела в Світлогірському, там і похована.

А її роботи «перебралися» до музею літератури та мистецтва з Кобеляцького районного народного історико-краєзнавчого музею після того, як він припинив своє існування (початок дев'яностих). Невідомо, як потрапили роботи Марини Гаврилівни до Ермітажу, а от що її роботи у 1961р. придбав Центральний Будинок народної творчості (м. Київ) і те, що її фігурки та динамічні композиції є в Полтавському краєзнавчому музеї ім. В. Кричевського відомо достеменно.

Її роботи ваблять, захоплюють, милують око, зігрівають душу своєю казковістю... Можливо, когось і надихнуть...

Список бібліографічних посилань

1. Матеріали інтерв'ю з Любов'ю та Михайлом Шабуцькими. Особистий архів автора.
2. Спогади Н. Л. Шабуцької. [Рукопис]. Архів родини Шабуцьких.
3. Чешко Т. Мисткиня міні-тваринок з дерева : [про М. Числову, яка жила і працювала у м. Кобеляки]. *Колос*. 2020. 6 берез. С. 9. : фот.

СПІВПРАЦЯ БІБЛІОТЕК, БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ НОВОЇ АДМІНСТАРТИВНОЇ РЕФОРМИ

УДК 021.4 : 821.09-1](477.53-25)ПОУНБ

Вовченко Г.

УЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА КЛУБУ ЛЮБИТЕЛІВ ПОЕЗІЇ «ФОКУС»

Поетія – це прищеплення земній людині культури неба
Галина Паламарчук

У січні 2006-го року при відділі соціокультурної діяльності (на той час – відділ масової роботи) Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського розпочав свою роботу клуб любителів поезії, якому із часом, а саме з 2013-го року, ми дали назву «Фокус» – за аналогією до понять «центр, осередок чого-небудь».

Основною метою діяльності нашого клубу відразу ж було визначено розширення та поглиблення знань його учасників про творчість видатних, відомих, а також молодих, але відчутно перспективних як українських, так і зарубіжних поетів і поеток, чиє народження або життя, або літературна діяльність, або окремі твори пов'язані з Полтавщиною.

Разом із основною метою діяльності клубу ми майже відразу визначилися і з основними формами та методами цієї діяльності. Від них, до речі, не відступилися не тільки в подальші роки становлення клубу, не тільки в роки активного розвитку нашої клубної роботи, а й по сьогодні: насамперед, через те, що відкриваємо в них усе нові й нові можливості для реалізації своїх задумів і планів, тобто продовжуємо бачити їхню ефективність, а, значить, і доцільність, а ще, повірте, надзвичайно цікаво бути не лише творцем,

а й вихователем, та таким собі хранителем певних колективних традицій. Тобто наша робота над запланованими на поточний рік темами, наші заплановані на поточний рік зустрічі з полтавськими або приїжджими поетами як відбувалися, так і відбуваються у формі засідань клубу, а кожне таке засідання має кілька (від 3 до 5-6) логічно пов'язаних між собою і, водночас, із метою заходу частин/розділів, що несуть у собі чи пізнавально-навчальне (доповідь, реферат, відео лекторій, документальний фільм, презентація тощо), чи інформаційно-аналітичне (огляд нових публікацій в періодичних та інтернет виданнях, огляд нових видань, представлення та обговорення добірки тематичних новин тощо), чи дискусійно-філософське (обговорення факту біографії, обговорення книги, публікації, сюжету твору тощо), чи практично-дослідницьке (пошук відповідей на поставлені запитання у формі цитат з твору, підбір цитат, словосполучень, слів на задану тему тощо), чи емоційно-почуттєве (читання вголос/прослуховування художнього твору, прослуховування нового чи дотичного до теми/ідеї заходу пісенного твору, спонтанне колективне виконання знакового пісенного твору тощо), чи якесь інше доцільне для даної теми навантаження.

До деталізації усіх цих моментів я, звісно, вдаватися не буду, тим паче, що наступний перелік засідань нашого клубу у їх часовій послідовності, наступна – де менше, де більше докладна – хронологія нашої діяльності і багато про що розповість, і багато що пояснить.

Отже, у перший рік роботи клубу відбулися засідання, присвячені творчості Василя Симоненка (тема засідання: «Відлуння Василевого Різдва», Лесі Українки (т/з: «Вогненна квітка української літератури»), Тараса Шевченка (т/з: «Душевна безвічність слова Тараса Шевченка»), Миколи Зерова (т/з: «Життя, огранене в сонет»), Олександра Пушкіна (т/з: «Я пам'ятник собі поставив незотлінний»), Тараса Нікітіна (т/з: «Політ над прірвою»), Михайла Казидуба (т/з: «Багаття на вітрах»), Федора Гаріна (т/з: «Усе почалося з любові») та Едуарда Голубєва (т/з: «Капля роси») – поетів і поеток дореволюційної і радянської доби, тих, хто уже пішов у засвіти.

Наступного 2007-го року відвідувачі клубу зустрілися з відомою полтавською журналісткою і поеткою Лідією Віцєнею (т/з: «Усе в житті не випадково»), відкрили для себе нові грані поезій очільника літературного об'єднання імені Олесь Донченка у місті

Лубни Олександра Міщенко (т/з: «Не волайте про любов усусе...»), славетного нашого земляка Бориса Олійника (т/з: «Трубить трубіж») та знаної полтавської поетки Віри Казидуб (т/з: «Іди собі, болю...»), поглянули на трагедію Другої світової війни через призму римованого слова земляків/землячок-полтавців/полтавок, які також є членами/членкинями Національної спілки письменників України (т/з: «Болить і досі та війна»).

А 2008-2010-ий роки були роками нашого заглиблення в поетичну творчість членів і членкинь Полтавської спілки літераторів та інших відомих поетів і поеток Полтавщини – Олександра Печори з міста Лубни (т/з: «Повстали приспані тривоги»), Володимира Слєпцова з міста Карлівка (т/з: «Не шукаю я кращої долі»), Наталії Трикаш із села Сагайдак Шишацького р-ну (т/з: «Залюблена у вись»), полтавки Валентини Нездойминоги (т/з: «У променях добра»), ще одного лубенця Миколи Кочерги (т/з: «Душа існує не для діadem»), полтавок Галини Пустовгар (т/з: «На енному поверсі серед осені») та Євгенії Найчук (т/з: «Життя ожини»), – у тому числі й під узагальнюючими темами: «Мене осінній смуток не огорне» та «Поезія і музика – найближчі дві сестри».

У 2009-му році відбулося перше виїзне засідання клубу: 8 січня, т. т. саме в день народження Василя Симоненка, ми відвідали малу батьківщину письменника, зокрема побували в його рідній хаті-музеї в селі Біївці Лубенського району, поклали квіти до пам'ятника-погруддя, що височіє неподалік, а далі взяли участь в урочистостях з нагоди вручення літературно-мистецької премії імені Василя Симоненка, які ось уже багато років поспіль (премія заснована в 2000-му році) проходять цього дня в музеї письменника при Тарандинцівській загальноосвітній школі, де Василь Андрійович навчався. Тому не дивно, що тема цього засідання, а по великому рахунку справжнього дійства, – «Білий лебідь у зимнім небі» – і досі при її згадці озивається непідробними зворушливими почуттями в серцях його учасників.

Одним із найпам'ятніших для нас і до сьогодні залишається виїзне засідання на тему «Син бурхливої епохи», яке ми провели в 2011-му році на посвяту життю й поетичній творчості Давида Гурамшвілі, діяльності грузинського поета, пов'язаній із Полтавщиною, а саме з містом Миргород. Бо, крім того, що воно мало досить яскраву, насичену і за змістом, і за формами його подачі про-

граму, яка базувалась, насамперед, на екскурсії до Миргородського літературно-меморіального музею Д. Гурамішвілі, це засідання було ще й відкритим: його полтавські учасники й учасниці, серед яких були знані поети й поетки, творці і виконавці сучасних українських пісень, цікаво та душевно поспілкувалися з користувачами Миргородської міської бібліотеки для дорослих імені Д. Гурамішвілі, у тім числі, звісно ж, познайомили їх і зі своєю клубною діяльністю, і зі своєю творчістю. Так, миргородські шанувальники поетичного слова мали унікальну можливість почути, як то кажуть, із перших вуст поезії Ніни Гриб і Тетяни Задорожної, Миколи Максимова і Галини Вовченко, насолодитися «живим» авторським виконанням пісень Валентина Носика та унікальним голосом солістки Заслуженого ансамблю пісні і танцю України «Лтава» імені Валентина Міщенко Віри Мотчани.

До речі, якось уже так вийшло, що з Миргородщиною у нас склалися чи не найтісніші і чи не найпродуктивніші творчі стосунки. Про це свідчать і ті ж самі виїзні засідання клубу. Бо, крім вище згаданого, їх було ще два, які ми провели на миргородській землі: у лютому 2013-го року в селі Велика Обухівка на тему «Друг муз, друг родини он был» – до 225-річчя від дня народження українського і російського письменника та громадського діяча Василя Капніста (поклали квіти на могилу визначного земляка, відвідали місцевий краєзнавчий музей, подарували сільській бібліотеці художні та краєзнавчі книжки полтавських авторів) – і у вересні того ж року в бібліотеці Будинку культури курорту «Миргород» на тему «Поети-піснярі Полтавщини. Ніна Шаварська. Наталія Харасайло» – в рамках зустрічі мешканців миргородців та відпочиваючих курорту «Миргород» із цими членкинями Національної спілки письменників України, членкинями журі Всеукраїнського фестивалю сучасного українського романсу «Осіннє рандеву», який саме проходив у Миргороді.

Звісно, що формат виїзних засідань залишався і залишається актуальним і надалі, оскільки він викликає активний інтерес і схвальні відгуки користувачів бібліотеки, залучаючи водночас до лав клубу все нових і нових учасників.

Повертаючись відтак до хронології життєдіяльності «Фокусу», хочу продовжити її в уже більш стислому, майже тезисному вигляді – оскільки попереднє докладне розкриття тем та змісту засідань

клубу вже мало сформувати у вас певні уявлення про головні принципи нашої роботи.

Отже, загальні теми засідань 2012–2016-го років звучали так:

2012–2013-ий роки – «Поети-піснярі Полтавщини» (Микола Кочерга, Володимир Слепцов, Володимир Тарасенко, Надія Гринь, Ніна Шаварська Наталія Харасайло);

2014-ий рік – «Поєми полтавських авторів» (Олександр Міщенко, «Мальва розпашна», поема про кохання; Ольга Хало, «Я Вас кохала...», мало досліджена в документалістиці історія взаємовідносин Тараса Шевченка і Варвари Рєпніною; Микола Костенко, «Короленко. Поэма о силе и духе»; Михайло Бака, «Повернення», спроба автора засобами художніх рядків показати восьмимісячний шлях повернення Тараса Шевченка з солдатчини; Іван Нечитайло, «Літописець диканського краю», посвята знаному досліднику-краєзнавцю Василеві Скорику – в'їзне в смт Диканька, де відбувалися події, описані в поемі, а також мешкали і герой цього твору, і автор);

2015-ий – «Поети-гумористи Полтавщини» (Анатолій Карпенко);

2016-ий – «Молоді поети Полтавщини» (Марина Бакаєнко, Наталія Граб, Анастасія Котенко, Олександра М'якінькова та Анжела Слюсаренко – представниці поетичного крила літературно-мистецької студії «Перевесло» Полтавського багатoproфільного лицею №1 імені І. П. Котляревського, якою керує Герой України Балагура Т. І.; Анастасія Черкаська – вихованка гуртка літератури та публіцистики «Діалог», що його веде методист Полтавського обласного центру естетичного виховання учнівської молоді Лебідь Я. В.; Маргарита Олійник-Локай (м. Миргород); Олександр Ярмак – студент-філолог Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка).

У два передостанні на сьогодні роки роботи клубу, а це були 2017-ий і 2018-ий роки, засідання пройшли відповідно за темами «Поетичне слово від літературних об'єднань Полтавщини» та «Мовне багатоголосся полтавської поезії». Опрацювання першої теми дало нам можливість, а насправді варто сказати щастя не просто зустрітися з ними, а й реально відкрити для себе такі надзвичайно активні й унікальні творчі колективи міст і селищ рідної області як літературно-мистецьке об'єднання «Свічадо» із Зіньківа (керівниця – Литовець-Гайдаш Г. П.), Чутівська спілка письменників

(голова – Артеменко Р. І.), літературне об'єднання «ДієСлово» зі славного міста-курорту Миргород (керівниця – Гараган Л. М.), Кобеляцька районна громадська організація «Літератор» (очільник – Митько Л. Б.) та літературне об'єднання імені Олеса Донченка з міста Лубни (керівник – Міщенко О. М.) Що до мовного багатоголосся полтавської поезії, яке своєю творчістю, так би мовити, підтвердили спершу Вікторія Демченко та Олександр Ярмак (вірші англійською і переклади з англійської), а потім, на наступній зустрічі, членкиня Спільки письменників Білорусі та Національної спільки письменників України Інна Дідик-Снарська (вірші білоруською), а на третьому засіданні і сімейний дует Олени та Маргарити Олійник-Локай – матері та доньки з міста Миргорода (вірші й авторські пісні російською), – то це також були свого роду несподівані приємні відкриття для всіх без винятку учасників цих заходів.

На завершення оповіді про славне УЧОРА нашого «Фокусу» маю повідомити, що в 2014-му році я була нагороджена Дипломом XV-го Загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання» за I-е місце в номінації «Велич слова Кобзаря» – «за літературний та аудіо щоденник творчих вечорів і зустрічей в Клубі любителів поезії при Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І. П. Котляревського з 2006 року». Як ініціаторка, організаторка і керівниця цього клубу, я розумію, що яким би креативним не був задум проєкту, які б сили не були у нього вкладені, як би надсучасно й надцікаво та чи інша тема й ідея не були розроблені/розписані, без реальних і зацікавлених у них учасників усе те не сталося б, не здійснилося б, не реалізувалося б. Тому цілком свідомо вважаю отриману відзнаку нашою: клубною, колективною – від чого пишаюся нею ще більше!

СЬОГОДНІ наш клуб упевнено йде далі. А отже, цікава програма чекає користувачів нашої бібліотеки любителів поезії й цього, 2020-го, року. Під загальною темою «Нашого цвіту по всьому світу» мають пройти зустрічі з поетами й поетками з різних міст України і навіть із-за кордону, які починали свій життєвий, а іноді й творчий шлях на Полтавщині: членкинею міжрегіональної спільки письменників України із міста Суми (т/з: «Презентація книг Альбіни Батуриної «Кохання з ароматом кави» та «Рандеву»), талановитою студенткою-першокурсницею одного з київських вишів (т/з: «Поетична година з Валерією Сергеевою»), досвідченою літераторкою

зі США, (т/з: «Творча зустріч з Ніною Василькевич»), уже відомим нам надзвичайно креативним фаховим філологом, який віднедавна живе і працює в місті Київ (т/з: «Поетичний колаж від Олександра Ярмака») та також уже відомою нам молододою поеткою, яка зараз також мешкає в Києві (т/з: «Поетична вечірка з Анастасією Черкаською»).

Що до планів «Фокусу» на найближче ЗАВТРА, то в них, насамперед, передбачається знайомство відвідувачів клубу з дитячими літературними студіями рідного краю, які, у тім числі, працюють і з поетичними творами, і з юними поетами, тобто закладають у дитячі душі зерна відчуття мелодики й краси римованого слова і допомагають піднятися та зміцнити молодим поетичним сходам на літературній ниві Полтавщини.

Таким чином, у клубі любителів поезії «Фокус» ось уже на протязі 15 років ведеться цілеспрямована, перспективна, розрахована на роки робота по вихованню літературної, зокрема, поетичної культури користувачів нашої бібліотеки.

Про те, що це дійсно цікава й потрібна робота, і наскільки така культура важлива та навіть необхідна для сучасної людини, свідчать не лише кількісна стабільність відвідувачів наших засідань на протязі усіх названих років, а й стійке в рядах цих відвідувачів вікове, професійне та смакове розмаїття – і це при тому, що стало-го, так званого, клубного колективу у нас не існує: звісно ж, певна кількість постійних учасників усіх клубних дійств, такий собі так би мовити «кістяк» у нас є, але його щоразу доповнюють, як то кажуть, «свіжі обличчя», тому що будь-хто із користувачів бібліотеки і не тільки, хто побачив оголошення (на дошці оголошень у фойє бібліотеки чи на сайті бібліотеки, чи на сторінці у когось із друзів по facebook) про чергову зустріч у клубі любителів поезії «Фокус», при бажанні може її відвідати.

Але чи не найголовнішим секретом «живучості» цього проекту, на мою думку, є те, що участь в його реалізації для всіх учасників – активна: через почергові виконання так званих домашніх завдань (підготовка планового тексту для читання вголос чи інформації до певної частини засідання, підбір цитат на певну тему чи із творів певного автора і т. д.), через спонтанні, не заплановані заздалегідь читання вголос своїх улюблених або просто пригаданих поезій по темі зустрічі, через усні повідомлення-доповнення до змісту заходу,

через повідомлення про цікаві свіжі поетичні публікації в друкованій періодиці чи в інтернет-виданнях, через висловлення власних думок і вражень, побажань і пропозицій тощо.

Матимете ви бажання і час – приходьте, приїжджайте: м. Полтава, вул. Небесної Сотні, 17, кімната 313 (відділ соціокультурної діяльності) або 213 (літературна вітальня, місце проведення засідань). Традиція що до дня наших зустрічей – остання середа місяця – незмінна. А от місяць вам уже доведеться з'ясувати: або на сайті нашої бібліотеки library.pl.ua в розділі «анонси», або за міським телефоном 60-91-00, або за мобільними телефонами організаторки засідань клубу любителів поезії «Фокус» провідної бібліотекарки відділу соціокультурної діяльності Вовченко Галини Василівни 066-21-16-539 чи 067-96-99-079. Тож – приєднуйтеся! Як ви змогли переконатися – товариство у нас ТОВАРИСЬКЕ.

Використані джерела

1. Оксамит К. «Політ над прірвою» / К. Оксамит // Вісті. – 2006. – 4 серп.
2. Черпакова Л. Мрії його були чисті... / Л. Черпакова // Село полтавське. – 2006. – 18 серп. – С. 9.
3. Черпакова Л. «Кожну мить життя любіть!» / Л. Черпакова // Село полтавське. – 2006. – 27 жовт. – С. 5.
4. Гайдамака В. Клуб шанувальників поезії / В. Гайдамака // Літературна Україна. – 2008. – 28 лют.
5. Кравченко О. Поезія родом із Лубенщини: [про зустріч з лубенським поетом О. Печорою у ПОУНБ] / О. Кравченко // Зоря Полтавщини. – 2009. – 4 лют. – С. 8.
6. Черпакова Л. Щире слово Миколи Кочерги / Л. Черпакова // Полтавський вісник. – 2010. – 5 берез. – С. 20.
7. Черпакова Л. Обдарований поетичний новобранець / Л. Черпакова // Село полтавське. – 2010. – 12 берез. – С. 9.
8. Войцехівська Л. Виїзне засідання клубу любителів поезії / Л. Войцехівська // Край. – 2011. – Листоп. (№91). – С. 6.
9. Войцехівська Л. «Поети-піснярі Полтавщини. Микола Кочерга» / Л. Войцехівська // Край. – 2012. – Квіт. (№96). – С. 5-6.
10. Черпакова Л. У Полтаві відбувся творчий вечір мера Карлівки [Електронний ресурс] // Новини Полтавщини : веб-сайт. – Режим доступу: <https://nr.pl.ua/> (дата звернення: 12.10.2020). – Назва з екрана.

11. Войцехівська Л. «Поеми полтавських авторів. Олександр Міщенко. «Мальва розпашна» / Л. Войцехівська // Край. – 2014. – Берез. (№119). – С. 4-5.
12. Ляшко О. Ліцеїсти познайомилися із поезією зінківського краю [Електронний ресурс] // «Місто» : сайт телеканалу. – Режим доступу: <https://irt.pl.ua/mistoplus> (дата звернення: 12.10.2020). – Назва з екрана.
13. Брігіда К. Миргородські митці слова у Полтаві читали поезію [Електронний ресурс] // «Місто» : сайт телеканалу. – Режим доступу: <https://irt.pl.ua/mistoplus> (дата звернення: 12.10.2020). – Назва з екрана.
14. Васильченко А. До Полтави завітали майстри слова, члени літературної спілки «ДієСлово» [Електронний ресурс] // «ІРТ-Полтава» : сайт телеканалу. – Режим доступу: <https://irt.pl.ua/mistoplus> (дата звернення: 12.10.2020). – Назва з екрана.
15. Кравченко О. У «Фокусі» – поетичне життя краю / О. Кравченко // Край. – 2017. – Трав. (№157). – С. 6.
16. Петренко В. Творча зустріч у полтавському «Фокусі» / В. Петренко // Сільські новини. – 2017. – 7 лип. – С. 7.
17. Кравченко О. Чутівські письменники в гостях у «Фокусі» / О. Кравченко // Бізнес-Ера. – 2017. – 25 лип. – С. 22.
18. Яловегіна Г. Такі різні й такі рідні: [про зустріч з миргородськими поетесами Оленою та Маргаритою Олійник-Локай] / Г. Яловегіна // Зоря Полтавщини. – 2018. – 9 листоп.

УДК027.54.021 (477.53-25)ПОУНБ(09)

Гайдамака В.

15-РІЧНА ТВОРЧА ОДІСSEA ПОЛТАВСЬКОЇ ОУНБ ІМ. І. П.КОТЛЯРЕВСЬКОГО

*Бібліотека – відкритий стіл ідей,
за який запрошується кожен...*

О. Герцен

У добрий час, улітку 2004 року, звела мене доля з працівниками відділу соціокультурної діяльності ПОУНБ імені І. П. Котляревського Г. В. Вовченко і Т. І. Місько. Приводом для знайомства стала презентація моєї книги «Сповитий вітрами». Відтоді обласна бібліотека для мене – це творча лабораторія, яку використовую у своїй педагогічній діяльності.

Відвідування заходів відділу соціокультурної діяльності (за-
відувачі Т. І. Місько, Ю. В. Крамарєва) дало можливість відкривати
для себе й своїх учнів нові імена на літературній карті Полтавщи-
ни: М. Костенко, Л. Пономаренко, Р. Плотникова, В. Мирний, Н. Гриб,
І. Нечитайло, А. Гальченко, Н. Фурса, І. Дідик-Снарська, Н. Залізник,
Д. Басараб, Л. Віцєня, Д. Штепа, М. Кочерга, Н. Дорогавцева, Г. Крев-
ська. Це не повний перелік авторів, з якими познайомилися за-
вдяки тісній співпраці з обласною бібліотекою. Уроки літератури
рідного краю перетворилися в яскраві дійства: учні мали можли-
вість бачити й чути «живого» (а не тільки на сторінках підручника)
письменника, слухати у його виконанні твори, самим декламувати,
ставити питання, одним словом, спілкуватися.

Крім знайомства з новими книгами та їх авторами, до уваги
школярів були такі цікаві форми роботи, як «Вечір однієї книги»,
«Поетична вітальня», «Віртуальні екскурсії», «Театральна година»,
«Бліц-виставка-конкурс».

З часом учні з пасивних слухачів, які писали відгуки про захо-
ди, перетворилися на їх активних учасників (театралізоване про-
читання казки В.Королева-Старого «Русалонька» (ведуча М. Лаго-
да); інсценізація драматичного етюд Олександра Олєся «По дорозі
в казку» до 140-річчя від дня народження письменника (ведуча Ю.
Крамарєва)).

Діти залюбки декламують, беруть участь у творчих конкурсах,
які проводить Полтавська ОУНБ ім. І. П. Котляревського (учениця

групи ОІФ-32 Полтавського міського багато-профільного ліцею № 1 імені І. П. Котляревського Анна Рубленко стала переможницею конкурсу читців до Міжнародного дня рідної мови). Неодноразово перед гостями заходів виступали учасники театрального гуртка «Сузір'я», яким я керую (виступ до Дня гумору з постановкою п'єси Г. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик», інсценізація драматичного етюд Олександра Олеся «По дорозі в казку» до Міжнародного дня бібліотек).

З часом коло співпраці стало ширшим: на цікавих пізнавальних заходах ми побували в краєзнавчому відділі (завідувач М. А. Федорова): літературна години до Всес-

вітнього дня бібліотек, до 160-річчя М. Башкирцевої, до 250-річчя І. П. Котляревського, до 85-річчя В. Симоненка).

Приваблює яскравими виставками картин художників, світлинами, роботами майстрів народно-ужиткового мистецтва відділ мистецтва (завідувач М. В. Лагода).

За 15 років у стінах Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського побувало кілька поколінь моїх вихованців: п'ятикласниками вони

починали відвідувати заходи і так тривало аж до одинадцятого класу. Протягом цього часу діти отримували цікаву інформацію не тільки про письменників, а й про музикантів, художників, співаків, композиторів, архітекторів. По суті, поглиблювали

свої знання у різних напрямках науки й мистецтва, та, мабуть, ще більше надихалися творчою діяльністю яскравих особистостей, бачили гарні приклади для наслідування.

Творчість письменників Полтавщини надихнула мене як учителя до розробки уроків літератури рідного краю («Перечитаймо кожен той рядок, де про людину сказано високе!») (за книгою М. Костенка «Золоті ворожбити»); «Тридцять третя сльоза України» (за

однойменною книгою А. Сазансько-го); «Поезія – моя духовна сила» (за книгою Г. Вовченко, Д. Штепи, Д. Басараба «Перехрестя»).

Письменники, з якими я познайомилася під час заходів у Полтавській ОУНБ

ім. І. П. Котляревського, стали гостями в навчальному закладі. Це Т. Голобородько і Г. Вовченко, Н. Дорогавцева і В. Мирний, М. Костенко й І. Дідик-Снарська, О. Гаран і Н. Трикаш.

Творчість письменників (В.Мирний, М.Казидуб) стала темою наукових робіт моїх учнів.

Нарешті, яскраві, змістовні заходи відгукнулися в десятках моїх статей у пресі (Зламани доли «Афганського кута» // Полтавська думка. – 2007. – 16 лют.; Від серця поета до нашого серця // Полтавська думка. – 2007. – 13 квіт.; Полтавська Шевченкіана Петра Ротача // Зоря Полтавщини. – 2007. – 2 жовт.; «Шукаю обрій, залитий світлом...» // Полтавський вісник. – 2007. – 5 жовт.; Нові книги про визвольний рух // Полтавська думка. – 2007. – 25 жовт.; «Чи можна бути не поетом...» // Полтавська думка. – 2008. – 17 січ.; Клуб шанувальників поезії // Літературна Україна. – 2008. – 28 лют.; «Дві дороги – два світи...» // Село Полтавське. – 2008. – 31 жовт.; «...І полин цвіте» // Освіта України. – 2008. – 25 листоп. (№90). та інші).

Отже, моя творча одіссея Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського триває, бо в храмі книги відчуваю справжню свободу мислити, пізнавати, дивуватися й творити.

УДК 021.4:7](477.53-25)ПОУНБ

Загребельна І.

ХУДОЖНЬО-ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ МИСТЕЦТВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОУНБ ІМ. І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО ЯК ОКРЕМИЙ НАПРЯМ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН

Нові можливості відкриває перед сучасними бібліотеками налагодження партнерських стосунків та втілення спільних проєктів з різними культурними інституціями, що стає пріоритетним напрямом роботи відділу мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.

Основними завданнями такої співпраці можна вважати популяризацію бібліотеки; розширення кола її читачів та друзів, розробку мистецьких програм для різних категорій відвідувачів; створення умов для творчого спілкування, пропагування мистецтва.

Колектив відділу – лауреат премії Миколи Ярошенка у 2018 році (номінація «Організація і проведення мистецьких акцій»), що присуджується за високі творчі надбання та здобутки, які є вагомим внеском у розвиток національно-культурного життя Полтави та Полтавщини.

Відділ мистецтв пишається своїми партнерами, коло яких постійно поповнюється. Це Полтавська обласна організація Національної спілки композиторів України; Полтавська обласна організація Національної спілки письменників України; Полтавська обласна організація Національної спілки художників України; Полтавська спілка літераторів; Полтавський обласний осередок Національної спілки майстрів народного мистецтва України; Обласний центр народної творчості та культурно-освітньої роботи Полтавської обласної ради; Полтавський академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя; Полтавська обласна філармонія; музеї міста та області; мистецькі студії, навчальні заклади.

Працівники відділу мають різні форми співпраці з культурними інституціями. У статті акцентовано увагу на досвіді спільної художньо-виставкової діяльності відділу мистецтв Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського з двома закладами культури м. Полтави, з якими за останнє десятиріччя найбільш активно розвивається партнерство бібліотеки.

Відділ мистецтв є одним з культурно-мистецьких центрів області та міста, де постійно діють художні виставки митців Полтавщини у різних жанрах образотворчого мистецтва: живописі, графіці, скульптурі, декоративно-ужитковому мистецтві.

Термін «художньо-творча виставка» визначають як художньо оформлену експозицію предметів культури, мистецтва для публічної демонстрації, що влаштовується з метою: підтримки та розвитку мистецтва, образотворчого мистецтва, декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну; сприяння реалізації творчих задумів учнівської молоді; популяризації своєрідності народної культури, відродження традицій місцевих осередків народного мистецтва; виховання естетичного смаку та розвитку художньо-творчих здібностей [2].

Художні виставки, що проходять у залі відділу мистецтв обласної бібліотеки, запам'ятовуються, залишають емоційний відгук;

любителі мистецтва відкривають нові імена художників і майстрів декоративно-ужиткового мистецтва Полтавщини; мають можливість взяти участь у майстер-класах від митців.

Творче та культурне розмаїття Полтавщини неможливо уявити без Обласного центру народної творчості та культурно-освітньої роботи Полтавської обласної ради (ОЦНТ КОР) та Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України (ПОО НСМНМУ).

Багаторічна і тісна дружба пов'язує відділ мистецтв з цими творчими установами, що мають потужний творчий і організаційний потенціал. Саме з ними напрацьовано ефективний практичний досвід організації спільних виставкових проєктів, в рамках яких кілька разів на рік влаштовуються колективні та персональні виставки декоративного та образотворчого мистецтва. Це дає можливість відвідувачам ближче познайомитись з відомими митцями, відкрити нові імена, навчитись сприймати і розуміти мистецтво.

Тільки за останні три роки у відділі мистецтв відбулося 15 виставок митців Полтавщини – відомих і тих, хто лише починає свій творчий шлях:

- Полтавської майстрині народної та авторської ляльки Тамари Пилипенко («Від подиву до творчості», 21 березня 2018 р.);
- Голови творчого об'єднання полтавських художників «Живопис» Віктора Бондаря (Виставка творів живопису, 15 травня 2018 р.);
- Магістерки мистецтв, докторки філософії, членкині НСЖУ, директорки Кременчуцької міської художньої галереї Оксани Бойко («Дорогами Європи», 18 вересня 2018 р.);
- Молодої полтавської художниці Наталії Давітян («Світ кольорів і емоцій», 2 листопада 2018 р.);
- Чутівського художника-аматора Андрія Покася («Фарби мого життя», 29 листопада 2018 р.);
- Члена НСХУ Дениса Городничого («За крок до весни», 27 лютого 2019 р.);
- Майстрів художньої вишивки: заслуженої майстрині народної творчості України, членкині НСМНМУ Віри Забори; стипендіата Президента України, члена НСМНМУ Сергія Забори та майстра вишивки Сергія Ткаченко («Вишите родинне щастя», 18 квітня 2019 р.);

- Молододі художниці Марини Шолудько («Безмежність почуттів», 5 червня 2019 р.);
- Полтавської художниці Наталії Бутенко («Барви душі», 11 вересня 2019 р.);
- Полтавської майстрині лялькарства Тетяни Філенко («За рухом сонця», 24 жовтня 2019 р.);
- Миргородських майстрів художньої кераміки, членів НСМНМУ Лариси та Євгена Євтушенків («Еволюція», 10 грудня 2019 р.)
- Глобинських майстрів соломоплетіння та вовняної іграшки Валентини та Василя Ялосоветських («Золоте солом'яне диво», 24 грудня 2019 р.)
- Заслуженого майстра народної творчості України, голови ПОО НСМНМУ Євгена Пілюгіна («Решетилівські барви», 28 січня 2020 р.);
- Майстрів гончарства Ярослава та Світлани Гончарів («Голос серця», 25 лютого 2020 р.);
- Заслуженого майстра народної творчості України, голови ПОО НСМНМУ Євгена Пілюгіна («Решетилівські барви від Євгена Пілюгіна», 2 вересня 2020 р.).

Різноманітні, багатожанрові виставки стали цікавими і неординарними подіями у художньому житті нашого міста та області; викликали увагу преси, фахівців та відвідувачів; залишили яскраві враження. І кожна – певне мистецьке послання.

Ще один багаторічний спільний проєкт членів ПОО НСМНМУ, працівників ОЦНТ КОР та відділу мистецтв Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського – «Різдвяний вернісаж». Це виставка декоративно-ужиткового мистецтва Полтавщини, яку відкривають у відділі напередодні Різдва Христового.

В рамках цього непересічного масштабного виставкового проєкту свої напрацювання презентують майстри народної творчості, а відвідувачі виставки отримують можливість помилуватися справжніми шедеврами.

«Різдвяний вернісаж» надзвичайно популярний серед широких кіл шанувальників мистецтва і престижний для самих учасників. За 10 років він став традиційною культурною подією у місті.

Щоб захід пройшов на високому рівні, його необхідно правильно організувати. Тому співпраця починається з обговорення та узгодження спільних дій і продовжується в реалізації спільних

мистецьких проєктів. Працівники відділу мистецтв Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського та ОЦНТ КОР і ПОО НСМНМУ розробляють план виставкової діяльності, згідно з яким проводять художні виставки. Він складається переважно за напрямками: (тематичні виставки; за видами образотворчого мистецтва; персональні та групові).

В плані встановлюється дата і тривалість проведення виставок; передбачається розподіл робіт серед працівників відділу мистецтв обласної бібліотеки, ОЦНТ КОР та ПОО НСМНМУ. Складається програма заходу; розробляється концепція конкретної виставки; її експозиційне та інформаційно-рекламне представлення, яке передбачає виготовлення афіш, запрошень, прес-релізів, буклетів/каталогів до виставок та розповсюдження повідомлень про виставки у ЗМІ.

Завдяки багаторічному співробітництву відділу мистецтв полтавської обласної бібліотеки з ОЦНТ КОР та ПОО НСМНМУ художні виставки стали органічною частиною культурно-просвітницької діяльності відділу.

Французький філософ і письменник Люк де Клап'є де Вовенарг свого часу зауважив: ***«Розуміння плідності праці є одним з найкращих задоволень».***

А ще плідна взаємодія, де інтереси учасників процесу перетинаються, приносить вагомі результати! Спільні виставкові проєкти стали актуальним і вагомим етапом демонстрації найкращих здобутків митців Полтавщини, які дають глядачеві можливість ознайомитися з неординарним пластом сучасного полтавського мистецтва.

Таїнство «знайомства та спілкування» відвідувачів з оригінальними творами мистецтва відбувається під час художніх вернісажів, які давно вже стали найулюбленішими заходами жителів Полтавщини. Під час відкриття виставок проводяться майстер-класи, обмін досвідом та ідеями, створюється позитивний настрій.

Кожен, хто переступає поріг відділу мистецтв, розуміє – це місце, де можна отримати естетичну насолоду, надихнутися талантами обдарованих людей, які проживають поруч.

За роки співпраці відділу мистецтв з ОЦНТ КОР та ПОО НСМНМУ здійснено багато цікавих проєктів. Ефективність партнерських відносин очевидна: спільна виставкова діяльність націлена на реалізацію інтересів усіх учасників процесу і відкриває широкі мож-

ливості для бібліотеки. Вона зацікавляє значне коло відвідувачів; формує новий погляд користувачів на бібліотечну установу, сприяє росту її авторитету; доводить взаємовигідність співробітництва бібліотек з культурними інституціями.

Використані джерела:

1. Румко Ж. П. Обласні центри народної творчості як форматори ідей та конструктивних дій у збереженні українських традицій / Ж. П. Румко // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2018. – Вип. 2. – С. 76-81. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2018_2_15
2. Перепелиця О. В. Художньо-творча виставка як підсумок творчої діяльності колективу / О. В. Перепелиця // Наука і освіта. – 2014. – № 7. – С. 147-150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2014_7_36

УДК021

Івко В.

БІБЛІОТЕКА – ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ОСВІТИ, СПІЛКУВАННЯ І ДОЗВІЛЛЯ

В умовах цифрової трансформації суспільства перед бібліотеками поставили завдання пошуку нових можливостей для залучення користувачів, зміни та впровадження нових послуг у практику їх роботи. Зворотнім боком цього процесу є проблема падіння престижу читання – все більше людей, особливо молодих, основним джерелом інформації обирає Інтернет. Тому сьогодні диктує абсолютно іншу смислову наповненість роботи з користувачами, визначення нових концептуальних підходів, пошуків креативних форм і методів у розкритті інформаційного та культурного потенціалу суспільства.

Сьогодні дуже важливо сформувати в суспільній свідомості думку про бібліотеку як головний культурний та інформаційний центр. Адже саме вона стає основним каналом отримання інформації та культурного розвитку особистості, відкритим простором для освіти, спілкування і дозвілля, щоб кожен користувач відчув себе учасником живого творчого процесу.

Одним з найважливіших напрямків роботи бібліотеки є соціокультурна діяльність, що сприяє успішній соціалізації користувачів.

Пріоритетне місце під час проведення бібліотекою соціокультурних заходів посідає співпраця з закладами культури та освіти.

Тому бібліотека постійно розвиває партнерські стосунки з громадськими організаціями та творчими спілками, установами, що працюють у галузях освіти, культури та дозвілля.

Коло партнерів відділу документів із економічних та технічних наук ПОУНБ імені І. П. Котляревського досить широке і з року в рік розширюється.

Серед них:

- Полтавський музей авіації і космонавтики;
- Полтавський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді;
- Полтавський міський центр позашкільної освіти;
- Полтавський обласний центр естетичного виховання учнівської молоді;
- Полтавський кооперативний коледж;
- Полтавський будівельний технікум транспортного будівництва тощо.

Бібліотека та музей – завжди вигідні партнери як центри інформації, культурного життя, спілкування та дозвілля. У них розвиваються взаємозв'язки, що стосуються різних напрямів та форм їх діяльності.

Заслугує на увагу взаємодія відділу документів із економічних та технічних наук та Полтавського музею авіації і космонавтики. Ми співпрацюємо у напрямі проведення спільних заходів, організації виставок.

Бібліотека з її фондами та її співробітники завжди бажані гості та активні учасники музейних заходів: виставок, конференцій, інших проєктів.

Так, у 2019 році відділ долучився до святкування 240-річчя від дня народження нашого видатного земляка, інженера-артилериста, конструктора бойових ракет Олександра Засядька. Співробітники відділу підготували і презентували книжкову виставку-персоналію «Генерал Засядко: родовід козацький, ім'я світове» та укладений до ювілею рекомендаційний бібліографічний список «Славетні імена Полтавщини. Олександр Засядько».

Спільно зі співробітниками музею були організовані книжкові виставки та виставки документів із фондів музею різної тематики: «... В імені його зірок далеких світ» (до 116-річниці з дня народження Ю. Кондратюка), «Космічна слава Полтавщини». Фотовиставка «Стежками 44-го...» та книжкова виставка «Операція «Френтік» без грифу таємності» дали можливість користувачам ознайомитись з унікальними світлинами воєнної Полтави, її жителів, документами про ті історичні події.

З нагоди 50-ліття польоту в космос льотчика-космонавта, нашого земляка Георгія Берегового спільно з музеєм авіації і космонавтики у відділі презентували виставку-експозицію «Історія одного польоту», де були представлені документи про нелегкий шлях до глибин космосу та життя після польоту Г. Берегового. А також демонструвались поштовий конверт і поштові марки із зображенням космонавта, ескізи яких виконав Полтавський художник-графік Олексій Соболевський.

Партнери-музейники щедро дарують бібліотеці книги, каталоги, проспекти музейних фондів, що є ще однією формою взаємодії між ними.

Співробітники відділу, в свою чергу, завжди раді надати професійну підтримку музейним працівникам у вигляді інформаційних годин, виконанні бібліографічних довідок та інформаційних запитів.

Працівники музею є користувачами бібліотеки та активно використовують бібліотечні фонди у своїй науково-дослідній діяльності. А бібліотечні заходи часто стають своєрідним місцем для презентації нових досліджень чи наукових розвідок музейників.

Так було під час зустрічі учнівської та студентської молоді з кандидаткою історичних наук, докторкою філософії, старшою науковою співробітницею, завідувачкою науково-дослідного сектору Полтавського музею авіації і космонавтики І. О. Пістоленко в рамках циклу заходів «Невипадкові зустрічі», де вона відкрила нові наукові розвідки музейників про О. Засядка.

Безперечно, взаємодія бібліотеки і музею урізноманітнює їх діяльність, розширює коло контактів, що, в свою чергу, викликає вдячність читачів та прихильність громади.

Доброю традицією стала співпраця відділу з Полтавським обласним центром науково-технічної творчості.

Традиційно до Всесвітнього дня авіації та космонавтики вихованці технічних гуртків обласного центру науково-технічної твор-

чості учнівської молоді, станцій юних техніків, центрів дитячої та юнацької творчості загальноосвітніх закладів області презентували у відділі творчі роботи авіаційно-космічної тематики.

У 2019 році виставка «Всесвіт нам бентежить мрії» була присвячена 240-річчю від дня народження винахідника порохових ракет Олександра Засядка. Театралізовану екскурсію «Крізь терни до зірок» презентували учні пошукового загону при зразковому шкільному музеї Лютенської ЗОШ I-III ступенів імені Михайла Величка Гадяцької районної ради.

Домінуючою в партнерських відносинах відділу є систематична співпраця з навчальними закладами м. Полтави. Інформаційна підтримка навчального процесу, залучення школярів та студентів до бібліотечних заходів, організація виставок – такі основні напрямки співпраці з освітніми закладами міста. Завжди приносять позитивний результат спільні соціокультурні заходи. Серед яких, зустріч студентів Полтавського кооперативного коледжу із співавтором книги «Борис Мартос і кооперація», кандидатом економічних наук, почесним професором Полтавського університету економіки і торгівлі М. В. Аліманом. А учні Полтавського міського багатoproфільного ліцею №1 імені І. П. Котляревського зустрілись з укладачем книги «Провідний архітектор» Борисом Тристановим.

Відвідувачі ознайомились з виставкою світлин про Л. Вайнгорта, організатор якої Борис Тристанов та книжковою виставкою про полтавського архітектора, гортали сторінки його книги «Записки провінціального архітектора» та видання до 100-річного ювілею «Провінційний архітектор».

І кожен присутній на зустрічі відкрив для себе нові сторінки історії Полтави, її видатного архітектора.

Щоб привернути увагу молоді до Бібліотеки та читання, запропонувати ознайомитись із сучасними послугами книгозбірні співробітники відділу проводять Дні періодики: «Світ науки, техніки та економіки на сторінках журналів» (для студентів Полтавського коледжу нафти і газу) та інформаційні години: «З бібліотекою – до вершин успіху» (для студентів Полтавського будівельного технікуму транспортного будівництва), «Відкрий для себе сучасну бібліотеку» (для студентів коледжу управління, економіки і права), студентський науковий круглий стіл «Сучасна бібліотека та перспективи її розвитку» (для студентів Полтавського коледжу нафти і газу).

Корисну інформацію отримали студенти Полтавського кооперативного коледжу під час майстер-класу «Я бажаю жити в якісному світі» (в рамках Дня якості «Якість харчових продуктів: що потрібно знати?»).

Студенти мали можливість за допомогою експрес-методів самостійно визначити якість харчових продуктів різних торговельних марок.

Співробітники відділу представили учасникам заходу книжкову виставку «Якість харчових продуктів: довіряй, але перевіряй» та презентували рекомендаційний бібліографічний список «Харчові продукти: контроль якості та безпечності».

В рамках циклу заходів «Невипадкові зустрічі» відбулось знайомство користувачів з неординарними, цікавими особистостями, чий науковий чи творчий потенціал доносить до читачів нові знання та корисну інформацію.

На зустріч з краєзнавцем, автором сайту «Історія Полтави» Борисом Тристановим завітали його друзі, однодумці, об'єднані спільними цілями та баченням збереження та розвитку Полтави, гості міста, студенти, молодь.

Борис Юрійович – великий шанувальник книги та Бібліотеки. Завдяки йому фонд нашої Бібліотеки поповнився новими виданнями різноманітної тематики. Він є також ініціатором презентацій книг, організації фотовиставок, які проводяться спільно з Бібліотекою.

Саме за його ініціативи відбулась презентація історичного видання «Полевой дневник генерал-лейтенанта Г. П. Розалион-Сошальского (11.07.1914–16.04.1917)» та фотовиставки, присвяченої Георгію Розаліон-Сошальському та його родині, вихованцям Петровського Полтавського кадетського корпусу.

Завдяки йому побачила світ книга «Провінційний архітектор», видана до 100-річчя від дня народження Лева Вайнгорта та відбулась її презентація. Він був одним з організаторів виставки світлин, присвяченої відомому полтавському архітектору.

Саме завдяки йому та його сайту «Історія Полтави» молодь відкрила для себе нові сторінки історії свого міста.

Давня співпраця поєднує відділ з Полтавським міським центром позашкільної освіти. Вихованці гуртків запропонували користувачам бібліотеки виставки-експозиції «У світі дитячих фан-

тазій», «Етновитинанка», «Зимові фантазії», фотовиставку робіт учасників регіонального конкурсу юних фотовідеоаматорів «Погляд майстра – 2019».

Прекрасний світ кераміки відкрили для себе відвідувачі бібліотеки, які ознайомились з виставкою керамічних виробів «Керамічні фантазії».

На ній було представлено чимало творчих робіт – від найпростіших фігур тварин, квітів панно до об'ємних складних керамічних композицій.

Вони були виконані у найкращих традиціях народного мистецтва й свідчили про неабиякий творчий потенціал їх авторів.

Виставка «Мовою фарб та орнаментів: українське національне вбрання» вихованців гуртків цього ж закладу ознайомила відвідувачів зі зразками традиційного вбрання українців, демонструючи український національний одяг в усьому його багатстві та розмаїтті.

Тісна співпраця поєднує бібліотеку з Обласним центром естетичного виховання учнівської молоді. Вихованці гуртка «ФЕНІКС» (керівник Ірина Василенко) неодноразово презентували виставки малюнків: «Моя Полтаво, ти благословенна минулим і майбутнім у віках», «Космічні фантазії» та проводили творчі заняття у бібліотеці. А нещодавно керівник гуртка презентувала свою виставку живопису «Таємничий зодіак».

Окрасою презентації виставки, на яку зібрались друзі, учні Полтавської ЗОШ № 10 імені В. Г. Короленка та поціновувачі мистецтва, стали виступи вихованців вокально-хорової студії для обдарованих дітей «Домінус» (керівник Людмила Портна).

Сучасна книга з математики для вчителів початкової школи була представлена на науково-практичній конференції «Інноваційні рішення у початковій освіті: досвід впровадження концепції нової української школи» за участі науковців НАПН України, Інституту педагогіки НАПН України, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

У ході її роботи були відпрацьовані форми, методи та прийоми організації навчальної діяльності учнів з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей.

Своїм досвідом викладання математики по цій методиці поділились вчителі Полтавської гімназії № 6 Тетяна Бугаєць, Лариса Ніконова та Олена Книш.

На презентацію Школи з основ підприємницької діяльності «Молодь обирає бізнес» зібрались випускники навчальних закладів, непрацююча молодь, а також підприємці, які мають певний досвід ведення бізнесу.

Цей спільний проєкт Бібліотеки і Обласного молодіжного центру реалізовувався з метою залучення молоді до підприємницької діяльності, організації зайнятості молоді шляхом відкриття власного бізнесу, створення нових робочих місць у місті та області.

Цінними для молоді було те, що вона безкоштовно пройшла навчання, познайомилась та поспілкувалась із відомими підприємцями, отримала від них цінні поради та перейняла досвід.

За два місяці учасники проєкту навчилися основним елементам ведення власної справи, складати бізнес-плани і втілювати їх в життя, створювати бізнес-проєкти, вирішувати маркетингові та фінансові питання.

Отже, співпраця відділу з закладами культури та освіти посідає пріоритетне місце в його соціокультурній діяльності.

Домінуючими сферами партнерських відносин відділу є: спільні освітньо-інформаційні, тематичні, рекламно-іміджеві заходи, які завжди приносять позитивний результат, допомагають залучити нових користувачів. Творчі зустрічі, години спілкування, круглі столи та майстер-класи, виставки-експозиції – ці та інші форми бібліотечних заходів допомагають налагодити ефективне спілкування з різними категоріями користувачів, створити в бібліотеці комфортне інформаційно-комунікаційно-дозвілєве середовище.

Саме співпраця із закладами культури та освіти формує середовище якісних змін – розширюється діапазон бібліотечних послуг та урізноманітнюється їх діяльність, встановлюються нові партнерські зв'язки, збільшується коло контактів. А це допомагає бібліотеці стати відкритою і доступною для кожного члена громади.

До цього можна додати, що за рахунок розширення сфери бібліотечного спілкування, підвищення його якості бібліотека зможе підняти свій соціальний престиж, створити привабливий образ для реальних і потенційних користувачів.

Відділ на досягнутому не зупиняється, ми і сьогодні знаходимось в активному пошуку партнерів, співпраця з якими буде спрямована на розвиток нових підходів у взаємодії бібліотечар-користувач.

**ПРАВОВА КУЛЬТУРА МІСЦЕВИХ ГРОМАД:
МОЖЛИВОСТІ І РЕСУРСИ
ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК У ЇЇ СТАНОВЛЕННІ**

В умовах формування правової держави, яка задекларована статтею 1 Конституції України, існує необхідність формування правової культури і розвитку правової свідомості населення України. Правова культура включає в себе і знання нормативно-правових актів, і переконаність у їхніх необхідності та корисності, і уміння застосовувати ці правові знання у реальному житті.

Провідну роль у формуванні правової культури людей належить юристам та іншим фахівцям у сфері права, які мають відповідні професійні знання у царині юриспруденції і готові ними поділитися з широким колом населення. А от майданчиком для комунікацій фахівців права з громадськістю, центром поширення правової інформації серед людей, місцем, де здійснюється постійна юридична поінформованість усіх верств суспільства, беззаперечно, є публічні бібліотеки. Їх унікальність полягає у тому, що вони є універсальними і безкоштовними центрами інформаційного забезпечення усіх вікових категорій населення.

Особливо це актуально для бібліотек, що відійшли до новостворених об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), де виникає безліч юридичних питань як з організації життя у громаді загалом, так і особистих правових проблем окремих мешканців громади. З метою формування правової культури громад їхні публічні бібліотеки можуть використовувати практично увесь арсенал засобів і методів бібліотечної роботи. Це – і укомплектування фонду виданнями правової тематики та тримання його у режимі відкритого доступу для користувачів. Це – і передплата бібліотекою офіційних друкованих видань, де друкуються офіційні тексти нормативно-правових актів, а також спеціалізованих газет і журналів юридичного спрямування із роз'ясненнями законодавства та консультаціями щодо його застосування. Це – і популяризація книг і періодики на книжкових виставках, переглядах літератури та тематичних полицках з відповідними назвами накшталт «Право-

ва безпека від бібліотеки», «Знайомтесь: новий закон!», «Юридичні консультації на шпальтах газет», «Книжкова юридична панорама», «Правова література – для вас». Доречним буде і проведення бібліографічних оглядів такої літератури.

Для більш якісного правового інформування населення публічні бібліотеки ОТГ створюють куточки правової інформації, де в одному місці зібрані усі інформаційні ресурси з юридичних питань. Тут же варто розміщувати й папки-накопичувачі з правовими матеріалами за окремими темами, наприклад, «Землевласник має право», «Правові засади медичної реформи», «Юридичні аспекти нарахування і виплат пенсій», «Права військовозобов'язаних під час мобілізації», «Нове виборче законодавство».

Публічним бібліотекам варто популяризувати не лише норми права, а й знання про джерела, де можна знайти правову інформацію, проводячи, наприклад, інтерактивні заняття «Сам собі адвокат» про правові ресурси бібліотеки та їх використання або надаючи консультацію «На допомогу правовій самоосвіті» з оглядом сайтів як органів влади, так і юридичних фірм, де є багато консультацій для населення.

Очевидним є той факт, що без наявності у бібліотеці Інтернету, спектр послуг для населення з правового інформування суттєво скорочується. За його ж наявності у бібліотеках можуть створюватися пункти доступу до офіційної інформації: урядового та міністерських сайтів, парламентського порталу, віртуальних громадських приймалень тощо. Крім того, саме за наявності Інтернету можна оперативно відслідковувати зміни до законодавчих актів, які варто знати мешканцям громади.

Публічні бібліотеки ОТГ як комунікаційні посередники між громадою і правовими фахівцями, маючи відповідні приміщення та інформаційні ресурси, можуть для жителів своєї громади регулярно організовувати експерт-зустрічі з питань права. Для цього варто налагодити співпрацю і запрошувати фахівців органів юстиції, бюро безоплатної вторинної правової допомоги, органів РАЦС, нотаріальних контор, земельного кадастру, податкових органів, центрів зайнятості, національної поліції, органів державної влади та місцевого самоврядування, штатних юрисконсультів сільських і селищних рад, органів соціального захисту населення, громадських організацій, окремих адвокатів тощо. Особливо зараз активізуєть-

ся співпраця з бюро безоплатної вторинної правової допомоги, які в приміщеннях бібліотек проводять консультації, в т.ч. й на мобільних пунктах доступу або здійснюючи онлайн-консультування громадян у тих населених пунктах, де немає структурних підрозділів цієї установи.

Варто зазначити, що публічні бібліотеки ОТГ, які були створені за останні декілька років на території Полтавської області, досить активно включилися у процес формування і становлення правової культури мешканців своїх громад, застосовуючи і використовуючи при цьому майже увесь спектр засобів і методів бібліотечної роботи.

У багатьох бібліотеках ОТГ діють куточки правової інформації, де розміщена література з фондів на правову тематику, опубліковані у пресі тексти нормативно-правових актів, коментарі та роз'яснення фахівців з конкретних правових питань, в т.ч. друкована продукція видавничої діяльності органів юстиції. Так, у центральній бібліотеці Мачухівської сільської ОТГ створений куточок правової інформації «Рядками Закону, Права і Моралі». А користувачі Драбинівської сільської ОТГ мають змогу слідкувати за змінами і доповненнями в законах, тексти яких представлені на виставці літератури «Документи влади». Бібліотеки Терешківської сільської ОТГ для своїх користувачів оформили книжкові виставки «Закон – це життя» (с. Зінці) та «У світі права» (с. Ваці). Працівники бібліотек Драбинівської сільської ОТГ під час сесій сільради організовують книжкові виставки для депутатів, в т.ч. й правової літератури. А в Решетилівській міській ОТГ постійно оновлюються матеріали на експрес-виставках у бібліотеках «Актуальні земельні питання» та «Зміни в Податковому кодексі України».

У тісній співпраці зі спеціалістами органів юстиції, правоохоронних органів, фахівців бюро безоплатної правової допомоги бібліотеки ОТГ регулярно проводять заходи для підвищення рівня правової обізнаності своїх користувачів. Так, протягом минулого року, зокрема, Малобудищанська бібліотека Опішнянської селищної ОТГ провела правовий орієнтир «Нове у законодавстві про освіту та працю». А публічна бібліотека Шишацької селищної ОТГ організувала правовий лікбез для людей старшого покоління «Я – людина, і це до чого зобов'язує?», в рамках якого відбулася зустріч із юристом стосовно земельної та пенсійної реформ. Омельницька публічна бібліотека Омельницької сільської ОТГ провела годину

права «Без правової культури – немає правової держави», а Рокитненська сільська бібліотека цієї ж ОТГ організувала годину спілкування «Закон обов'язковий для всіх». Бібліотека Сенчанської сільської ОТГ провела правовий екскурс «Живи в гармонії з законом», а Скороходівська бібліотека Скороходівської сільської ОТГ – годину корисних порад «Правова невідкладна допомога».

Суходільська бібліотека Михайлівської сільської ОТГ для юнацтва провела тренінг з юристом «Твої права – твій захист», а Сухомячківська бібліотека Драбинівської сільської ОТГ для такої ж юнацької категорії користувачів організувала правові читання «Молоді – правові знання». Степанівська ж сільська бібліотека Семенівської селищної ОТГ для юнацтва провела тренінг правової культури «Мої права в моїй державі». Активно долучаються до процесу правопросвітництва й працівники міської публічної бібліотеки Гребінківської міської ОТГ, де протягом минулого року у Центрі правової інформації було проведено засідання за «круглим» столом на тему: «Повернення коштів, викрадених з платіжних карток», інформаційну годину «10 популярних запитань про нові тарифи і субсидії», лекцію-бесіду «Як протистояти домашньому насильству?», правову консультацію «Як отримати податкову пільгу студентам?».

До чергової річниці прийняття Конституції України більшість бібліотек ОТГ проводять заходи, присвячені вивченню Основного закону держави. І це є дуже доречним, оскільки за результатами опитування лише 10% українців читали Конституцію, а майже половина українців взагалі не листали цей документ.

Допомагають у правовому інформуванні користувачів й матеріали, які бібліотекарі книгозбірень ОТГ збирають у папки-накопичувачі за певними темами: в Руденківській сільській ОТГ – «Соціальний захист населення» та «Пенсійний фонд інформує», а в Семенівській селищній ОТГ – «Правова допомога громади» та «Пенсійна реформа».

А працівники і депутати сільської ради Драбинівської сільської ОТГ отримують від бібліотекарів інформацію в рамках групового та індивідуального інформування з таких питань: «Законодавче забезпечення прав та пільг для населення», «Правові засади діяльності місцевих владних структур», «Земля і право».

Разом із досягненнями бібліотек ОТГ, є певні проблемні моменти і недопрацювання у сфері формування правової культури громад, на які варто звернути увагу:

- 1) однією з перешкод здійснення інформування мешканців громади з правових питань є низький рівень передплати публічними бібліотеками ОТГ офіційних друкованих видань, де публікуються офіційні тексти нормативно-правових актів, та спеціалізованих видань правової тематики. Так, за даними звітів бібліотек ОТГ в Полтавській області на 2020 рік офіційне друковане видання Верховної Ради України – газету «Голос України» – передплатили лише 10 бібліотек ОТГ. А офіційне друковане видання Кабінету Міністрів України – газету «Урядовий кур'єр» – передплатили лише 3 бібліотеки ОТГ.

Що ж до спеціалізованих юридичних видань у звітності бібліотек ОТГ значаться лише 2 назви: газета «Домашній адвокат», передплачена 4-ма бібліотеками, та газета «Поради юриста», яку передплатили лише 2 бібліотеки;

- 2) не можна оминати увагою й відсутність Інтернету у багатьох сільських бібліотеках, що унеможлиблює доступ до офіційних сайтів органів державної влади та місцевого самоврядування, міністерств і відомств, спеціалізованих юридичних сайтів, а також здійснення онлайн-консультування з юридичних питань спеціалістами центрів безоплатної правової допомоги через скайп та електронну пошту. За даними звітів лише близько половини бібліотек, які відійшли до ОТГ на території Полтавської області, мають доступ до Інтернету для користувачів;
- 3) публічним бібліотекам ОТГ варто активізувати роботу у напрямку створення при бібліотеках клубів за інтересами та гуртків правового напрямку для різних вікових категорій. За даними звітів у минулому році у бібліотеках області функціонувало 8 правових клубів, але усі вони діяли не в публічних бібліотеках ОТГ, а в існуючих районних ЦБС. У бібліотеках, які відійшли в громади, – жодного спеціалізованого правового клубу чи гуртка. Тому у цьому напрямку роботи бібліотекарям книгозбірень ОТГ варто серйозно попрацювати;
- 4) більш активно треба співпрацювати бібліотекам ОТГ із засобами масової інформації (як електронних, так і друкованих) щодо висвітлення їхньої діяльності у правовому напрямку. Стосовно друкованих ЗМІ, то зазначу, що у минулому році у місцевій пресі було опубліковано лише 3 матеріали стосовно правової діяльності бібліотек – і усі вони стосуються районних ЦБС, а не

публічних бібліотек ОТГ. Тематика ж цих матеріалів – це співпраця бібліотек із бюро безоплатної правової допомоги, проведення їхніми працівниками тренінгів, консультації юристів на мобільних та дистанційних пунктах при бібліотеках. Тобто, це все те, що здійснюють і бібліотеки громад. Тому, про що писати у пресі – є, головне – треба налагодити співпрацю зі ЗМІ і зацікавити їх своєю роботою у правовому напрямку.

Резюмуючи викладений матеріал, зазначу, що свого часу директор Школи бібліотекознавства та інформатики Університету Південної Кароліни (США) Д. Ланкес сказав так: «Погані бібліотеки розбудовують колекції, хороші бібліотеки – створюють послуги, а чудові бібліотеки – розбудовують громади». Оскільки публічні бібліотеки ОТГ є потужними інформаційно-комунікаційними інституціями, у т.ч. й у сфері правопросвітництва, які здатні внести свою частку у розбудову успішних громад, то я закликаю усі бібліотеки, які вже відійшли до ОТГ і які ще знаходяться у стані реорганізації: ставайте такими, як було сказано, «чудовими бібліотеками», розбудовуйте свої громади і беріть найактивнішу участь у формуванні її правової культури!

УДК 021+008+37+001]-048.87(477)

Малиш О.

БІБЛІОТЕКИ, ЗАКЛАДИ КУЛЬТУРИ, ОСВІТИ І НАУКИ: ГРАНІ СПІВПРАЦІ

Бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової та освітньої інфраструктури країни. Вони важливі для розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури. Бібліотеки сприяють розбудові читаючої та мислячої нації.

Понад десять років підтримуються фахові взаємини Сумської ОУНБ з Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти (СОІППО). В рамках налагодження партнерських взаємин та шукаючи шляхи і засоби єднання спільноти, громадян України довкола вирішення питань ідентифікації – «хто ми є на

цій землі?», «історія, культура, пам'ять, перспектива розвитку суспільства» – було підписано Угоду про тривалу співпрацю на спільну реалізацію освітньо-культурологічної програми «Перлини малої батьківщини». Учасниками цієї програми є освітяни, музейні працівники, користувачі бібліотеки, журналісти, науковці, краєзнавці. Поняття малої батьківщини включає своє місто, населений пункт, певну територію, де проживає громада, і область. Ця освітня культурологічна програма реалізується через тематичні проекти, присвячені видатним особистостям краю, які реперезентують Сумщину в контексті Великої України – державотворцям, митцям, науковцям, власне тому, що вони створили і залишили неоціненний спадок. За 10 років співпраці маємо стільки ж і тематичних проектів. Вони були присвячені 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка, Н. Х. Онацького, О. Олеся і багатьом іншим діячам вітчизняної освіти, науки, культури, державотворення.

Кожен із тематичних проектів: реалізується через комплекс дій, які визначають основні напрямки (просвітницький, інформаційний, пошуковий, експертний, презентаційний і т. д.); прописує покрокову програму дій проведення спільних заходів між бібліотекарями і педагогами на рік. Серед таких спільних заходів науково-краєзнавчі конференції (*«Літературно-мистецькі та історичні контексти формування національної державності в добу Української революції 1917–1921 рр. та їх педагогічна інтерпретація в сучасній освітній діяльності»*, *«Краєзнавство в контексті вивчення історичної, духовної і культурної спадщини регіону»*); круглі столи (*«Сумщина від давнини до сьогодні: проблеми ідентичності ментальності самосвідомості»*, *«Корифей українського мистецтва»* – до ювілею Івана Петровича Кавалерідзе – організатори працівники краєзнавчих відділів Сумської та Полтавської обласних наукових та Роменської центральної міської бібліотек, *«Співпраця бібліотек і музеїв Сумщини як ресурс розвитку громади»*, *«Штрихи до портрета П. Куліша на тлі сучасності»*); культурологічні акції (*«Шляхи Кобзаря»*, *«Віхи творчості Никанора Онацького»*, *«Михайло Грушевський і Сумщина»*, *«Скарби нашого роду»*), презентації книг (А. Акіменко *«Герої нашого часу: 19 історій ветеранів АТО, «Голодомор на Сумщині в спогадах очевидців»*), флешмоби, записи на радіо та телебаченні, зустрічі, проведення ігрових програм (*Фестиваль неформальної освіти «PUZZLES особистісної та професійної зрілос-*

ті». Подія відбулася за підтримки «Розумного хабу», Центру розвитку територій та соціального маркетингу «Триторія», Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки. У першому ПАЗЛІ була представлена 10-річна історія освітньо-краєзнавчої програми «Перлини малої батьківщини». Учасники зіграли в краєзнавчу грулото «Загадкові та прекрасні Суми»), скайп-зустрічі між читачами бібліотеки, освітянами в Сумській області та бібліотеками Полтави, Харкова, Запоріжжя, Херсона.

За ці роки також зібралась певна презентаційна колекція зроблених продуктів: кіно- і радіопередачі, буклети, листівки, ігри, збірники конференцій і круглих столів.

Одна з цікавих спільних форм роботи – проведення краєзнавчої педагогічної практики на базі відділу краєзнавчої літератури і бібліографії. В день практики, вчителі, які проходять курси підвищення кваліфікації при СОІППО, повністю навчання присвячують вдосконаленню форм та напрямків краєзнавчо-педагогічної роботи, а саме, відбуваються зустрічі з педагогами-новаторами, з письменниками в рамках «ЖИВА КНИГА – ЖИВЕ СПІЛКУВАННЯ», проводяться різні активні інноваційні форми просвітницької діяльності, опробовані і успішні в діяльності бібліотеки.

Користується популярністю і така форма взаємодії як організація і проведення краєзнавчих експедицій, просвітницьких подорожей з метою пізнання невідомих, призабутих перлин Сумщини і в цілому України. Зокрема, єднання міст завдяки Т. Шевченку – Шевченкіана Сумщини, Суми-Канів; П. Кулішу – Суми і Чернігівщина; І. Кавалерідзе – Суми-Полтава. Таких взаємозв'язків в подорожевій діяльності за ці роки накопичилось чимало.

Найбільш ефективною і затребуваною є спільна праця відділу і інституту в рамках створення книжкової продукції краєзнавчого змісту. Ідея єднання людей через творення книжки спонукала запропонувати серед краєзнавців, науковців, педагогів, бібліотечних працівників таку програму, як «Книжка з літературного краєзнавства».

Проект став продовженням розпочатої в 2017 році роботи над створенням альбому сумського художника-графіка, педагога образотворчого мистецтва Володимира Ратнера «Володимир Ратнер. Графіка : альбом». Це спроба зібрати разом репродукції робіт і максимально повну бібліографію, присвячену його діяльності. Проект був успішно реалізований, підтриманий керівниками області і тому мав продовження.

Першою такою спільною пробною роботою для бібліотекарів, педагогів, архівістів, видавців стала книжка *«Павло Андрійович Сапухін: портрет розбудовника краєзнавства на Сумщині»*. Наступною – книжка присвячена двом рокам поетичної діяльності поета, громадського діяча Олександра Олеся доби Української революції *«Олександр Олесь. Щоденник. Рік 1917 та інші поезії»*. В основу покладені малознані поетичні твори нашого земляка. *«Сумщина. Велика спадщина. Поезія»* – книга з такою назвою включає поетичний доробок 80-х авторів за 12 століть історії і сьогодення.

Досить потужним проектом виявилось видання, присвячене 200-річчю від дня народження Пантелеймона Олельковича Куліша *«Не забудеш мене, моя нене, Україно. П. Куліш»*. До антології краєзнавчих розвідок внесені твори уродженців Сумщини, письменників, вчених, науковців, краєзнавців, які жили на Сумщині і досліджували спадщину Куліша за 120 років історії, починаючи від 1898 р. до сьогодення.

Неоціненну допомогу у створенні продуктів цього проекту упорядники отримали від Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського та Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

На 2020 рік запланований ще один досить потужний проект – краєзнавчий тематичний збірник, присвячений визначним землякам, які зробили вагомий внесок у розвиток культури і мистецтва і були удостоєні найвищої державної нагороди – Національної премії України імені Тараса Шевченка – *«Шевченківські лауреати – уродженці Землі Сумської»*.

Важливою частиною виробничої діяльності відділу є переписка – жива документальна пам'ять ділового спілкування з нашими сучасниками: науковцями, краєзнавцями, письменниками, музейними працівниками. Тут закарбовані діяльність, думки, теплота сердець і висока культура відомих людей нашої області і не тільки, імена яких вже сьогодні належать історії. Прикладом активного листування протягом 2010–2011 рр. і продовженого у 2015–2016 рр. є листування з доцентом Полтавської державної аграрної академії, заслуженим винахідником України Віктором Миколайовичем Самородовим, а предметом – було ім'я нашого видатного репресованого земляка В. І. Сазанова (1879–1967) – доктора сільськогосподарських наук, професора, організатора сільськогосподарської дослідної справи, уродженця м. Путивль, і все, що пов'язане з ним.

«...Радий, що можу надіслати Вам до книгозбірні нашу нову книжку про видатного Вашого земляка, вченого високого гатунку, розбудовника с/г дослідної справи – В. І. Сазанова.

Я та всі мої колеги були б дуже вдячні Вам за допомогу: може у Вас в бібліотеці є щось невідоме нам як про самого В. І. Сазанова, так і з його наукового доробку, або якихось світлин?...

Щиро Ваш Віктор Самородов м. Полтава (22.12.10)».

Співробітництво публічних бібліотек допомагає у вирішенні бібліотечних нагальних проблем, реалізації спільних проєктів та програм, формує спільний інформаційний простір. Також сприяє створенню нової моделі публічної бібліотеки, яка робить її конкурентоздатною на ринку інформаційних послуг, зберігати не тільки традиційний контингент читачів, але й збільшити його, розширити коло друзів та партнерів. Завдяки співпраці ми маємо змогу залучити до бібліотеки широке коло громадськості: від бібліотечних спеціалістів, науковців, митців, журналістів до студентів та учнів шкіл. Це і є одним із головних показників ефективності роботи, яка необхідна для збереження історії краю як для нинішніх так і прийдешніх поколінь.

УДК027.54.021(477.53-25)ПОУНБ : 364-78-053.9

Назаренко О.

**ГРАНІ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА:
СПІВПРАЦЯ ВІДДІЛУ АБОНЕМЕНТА
ПОЛТАВСЬКОЇ ОУНБІМ. І. П. КОТЯРЕВСЬКОГО
З ГОРБАНІВСЬКИМ ГЕРІАТРИЧНИМ ПАНСІОНАТОМ
ВETERANІВ ВІЙНИ ТА ПРАЦІ**

Соціальне партнерство – перспективний шлях заради подальшого розвитку системи соціального обслуговування, який дозволяє оперативнo та якісно задовольняти інформаційні та культурні потреби громади [3].

З бібліотекознавчого погляду, соціальне партнерство розглядається як комплекс багатоваріантних відносин, особливий тип взаємодії між бібліотечно-інформаційними установами та державними й місцевими органами влади, різними установами, зокре-

ма бібліотеками, громадськими організаціями, підприємствами, об'єднаннями та окремими громадянами, метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) максимально повного задоволення інформаційних, соціокультурних, освітніх потреб суспільства, шляхом реалізації спільних проєктів і заходів. У засновку такого партнерства лежить соціально-функціональний підхід, на основі якого в сучасній науці будуються моделі соціалізації особистості, її адаптації до суспільних змін [1].

Багатоаспектний характер соціального партнерства дозволяє класифікувати його види:

- партнерство з освітніми закладами;
- партнерство з установами культури;
- партнерство із засобами масової інформації;
- партнерство з громадськими організаціями (творчими спілками, товариствами тощо);
- економічне партнерство (взаємовигідне співробітництво з підприємствами, бізнес-структурами, приватними підприємцями);
- партнерство з релігійними громадами і конфесіями;
- професійне партнерство (взаємодія бібліотек) [4].

З-поміж пріоритетних груп користувачів, які залучені до соціального партнерства з бібліотеками, є установи медико-соціального профілю, призначені для надання стаціонарної та консультативно-діагностичної медичної допомоги населенню літнього віку та особам із ознаками передчасного старіння організму. Адже незалежно від віку людина має право на культурні права – комплекс конституційних прав і свобод, що забезпечують можливості вільного духовного розвитку людини (громадянина) за рахунок доступу до духовних здобутків свого народу та всього людства, їх засвоєння, використання й участі у подальшому їх розвитку [2].

Усвідомлюючи важливість співпраці з літніми людьми, працівники відділу абонементу Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського вже понад 15 років співпрацюють із мешканцями Горбанівського геріатричного пансіонату ветеранів війни та праці на засадах соціального партнерства. Спочатку бібліотекарі відділу абонементу обслуговували окремих громадян, які проживали в пансіонаті ветеранів війни та праці й постійно відвідували бібліотеку. Бесіди з цими користувачами засвідчили, що самотні літні люди, як ніхто інший, потребують душевного тепла, розради та уваги.

Проаналізувавши та оцінивши свої можливості, працівники відділу абонементу звернулися до керівництва Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського з пропозицією щодо встановлення партнерських відносин із Горбанівським геріатричним пансіонатом на засадах соціального партнерства. Їхня ініціатива була схвалена і підтримана.

За короткий час знайомства та спілкування з мешканцями геріатричного пансіонату бібліотекарі не тільки визначилися з їхніми літературними вподобаннями, але й дізналися про цікаві, а часом і нелегкі долі самотніх літніх людей, які раніше були моряками, адвокатами, колгоспниками, інженерами, кінокритиками, робітниками тощо.

Під час відвідин пансіонату для ветеранів війни та праці бібліотекарі виконують замовлення своїх читачів, привозять бажані книги та журнали. Вони обслуговують не тільки тих, хто може відвідувати пункт видачі самотужки, але й доставляють книги в кімнати тим, хто, на жаль, не може пересуватися самостійно.

Станом на 2020 р. читацький актив Горбанівського геріатричного пансіонату ветеранів війни та праці налічує понад 50 осіб. З-поміж найбільш активних читачів – дев'яностоп'ятилітня Ганна Іванівна Шпак, яка все життя пропрацювала в колгоспі і не уявляє своє життя без читання книг.

Зважаючи на те, що багато ветеранів війни та праці є любителями поетичного слова, а дехто з них і сам пише, бібліотекарі ініціювали заснування літературного клубу «Джерело». Завдяки цьому літні прихильники поетичного слова мали змогу неодноразово спілкуватися з такими полтавськими поетами та письменниками, як Т. Дмитренко, В. Нездойминога, В. Карпенко та інші митці Полтавського краю. Вони знайомили членів Клубу зі своєю творчістю, та розкрили поетам-аматорам секрети літературної майстерності.

Крім задоволення потреб у читанні, важливим аспектом співпраці працівників відділу абонементу Полтавської ОУНБ імені І. П. Котляревського з мешканцями Горбанівського геріатричного пансіонату є організація соціокультурної діяльності.

З-поміж форм соціокультурної роботи, які особливо популярні в літніх людей, можна назвати такі:

- літературно-тематичні вечори, які присвячені ювілеям діячів культури, та ті, що приурочені до державних свят;

- краєзнавчі години;
- поетичні читання та вечори фронтової поезії;
- гуморини;
- мистецькі вечори (вечір українського романсу, вечір світового романсу, вечір класичної музики тощо).

До участі в соціокультурних заходах працівники відділу абоне-мента залучають митців, наукових співробітників музейних устан-ов обласного центру та представників громадських організацій.

У рамках бібліотечних соціокультурних заходів охоче відвід-ують ветеранів полтавські літератори: І. Дідик-Снарська, В. Нездо-йминога, Т. Дмитренко, Б. Ковтун, В. Карпенко, М. Страутинь та інші.

Постійними учасниками соціокультурних заходів, які відбува-ються у геріатричному пансіонаті, є музейні працівники: Є. Сторо-ха, Л. Олійник, Л. Ольховська, Н. Кузьменко та інші.

Великою повагою у ветеранів користуються постійні учасники бібліотечних соціокультурних заходів патріотичного спрямування: полковник українського козацтва Військово-Козацького департа-менту АН України, заступник отамана по зв'язках з громадськістю Геннадій Сергійович Охрей і заступник начальника штабу Новосан-жарського козачого полку Козацького Гвардійського корпусу Пол-тавщини, військовий старшина Микола Іванович Ганжа.

Творча молодь обласного центру також не забуває про літніх людей. Участь у музичних і театралізованих вечорах беруть учні Полтавської дитячої музичної школи № 1 імені П. Майбороди та майбутні артисти, що навчаються на театральному відділенні Пол-тавського музичного коледжу імені М. В. Лисенка.

Улюбленцями ветеранів є самодіяльні актори В. Анацький, спі-вак, танцюрист і декламатор та В. Мотчана, самодіяльна співачка, солістка ансамблю «Лтава» імені В. Міщенко.

З метою інформування жителів полтавської громади про со-ціально важливу співпрацю з геріатричним пансіонатом ветеранів війни та праці з 2020 року на блозі відділу абоне-мента ПОУНБ імені І. П. Котляревського «Гайда читати» було створено сторінку «Біблі-отека для людей «золотого віку».

Отже, співпрацюючи з установами медико-соціального профі-лю, Полтавська ОУНБ ім. І. П. Колтяревського позиціонує себе, як важливу суспільно значущу інституцію, яка дбає про незахищені верстви населення, надаючи їм безоплатні соціокультурні послуги та піклуючись про їх інтелектуальний і психологічний комфорт.

Список бібліографічних посилань

1. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 4. С. 3-6.
2. Культурні права // Енциклопедія сучасної України : веб-сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51487 (дата звернення: 05.04.2020).
3. Літвак О. Соціальне партнерство як фактор успіху бібліотеки. Новий етап розвитку бібліотек // Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека : веб-сайт. URL: <https://zounb.zp.ua/node/1830> (дата звернення: 21.03.2020).
4. Соціальне партнерство: новий імпульс розвитку публічних бібліотек : інформ.-аналіт. огляд / Донець, обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської ; уклад. Н. П. Супрунець. Донецьк : Східний видавничий дім, 2009. 24 с.

АВТОРИ

- АНТОНЕЦЬ Марина** – кандидат психологічних наук, доцент кафедри рослинництва Полтавської державної аграрної академії.
- АНТОНЕЦЬ Олександр** – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри рослинництва Полтавської державної аграрної академії.
- БАБЕНКО Юлія** – провідний бібліотекар відділу формування фонду Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- БЕЛЬКО Олег** – кандидат історичних наук, завідувач редакційно-видавничого відділу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського, молодший науковий співробітник Відділу керамології новітнього часу Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, науковий співробітник Наукового відділу виставок Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, викладач Полтавського коледжу мистецтв імені Миколи Лисенка.
- БЛИК Галина** – старший викладач кафедри української літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
- БУДА Микола** – директор Публічної бібліотеки ім. Г. С. Сковороди Чорнухинської селищної ради.
- ВЛАСЕНКО Людмила** – заступник директора з інформаційних технологій Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- ВЛЕЗЬКО Надія** – заступник директора з наукової роботи Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського, голова Полтавського обласного відділення ВГО «Українська бібліотечна асоціація».
- ВОВЧЕНКО Галина** – провідний бібліотекар відділу соціокультурної діяльності Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- ГАЙДАМАКА Вікторія** – вчитель-методист української мови та літератури Полтавського міського багатoproфільного ліцею № 1 імені І. П. Котляревського.
- ГРАБ Василь** – юрист, викладач, краєзнавець.
- ДІДУСЕНКО Ганна** – головний бібліотекар відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.

- ЗАГРЕБЕЛЬНА Інна** – головний бібліотекар відділу мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- ЗАХАРЧЕНКО Світлана** – завідувач бібліографічного відділу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- ЗДОР Ірина** – завідувач сектору МБА відділу обслуговування користувачів Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- ІВКО Валентина** – завідувач відділу документів з економічних та технічних наук Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- КЛОЧКО Валентина** – завідувач науково-дослідного експозиційного відділу новітньої історії Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
- КОЗЮРА Ігор** – кандидат історичних наук, доктор наук з державного управління ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».
- КОЛОМІЄЦЬ Надія** – завідувач відділу документів з природничих та аграрних наук Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- КОПИЛЕЦЬ Євгеній** – кандидат педагогічних наук, керівник гуртків Комунального закладу «Полтавський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради».
- КОСТЕНКО Леся** – провідний методист науково-методичного відділу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- КРОТОВ Іван** – студент Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
- КУЗЬМІНА Наталія** – заступник директора бібліотеки імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
- ЛАГОДА Марія** – завідувач відділу мистецтв Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- МАЛИШ Ольга** – завідувач відділу краєзнавчої літератури і бібліографії Комунального закладу Сумської обласної ради «Сумська обласна універсальна наукова бібліотека».
- МОСКАЛЕНКО Олена** – викладач Полтавського політехнічного коледжу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».
- НАЗАРЕНКО Олена** – провідний бібліотекар відділу абонементів Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.

- ОРЕЛ Олексій** – старший науковий співробітник науково-дослідного відділу освітньої роботи Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
- ПЕТРЕНКО Ірина** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та суспільних наук ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».
- ПУСТОВІТ Тарас** – заступник директора – начальник відділу інформації та використання документів Державного архіву Полтавської області, заступлений працівник культури України. Голова Полтавського міського осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, член правління Полтавської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.
- САМОРОДОВ Віктор** – доцент кафедри захисту рослин Полтавської державної аграрної академії, голова Полтавського відділення Українського ботанічного товариства, заслужений винахідник України.
- САФОНОВА Вікторія** – головний бібліотекар відділу науково-методичної роботи Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка.
- СМІЛЯНЕЦЬ Світлана** – заступник генерального директора з наукової роботи Національної історичної бібліотеки України.
- СТОРОХА Євгенія** – провідний науковий співробітник Полтавського літературно-меморіального музею І. П. Котляревського.
- СУЛИМА Оксана** – завідувач сектору науково-дослідного відділу фондів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
- ТІТКОВА Світлана** – завідувач сектору абонементів наукової та навчальної літератури відділу обслуговування науковою та навчальною літературою бібліотеки імені Михайла Андрійовича Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.
- ТІЩЕНКО Антоніна** – провідний бібліотекар відділу науково-методичної роботи Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.
- УСЕНКО Владислав** – науковий співробітник науково-дослідного експозиційного відділу новітньої історії Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського.
- ФЕДОРОВА Марина** – завідувач відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.
- ХАНКО Віталій** – мистецтвознавець, заслужений працівник культури України, член Міжнародної асоціації критиків мистецтва (АІСА при UNESCO в Парижі), лауреат всеукраїнської премії імені Стефана Таранушенка.
- ХОДАРЕВА Юліанна** – головний бібліотекар кабінету бібліотекознавства імені Л. Б. Хавкіної Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

ЧЕШКО Тетяна – директор Кобеляцького районного музею літератури та мистецтва імені Олексія Кулика.

ЩЕРБІНІНА Ольга – провідний редактор бібліографічного відділу Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського.

Наукове видання

Упорядники:

Марина Анатоліївна Федорова,

Надія Володимирівна Влезько

**БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ
ІНФОРМАЦІЙНОМУ
І СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ:
ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ
І ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ**

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції,
присвяченої 125-річчю від дня заснування
Полтавської обласної універсальної наукової
бібліотеки імені І. П. Котляревського*

Коректура авторська

Комп'ютерне верстання Дилянська О.

Підписано до друку 15.09.2020 р. Формат паперу 60x84/16.
Папір офсетний. Друк трафаретний. Ум. друк. арк. 13,7. Тираж 100 пр. Зам. № 17100.
Видавець і виготовлювач ТОВ «АСМІ». 36011, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2.
Тел./факс: (0532) 56-55-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК №4420 від 16.10.2012 р.